

ACTA
DER VOORTGEZETTE BUITEN-
GEWONE GENERALE SYNODE
VAN
DE GEREFORMEERDE KERKEN
IN NEDERLAND

GEHOUDEN TE ASSEN

VAN 31 AUGUSTUS TOT 10 SEPTEMBER
EN VAN 27 TOT 29 OCTOBER 1926

BOEKDRUKKERIJ VAN J. H. KOK TE KAMPEN

ACTA DER VOORTGEZETTE BUITENGEWONE
GENERALE SYNODE

VAN

DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

1926

ACTA
DER VOORTGEZETTE BUITEN-
GEWONE GENERALE SYNODE
VAN
DE GEREFORMEERDE KERKEN
IN NEDERLAND

GEHOUDEN TE ASSEN

VAN 31 AUGUSTUS TOT 10 SEPTEMBER
EN VAN 27 TOT 29 OCTOBER 1926

BOEKDRUKKERIJ VAN J. H. KOK TE KAMPEN

ACTA DER VOORTGEZETTE BUITENGEWONE
GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE
KERKEN IN NEDERLAND GEHOUDEN TE ASSEN
VAN 31 AUGUSTUS TOT 10 SEPTEMBER
EN VAN 27 TOT 29 OCTOBER 1926

Zitting van Dinsdag 31 Augustus 1926.

ARTIKEL 251.

De praeses opent de vergadering, laat zingen Psalm 121 : 1, leest Openbaring 3 : 7—13 en spreekt daarna het volgende:

Heropening.

*Hooggeachte leden en adviseerende leden dezer synode,
geliefde broeders in onzen Heere Jezus Christus!*

Bij de tweede heropening van de zittingen dezer buitengewone generale synode onzer kerken roep ik u een hartelijk welkom toe.

Hoe zou ik wenschen, dat het ook een *blij* had kunnen zijn.

Dan, reeds het feit, dat een derde samenkomst der synode noodig bleek, bewijst, dat het „stormstillende” woord des Heeren, waarom we reeds in de eerste zoo vurig smeekten, nog altoos niet gesproken werd, en dat de verzekering: „we staan nu voor moeilijke tijden”, waarmee de assessor de tweede sloot, geen al te sombere voorspelling was.

Scheen er aanvankelijk gedurende enkele weken eenige hoop, dat geen nieuwe moeilijkheden ons dwingen zouden nogmaals een beroep te doen op de gastvrijheid van Assens kerk — toen *eerst* de classis *Zaandam* heropening der zittingen aanvroeg en, *later*, nadat een droef verloop van de zaak die haar daartoe dwong deze aanvraag deed vervallen, gelijk verzoek van de classis *Haarlem* en *Bolsward* inkwam, oordeelde uw moderamen, in overleg met uwe „commissie van advies”, een derde samenkomst der synode noodzakelijk.

En het groot aantal ingekomen stukken van broeders en zusters, die zich over één of méér uwer beslissingen bezwaard gevoelen, bewijst hoe gewenscht en noodig, ook afgezien van de nog hangende geschillen, een heropening onzer zittingen was.

Neen, de storm heeft zich nog altoos niet gelegd, en de afgebeden vrede keerde nog altoos niet weer.

Bij al onze kerken, met uitzondering van een tweetal, vonden — het mag met blijdschap en met dank aan onzen God geconstateerd — de uitspraken en beslissingen der synode vollen en hartelijken weérklank, en niet één der kerkeraden, buiten dien van Zandvoort, heeft er ook maar aan gedacht, het voorbeeld van Amsterdam-Zuid te volgen.

Toch was die ééne méér dan onze liefde had gehoopt en gebeden. En daarnaast bedroefden en verontrustten de bedenkingen en bezwaren, de protesten en het verzet van tal van ambtsdragers en gemeenteleden, die met beroep op Kerkenorde en Belijdenis en Heilige Schrift, weigerden de beslissingen der kerken te aanvaarden. In een stroom van bezwaarschriften komen ze de synode thans vragen herroeping of herziening harer dogmatische en kerkrechtelijke uitspraken, of anders zulk een gewijzigde toepassing en uitvoering daarvan, dat nóg feller strijd en nóg grooter scheuring worde voorkomen.

En daarmee, broeders, staan we voor een niet minder ernstige taak dan aan 't begin onzer eerste zittingen.

Afwijzen mógen en willen we haar niet, wijl we niet te *heerschen* maar te *dienen* hebben; wijl we, mogen we ook al onze besluiten genomen hebben voor het aangezicht des Heeren, in gebondenheid aan zijn heilig Woord en in liefde tot den vrede en den opbouw zijner kerken — ons toch onzer zwakheid en feilbaarheid, en der onvolkomenheid van al onzen arbeid, ten volle bewust zijn; en wijl we begeeren, dat de groote Opperherder óók door onzen dienst, de liefdevolle zorg van zijn hart voor elk der schapen aan zijn kudde verheerlijke.

Welk een vreugde zou het zijn, zoo het ons gegeven werd, tot welk offer dan ook, *behalve* dat eener goede consciëntie voor God, een weg te vinden die allen bevredigde en leidde tot herstel van den zoo jammerlijk verstoorden vrede. We willen deze begeerte in geen enkel opzicht en tegenover niemand het zwijgen opleggen.

Doch we zullen hebben te waken, dat ze ons niet verleide de vermaning des Woords te vergeten, dat we *eerst* de *waarheid* en daarna den *vrede* zullen liefhebben.

Sta ons daartoe bij al onze beraadslagingen en besluiten helder voor oogen wat, bij de worsteling der geesten die onze kerken in beroering bracht, de *inzet* is.

In geding is, gelijk we van meet-af verstonden en, naarmate de gedachten der harten openbaar werden, met den dag duidelijker bleek, niet maar de exegese of ook maar de opvatting van een enkel deel der Heilige Schrift, maar de verhouding der bijzondere openbaring tot de organen door *wie* en tot het menschelijk milieu *waarin* ze ons werd gegeven, en daarmee de volstrekke autoriteit en het absoluut gezag der Heilige Schrift.

En op dit punt mag en kan ons antwoord op allen eisch en elke bede om toegeeflijkheid, op straffe van ontrouw aan Hem die het Hoofd zijner duurgekochte kerk is, geen ander zijn dan een onverzettelijk „non possumus”.

Het was om u en mezelf dit bij den aanvang van onzen arbeid te herinneren, dat ik u voorlas den Brief onzes verheerlijkten Konings, „den Heilige en Waarachtige” onder Wiens oog we ons werk hier verrichten zullen, aan de kerk van Philadelphia.

Wat Hij bij deze kerk, gelijk bij schier elk der zeven Klein-Aziatische kerken zocht, was vóór alles *trouw aan Zijn Woord*. En schoon Hij al haar werken zegt te weten, en de toon waarop Hij dit betuigt ons verzekert, dat ze Hem alle oorzaak geven van lof, prijst Hij haar toch slechts om dit ééne, dat ze *Zijn Woord bewaarde*.

Dit ééne was méér in Zijn oog dan al het overige.

Méér, zooals de wortel méér is dan de stam en de tak.

Méér, omdat het al het overige in zich sloot.

Omdat ze Zijn Woord bewaarde als *Zijn Woord*; omdat ze er in liefhad en ophief en beleed en niet verloochenen wilde *Zijnen Naam*.

Zoeken we, bij al onze beraadslagingen en besluiten dezen hoogsten lof onzes Konings.

Zoo het bewaren van Zijn Woord ook bij ons het bewaren en belijden is van *Zijnen Naam*, zoo in den band aan het Woord, ook bij ons bindt en trekt de band aan Hem-zelf in den Heiligen Geest, zoo in de liefde tot het Hoofd, óók de liefde tot het lichaam en zijne leden werkt, zullen *beide* de waarheid en de vrede, zullen ze ook in juiste orde en verhouding, haar volle recht ontvangen.

En zoo het dan door onzen arbeid ook geen volle vrede onder ons worden mocht, en de stroom van verwijtingen en beschuldigingen waaraan de in synode vergaderde kerken en die haar vertegenwoordigen, dusver blootstonden, mocht aanhouden — zullen we, terwijl de goedkeuring des Heeren in een goede consciëntie ons troost over de kritiek der menschen, bedenken, dat het Woord hetwelk we te bewaren kregen, een „woord *der lijdzaamheid*”, „het woord *Zijner lijdzaamheid*” is: niet dan in lijdzaamheid te bewaren, en al wie het bewaart roepend in lijdzaamheid het voorbeeld te volgen van Hem, wiens Naam ze er in liefhebben.

Of zullen we ons laten weêrhouden van trouw aan het Woord des Heeren door eigen berekening en door anderer luide voorspelling, dat ze onzen kerken te staan zal komen op het verlies van vele harer leden?

Ook dit offer zou, zoo trouw aan het Woord het eischte, hoe smartelijk het vallen mocht, gebracht moeten worden. Doch als Zijn kerk de *mogelijkheid* van dezen eisch gaat wegen, legt Christus de *zekerheid* eener belofte daartegen in de schaal.

Deze belofte, dat Hij, „die den sleutel Davids heeft, die opent en niemand sluit, en die sluit en niemand opent”, der kerk die Zijn Woord bewaart, „een *deur*” voor het Woord zal geven, „die niemand sluiten kan”, en dat Hij van haar felste vijanden als overwonnenen — neen, als — gewonnen aan haar voeten zal brengen.

En als ware dit nóg niet genoeg, laat de Koning — want Hij is mild — een tweede belofte volgen.

Déze, dat wie Zijn Woord bewaart, in de ure der verzoeking die komt, door Hem bewaard zal *worden*.

De ure der verzoeking is voor de kerk des Heeren van nu, als 19 eeuwen geleden voor die van Philadelphia, *komende*.

Ze is *nabij*.

Ze *kwám*.

Zoo ze het schild des Konings over zich uitgestrekt wil zien — dat ze dan het hare moedig opheffe over Zijn Woord!

En nóg gaf de Koning aan „wie getrouw is tot het einde” hiermede niet zijn laatste en beste belofte.

Het is de verzekering, dat wie Zijn Woord bewaart, en daarmee „houdt wat hij heeft” het eeremerk der standvastigheid dragen zal in zijn hemelsch Koninkrijk: „Ik zal hem maken tot een pilaar in den tempel mijns Gods, en hij zal niet meer daaruit gaan, en ik zal op hem schrijven (wat hij bewaarde) den naam mijns Gods, en den naam der stad mijns Gods, n.l. van het nieuwe Jerusalem, dat uit den hemel van mijnen God afdaald, en ook mijnen nieuwen Naam”.

Broeders, zij dit woord des Konings ons prikkel en richtsnoer bij al onzen arbeid, en doe Hij-zelf ons werk wèlgelukken. Ik heb gezegd.

Hierna laat de praeses zingen Psalm 119 : 67 en gaat voor in gebed.

ARTIKEL 252.

De praeses houdt appèl-nominaal, waarbij blijkt dat in plaats van de primi ds Bronger, ds Laman, dr Thijs, en de ouderlingen Hekman en Mulder aanwezig zijn ds Husmann, ds Gerber, ds Duursema, en de ouderlingen Van Goor en Scheele. De adviseerende leden prof. Van Gelderen, prof. Greydanus en prof. Grosheide zijn niet tegenwoordig; daarentegen is thans wel in het midden der vergadering prof. L. Lindeboom. Ouderling Heikens is niet aanwezig, noch diens secundus (zie ook art. 277). Appèl-nominaal.

ARTIKEL 253.

Op verzoek van den praeses betuigen de leden, die thans voor de eerste maal op de synode tegenwoordig zijn, door op te staan hunne instemming met de belijdenisschriften. Instemming met de belijdenis.

ARTIKEL 254.

De praeses spreekt zijn blijdschap en waardeering uit, dat prof. Prof.L. Lindeboom. Lindeboom ditmaal in het midden der vergadering is niettegenstaande zijn hoogen leeftijd en met zijn gaven de synode bij haren arbeid wil dienen.

Prof. Lindeboom betuigt, dat het hem een groot voorrecht is in het midden der vergadering te mogen zijn.

ARTIKEL 255.

Berichten van
verhinderings.

De praeses leest bericht van verhindering voor van de afgevaardigden ds Laman en ouderling Schwartz, alsmede van de hoogleeraren Van Gelderen en Grosheide. Prof. Greydanus kan niet tegenwoordig zijn uit oorzaak van zijn afvaardiging naar de kerken in Noord-Amerika, waarmede onze kerken correspondentie onderhouden.

ARTIKEL 256.

Telegrammen.

Drie telegrammen worden voorgelezen; en wel een van den kerkeraad van Urk die zijn vreugde betuigt over het beslist opkomen der synode voor het gezag van Gods Woord en de vergadering de leiding des Geestes toebidt; het tweede is namens eenige leden van de gereformeerde kerk van Harderwijk, die de synode bij de heropening de leiding des Heiligen Geestes toewenschen en haar toeroepen: ga voort op dezen weg zonder aanzien des persoons.

Ingekomen
stukken
van de classis
Batavia.

Het derde telegram meldt, dat de classis Batavia eenparig aanvaardt de uitspraken der synode in de zaak-Geelkerken.

Ter bevestiging en aanvulling van den inhoud van dit telegram leest de praeses een schrijven van genoemde classis, behelzende de mededeeling, dat zij na eene breede bespreking besloten heeft aan de generale synode te berichten, dat de classis met eenparigheid van (adviseerende en keur-) stemmen de uitspraken der synode in de zaak van dr Geelkerken aanvaardde (bijlage XXXII).

ARTIKEL 257.

Telegram aan
H. M. de Koningin.

Op voorstel van den praeses wordt het navolgend telegram verzonden.

Aan Hare Majesteit de Koningin te 's Gravenhage.

De gereformeerde kerken van Nederland, in buitengewone vergadering te Assen bijeen, bieden Uwe Majesteit bij de herdenking van Haar geboortedag haar eerbiedige gelukwenschen aan, en spreken de hartelijke en innige bede uit, dat onze God Uwe Majesteit en het koninklijk Huis blijve gedenken in Zijn trouw en genade, en Uwe Majesteit ook verder bekrachtige tot de vervulling van Haar hoogstgewichtige taak.

FERNHOUT, *praeses.*

ARTIKEL 258.

Dankbetuiging
aan de kerk van
Assen.

De praeses brengt den hartelijken dank der synode aan de kerk van Assen voor al haar bemoeienis om de synode wederom te ontvangen, en in het bijzonder aan de leden dezer kerk, dat zij bij vernieuwing zooveel gastvrijheid bewijzen.

ARTIKEL 259.

Een van de leden oppert bezwaren tegen het voortzetten van deze synode. Overeenkomstig het besluit, vermeld in art. 249, oordeelt de synode haar werkzaamheden te moeten voortzetten.

Bezwaar tegen het voortzetten der synode.

ARTIKEL 260.

De praeses deelt mede dat vele stukken zijn ingekomen van onderscheiden karakter, van sympathie, van bezwaar en van minder zakelijken inhoud.

Ingekomen stukken.

Hij vangt aan met de lezing van een schrijven van den raad der gereformeerde kerk van Leiden, waarbij deze de synode bericht, dat de actie der predikanten Bouwman, Thomas c.s. geheel buiten den kerkeraad van Leiden is omgegaan, en de kerkeraad zijn leedwezen er over uitspreekt dat de genoemde predikanten tot deze gezamenlijke actie mede het initiatief hebben genomen, der vergadering verder toebiddende wijsheid om in alle voorkomende zaken op de rechte wijze te handelen. Dit schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen.

Besluit van den kerkeraad van Leiden.

ARTIKEL 261.

Een schrijven van R. Lukkien, te Amsterdam, wordt op voorstel van den praeses in handen gesteld van de kerkrechtelijke commissie.

Schrijven van R. Lukkien, te Amsterdam.

ARTIKEL 262.

De praeses deelt den inhoud mede van twee stukken ingekomen bij het moderamen namens de classis Zaandam in verband met de procedure-dr C. Koppenaal, waaruit blijkt dat, aangezien dr C. Koppenaal zich gevoegd heeft bij de schismatieke kerk van Zandvoort, deze zaak als getermineerd moet worden beschouwd.

Dr C. Koppenaal.

ARTIKEL 263.

De praeses deelt den inhoud mede van eene missive uit de classis Haarlem, meldende de schorsing van ds W. E. van Duin, te Haarlemmeer-Oostzijde, en die van ds H. C. van den Brink, te Zandvoort; verder de mededeeling, dat ds H. C. van den Brink zich heeft onttrokken aan het verband onzer kerken en deze zaak alzoo is vervallen. Het bericht van de schorsing van ds W. E. van Duin wordt in handen van de kerkrechtelijke commissie gesteld.

Ds H. C. v. d. Brink.
Ds W. E. van Duin.

ARTIKEL 264.

Verzoek van den kerkeraad van Makkum c.a. Een schrijven, behelzende een verzoek van den kerkeraad van Makkum c.a., wordt eveneens gesteld in handen van de kerkrechtelijke commissie ter fine van advies.

ARTIKEL 265.

Geschrift van dr H. W. van der Vaart Smit, te Zuid-Beijerland. Een schrijven van dr H. W. van der Vaart Smit, te Zuid-Beijerland, waarbij hij de synode zijn geschrift: *Historie en Exegese*, aanbiedt, wordt met dank voor kennisgeving aangenomen.

ARTIKEL 266.

Crediet aan deputaten ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen. Vanwege de urgentie der zaak wordt een schrijven gelezen namens deputaten ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen, vragende een crediet van duizend gulden tot aan de e.v. synode (bijlage XXXIII). De synode besluit dit crediet toe te staan.

ARTIKEL 267.

Agendum. De praeses deelt in antwoord op een desbetreffende vraag mede, dat het vooraf opstellen en toezenden van een agendum niet doenlijk was, omdat bijna alle stukken eerst in de laatste dagen zijn ingekomen.

ARTIKEL 268.

Sympathiebetuigingen. De synode besluit, dat voorlezing worde gedaan alleen van de namen der personen, kerken en classes, welke een schrijven van instemming inzonden. Deze zijn de volgende:

a personen: eenige leden van de gereformeerde kerk van Lochem; L. Smit, Rotterdam; ds O. Boersma, Koudum; A. Verduyn Jr, Watergraafsmeer; A. J. Lintvelt—Kruchulus, Amsterdam; Th. Kamermans, Vlissingen, en Rev. Harry Hoops, Cardiff, Wales.

b kerken: Baarn, Bleiswijk, Capelle op den IJssel, Dieren, Driebergen, Ede, Emmer-Compasuum, Harmelen, Hattem, 's Hertogenbosch, Hoofddorp, Hoogeveen, Kamerik, Koudekerk a. d. Rijn, Langerak (Z.-H.), Meppel, Ottoland, Oude Pekela, Puttershoek, Rinsumageest, Ruinerwold-Koekange, Serooskerke, Smilde, Spijk, Tholen, Ureterp, Veenhuizen (Dr.), Vrijhoeve-'s Grevelduin Capelle, Waarder, Waddinxveen, Wezep, Woerden en Zwartsluis.

c classes: Amersfoort, Axel, Brielle, Goes, Groningen en Warffum.

ARTIKEL 269.

De praeses deelt mede, welke bezwaarschriften zijn ingekomen. Deze worden in handen van de beide commissies van advies gesteld, welke ze onder elkander zullen verdeelen naar het karakter, dat deze stukken dragen, 't zij meer dogmatisch, 't zij meer kerkrechtelijk. Het zijn de navolgende.

1. Bezwaarschrift van A. de Wilde, te Amsterdam.
2. Idem van ds K. Spoelstra, te Meeden.
3. Idem van A. J. Tijms, te Diemen.
4. Idem van E. Westerhof, te Zaandam.
5. Idem van J. Voorham, te Amsterdam.
6. Schrijven van dr B. Wielenga, te Amsterdam.
7. Bezwaarschrift van J. van der Hart—Wille, te Amsterdam.
8. Schrijven van den kerkeraad van Bloemendaal.
9. Bezwaarschrift van dr W. J. A. Schouten, te Kampen.
10. Vraag om advies van den kerkeraad van Utrecht.
11. Bezwaarschrift van J. Schoonhoven, te Delft.
12. Idem van P. J. Colijn, te Utrecht.
13. Idem van W. Nieboer, te Groningen.
14. Idem van T. Houtstra, te Utrecht.
15. Idem van dr J. P. de Gaay Fortman e.a., te 's Gravenhage.
16. Idem van ds C. Vermaat, te Makkum.
17. Idem van dr N. D. van Leeuwen, te Harkema-Opeinde.
18. Idem van A. de Does, te Amsterdam (Watergraafsmeer).
19. Idem van Jan Prins Gzn en G. Prins Ezn, te Andijk.
20. Idem van Nanne Prins, te Andijk.
21. Idem van O. van der Vlies, te Rotterdam.
22. Vraag om advies van de classis Breukelen.
23. Schrijven (in zake ds W. E. van Duin) van de particuliere synode van Noord-Holland.
24. Schrijven van R. Lukkien, te Amsterdam.
25. Verzoek van den kerkeraad van Makkum.
26. Bezwaarschrift van Th. van Wesep, te Amsterdam.

ARTIKEL 270.

Hierna leest de praeses voor het adres van herkomst van een twaalfstal stukken, die wijl van geen zakelijken inhoud niet voor behandeling in aanmerking kunnen komen.

Niet voor
behandeling
vatbare stukken.

ARTIKEL 271.

Nadat mededeeling is gedaan van den inhoud van de navolgende drie stukken wordt besloten deze te laten aanstaan tot de e. k. generale synode van Groningen.

Stukken, die tot
de volgende
generale synode
aanstaan.

- a Een schrijven van br A. Bergsma, te Donkerbroek;
- b een schrijven van mevr. de wed. ds C. Staal, te Oud Vossemeer;
- c twee missives van J. Kroeskamp jun., te Amsterdam.

ARTIKEL 272.

Rapport
prof. Grosheide
aangaande het
congres van het
Kontinentale
Verband für
innere Mission.

De praeses leest het rapport van prof. Grosheide, aangewezen in de zitting van Donderdagmiddag 4 Maart 1926 (art. 148) om op den ontvangstavond van het eerste congres van het „Kontinentale Verband für innere Mission und Diakonie”, gehouden van 31 Mei tot 4 Juni te Amsterdam, Maandag 31 Mei des avonds een kort welkomstwoord namens de gereformeerde kerken tot de congresleden te spreken. Dit rapport wordt onder dankzegging aanvaard (bijlage XXXIV).

ARTIKEL 273.

Commissies van
praeadvies.
Verdeeling van
werkzaamheden.

Na de pauze laat de praeses zingen Psalm 25 : 1. Vervolgens worden de beide commissies uitgebreid en in hunne handen de stukken gesteld in art. 269 genoemd.

De dogmatische commissie zal bestaan uit de dienaren des Woords: Breukelaar, Donner, Duursema, dr Dijk, dr Van Es, Gerber, Heida, Kolthoff, Kunst, Meyering, Miedema, Ploos van Amstel, Schouten, Van der Veen en De Vries, en de ouderlingen: Bomas, Bouma, Van den Brink, Brookhuis, De Bruyn, Dixon, Flier, Van Goor, Van der Kaaden, De Lange, Looijenga, Muys, Punt, Schalekamp, Scheele, Scheffer, Vellenga, Velthuis en Van Zeggelaar, benevens de praeadviseerende leden: dr Aalders, dr Geesink, dr Hepp, dr Honig, Lindeboom en dr Ridderbos. Dr Dijk wordt met de samenroeping belast. In handen dezer commissie worden gesteld de stukken vermeld in art. 269 onder de nummers: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 en 21.

De kerkrechtelijke commissie zal bestaan uit de dienaren des Woords: Gispen, Husmann, Koopmans, Van Lummel, Milo, Petersen, Telkamp en Verhoef, en de ouderlingen: Bax, Beukenkamp, Brandsma, Dam, Koster en Van der Schaaf, benevens de praeadviseerende leden: dr Bouwman, dr Hoekstra en dr Kuyper. Ds Koopmans wordt met de samenroeping belast. In handen dezer commissie worden gesteld de stukken vermeld in art. 269 onder de nummers: 5, 8, 10, 22, 23, 24, 25 en 26.

ARTIKEL 274.

Rapport van de
„commissie
van advies”.

Ds Schouten rapporteert namens de commissie van advies, vermeld in art. 210, 13 en 246, 6.

Na de lezing van dit rapport doet ds Koopmans, aangewezen als

lid van genoemde commissie voor Friesland (zuidelijk gedeelte) voorlezing van zijn rapport in zake de gerezen moeilijkheden in de classis Drachten met den kerkeraad van Harkema-Opeinde en den dienaar des Woords dr N. D. van Leeuwen. Beide rapporten worden gesteld in handen van de kerkrechtelijke commissie.

ARTIKEL 275.

De praeses laat zingen Psalm 125 : 1, gaat voor in dankgebed en sluit de vergadering. Sluiting.

Zitting van Woensdag 1 September 1926.

ARTIKEL 276.

De praeses opent de zitting, laat zingen Psalm 123 : 1, en gaat voor in gebed. Opening.

ARTIKEL 277.

De praeses houdt appèl-nominaal. Appèl-nominaal.
Gelezen wordt een schrijven van oudl. Heikens, meldende de reden van zijn afwezigheid, welke reden ook voor zijn secundus geldt. De afgevaardigden uit het graafschap Bentheim en Oostfriesland bevestigen deze mededeelingen; ook de andere secundus kan om dezelfde reden niet komen. De synode neemt hiermede genoeg.

ARTIKEL 278.

De acta van de zitting van 31 Augustus worden gelezen en vastgesteld. Acta.

ARTIKEL 279.

De praeses wenscht ds Kunst in hartelijke en waardeerende woorden geluk met zijn verjaardag. Ds Kunst betuigt hiervoor zijn dank. Ds Kunst.

ARTIKEL 280.

Ingekomen is een nader schrijven van E. Westerhof, te Zaandam, dat in handen gesteld wordt van de dogmatische commissie. Ingekomen stukken.
Het zelfde wordt gedaan met een inmiddels ingekomen bezwaarschrift van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum.
Een schrijven van ds G. R. Kuijper, te 's Gravenhage (Oost), wordt gesteld in handen van de kerkrechtelijke commissie.

ARTIKEL 281.

Schorsing der zitting. De zitting wordt geschorst.

ARTIKEL 282.

Comité-generaal. Na heropening der zitting gaat de synode in comité-generaal.

ARTIKEL 283.

Rapport inzake het rapport der „commissie van advies”.

Prof. Hoekstra rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie over het eerste gedeelte van het rapport van de commissie van advies, uitgebracht in de vorige zitting (art. 274), en stelt de volgende conclusies voor:

1. de handelingen der commissie van advies in zake het conflict met den schismatieken kerkeraad van Amsterdam-Zuid over de kerkelijke goederen goed te keuren en er bijzondere waardeering over uit te spreken, dat dit conflict in den weg van minnelijke schikking is beëindigd;

2. de handelingen der commissie van advies in zake het optreden van den legerpredikant ds F. G. Petersen in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid goed te keuren;

3. uit te spreken dat op het beleid van de commissie van advies in de zaak van ds J. J. Buskes geen aanmerking te maken is.

Aldus wordt besloten.

Na eenige bespreking van de voorgestelde 4e conclusie wordt geëvonden, dat de praeadviseerende commissie deze opnieuw zal redigeeren. Zie verder art. 302.

5. *a* ds W. E. van Duin uit te noodigen om ter synode zijne bezwaren en zijn standpunt toe te lichten;

b na hem gehoord te hebben een besluit te nemen, of de synode de zaak van ds Van Duin in haar geheel zal beslissen of haar naar de classis Haarlem terug zal zenden ter afdoening.

Na uitvoerige beraadslaging wordt aldus besloten.

De voorgestelde 6e conclusie wordt na bespreking aldus geamendeerd: De synode besluit ds Brussaard te melden, dat zij hem gelegenheid biedt zijne bezwaren ter synode mondeling voor te stellen en noodigt hem mitsdien uit op nader te bepalen tijd ter synode te komen.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 284.

Ds J. C. Brussaard.
Ds W. E. van Duin.

Besloten wordt ds Brussaard uit te noodigen tegen morgenmiddag 2 ure en ds Van Duin tegen morgenavond 7 ure.

Aan ds Brussaard wordt het volgende (te collationneeren) telegram verzonden:

De generale synode van de gereformeerde kerken bericht u dat zij besloot u de gelegenheid te bieden, uwe bezwaren ter synode mondeling voor te stellen. Zij noodigt u mitsdien uit morgen – Donderdag – middag 2 uur ter synode aanwezig te zijn.

Het moderamen, FERNHOUT, KEIZER.

Aan ds Van Duin wordt het volgende (te collationneeren) telegram verzonden:

De generale synode te Assen besloot u uit te noodigen uwe bezwaren en uw standpunt ter synode toe te lichten. Zij noodigt u mitsdien uit morgen – Donderdag – avond zeven uur ter synode aanwezig te zijn.

Het moderamen, FERNHOUT, KEIZER.

Besloten wordt ds Brussaard en ds Van Duin in een comité-zitting der volle synode te ontvangen.

ARTIKEL 285.

Voorgelezen wordt een telegram van den volgenden inhoud:

Telegram van de
classis Zierikzee.

De classis Zierikzee heden vergaderd gedenkt uw gewichtigen arbeid in het belang onzer gereformeerde kerken. Zij bidt u toe getrouw makende genade ter handhaving van de ongerepte majesteit van Gods Woord, waartoe den broederen de noodige kracht en wijsheid mogen geschonken worden.

F. J. VAN DER ENDE, *voorzitter*.

ARTIKEL 286.

Nadat gezongen is Psalm 105 : 5 gaat op verzoek van den praeses de assessor voor in dankgebed en wordt de zitting gesloten.

Sluiting.

Zitting van Donderdag 2 September 1926.

ARTIKEL 287.

De praeses opent de vergadering, laat zingen Psalm 68 : 14, gaat voor in gebed, en houdt appèl-nominaal, waarbij blijkt dat alle leden tegenwoordig zijn.

Opening.

ARTIKEL 288.

De acta van de vorige zitting worden gelezen en vastgesteld.

Acta.

ARTIKEL 289.

Schrijven van den
kerkeraad van
Bruinisse.

De praeses leest een schrijven van den kerkeraad van Bruinisse naar aanleiding van het adres van enkele predikanten. Dit schrijven deelt mede, dat genoemde kerkeraad „eenparig heeft besloten de vergadering toe te bidden de leiding des Heiligen Geestes en dat het haar gegeven worde, niet terug te komen op besluiten, die naar zijn vaste overtuiging gegrond waren op Gods onfeilbaar Woord en die in overeenstemming waren met de belijdenis”. Dit schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen.

ARTIKEL 290.

Schrijven van
A. de Wilde,
te Amsterdam.

Ds Breukelaar rapporteert namens de dogmatische commissie in zake een schrijven van A. de Wilde, te Amsterdam, en stelt voor, oordeelende dat bezwaarschriften en vragen betreffende de zaak-Geelkerken, ingezonden door personen, die niet tot een van de gereformeerde kerken behoren, niet in behandeling behoren te worden genomen, om genoemde redenen dit schrijven niet in behandeling te nemen en daarvan aan den heer De Wilde kennis te geven.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 291.

Brief van
A. J. Tijms,
te Diemen.

Ds Duursema rapporteert namens dezelfde commissie inzake een brief van A. J. Tijms, te Diemen, en stelt voor, dat aan hem worde geantwoord, dat de synode niet vergadert om op allerlei vragen een antwoord te geven; maar dat hij zich daarmede moet wenden tot zijn eigen leeraar of kerkeraad, opdat hem verklaard moge worden, wat hem in Gods Woord duister is.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 292.

Twee brieven van
E. Westerhof,
te Zaandam.

Prof. Honig rapporteert namens dezelfde commissie inzake twee brieven van br E. Westerhof en stelt voor, dat de synode uitspreke:

1° dat zij op deze brieven niet kan ingaan, omdat

a br E. Westerhof geen enkelen grond aanvoert voor zijn oordeel, dat hij „niets ziet” in de uitspraak van dr Geelkerken en ook geen enkele op de Heilige Schrift en de confessie gegronde bedenking tegen de besluiten dezer synode inbrengt;

b omdat Genesis 1 thans niet aan de orde is, en

2° van deze beslissing aan dezen broeder kennis te geven.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 293.

Prof. Hepp rapporteert, wederom namens de dogmatische commissie, inzake een bezwaarschrift van mevr. J. van der Hart—Wille, te Amsterdam, en stelt voor, deze zuster te antwoorden, dat dit niet in behandeling kan worden genomen, wijl het geen grond bevat aan de Heilige Schrift of de belijdenisschriften onzer kerken ontleend.

Bezwaarschrift
van mevr. J. van
der Hart—Wille,
te Amsterdam.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 294.

Ds Breukelaar rapporteert namens dezelfde commissie inzake een bezwaarschrift van A. de Does, te Watergraafsmeer, en stelt voor, — van oordeel, dat de heer De Does zich voor wat betreft zijn bezwaren tegen de handelingen van den kerkeraad te Watergraafsmeer heeft te wenden tot de classis Amsterdam, en verder oordeelende, dat zijn verzoek om terug te komen op de door de synode genomen besluiten niet in behandeling behoort genomen te worden, omdat de heer A. de Does thans geen lid meer is van één der gereformeerde kerken, uit te spreken:

Bezwaarschrift
van A. de Does,
te
Watergraafsmeer.

1° dat de heer A. de Does zich, wat betreft zijn bezwaren tegen de handelingen van den kerkeraad te Watergraafsmeer, heeft te wenden tot de classis Amsterdam;

2° zijn verzoek om terug te komen op de genomen besluiten niet in behandeling te nemen, zoolang hij geen lid is van één der gereformeerde kerken en

3° hiervan kennis te geven aan den heer A. de Does te Watergraafsmeer.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 295.

Ds Kunst rapporteert namens dezelfde commissie inzake een brief van br O. van der Vlies, te Rotterdam, en stelt voor aan dezen broeder te antwoorden:

Brief van
O. van der Vlies,
te Rotterdam.

dat de synode zich hartelijk met hem vereenigt in den wensch om te waken tegen aanranding van de Heilige Schrift; dat zij de vragen in betrekking tot de „dagen” van Genesis 1 niet heeft behandeld en dat zij op de klachten betreffende professoren en anderen als te algemeen gesteld niet kan ingaan.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 296.

Prof. Hepp rapporteert namens dezelfde commissie inzake een bezwaarschrift van br W. Nieboer, math. docts, te Groningen (bijlagen XXXV en XXXVI), en stelt voor dezen broeder te antwoorden:

Bezwaarschrift
van W. Nieboer,
te Groningen.

a dat de wijzen, waarop God zich geopenbaard heeft, zeer onderscheiden zijn;

b dat met name het historisch deel der bijzondere openbaring een eigensoortig karakter draagt;

c dat in het bezwaarschrift hiermee niet genoegzaam rekening is gehouden, weshalve de gronden daarin aangevoerd niet houdbaar zijn en de bezwaren ongegrond moeten worden verklaard en

d dat de Synode hem overigens verwijst naar het besluit genoemd in art. 177 der acta.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 297.

Comité-generaal. De synode gaat in comité.

ARTIKEL 298.

Ds J. C. Brussaard. De praeses deelt mede, dat is ingekomen een telegram van ds J. C. Brussaard, te Bloemendaal, van den volgenden inhoud:

Tot mijn spijt heden en het overige dezer week door verschillende ambtsbezigheden verhinderd; uitvoeriger schrijven volgt.

ARTIKEL 299.

Acta. De acta van het comité-generaal van 1 September worden gelezen en vastgesteld.

Daarna wordt de zitting geschorst.

ARTIKEL 300.

Acta. Na heropening van de zitting worden de acta van het verhandelde in den morgen gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 301.

Termijn bepaald voor indiening van stukken. Op voorstel van de kerkrechtelijke commissie wordt besloten als uitersten termijn voor de indiening van stukken, die men wenscht onder de aandacht der synode te brengen, te stellen Zaterdag 4 September a.s.

ARTIKEL 302.

Rapport over het rapport van de „commissie van advies”. Prof. Hoekstra brengt namens de kerkrechtelijke commissie thans in de openbare zitting definitief rapport uit over het rapport van de commissie van advies (bijlagen XXXVII en XXXVIII).

Overeenkomstig het voorstel van den rapporteur besluit de synode allereerst goed te keuren de opvatting die de commissie van advies omtrent de haar opgedragen taak heeft gehuldigd en gevolgd.

De synode vereenigt zich achtereenvolgens met de navolgende conclusies, door de kerkrechtelijke commissie voorgesteld:

1. wat betreft de kerk van Amsterdam-Zuid: *a* de handelingen der commissie van advies in dezen goed te keuren en er bijzondere waardeering over uit te spreken, dat het conflict met den schismatieken kerkeraad over de kerkelijke goederen in den weg van minnelijke schikking is beëindigd;

b goed te keuren dat de commissie van advies de aanvraag van Amsterdam-Zuid aan alle kerken in ons land om steun van een aanbeveling heeft doen vergezeld gaan;

2. wat betreft het optreden van ds F. G. Petersen, legerpredikant, in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid: de handelingen der commissie van advies in dezen goed te keuren;

3. wat betreft de zaak van ds J. J. Buskes: dat in dezen op het beleid van de commissie van advies geen aanmerking te maken is;

4. wat betreft de zaak van dr C. Koppenaal: dat de commissie van advies in dezen juist gehandeld heeft;

5. wat betreft de zaak van ds W. E. van Duin: *a* de synode noodigt ds Van Duin uit zijn bezwaren en zijn standpunt ter synode toe te lichten;

b de synode besluit, na hem gehoord te hebben, een besluit te nemen, of zij de zaak van ds Van Duin in haar geheel zal beslissen of haar naar de classis Haarlem terugzenden ter afdoening;

6. wat betreft de zaak van ds E. L. Smelik, te Tienhoven: de handelingen der commissie van advies goed te keuren;

7. wat betreft de zaak van ds H. C. van den Brink en ds J. C. Brussaard: de handelingen der commissie van advies in dezen goed te keuren;

8. wat betreft de zaak van ds H. C. van den Brink: de handelingen der commissie van advies goed te keuren;

9. wat betreft ds J. C. Brussaard: hem te melden, dat de generale synode hem de gelegenheid biedt zijn bezwaren ter synode mondeling toe te lichten;

10. wat betreft de zaak van ds C. Vermaat: *a* de handelingen van de commissie van advies goed te keuren;

b aan de classis Bolsward toe te staan bij eventueele behandeling van het bezwaarschrift van ds Vermaat gehoord te worden;

11. wat betreft de kerk van Zandvoort: de synode hecht haar goedkeuring aan hetgeen de commissie in dezen heeft gedaan;

12. wat betreft de verschillende raadgevingen door de commissie van advies verstrekt: deze handelingen goed te keuren.

Eindelijk neemt de synode op voorstel van de kerkrechtelijke commissie het volgende besluit:

De synode, met dankbaarheid vervuld voor den veelvuldigen en gewichtigen arbeid door de commissie van advies verricht, besluit hare handelingen goed te keuren, haar décharge te verleen en het rapport der commissie van advies in de acta der synode op te nemen.

De praeses vertolkt in sympathieke en waardeerende woorden den dank der synode voor den moeilijken arbeid der commissie van advies, en voor de nauwgezetheid, volharding en toewijding, waarmede zij haar taak heeft vervuld.

ARTIKEL 303.

Rapport inzake
verzoek van den
kerkeraad van
Makkum c.a.

Prof. Hoekstra rapporteert inzake het verzoek van den kerkeraad van Makkum c. a., om gehoord te worden als de zaak van ds Vermaat wordt behandeld.

Overeenkomstig het voorstel van dit rapport besluit de synode, dat bij eventueele behandeling van de zaak-ds C. Vermaat de kerkeraad van Makkum en Cornwerd in de gelegenheid gesteld zal worden gehoord te worden, en hiervan mededeeling te doen aan den kerkeraad van Makkum.

ARTIKEL 304.

Schorsing en
hervatting van de
zitting.

De zitting wordt geschorst.

Des namiddags wordt de zitting hervat met het zingen van Psalm 146 : 4.

Oudl. Dixon vraagt en verkrijgt verlof om hedenmiddag te vertrekken, hoewel zijn secundus hem eerst morgenochtend kan vervangen.

ARTIKEL 305.

Rapport over het
kerkrechtelijk
bezwaar van
dr N. D. v. Leeuwen
te Harkema-
Opeinde.

Prof. Hoekstra rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie over het bezwaarschrift van dr N. D. van Leeuwen, te Harkema-Opeinde, voorzoover aangaat diens kerkrechtelijk bezwaar.

Na eenige beraadslaging spreekt de synode overeenkomstig de inmiddels nader aangevulde conclusies van dit rapport het volgende uit:

a dat er kerkrechtelijk geen bezwaar bestaat, dat een bezwaarschrift tegen een besluit van een synode in dogmaticis wordt ingediend bij dezelfde synode, die dit besluit nam;

b dat het besluit van de classis Drachten niet af te keuren is, omdat de classis uitsprak, dat dr Van Leeuwen verplicht was *in de gegeven omstandigheden*, nl. nu de synode in het einde van Augustus weder vergaderde, zijn bezwaarschrift bij de synode van Assen in te dienen, aangezien het niet gewenscht is met de indiening van een gravamen lang te wachten;

c dat bovendien thans behandeling van dit gravamen niet kan uit-

gesteld worden, omdat dr Van Leeuwen — zonder daartoe door iemand verplicht te zijn — zijn gravamen gepubliceerd heeft;

d dat hiervan mededeeling zal geschieden aan dr Van Leeuwen, den kerkeraad van Harkema-Opeinde, en de classis Drachten.

ARTIKEL 306.

De zitting wordt opnieuw geschorst.

Schorsing van de zitting.

ARTIKEL 307.

De praeses heropent de zitting in comité-generaal, laat zingen Psalm 119 : 3, en gaat voor in gebed. Comité-generaal.

ARTIKEL 308.

De praeses doet voorlezing van een ingekomen telegram van Hare Majesteit de Koningin van den volgenden inhoud: Antwoord van H. M. de Koningin.

Ik betuig de gereformeerde kerken van Nederland mijn oprechten dank voor de mij aangeboden gelukwenschen en ben zeer gevoelig voor de daarbij uitgesproken heilbede.

WILHELMINA.

ARTIKEL 309.

Thans wordt aan ds W. E. van Duin, van Haarlemmermeer-Oostzijde, het woord gegeven ter toelichting van zijn bezwaren en zijn standpunt. Ds W. E. van Duin.

Nadat ds Van Duin langen tijd heeft gesproken, worden hem door onderscheiden leden der synode vragen tot nadere inlichting op verschillende punten gedaan, waarop door hem wordt geantwoord.

Nadat ds Van Duin de vergadering heeft verlaten, wordt besloten een commissie aan te wijzen van drie broeders ten einde morgen met hem een onderhoud te hebben, van dat onderhoud rapport uit te brengen aan de synode en haar van praeadvies te dienen.

Hiertoe worden aangewezen prof. Ridderbos, ds Kunst en oudl. Vellenga.

ARTIKEL 310.

Namens de kerkrechtelijke commissie rapporteert ds Telkamp inzake een verzoek om advies van den kerkeraad van Utrecht omtrent een bij dezen ingediende verklaring van den heer J. J. Buskes, lid van den kerkeraad. Advies aan den kerkeraad van Utrecht.

Nadat in de conclusie van het rapport een kleine verduidelijking is

aangebracht, besluit de synode dienovereenkomstig den kerkeraad van Utrecht te adviseeren, aan ouderling J. J. Buskes mede te deelen:

1° dat hij, bijaldien hetgeen door deze synode in deze materie besloten mocht worden hem niet voldoende bevredigt, zich tot de generale synode van Groningen heeft te wenden met het verzoek, hem nader duidelijk te maken, dat „het stellen van de mogelijkheid van een andere opvatting” de Heilige Schrift aanrandt;

2° dat hij zich, in afwachting van die nadere inlichtingen, heeft te onthouden van alle actie tegen de beslissingen der generale synode;

3° dat, indien oudl. Buskes zich houdt aan het sub 2 genoemde, geen tuchtmaatregelen tegen hem behoeven genomen te worden.

ARTIKEL 311.

Bezwaarschriften
van D. van der Plas
en mr P. G. Knibbe.

Twee inmiddels ingekomen bezwaarschriften, resp. van D. van der Plas, diaken thans in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid, tegen zijn afzetting, en van mr P. G. Knibbe, te Leiden, (met twee vlugschriften van zijn hand) worden gesteld in handen van de kerkrechtelijke commissie.

ARTIKEL 312.

Sluiting.

Nadat op verzoek van den praeses de assessor is voorgegaan in dankgebed wordt de zitting gesloten.

Zitting van Vrijdag 3 September 1926.

ARTIKEL 313.

Opening.

De praeses opent de zitting, laat zingen Psalm 95 : 1 en 2, en gaat voor in gebed.

ARTIKEL 314.

Appèl-nominaal.
Instemming met
de belijdenis.

De praeses houdt appèl-nominaal.
Dr J. Hania, te Geldermalsen, die als secundus van dr Keizer tegenwoordig is, betuigt zijn instemming met de belijdenisschriften.
Dr Hania zal behooren tot de kerkrechtelijke commissie.

ARTIKEL 315.

Schrijven van oudl.
P. van Weeren,
te Leiden.

Voorlezing wordt gedaan van een schrijven van P. van Weeren, ouderling van de gereformeerde kerk te Leiden, hetwelk voor kennisgeving wordt aangenomen.

ARTIKEL 316.

De zitting wordt geschorst.

Schorsing der
zitting.

ARTIKEL 317.

Na heropening der zitting rapporteert prof. Hoekstra namens de kerkrechtelijke commissie over het rapport van ds Koopmans als deputaat van de synode naar art. 210 en 246 der acta inzake de gerezen moeilijkheden in de classis Drachten (bijlagen XXXIX en XL).

Rapport over
het rapport van
ds Koopmans
inzake moeilijke-
heden in de
classis Drachten.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode onder dankzegging voor den verrichten arbeid de handelingen van ds Koopmans als deputaat naar art. 246 acta Assen goed te keuren.

ARTIKEL 318.

Prof. Hoekstra rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie inzake eene missive van ds G. R. Kuijper, te 's Gravenhage (bijlage XLI). Vooraf wordt de missive van ds G. R. Kuijper in haar geheel voorgelezen.

Rapport inzake
een missive van
ds G. R. Kuijper,
te 's Gravenhage.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode:

aan ds G. R. Kuijper, te 's Gravenhage, in antwoord op zijn verzoek om deputaten voor een samenspreking met ds H. C. van den Brink te benoemen, te berichten, dat zij met belangstelling van zijn missive heeft kennis genomen, de goede bedoeling waardeert, maar op den in het rapport aangegeven grond aan zijn verzoek niet kan voldoen,

en van dit besluit kennis te geven aan ds G. R. Kuijper te 's Gravenhage.

ARTIKEL 319.

Namens de kerkrechtelijke commissie rapporteert ds Telkamp inzake het schrijven van D. van der Plas, diaken der gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid buiten het verband.

Rapport inzake
het bezwaarschrift
van D. van der Plas,
te Amsterdam.

De conclusie van het rapport wordt geamendeerd. Dienovereenkomstig besluit de synode, aan br Van der Plas een schrijven te richten, waarin hem wordt medegedeeld, dat de generale synode tot haar leedwezen op zijn schrijven niet kan ingaan, omdat daarin tegen zijn afzetting als diaken der gereformeerde kerk te Amsterdam-Zuid geen enkele grond wordt aangevoerd, ontleend aan Gods Woord, de belijdenisschriften en de kerkenorde.

ARTIKEL 320.

Namens dezelfde commissie rapporteert insgelijks ds Telkamp inzake een verzoek om advies van de classis Breukelen, hoe te handelen zij met een drietal broeders ambtsdragers in de kerk van Tienhoven.

Rapport inzake
een verzoek om
advies van de
classis Breukelen.

Overeenkomstig de conclusies van het rapport besluit de synode de classis Breukelen te adviseeren:

1° den raad van de kerk van Tienhoven te adviseeren, de drie genoemde broeders ambtsdragers nogmaals te vermanen, om zich niet langer aan hun ambtelijken arbeid te onttrekken;

2° den raad van de kerk van Tienhoven te adviseeren, bij volstandige weigering hun een niet te langen termijn van beraad te stellen, en indien dit beraad niet leidt tot den gewenschten uitslag, met hen te handelen overeenkomstig de kerkenorde;

3° ten opzichte van het zich niet conformeeren met de besluiten van de generale synode met hen het grootst mogelijke geduld te gebruiken; doch uit te spreken, dat zulke ambtsdragers, wanneer alle onderricht en vermaan vruchteloos mocht blijken, ten slotte niet gehandhaafd kunnen worden.

ARTIKEL 321.

Rapport inzake een schrijven van den kerkeraad van Bloemendaal.

Ds Petersen rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie over een schrijven van den raad der gereformeerde kerk te Bloemendaal.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode met waardeering van de goede bedoeling, dit schrijven voor kennisgeving aan te nemen.

ARTIKEL 322.

Rapport inzake een bezwaarschrift van Th. van Wesep, te Amsterdam.

Ds Milo rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie inzake een bezwaarschrift van Th. van Wesep, belijdend lid der gereformeerde kerk van Amsterdam.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode br Van Wesep te verwijzen naar den Open Brief der synode, met name blz. 32 en 33.

ARTIKEL 323.

Rapport inzake bezwaarschriften van J. Prins Gzn, G. Prins Ezn en Nanne Prins, te Andijk.

Ds Koopmans rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie inzake een schrijven van de broeders Jan Prins Gzn en G. Prins Ezn alsmede een schrijven van br Nanne Prins, alle drie leden van de gereformeerde kerk te Andijk.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode deze brieven voor kennisgeving aan te nemen.

ARTIKEL 324.

Pauze.

De zitting wordt geschorst, en na den middag hervat met het zingen van Psalm 65 : 4.

ARTIKEL 325.

Namens de dogmatische commissie rapporteert ds Heida inzake een bezwaarschrift van ds K. Spoelstra, te Meeden (bijlagen XLII en XLIII). Rapport inzake een bezwaarschrift vands K. Spoelstra, te Meeden.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode:

1° uit te spreken dat al deze bezwaren deels verwerpelijk deels onontvankelijk zijn,

a wijl bij het eerste bezwaar deze broeder oordeelt, dat de schorsing en afzetting van dr Geelkerken ongemotiveerd is; maar daarvoor niet één bewijs aanvoert;

b wijl zijn tweede bezwaar reeds is beantwoord in het antwoord aan ds J. C. Rullmann en ds P. Ch. van der Vliet;

c wijl het beoordeelen van zijn derde bezwaar buiten de bevoegdheid der synode ligt;

d wijl zijn laatste bezwaar onomschreven bij de synode is ingediend;

2° dat van dit besluit kennis zal worden gegeven aan ds K. Spoelstra.

ARTIKEL 326.

Namens dezelfde commissie rapporteert ds Breukelaar inzake een bezwaarschrift van br J. Schoonhoven, te Delft. Aangezien dit schrijven ook een kerkrechtelijk bezwaar bevat, is over dit laatste het advies van de kerkrechtelijke commissie gewonnen. Rapport inzake een bezwaarschrift van J. Schoonhoven, te Delft.

Overeenkomstig de conclusies van het rapport besluit de synode:

1. De bezwaren van br J. Schoonhoven, te Delft, tegen de „exegetisch-dogmatische uitspraken” der synode ongegrond te verklaren, omdat hij in gebreke is gebleven aan te toonen, dat deze uitspraken in strijd zijn met de Heilige Schrift en de belijdenisschriften onzer kerken, en hiervan aan hem kennis te geven.

2. Wat betreft zijn kerkrechtelijke bezwaren aan hem te berichten:

a dat de synode, voorzoover zijne meening overeenkomt met die van den kerkeraad van Tienhoven, br Schoonhoven verwijst naar het antwoord, dat deze kerkeraad ontving, acta art. 163;

b dat de aangehaalde woorden uit de brochure van prof. Ridderbos geen betrekking hebben op vergaderingen der synode in comité-generaal;

c dat elke vergadering, zoo ze dat noodig acht, in comité-generaal kan gaan en dit ook steeds bij de generale synode van de gereformeerde kerken gebruikelijk is geweest.

ARTIKEL 327.

De synode gaat in comité-generaal.

Comité-generaal.

ARTIKEL 328.

Ds J. C. Brussaard. Aangezien nog niet is ingekomen het door ds J. C. Brussaard, te Bloemendaal, in uitzicht gestelde schrijven, besluit de synode een commissie naar hem te zenden met opdracht:

1° aan ds Brussaard te betuigen de teleurstelling der synode over zijn telegrafisch antwoord op de uitnoodiging der synode in haar telegram van 1 September;

2° den in uitzicht gestelden brief van ds Brussaard — zoo deze gereed is — in ontvangst te nemen, en hem in elk geval te verzoeken, zich tegen de volgende week gereed te willen houden voor een mogelijke noodiging der synode om uiterlijk Woensdag naar Assen te komen.

Deze commissie zal bestaan uit de dienaren des Woords W. Breukelaar en J. L. Schouten.

ARTIKEL 329.

Telegram. Een telegram van zes kerkeradsliden te Oosterend (Texel) wordt voor kennisgeving aangenomen.

ARTIKEL 330.

Verklaring van
ds W. E. van Duin.

Ds Kunst deelt namens de commissie, die met ds Van Duin gesproken heeft (zie art. 309), voorloopig mede, dat ds Van Duin de volgende schriftelijke verklaring heeft afgelegd:

„Ondergeteekende aanvaardt voor zichzelf de beide in Gen. 2 en 3 m. n. genoemde Paradijsboomen in den eigenlijken of letterlijken zin en belooft bij al zijn ambtelijken arbeid alleen deze opvatting te zullen voordragen.

Wat de slang en haar spreken betreft acht hij persoonlijk naast de letterlijke opvatting ook mogelijk onder de slang den duivel te verstaan”.

Assen, 2 Sept. '26.

(w. g.) W. E. VAN DUIN.

In een volgende zitting zal de commissie volledig rapport uitbrengen (zie art. 345). Aan ds Van Duin zal gevraagd worden zich in de volgende week beschikbaar te houden.

De praeses gaat dit aan ds Van Duin mededeelen en keert terug met het bericht, dat deze daartoe bereid is.

ARTIKEL 331.

Ds C. Vermaat. Medegedeeld wordt dat ds C. Vermaat Maandagavond door de dogmatische commissie zal worden gehoord. Verwacht wordt dat alle synodeleden daarbij tegenwoordig zullen zijn.

ARTIKEL 332.

Nadat op verzoek van den praeses de assessor is voorgegaan in dankgebed wordt de zitting gesloten. Sluiting.

Zitting van Dinsdag 7 September 1926.

ARTIKEL 333.

De praeses opent de zitting, laat zingen Psalm 127 : 1, leest Mattheus 7 : 22—29 en gaat voor in gebed. Opening.

ARTIKEL 334.

De praeses houdt appèl-nominaal.

Ds A. H. van Minnen heeft de plaats ingenomen van den primus ds Gispen. De ouderlingen D. Folkerts, P. A. Schwartz en M. J. van Oord zijn in stede van hun primi opgekomen. De secundus van ouderling Dixon ds Gispen. De ouderlingen D. Folkerts, P. A. Schwartz en M. J. van Oord instemming met de belijdenisschriften. Appèl-nominaal.
Instemming met
de belijdenis.

Prof. Geesink zond bericht van verhindering.

ARTIKEL 335.

De acta worden gelezen en vastgesteld. Acta.

ARTIKEL 336.

De praeses doet mededeeling, dat bericht van verhindering wegens ambtsbezigheden is ingekomen van de ouderlingen Dam, Brandsma en Bax, en leest een brief van ds Gispen meldende dat het hem in de vorige week gebleken is, dat het bijwonen van de zittingen der synode te veel van zijn kracht vergt, en hij daarom moet berichten bij de verdere zittingen niet meer tegenwoordig te kunnen zijn. Ds Gispen.

De praeses spreekt de hoop uit dat God de gezondheid van ds Gispen moge herstellen.

ARTIKEL 337.

De praeses deelt mede dat er enkele stukken zijn ingekomen waarop de synode nog heeft acht te geven. Brieven van C. de Bok, te Rotterdam, van H. J. Gerritse, te Lent, van G. de Graaf, te Nijkerk, en van E. Westerhof, te Zaandam, worden in handen van de dogmatische commissie gesteld. Ingekomen
stukken.

Een schrijven van de wed. J. A. H. Hoppesteyn, geb. N. Hunik, te Amsterdam, betreft zaken, die niet vatbaar zijn voor behandeling door de synode; haar zal worden geschreven dat, indien zij bezwaren heeft die zij meent te moeten brengen voor een kerkelijke vergadering, zij zich dan zal hebben te wenden tot den kerkeraad.

Een schrijven van G. Post en eenige mede-onderteekenaars, te Utrecht, waarbij zij de synode om meerdere redenen boven en voor alles Gods hulp en sterkte toewenschen, opdat Gods Woord ongerept blijve gehandhaafd en de vrede weer worde terug verkregen, wordt voor kennisgeving aangenomen.

Eindelijk een schrijven van ds Van Duin, waarin hij er bij de synode ten sterkste op aandringt, nog gehoord te worden, voordat er over hem een beslissing wordt genomen. De synode besluit hieraan te voldoen.

ARTIKEL 338.

Ds J. C. Brussaard. Nadat de praeses een schrijven heeft gelezen van ds Joh. C. Brussaard, te Bloemendaal, d.d. 2 September (bijlage XLIV), ontvangt de commissie Breukelaar-Schouten het woord, die volgens opdracht der synode (zie art. 328) zich Zaterdag begeven heeft naar ds Brussaard; zij rapporteert bij monde van ds Breukelaar dat zij zeer welwillend door ds Brussaard zijn ontvangen, die hen verzekerde dat bij hem geen onwil voorzat toen hij een telegram van verhindering zond om ter synode te komen, maar dat hij beslist verhinderd was daar hij een huwelijk had te bevestigen. Hij deelde hun mede reeds een brief gezonden te hebben, waarin hij te kennen had gegeven dat hij gaarne bereid was ter synode te komen — den brief boven vermeld. Op zijn vraag aan de commissie, wat het doel was van de uitnoodiging der synode, deelde zij hem mede dat de synode hem de gelegenheid wil geven zijn belofte in te lossen gedaan op de classis: zijn bezwaren op de synode kenbaar te maken. Hij ging hiermede accoord en vroeg of hij niet een paar ouderlingen mede mocht nemen; de commissie gaf hem als haar oordeel te kennen, dat daartegen wel geen bezwaren zouden zijn. Telegrafisch heeft ds Brussaard later het getal van vier ouderlingen genoemd en eindelijk vroeg hij nog of, bijaldien van hetgeen door hem ter synode zou worden gesproken een officieel verslag zou worden gemaakt, hij daarvan inzage kon verkrijgen om te constateeren dat het een juiste weergave is van hetgeen door hem à l'improviste zou worden gesproken.

De praeses stelt nu de vraag aan de orde, of de synode haar zegel hecht aan hetgeen de commissie met ds Brussaard heeft afgesproken, namelijk om hem heden te half twee te ontvangen, en verder goed te keuren de inlichtingen door haar gegeven over den aard en de bedoeling van de uitnoodiging der synode. Aldus wordt besloten. Verder wordt op advies van de commissie goed gevonden, dat leden van den kerkeraad

van Bloemendaal hem vergezellen en tegenwoordig zijn bij de samenspreking. Nog wordt besloten overeenkomstig het verlangen van ds Brussaard en het advies der commissie dat de officieele aanteekeningen, die van de samenspreking zullen worden gemaakt, te zijner kennis komen opdat hij zie of het opgeteekende conform zij aan hetgeen hij heeft gesproken.

De praeses dankt de commissie voor haar overbrenging van het besluit der synode en het rapport van haar bemoeienis in dezen, waarna wordt besloten ds Brussaard hedenmiddag te ontvangen in comité-generaal.

ARTIKEL 339.

De praeses deelt de strekking mede van een ingekomen stuk van dr J. G. Ubbink, te Zevenhoven; het wordt in handen van de dogmatische commissie gesteld.

Missive van
dr J. G. Ubbink,
te Zevenhoven.

ARTIKEL 340.

De praeses deelt mede, dat nog een viertal stukken is ingekomen die niet in behandeling kunnen worden genomen uit hoofde van den inhoud of omdat het gezondene te laat is ingekomen.

Niet voor
behandeling
vatbare stukken.

ARTIKEL 341.

Ds Kunst rapporteert namens de dogmatische commissie inzake een brief van P. J. Colijn, te Utrecht, en stelt voor, dat de synode besluite uit te spreken, dat de bezwaren tegen de beslissingen der synode niet voor behandeling vatbaar zijn, omdat zij niet ontleend zijn aan de Heilige Schrift en de belijdenis;

Rapport inzake
een bezwaarschrift
van P. J. Colijn,
te Utrecht.

dat de synode een belijdenis-interpretatie gaf, appellabel aan Gods Woord, waarbij vragen betreffende de dagen van Genesis 1 niet betrokken waren;

dat de generale synode onzer kerken de meerdere vergadering is van de gereformeerde kerken in Nederland, die voor deze kerken ter laatster instantie uitspraak kan doen in geschillen, die Gods Woord en de belijdenis raken; en wel zoo, dat de leden dezer kerken zich aan deze uitspraken hebben te onderwerpen, tenzij men kan bewijzen dat bedoelde uitspraken in strijd zijn met de Heilige Schrift en de belijdenis;

dat voor het bezwaar, dat het recht der plaatselijke kerken niet zou zijn geëerbiedigd, alsmede dat de uitvoering der Asser besluiten niet te verdedigen zou zijn, geen enkel bewijs wordt aangegeven noch eenig feit wordt genoemd, weshalve dit voor behandeling onvatbaar is, en

dat de beschuldiging tegen voorgangers der kerk over hun optreden in de pers, reeds omdat zij geheel algemeen is gesteld, evenmin voor behandeling vatbaar is.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 342.

Commissies van praeadvies. De praeses stelt voor dat ds Van Minnen en de ouderlingen Folkerts, Schwartz en Van Oord worden toegevoegd aan de kerkrechtelijke commissie. Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 343.

Comité-generaal. De zitting wordt geschorst, en gaat bij heropening in comité-generaal.

ARTIKEL 344.

Acta. De acta van het comité-generaal van Donderdag en Vrijdag worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 345.

Ds W. E. van Duin. Namens de commissie van samenspreking met ds Van Duin (zie art. 309 en 330) rapporteert prof. Ridderbos, en deelt mede dat zij ter vervulling dezer opdracht met ds Van Duin een samenkomst heeft gehad, waarin van weerszijden in den geest van broederlijke vertrouwelijkheid is gesproken. Hierbij heeft de commissie er inzonderheid op aangedrongen, dat ds Van Duin aan de synode, zoo mogelijk in een korte verklaring, ten volle duidelijk zou maken, wat zijn eigen standpunt ten opzichte van de bekende deelen van het paradijsverhaal is. Op deze gedachte is hij ingegaan en de door hem opgestelde en onderteekende verklaring is reeds door de commissie aan den praeses synodi overhandigd. De commissie merkt hierbij nog op, dat door haar uitdrukkelijk aan ds Van Duin is gezegd, dat zij uiteraard in geen enkel opzicht kon vooruitgrijpen op het oordeel, dat de synode aangaande deze verklaring zou uitspreken. Immers was haar geen andere opdracht verstrekt dan om een samenspreking te houden.

Dit rapport wordt onder dank aan de commissie aanvaard.

ARTIKEL 346.

Schorsing der zitting. De zitting in comité-generaal wordt geschorst.

ARTIKEL 347.

Instemming met de belijdenis. Bij de heropening van de zitting in comité-generaal betuigt ouderling O. Morsing, secundus van oudl. Dixon, instemming met de belijdenisschriften.

ARTIKEL 348.

Aan den kerkeraad van Makkum c. a. en de classis Bolsward wordt getelegrafeerd, dat overeenkomstig hun verzoek hun afgevaardigden morgen kunnen worden ontvangen.

Kerkeraad
van Makkum.
Classis Bolsward.

ARTIKEL 349.

Het comité wordt opgeheven.

Daarna rapporteert prof. Kuyper namens de kerkrechtelijke commissie inzake het eerste gedeelte van het bezwaarschrift van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum (bijlagen XLV en XLVI), welk rapport wordt aanvaard.

Rapport inzake
het bezwaarschrift
van
ds S. P. Vermeer
(eerste gedeelte).

Daarna gaat de zitting over in comité-generaal.

ARTIKEL 350.

Ds Brussaard is in comité-generaal verschenen tot toelichting van zijn bezwaren en door prof. Ridderbos namens de synode beantwoord, waarop repliek is gevolgd.

Ds J. C. Brussaard.

De synode besluit prof. Aalders en ds Ploos van Amstel af te vaardigen om ds Brussaard den wensch kenbaar te maken, dat hij indien hij na de bespreking van heden nog bezwaren mocht hebben die schriftelijk fixeere en alzoo de synode bekend make, opdat prof. Ridderbos die namens haar schriftelijk beantwoorde; welke bezwaren met het antwoord namens de synode daarop gegeven zullen worden opgenomen in de acta.

ARTIKEL 351.

De assessor gaat voor in dankgebed, waarna de praeses de zitting sluit.

Sluiting.

Zitting van Woensdag 8 September 1926.

ARTIKEL 352.

De praeses opent de zitting, laat zingen Psalm 65 : 2, en gaat voor in gebed.

Opening.

ARTIKEL 353.

De praeses houdt appèl-nominaal, waarbij blijkt, dat prof. Aalders, wegens ernstige ongesteldheid van zijn hoogbejaarden vader telegrafisch aan diens ziekbed ontboden, is vertrokken.

Appèl-nominaal.

ARTIKEL 354.

Acta. De acta worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 355.

Ds W. E. van Duin. De synode besluit toe te staan het verzoek van ds W. E. van Duin, te Haarlemmermeer-Oostzijde, om vóór de beslissing der synode in zijn zaak nog door haar te worden gehoord. Ds Van Duin wordt daartoe telegrafisch ontboden tegen den volgenden morgen.

ARTIKEL 356.

Rapport inzake het bezwaarschrift van ds S. P. Vermeer (tweede gedeelte). Namens de dogmatische commissie rapporteert ds Van der Veen inzake het tweede gedeelte van het bezwaarschrift (dogmatische zijde) van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum (bijlagen XLVI en XLVII) en stelt voor aan ds Vermeer te berichten:

1° dat de synode in zijn schrijven geen enkel bezwaar heeft gevonden, aan de Heilige Schrift en de belijdenis ontleend, waaruit blijkt de onhoudbaarheid van de beslissingen der synode;

2° dat zijn schrijven haar geen aanleiding geeft om nog eens terug te komen op wat in haar rapporten, beslissingen en „Open Brief” uitvoerig is uiteengezet;

terwijl zij ten slotte haar afkeuring erover uitspreekt, dat door ds S. P. Vermeer een uittreksel van zijn schrijven in de pers is geplaatst (*Algemeen Handelsblad*, avond-editie, Maandag 30 Augustus) eer dat van zijn missive door de synode, die pas Dinsdagmorgen aanving, kon kennis genomen worden.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 357.

Rapport inzake het bezwaarschrift van T. Houtstra, te Utrecht. Namens de kerkrechtelijke commissie rapporteert ds Verhoef inzake het bezwaarschrift van T. Houtstra, te Utrecht (bijlage XLVIII).

Overeenkomstig de conclusie van dit rapport besluit de synode het volgende uit te spreken:

Aangezien 1° de generale synode de meerdere vergadering is van de gereformeerde kerken in Nederland, die voor deze kerken ter laatst instantie beslissende uitspraken kan doen, en dus deze kerken en hare leden zich aan deze uitspraken hebben te onderwerpen, tenzij bewezen wordt, dat zij in strijd zijn met Gods Woord en de belijdenis,

2° in het bezwaarschrift alle bewijs uit de Heilige Schrift, de belijdenis en de kerkenorde ten eenen male ontbreekt als zouden de besluiten en de handelingen der synode daarmede in strijd zijn;

zoo besluit de synode:

- 1° de bezwaren van br T. Houtstra voor ongegrond te verklaren;
- 2° van dit besluit bericht te geven aan br T. Houtstra, en daarvan mededeeling te doen aan den kerkeraad van Utrecht.

ARTIKEL 358.

Namens de kerkrechtelijke commissie rapporteert prof. Kuyper inzake het bezwaarschrift (met twee vlugschriften) van mr P. G. Knibbe, te Leiden, voor wat de kerkrechtelijke zijde aangaat (bijlagen XLIX en L).

Dit rapport wordt door de synode aanvaard.

Rapport van de kerkrechtelijke commissie inzake het bezwaarschrift van mr P. G. Knibbe, te Leiden.

ARTIKEL 359.

Namens de dogmatische commissie rapporteert prof. Ridderbos inzake hetzelfde bezwaarschrift (met de vlugschriften), voor wat het overige daarvan aangaat (bijlagen L en LI).

Ook dit rapport wordt door de synode aanvaard.

Rapport van de dogmatische commissie inzake het bezwaarschrift van mr P. G. Knibbe.

ARTIKEL 360.

Ds Telkamp rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie inzake een schrijven van O. S. Bruinsma, ouderling van de gereformeerde kerk te Oudemirdum.

Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode, een schrijven te richten aan ouderling O. S. Bruinsma, waarin hem wordt geadviseerd: 1° dat de kerkeraad ten opzichte van een ambtsdrager, die bezwaar heeft om zich te conformeren aan de besluiten van de generale synode, zich onthoudt van tuchtmaatregelen, zoolang niet gebleken is, dat hij na het antwoord der generale synode aan ds S. P. Vermeer daarin volhardt;

2° dat de kerkeraad, wanneer blijken zou, dat een ambtsdrager zich ook daarna niet conformeert aan de besluiten der generale synode, het grootst mogelijke geduld gebruike; doch dat zulk een ambtsdrager, wanneer alle onderricht en vermaan vruchteloos mocht blijken, ten slotte niet gehandhaafd kan worden.

Rapport inzake een schrijven van ouderling O. S. Bruinsma, te Oudemirdum.

ARTIKEL 361.

Namens de kerkrechtelijke commissie rapporteert ds Petersen inzake een schrijven van den heer R. Lukkien, te Amsterdam, en stelt voor, overwegende dat de heer Lukkien zich onttrokken heeft aan de gemeenschap der gereformeerde kerken, dit schrijven niet in behandeling te nemen.

Aldus wordt besloten.

Rapport inzake een schrijven van R. Lukkien, te Amsterdam.

ARTIKEL 362.

Schorsing der zitting. De zitting wordt geschorst.

ARTIKEL 363.

Heropening. De zitting wordt des avonds heropend met het zingen van Psalm 68 : 10.

ARTIKEL 364.

Acta. De acta van het verhandelde in de morgenuren worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 365.

Rapport inzake een brief van K. Kamminga, ouderling te Harkema-Opeinde. Namens de kerkrechtelijke commissie rapporteert prof. Bouwman inzake een brief van K. Kamminga, ouderling te Harkema-Opeinde (bijlage LII). Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode, het schrijven van broeder Kamminga voor kennisgeving aan te nemen, en hem hiervan mededeeling te doen.

ARTIKEL 366.

Rapport inzake een schrijven van C. de Bok, te Rotterdam. Namens de dogmatische commissie rapporteert ds Duursema inzake een schrijven van C. de Bok, te Rotterdam. Overeenkomstig de conclusie van het rapport, besluit de synode dit schrijven voor kennisgeving aan te nemen.

ARTIKEL 367.

Rapport inzake een schrijven van G. de Graaf, te Nijkerk. Namens dezelfde commissie rapporteert ds Kunst inzake een schrijven van G. de Graaf, te Nijkerk. Overeenkomstig de conclusie van het rapport besluit de synode aan br De Graaf te antwoorden: dat geen synode onzer kerken een uitspraak deed als door br De Graaf bedoeld, en dat ook deze buitengewone generale synode niet bijeengeroepen werd om zich uit te spreken over de „dagen” van Genesis 1.

ARTIKEL 368.

Rapport inzake een tweede schrijven van E. Westerhof, te Zaandam. Eindelijk rapporteert prof. Honig inzake een tweede schrijven van E. Westerhof, te Zaandam, en stelt voor dit schrijven voor kennisgeving aan te nemen. Alzoo wordt besloten.

ARTIKEL 369.

De assessor stelt namens het moderamen voor, nog f 10.000 aan de kerken te vragen voor de kosten van deze synode. Finantiën.
Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 370.

De synode gaat in comité-generaal. Comité-generaal.

ARTIKEL 371.

De acta van de vorige zitting in comité worden gelezen en vastgesteld. Acta.

ARTIKEL 372.

De synode besluit dat de praeses morgen met ds Van Duin, voordat deze voor de synode komt, zal spreken om te weten of hij iets zakelijks voor haar heeft te brengen. Mocht dit het geval zijn dan zal hem gelegenheid gegeven worden om in haar midden mede te deelen datgene wat hem drong te verzoeken nog gehoord te worden, voordat er over hem eene beslissing zal worden genomen. Ds W. E. van Duin.

ARTIKEL 373.

Ds Ploos van Amstel deelt mede namens de commissie Aalders-Ploos van Amstel, genoemd in art. 350, dat ds Brussaard heeft toegezegd schriftelijk zijn bezwaren in te zullen dienen en per expresse zoo schielijk mogelijk te zenden. De broeders van den kerkeraad, die hem vergezelden, stemden er ten zeerste mede in dat hij deze toezegging deed. Ds J. C. Brussaard.

ARTIKEL 374.

De assessor gaat voor in dankgebed. De praeses sluit de zitting. Sluiting.

Zitting van Donderdag 9 September 1926.

ARTIKEL 375.

De praeses opent de zitting, laat zingen Psalm 72 : 1, gaat voor in gebed en houdt appèl-nominaal. Opening.

ARTIKEL 376.

Acta. De acta worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 377.

Bericht van overlijden van ds G. J. D. Aalders, em. pred. De praeses deelt mede dat bericht van het overlijden van ds G. J. D. Aalders, em. predikant, is ingekomen. Het moderamen wordt gemachtigd de deelneming van de leden der synode te betuigen aan prof. Aalders in dit smartelijk verlies.

ARTIKEL 378.

Rapport inzake het schrijven van dr B. Wielenga, te Amsterdam. Dr Dijk rapporteert namens de dogmatische commissie inzake een schrijven van dr B. Wielenga (bijlagen LIII en LIV) en stelt aan de synode voor aan dr Wielenga te berichten:

1° dat zij op zijn vragen omtrent „de slang en haar spreken” niet kan ingaan, omdat zij niet zit om allerlei vragen te beantwoorden, en dr Wielenga geen enkel bezwaar tegen de beslissing der synode in dezen heeft ingebracht, maar zich zelfs, tot haar vreugde, ten volle met deze beslissing vereenigt;

2° dat zij hem voorts verwijst naar de rapporten en beslissingen der synode, inzake de bij haar ingediende gravamina;

3° dat zij evenmin een antwoord kan geven op hetgeen hij vraagt omtrent „de quaestie aangaande de scheppingsdagen”, wijl de synode over deze zaak niet had te handelen, en

4° dat het niet tot *haar* taak behoort den uitbouw der belijdenis ter hand te nemen, daar voor deze zaak reeds een commissie bestaat. Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 379.

Schorsing der zitting. De praeses schorst de zitting.

ARTIKEL 380.

Comité-generaal. Na hervatting der zitting gaat de synode in comité-generaal.

ARTIKEL 381.

Bezwaarschrift dr N. D. van Leeuwen. Namens de dogmatische commissie stelt dr Dijk voor, mede uit hoofde van de afwezigheid van den rapporteur prof. Aalders wegens droeve familieomstandigheden, de behandeling van het rapport der commissie over het bezwaarschrift van dr N. D. van Leeuwen aan te houden tot

een afzonderlijke en laatste zitting der synode, te houden over eenige weken, en een commissie te benoemen, die uitvoerig over dat bezwaarschrift zal hebben te rapporteeren.

Aldus wordt besloten.

De bedoelde commissie zal bestaan uit de hoogleeraren dr Aalders, dr Honig en dr Ridderbos, en dr Van Es. Prof. Ridderbos zal deze commissie voor de eerste maal samenroepen.

De synode zal ter behandeling van het rapport der commissie weder samenkomen op 27 October a.s. te Assen.

Aan de commissie wordt verzocht haar rapport zoo mogelijk een week en ten minste 4 dagen te voren gedrukt aan de leden der synode toe te zenden.

ARTIKEL 382.

Van het gesprokene door ds J. C. Brussaard en het antwoord door prof. Ridderbos daarop gegeven in het comité-generaal van Dinsdag 7 September zal een résumé worden opgemaakt en aan elk van hen ter controleering worden voorgelegd.

Résumé van het
gesprokene door
ds J. C. Brussaard
en het antwoord
door
prof. Ridderbos.

ARTIKEL 383.

De zitting wordt geschorst en des namiddags hervat met het zingen van Psalm 89 : 3.

Pauze.

ARTIKEL 384.

De acta der vorige zitting in comité worden gelezen en vastgesteld.

Acta.

ARTIKEL 385.

De praeses deelt mede met ds Van Duin te hebben gesproken en dat deze hem heeft gezegd dat hij verzocht had om nog gehoord te worden omdat van hem een verklaring was gevraagd boven hetgeen hij in het midden der synode had gesproken; hij had daaraan behoefte en stelde op hoogen prijs om zelf te worden gehoord. Daarop besluit de synode aan het verzoek van ds Van Duin te voldoen en geeft hem bij monde van den praeses de gelegenheid om te zeggen wat hij naast en boven zijn geschreven verklaring nog heeft te zeggen. Nadat daarop ds Van Duin heeft gesproken wat hij meende nog te moeten zeggen, deelt de praeses hem mede dat het mogelijk is dat de synode nog met hem zal willen spreken en verzoekt hem zich daartoe nog even beschikbaar te willen stellen. Daarop besluit de synode, dat eene commissie, bestaande uit de broeders prof. Kuyper, prof. Ridderbos, ds Kunst en ouderling Vellenga, nog hedenmiddag met ds Van Duin zal spreken en daaromtrent aan haar rapporteeren.

Ds W. E. van Duin.

ARTIKEL 386.

Schorsing der zitting. De zitting wordt geschorst.

ARTIKEL 387.

Heropening der zitting. De zitting wordt heropend. De praeses laat zingen Psalm 138 : 3.

ARTIKEL 388.

Acta. De acta van het eerste gedeelte van deze zitting in comité worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 389.

Overbrenging van de acta van het comité-generaal in de acta der synode. De synode besluit de acta van het comité-generaal op te nemen in de acta der synode.

ARTIKEL 390.

Ds W. E. van Duin. De commissie genoemd in artikel 385 rapporteert bij monde van ds Kunst omtrent de samenspreking met ds Van Duin en deelt mede dat ds Van Duin de volgende verklaring heeft gegeven:

Ondergeteekende aanvaardt voor zichzelf de beide in Gen. 2 en 3 met name genoemde boomen in den eigenlijken en letterlijken zin en belooft bij al zijn ambtelijken arbeid alleen deze opvatting ook als zijnde in deze de eenige leer der gereformeerde kerken te zullen voordragen.

Wat de slang en haar spreken betreft acht hij persoonlijk naast de letterlijke opvatting ook mogelijk onder de slang den duivel te verstaan maar wil in afwachting van de beslissing der generale synode inzake het desbetreffende bezwaar tot op dien tijd de letterlijke opvatting voordragen.

Assen, 9 Sept. 1926.

(w. g.) W. E. v. DUIN.

De commissie heeft gemeend het volgend advies aan de synode te geven:

1° als haar oordeel uit te spreken, dat na de hier door ds Van Duin afgelegde verklaring geen genoegzame reden aanwezig is om de schorsing verder te laten voortduren, weshalve de synode aan de classis Haarlem adviseert met deze verklaring genoegen te nemen en de schorsing op te heffen;

2° twee deputaten te benoemen ten einde de classis Haarlem en den kerkeraad van Haarlemmermeer Oostzijde van advies te dienen inzake de moeilijkheden die uit dit besluit der synode mochten voortvloeien.

Aldus wordt besloten.

De synode wijst tot deputaten aan ds Breukelaar en ds Schouten.

ARTIKEL 391.

De praeses spreekt de vreugde der synode uit over het resultaat van den arbeid der commissie van samenspreking met ds Van Duin.

ARTIKEL 392.

Het comité-generaal wordt opgeheven.

Opheffing van het comité-generaal.

ARTIKEL 393.

Na heropening van de zitting deelt de praeses mede het resultaat van de samenspreking der commissie met ds Van Duin en de besluiten genomen op advies van genoemde commissie (zie art. 390).

Ds W. E. van Duin.

ARTIKEL 394.

De praeses deelt mede, dat in de vergadering in comité-generaal besloten is de synode voor eenige weken te verdagen. De dogmatische commissie kon, mede door de afwezigheid, wegens droeve familieomstandigheden, van den rapporteur prof. Aalders, deze week niet gereed komen met haar rapport over het gravamen van dr Van Leeuwen. Daarom is de Synode verdaagd tot 27 October a.s., om dan deze en andere *nog hangende* zaken af te handelen. Overeenkomstig het vroeger genomen besluit zullen stukken, die na 4 September zijn ingekomen of nog inkomen, niet meer in behandeling worden genomen.

Verdaging van de synode.

ARTIKEL 395.

Prof. Hepp rapporteert namens de dogmatische commissie inzake het bezwaarschrift van dr W. J. A. Schouten, te Kampen (bijlagen LV en LVI), en stelt voor, aan dr W. J. A. Schouten te antwoorden:

Rapport inzake het bezwaarschrift van dr W. J. A. Schouten, te Kampen.

a dat zijn bezwaar tegen de beslissing van de synode inzake de vier bekende bijzonderheden uit Genesis 2 en 3 ongegrond is, wijl hij noch uit de Heilige Schrift noch uit de belijdenisschriften heeft kunnen aantoonen, dat de bedoelde beslissing onjuist is;

b dat de synode hem wijst op het gevaarlijke der leidende gedachte in zijn bezwaarschrift, gelijk dat nader in dit rapport is uiteengezet;

c dat de synode het niet haar roeping acht in den breedte op zijn kerkrechtelijk bezwaar in te gaan, wijl hij behalve dat hij zich beroept op de brochure van dr Van Lonkhuyzen overigens geen gronden aanvoert, waarop zijn bezwaar rust, maar hem verwijst naar den „Open Brief” van haar uitgegaan, blz. 28 v.v.

De synode aanvaardt het rapport en besluit overeenkomstig het voorstel te handelen.

ARTIKEL 396.

Rapport inzake
het bezwaar-
schrift van
dr J. P. de Graay
Fortman e.a.

Prof. Hepp rapporteert namens dezelfde commissie inzake het bezwaarschrift van dr J. P. de Gaay Fortman c.a. (bijlagen LVII en LVIII), en stelt voor aan dr J. P. de Gaay Fortman en de andere ondertekenaren van dit adres, *voorzoover zij lid zijn van een onzer gereformeerde kerken*, te antwoorden, dat de synode

a er haar verontschuldiging voor aanbiedt, dat deze broeders op hun schrijven van 10 Maart 1926 nog geen antwoord hadden ontvangen;

b hen verwijst naar het antwoord der synode op het bezwaarschrift van dr W. J. A. Schouten, omdat daarin materieel ook hun bezwaren worden besproken;

c hen wijst op haar besluit, genoemd in art. 177 der acta.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 397.

Rapport inzake
het bezwaar-
schrift van
ds C. Vermaat,
te Makkum.

Dr Van Es rapporteert namens de dogmatische commissie inzake het bezwaarschrift van ds C. Vermaat (bijlagen LIX en LX) en stelt voor:

1° de door ds C. Vermaat ingebrachte bezwaren tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode en enkele uitdrukkingen in haar „Woord van Vermaan” als ongegrond af te wijzen;

2° ernstig af te keuren het gebruik van de bedenkelijke uitdrukkingen, die in zijn bezwaarschrift voorkomen en in het rapport zijn aangewezen;

3° de classis Bolsward te adviseeren, alsnog van ds Vermaat een verklaring te vorderen, waarbij hij ten aanzien van de zintuigelijke waarneembaarheid van de bekende vier punten van het paradijsverhaal in Genesis 2 en 3 de beslissingen der synode aanvaardt, en belooft die ten grondslag te leggen aan wat hij leert; en

4° hiervan, behalve aan ds C. Vermaat, aan den kerkeraad van Makkum c. a. en de classis Bolsward mededeeling te doen, opdat deze verder over hem handelen.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 398.

Rapport inzake
een missive van
dr J. G. Ubbink,
te Zevenhoven.

Prof. Honig rapporteert namens de dogmatische commissie inzake de missive van dr J. G. Ubbink, dienaar des Woords te Zevenhoven (bijlagen LXI en LXII), en stelt voor:

1. De synode, de goede bedoeling van dr Ubbink waardeerende, kan zich met zijn voorstel, om een onderzoek naar de „nieuwe strooming in ons kerkelijk leven” door deputaten te doen instellen, niet vereenigen;

omdat: *a* wat tot dusver en thans ook door dr Ubbink over deze nieuwe strooming geschreven werd zoo vaag is, dat een onderzoek naar

deze nieuwe strooming van te voren tot vruchteloosheid is gedoemd;

b de kerken plegen concrete onderwerpen en zaken aan de orde te stellen en daartoe behoort dit onderzoek niet;

c wanneer alle door dr Ubbink genoemde punten aan de orde werden gesteld, er gevaar zou bestaan, dat de kerken hier en daar een terrein betraden, dat het hare niet is en waartegen art. 30 der K.O. met deze woorden waarschuwt: dat door de kerkelijke vergaderingen alleen kerkelijke zaken aan de orde mogen gesteld;

d het profijtelijker zou zijn als van de zijde van hen, die zich tot deze nieuwe strooming rekenen, eene heldere uiteenzetting gegeven werd.

2. Het tweede verzoek van dr Ubbink is eveneens voor inwilliging onvatbaar, omdat door dr Ubbink niet is beproefd aan te toonen, dat zonder een oordeel over „de nieuwe strooming” over de vier betrokken punten uit Genesis 2 en 3 geen uitspraak gedaan had mogen worden, en het der synode voorkomt, dat deze zaak wel op zich zelf kon worden afgedaan.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 399.

Op voorstel van den assessor besluit de synode tot aan de zitting in October geen commissie van advies te benoemen, maar alleen mr G. H. A. Grosheide, te Amsterdam, en mr J. A. de Wilde, te 's Gravenhage, te verzoeken zich beschikbaar te blijven stellen voor het geven van rechtskundig advies en bijstand.

Ook wordt besloten niet opnieuw provinciale deputaten te benoemen, maar wel voor de classes, die bijstand vanwege de synode mochten begeeren, deputaten aan te wijzen, en wel: voor de classis Bolsward dr W. A. van Es en ds D. Koopmans, voor de classis Haarlem (en de kerk van Haarlemmermeer Oostzijde) ds W. Breukelaar en ds J. L. Schouten (zie art. 390), voor de classis Breukelen dr H. Kaajan en ds W. Verhoef.

Geen commissies van advies.

Rechtskundige adviseurs.

Deputaten tot bijstand voor de classes Bolsward, Haarlem en Breukelen.

ARTIKEL 400.

De acta van deze zitting zullen worden vastgesteld in de zitting van 27 October.

De uitgave van de acta dezer voortgezette synode zal worden aangehouden tot na de definitieve sluiting.

Acta.

ARTIKEL 401.

Nadat besloten is na afloop van deze zitting nog in comité-generaal te vergaderen, spreekt de praeses als volgt:

Thans is het oogenblik gekomen waarop ik een slotwoord zou hebben

Toespraak van den praeses.

te spreken. Dit kan echter nog niet een woord tot officieele sluiting zijn. De sleutel kan nog niet omgedraaid naar links. De assessor liet u bij een vorig scheiden den sleutel zien; ik mocht hem omdraaien naar rechts; maar op 't oogenblik kan ik nog niet meer doen dan hem in het slot te steken. Ik meen echter, dat wij niet van hier kunnen scheiden zonder nogmaals de kerk van Assen hartelijk gedankt te hebben voor de groote zorg, waarmede zij zonder klagen of zuchten alles heeft voorbereid voor onze ontvangst en arbeid en ook niet zonder groote verwondering en dank te hebben uitgesproken voor de groote gastvrijheid, die wij hebben genoten en die ons opnieuw zoo gul is toegezegd voor den eenen keer, dat we die nog zullen behoeven. Het is inderdaad boven onzen lof. Dat heeft ons ook moed gegeven om met alle kracht te weerstaan de gedachte om de laatste zittingen in Utrecht te houden. Dat wij tot vermoeiens toe hun gasten zijn, is te wijten aan hun groote gastvrijheid.

Dank brengen wij aan de twee commissies voor den arbeid onder ons verricht. Dat is eigenlijk een dank, dien gij aan uzelfen brengt. Maar ik kan het doen, want zelf stond ik buiten die commissies. Als zij niet met zulk een zorg de zaken, die op de agenda stonden, hadden voorbereid, zouden de rapporten en conclusies nooit met zoo groote eenstemmigheid zijn aangenomen als is geschied. Dank ook aan den koster en aan diens echtgenoot en zijn assistent.

Wat zijn wij bovenal veel dank verschuldigd aan onzen God! Er was een stapel bezwaarschriften en brieven van allerlei inhoud te doorworstelen. De arbeid vroeg dubbele inspanning om zijn eentonigheid. In het werk misten wij den prikkel der afwisseling, die gewoonlijk op een synode werkt. God heeft toch gegeven lust en volharding om den arbeid te doen tot het einde en heeft dien ook, voorzoover wij kunnen zien, doen gelukken. Ons rest niets, dan Hem te danken en te vragen om Zijn zegen over den arbeid, die met zonde bevlekt was.

Voorzoover wij menschen moeten danken, danken wij de praeadviseurs, de hoogleraren tot den oud-hoogleraar toe. Wij danken de broeders voor de toewijding, waarmede zij hun rust hebben onderbroken, om de kerken in dezen arbeid te dienen. Wij waardeeren het bijzonder, dat prof. L. Lindeboom op zoo hoogen leeftijd, door brandende liefde tot de kerken gedreven, hier gekomen is en tegen de jongeren op heeft willen werken. Wij danken hem niet het minst, dat wij niet moede zijn geworden vóór wij klaar waren en in het besef zijn gebleven van de heerlijke taak en de ernstige roeping, ons door God opgelegd. Wij hopen u de volgende zittingen weer te zien.

En nu, broeders, vaart allen wel. De Heere zegene u op al uw wegen.

ARTIKEL 402.

Comité-generaal. De synode gaat in comité-generaal.

ARTIKEL 403.

Nadat de synode tevergeefs heeft gewacht op het door ds J. C. Ds J. C. Brussaard. Brussaard toegezegde stuk (zie art. 373), wordt door ds Gerber en ds Schouten beproefd per telefoon informaties in te winnen. Aangezien de verkregen informaties niet volledig zijn, wordt goedgevonden, dat ds Schouten den volgenden morgen per telefoon nader informatie zal vragen, en dat de synode alsdan te 9 ure in comité-generaal zal bijeenkomen ten einde te vernemen, of dien dag het verwachte stuk kan worden tegemoet gezien.

ARTIKEL 404.

De praeses gaat voor in dankgebed en sluit daarna de zitting. Sluiting.

Zitting van Vrijdag 10 September 1926, in comité-generaal.

ARTIKEL 405.

De praeses opent de zitting in comité-generaal en gaat voor in gebed. Opening.

ARTIKEL 406.

Ds Schouten deelt mede, dat het stuk van ds J. C. Brussaard heden- Ds J. C. Brussaard. middag te 1 ure ter synode zal worden bezorgd door ouderling H. H. Felderhoff, te Bloemendaal, die daarvoor opzettelijk de reis maakt. Besloten wordt de komst van genoemden broeder af te wachten.

ARTIKEL 407.

De zitting wordt geschorst tot des namiddags 1 ure. Schorsing der zitting.

ARTIKEL 408.

Nadat de synode de zitting heeft hervat, wordt kennis genomen van Ds J. C. Brussaard. het ingekomen uitvoerig stuk van ds J. C. Brussaard. Het bevat, ook blijkens een daarbij gevoegd schrijven, alleen zijn bezwaren, zooals hij die op 7 September in zijn eerste toespraak tot de synode heeft uiteengezet (zie art. 350), en een antwoord op de hem toen gedane vragen. Besloten wordt, aan prof. Ridderbos op te dragen, de mondeling door hem in dezelfde zitting gegeven beantwoording op schrift te stellen en aan ds Brussaard toe te zenden ten einde laatstgenoemde in de gelegenheid te stellen eventueele repliek tijdig in te dienen, en prof.

Ridderbos te verzoeken om naar aanleiding van een en ander de synode op 27 October te dienen van advies.

Voorts wordt besloten prof. Ridderbos te machtigen om, ingeval ds Brussaard tot publicatie van zijn bezwaren mocht overgaan, ook het antwoord daarop door de pers openbaar te maken.

Besloten wordt aan ds Brussaard te melden, dat zijn schrijven tot teleurstelling der synode niet beantwoordt aan de verwachting, die zij daarvan had op grond van de gemaakte afspraak: dat hij de synode zou melden, op welke punten hij ter synode nog niet bevredigd was geworden; dat een résumé van hetgeen ter synode tot hem gesproken werd om zijn bedenkingen weg te nemen hem ten spoedigste zal worden toegezonden; en hem te verzoeken uiterlijk binnen 14 dagen na ontvangst van dit résumé zijn repliek toe te zenden aan prof. Ridderbos. [Zie echter ook art. 427].

ARTIKEL 409.

Sluiting. Nadat de assessor is voorgegaan in dankgebed sluit de praeses de zitting.

Zitting van Woensdag 27 October 1926.

ARTIKEL 410.

De praeses opent de zitting, laat zingen Psalm 80 : 1 en 9, leest Efeze 4 : 1—16 en gaat voor in gebed. Opening.

ARTIKEL 411.

De praeses houdt appèl-nominaal, waarbij blijkt dat niet tegenwoordig zijn de praeadviseerende leden prof. Geesink, prof. Van Gelderen en prof. Greydanus. Verder is in plaats van ouderling Dam tegenwoordig ouderling Folkerts; voor ds Kunst ds G. Renting, voor ouderling Van Zeggelaar ouderling De Boer, voor ds Gispen ds Van Minnen, voor ouderling Bax ouderling Van Oordt; voor ds Bronger ds Husmann. Voor ouderling Hekman is geen secundus-ouderling tegenwoordig; dit is ook het geval met ouderling Dixon. Appèl-nominaal.

Ds Renting betuigt instemming met de belijdenisschriften, en wordt toegevoegd aan de dogmatische commissie.

ARTIKEL 412.

De praeses spreekt als volgt:

Toespraak van
den praeses.

*Hooggeachte broeders, leden, praeadviseerende en
adviseerende leden dezer synode!*

Ge verwacht ditmaal van mij wel geen openingsrede. Toch zij me een enkel woord vergund, eer we onze werkzaamheden hervatten.

Allereerst om u allen hartelijk welkom te heeten en de kerk van Assen even hartelijk namens u te danken voor de loffelijke wijze waarop ze ons nu, ten vierden male, als haar gasten ontving.

Doch dan ook, om althans een enkel oogenblik met u stil te staan bij het Schriftdeel, dat ik u daareven voorlas.

't Heeft ons zooveel te zeggen!

En daaronder veel, dat we juist nú noodig hebben.

Het leidt de droefheid, waarin we saamkwamen, in rechte banen; het geeft de geruststelling en bemoediging, die we behoeven; er gaan ook herinnering en vermaan van uit, als we noodig hebben.

Ik denk aan wat de Heilige Geest, bij het neerschrijven dezer verzen, hoog boven alles uit voor het zielsoog des Apostels en daarmee ook voor het ónze doet oprijzen: het heilige en heerlijke Lichaam van onzen Heere Jezus Christus.

Er is droefheid in ons hart. Droefheid over dienaren des Woords, die ons ontvielen, over broeders en zusters, die van ons gingen, over kerken, die de gemeenschap met ons verbraken, over scheuring die er onder ons ontstond, over misverstand en onverstand, over twist en verbittering!

Er is meer dan ééne reden, waarom dit alles ons bedroeft en bedroeven mag. Doch zien we toe, dat er onder die alle geene is, die zich niet laat herleiden tot het: „Eén lichaam is het, en één Geest”..... „Eén Heere, één geloof, één doop”..... „Eén God en Vader van allen”.....

Want dit is het smartelijke in de scheur, die onder ons getrokken werd, dat ze pijn doet als een scheur tusschen die van het ééne Lichaam van Christus zijn.

Blijven we haar zóó ook zien.

En zoeken we daarom voor onze droefheid geen stilling dan in het nabidden van de bede des „éénen Heeren”: „Vader, dat ze één zijn, opdat de wereld bekenne dat Gij mij gezonden hebt”.

Of zouden we onze droefheid moeten doen wijken voor zèlfaanklacht?

Zoo willen het, die ons den rug toekeerden.

We komen saam onder de beschuldiging, van zelve de oorzaak der breuke te zijn.

Men verwijt ons, dat we aantastten de rechten van de leden des Lichaams; dat we aantastten de libertas prophetandi en de zelfstandigheid der plaatselijke kerken.

En men spreekt daarbij van die rechten en van die vrijheid, alsof ze het hoogste, het eenige waren in de kerk des Heeren.

Doch dan komt hier het Woord ons geruststellen en bemoedigen. Want als de Apostel des Heeren de kerk van Efeze: haar leden en haar ambtsdragers, vermaant van hun roeping, dan wijst hij hen op den wasdom, op den opbouw, op de volmaking van het ééne Lichaam van Christus. Dáárvóór eischt hij alles op; dááaraan maakt hij alles dienstbaar; dáárin toont hij hun levenswet, maatstaf en doel van aller dienst en van ieder ambt.

Ze zijn het ook voor óns. Ze zijn het elken dag en overal, als we in de kerk waartoe we behooren in onze bedieningen werkzaam zijn.

Hoe zouden ze het dan *niet* wezen voor een synode: die tastbare belijdenis, die meest concrete openbaring van het ééne Lichaam dat boven alle kerken is.

En is dan niet dit woord de rechtvaardiging der besluiten en handelingen waardoor we, in trouw aan belijdenis en kerkverband, weerstonden bij de leden wat den welstand en den opbouw van het Lichaam schaden zou?

Men bracht ook de beschuldiging tegen ons in, dat we, in angstvallig en benepen waken voor de waarheid, op den weg van leerheiligheid geraakten en den waarachtig-geestelijken wasdom van het Lichaam van Christus tegenhielden.

Zooveel dit verwijt ons als waarschuwing dienen kan, zij ons oor er niet voor gesloten.

Doch zooveel we inderdaad voor de waarheid Gods mochten opkomen, is de betuiging des Apostels, dat ook de eenigheid der *kennis* van den Zone Gods behoort tot den vollen wasdom des Lichaams, dat ook door de betrachtting der *waarheid* de volle wasdom wordt bereikt, en dat het daarom met name door de ambten, die het Woord, die de waarheid bedienen, is dat het Lichaam van Christus wordt gebouwd, een schild boven onze hoofden.

Een derde aanklacht die men tegen ons inbrengt is: dat we het leven der kerken steriliseeren en vermechaniseeren. Een aanklacht waarbij men evenwel elk bewijs ontbreken liet.

Wat zullen we op haar antwoorden?

Laat ons antwoord zijn het openzetten van onze ziele voor *dít* woord onzes Heeren.

Het eerbiedig en liefdevol richten van onze aandacht op de gemeenschap der geloovigen en der kerken als die van het Lichaam van Christus, en de bede om den heiligen mystieken zin en de teederheid van hart en hand, die voegen wie tot de verzorging en opbouw van dit Lichaam zich schikt.

Toch willen we daarbij niet vergeten, dat ook wie een lichaam te verzorgen heeft, zoodra er ziektestof van buiten-af indrong of van binnen-uit het organisme bedreigen ging, geroepen kan worden tot krachtdadig en pijnlijk ingrijpen.

Oók in dit opzicht is, naar de dubbele beeldspraak in het woord des Apostels, van „opbouw des Lichaams”, de kerk des Heeren, zoowel een *gebouw* als een *lichaam*.

Tot dit alles is ons van noode, tegenover elkander, en jegens de broeders met wie we thans te handelen hebben, en jegens allen die ons verlieten, die „ootmoedigheid, zachtmoedigheid en lankmoedigheid”, die doen „verdragen in liefde”, en ons doen „benaarstigen om te behouden de eenigheid des Geestes door den band des vredes”.

Schenke ons onze verheerlijkte Koning, „die gaven nam om uit te deelen, die opgevaren is boven alle hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zou, en uit Wien het geheele Lichaam zijn wasdom bekómt”, dit alles om Zijns Naams wille.

ARTIKEL 413.

De praeses spreekt zijn blijdschap uit dat de eerste assessör weer in Ds H. W. Laman. het midden der vergadering is en heet hem welkom.

ARTIKEL 414.

De praeses deelt mede dat de ouderlingen Dixon, Wijnbeek, Dam en Schoemaker telegrafisch bericht van verhindering inzonden.

Berichten van
verhindering.

Verder wordt een schrijven gelezen van ouderling Van Goor, mededeelende dat hij niet ter synode kan tegenwoordig zijn, omdat van de zijde van het Rijksschooltoezicht bezwaar is gemaakt tegen zijn afwezigheid in de school in verband met de afwijking van den lesrooster. Ook dit schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen, alsmede dat van ouderling Van Zeggelaar, die eveneens door schoolarbeid wordt verhinderd om de zittingen der synode bij te wonen, en van ouderling A. Bax Jr, die tot zijn spijt verhinderd is de vergaderingen van de synode bij te wonen.

Daarna volgt de voorlezing van een schrijven van prof. Greydanus, die vraagt, in verband met zijn afwezigheid door de afvaardiging naar Amerika, waardoor zijn werk zeer is opgehoopt, dat de synode hem voor verontschuldigd wil houden voor het thans niet bijwonen harer zittingen. Op voorstel van den praeses zal aan prof. Greydanus geschreven worden, dat de synode hem dank zegt voor de genomen moeite onze kerken te vertegenwoordigen bij de zusterkerken in Amerika, waarmede dezerzijds correspondentie wordt onderhouden, en dat met verlangen zijn rapport wordt tegemoet gezien betreffende het een en ander het leven enz. dier kerken rakende.

Eindelijk leest de praeses een brief van student P. J. Kunst te Amsterdam, die namens zijn vader mededeelt dat deze de zittingen der synode niet kan bijwonen, omdat hij dezer dagen opgenomen is in het Van Leeuwenhoekhuis te Amsterdam, alwaar hij een operatie heeft ondergaan, met aanvankelijk goed gevolg. Aan ds Kunst zal een schrijven worden gericht om hem het leedwezen der synode te betuigen dat hij de zittingen uit oorzaak van genoemde redenen niet kan bijwonen en waarin hem hartelijk zal worden toegewenscht algeheel herstel.

ARTIKEL 415.

De praeses leest een schrijven van prof. Aalders, waarin hij mede namens zijne familie haar diepgevoelden dank betuigt voor het hartelijk schrijven van deelneming dat zij van de synode mocht ontvangen. Dit schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen.

Dankbetuiging
van de
fam. Aalders.

ARTIKEL 416.

Vertegenwoor-
diging van Drente.

Nu uit de gelezen berichten gebleken is dat Drente slechts door drie afgevaardigden kan vertegenwoordigd zijn, besluit de synode te berusten in deze incomplete vertegenwoordiging van Drente.

ARTIKEL 417.

Acta.

De acta worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 418.

Verdere inge-
komen stukken.

De praeses deelt mede dat een missive is ingekomen van dr B. Wielenga, te Amsterdam; dit stuk zal in comité-generaal worden gelezen.

Verder wordt een schrijven van dr J. P. de Gaay Fortman, te 's Gravenhage, e.a. voor kennisgeving aangenomen.

Een schrijven van dr W. J. A. Schouten, te Kampen, wordt gesteld in handen van de dogmatische commissie.

In handen van de kerkrechtelijke commissie worden gesteld een missive van den kerkeraad van Haarlemmermeer-Oostzijde, een van de classis Haarlem en een van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum.

ARTIKEL 419.

Rapport van
deputaten tot
bijstand voor de
classis Bolsward.

Ds Koopmans rapporteert namens de deputaten, aangewezen voor de classis Bolsward, genoemd in art. 399. Nadat de praeses den rapporteur en zijn mededeputaat den dank der vergadering heeft gebracht voor hun arbeid en het rapport daaromtrent, wordt dit gesteld in handen van de kerkrechtelijke commissie.

ARTIKEL 420.

Rapport van
deputaten tot
bijstand voor de
classis Haarlem.

Ds Breukelaar rapporteert namens de deputaten aangewezen voor de classis Haarlem (en de kerk van Haarlemmermeer-Oostzijde) genoemd in art. 390 en 399. Ook aan ds Breukelaar en zijn mededeputaat brengt de praeses den dank der synode voor hun arbeid en rapport, dat in handen wordt gesteld van de kerkrechtelijke commissie.

ARTIKEL 421.

Rapport van
deputaten tot
bijstand voor de
classis Breukelen.

Nog niet ontvangen werd het rapport van de deputaten, aangewezen voor de classis Breukelen, genoemd in art. 399; zoodra het zal zijn ingekomen zal het worden gelezen en in handen van de kerkrechtelijke commissie gesteld.

ARTIKEL 422.

De praeses deelt mede dat van mevr. de wed. G. de R.-O., te Rotterdam, een schrijven is ontvangen waarin zij mededeelt dat zij „toejuichende de uitspraak der synode, zich gedrongen gevoelt een stoffelijk blijk te geven van haar medeleven en van haar blijdschap over de besluiten der synode, en daarom den quaestor honderd gulden zendt als bijdrage in de onkosten”. Aan deze zuster zal de dank van de synode worden gebracht.

Gift voor de
kosten der synode.

ARTIKEL 423.

De praeses leest een telegram van den volgende inhoud:

Telegram.

De kerken van de classis Apeldoorn, heden in vergadering bijeen, dankbaar voor de kloeke houding door u tot nu toe aangenomen, beseffend het gewicht van deze laatste vergaderingen, gevoelt zich gedrongen u toe te bidden de leiding des Heiligen Geestes tot een bij den voortduur onverzwakt handhaven van de autoriteit van Gods Woord.

DOORN, *praeses*.
KORFKER, *scriba*.

ARTIKEL 424.

De zitting wordt geschorst.

Schorsing
der zitting.

ARTIKEL 425.

De praeses heropent de zitting in comité-generaal en laat zingen Psalm 40 : 8.

Comité-generaal.

ARTIKEL 426.

De acta van het comité-generaal van 9 en 10 September j.l. worden, voorzoover dit nog niet geschied is, gelezen en vastgesteld.

Acta.

ARTIKEL 427.

Prof. Ridderbos doet mededeeling van hetgeen door hem verricht is ter voldoening aan de hem gegeven opdracht, vermeld in art. 408. Ds J. C. Brussaard heeft zijn bezwaren op schrift gesteld. Prof. Ridderbos heeft zijn antwoord schriftelijk aan ds Brussaard toegezonden. Hierop heeft ds Brussaard schriftelijk gerepliceerd. Deze drie stukken zijn gedrukt aan de leden der synode toegezonden. En prof. Ridderbos heeft zijn antwoord op de repliek van ds Brussaard in concept gereed.

Rapport inzake
bezwaren van
ds J. C. Brussaard.

Bij de bespreking over de verrichtingen van prof. Ridderbos blijkt, dat omtrent de in art. 408 bedoelde, in art. 373 vermelde afspraak

verschil van opvatting bestaan heeft tusschen de synode en ds Brussaard.

Besloten wordt het concept-antwoord van prof. Ridderbos te stellen in handen van de dogmatische commissie, die voorzooveel noodig den bijstand van de hoogleeraren in het kerkrecht zal ontvangen.

Thans doet prof. Ridderbos voorlezing van het door hem opgestelde concept-antwoord.

De praeses zegt prof. Ridderbos voorloopig dank voor zijn arbeid in dezen.

ARTIKEL 428.

Rapport inzake
het bezwaarschrift van
dr N.D.v.Leeuwen.

Het rapport van de commissie inzake het bezwaarschrift van dr N. D. van Leeuwen (wat de dogmatische zijde betreft), dat in druk aan de leden der synode is toegezonden (zie art. 381), wordt gesteld in handen van de dogmatische commissie ter fine van advies.

ARTIKEL 429.

Missive van
dr B. Wielenga.

Inzake de missive van dr B. Wielenga (zie art. 418) besluit de synode op voorstel van ds Miedema: aan dr Wielenga te schrijven, dat hem bekend kan zijn, dat de termijn voor inzending van brieven gesloten is, en dat de synode dus zijn schrijven heeft moeten ter zijde leggen.

ARTIKEL 430.

Schorsing
van de zitting.

De zitting wordt geschorst.

ARTIKEL 431.

Ingekomen
stukken.

Na heropening van de zitting wordt een inmiddels ingekomen schrijven van Ph. Beernink, te Koog aan de Zaan, overeenkomstig het besluit vermeld in art. 301 en 394 ter zijde gelegd.

ARTIKEL 432.

Sluiting.

Nadat de assessor is voorgegaan in dankgebed sluit de praeses de zitting.

Zitting van Donderdag 28 October 1926.

ARTIKEL 433.

Opening.

De praeses opent de zitting, laat zingen van 't Gebed des Heeren vs 3 en gaat voor in gebed.

ARTIKEL 434.

De praeses houdt appèl-nominaal.

Appèl-nominaal.

ARTIKEL 435.

De acta worden gelezen en vastgesteld.

Acta.

ARTIKEL 436.

Ds Verhoef leest het rapport van dr H. Kaajan, deputaat voor Utrecht naar art. 210, 13 en 246, 6; en vervolgens dat van de deputaten, aangewezen voor de classis Breukelen, genoemd in art. 399 (zie ook art. 421). De praeses brengt den dank der synode aan ds Verhoef en zijn mededeputaat voor hun arbeid en hun rapporten, die in handen worden gesteld van de kerkrechtelijke commissie.

Rapport
dr H. Kaajan.
Rapport van
deputaten tot
bijstand voor de
classis Breukelen.

ARTIKEL 437.

De zitting wordt geschorst.
Na heropening gaat de synode in comité-generaal.

Schorsing.
Comité-generaal.

ARTIKEL 438.

De acta van de zitting in comité-generaal van Woensdag 27 October worden gelezen en vastgesteld.

Acta.

ARTIKEL 439.

Een ingekomen schrijven van de Wed. J. A. H. Hoppesteijn, te Amsterdam, en een missive van mr P. G. Knibbe, te Leiden, worden overeenkomstig het besluit vermeld in art. 301 en 394 ter zijde gelegd.

Ingekomen
stukken.

ARTIKEL 440.

Ds Milo rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie inzake het rapport van dr Van Es en ds Koopmans als deputaten tot bijstand voor de classis Bolsward naar art. 399 (bijlage LXIII).

Rapport over het
rapport van depu-
taten tot bijstand
voor de classis
Bolsward.

Overeenkomstig de conclusies van het rapport besluit de synode de handelingen dezer deputaten tot dusverre goed te keuren en hun op te dragen in dezen ook verder de kerk van Makkum c.a. en de classis Bolsward van advies te dienen; en tevens dezelfde deputaten tot advies te machtigen, indien nog andere kerken of classes in Friesland dit mochten begeeren.

ARTIKEL 441.

Rapport over het
rapport van
dr H. Kaajan
en over dat van
deputaten tot
bijstand voor de
classis Breukelen.

Vervolgens rapporteert ds Milo over de rapporten van dr H. Kaajan, deputaat voor Utrecht naar art. 210, 13 en 246, 6, en van dr Kaajan en ds Verhoef, als deputaten tot bijstand voor de classis Breukelen naar art. 399 (bijlagen LXIV en LXV).

Overeenkomstig de conclusies van het rapport besluit de synode de handelingen van dr H. Kaajan en ds W. Verhoef goed te keuren en hen onder dankzegging te déchargeeren.

ARTIKEL 442.

Dank aan
deputaten.

De praeses betuigt aan de in de vorige artikelen genoemde deputaten den dank der synode en spreekt de hoop uit, dat de deputaten, die gecontinueerd zijn, nog met vrucht mogen werkzaam zijn, voorzover hun hulp nog mocht gevraagd worden.

ARTIKEL 443.

Schrijven van
ds S. P. Vermeer,
te Oudemirdum.

Naar aanleiding van een ingekomen schrijven van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum, besluit de synode hem te berichten, dat zijn schrijven als te laat ingekomen niet in behandeling kon komen.

ARTIKEL 444.

Rapport over het
rapport van depu-
taten tot bijstand
voor de classis
Haarlem
en stukken inzake
ds W. E. van Duin.

Ds Van Lummel rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie (bijlage LXVI) inzake

a het rapport van ds W. Breukelaar en ds J. L. Schouten als deputaten tot bijstand voor de classis Haarlem en de kerk van Haarlemmermeer-Oostzijde naar art. 390 en 399 (bijlage LXVII),

b het schrijven van de classis Haarlem aangaande de zaak-ds Van Duin (bijlage LXVIII),

c het schrijven van den kerkeraad van Haarlemmermeer-Oostzijde aangaande dezelfde zaak (bijlage LXIX).

Overeenkomstig de conclusies van het rapport wordt het volgende besluit genomen:

De synode, gehoord de mededeelingen der classis Haarlem en van de kerkeraden van Haarlemmermeer-Oostzijde en van Halfweg aangaande de latere verklaring, die ds Van Duin op de vergaderingen van den kerkeraad en der classis heeft afgelegd, is van oordeel, dat daarin genoegzame reden is om de schorsing van ds W. E. van Duin te doen voortduren, wijl uit die verklaring blijkt, dat ds Van Duin zich niet wil conformeeren aan de beslissing der generale synode inzake Genesis 2 en 3, weshalve de synode zeer tot haar leedwezen moet terugkomen op haar advies aan de classis Haarlem om de schorsing van ds W. E. van Duin niet te doen voortduren.

De synode geeft van dit besluit kennis aan de classis Haarlem en aan de kerkeraden van Haarlemmermeer-Oostzijde en van Halfweg.

De synode keurt de handelingen harer deputaten goed, hen dankende voor den moeizamen arbeid door hen in deze zaak tot hiertoe verricht en draagt hen op, indien hun advies in deze zaak nader mocht worden gevraagd, de kerkelijke vergaderingen bij te staan.

ARTIKEL 445.

De zitting wordt geschorst, en des avonds hervat met het zingen van Psalm 93 : 4.

Schorsing en heropening der zitting.

ARTIKEL 446.

Prof. Aalders rapporteert namens de dogmatische commissie inzake het bezwaarschrift van dr N. D. van Leeuwen voor wat de dogmatische zijde daarvan betreft (bijlagen LXX en LXXI).

Rapport inzake het bezwaarschrift van dr N. D. v. Leeuwen.

Overeenkomstig de conclusies van het rapport wordt het volgende besloten:

a De synode verklaart het gravamen van dr Van Leeuwen, wijl de daarvoor door dezen aangevoerde gronden uit de Heilige Schrift en de belijdenis niet steekhoudend zijn, ongegrond, en ziet daarin geen reden om de door haar gedane uitspraak, voorkomende in art. 149 harer acta, te herzien;

b zij vertrouwt dat dr Van Leeuwen de ongenoegzaamheid en onhoudbaarheid zijner gronden erkennende, zijn gravamen zal terugnemen en haar sub a genoemde uitspraak in haar geheel zal aanvaarden, en ten grondslag leggen aan wat hij in dezen zal leeren;

c zij acht zich echter verplicht uit te spreken, dat in zijne uiteenzetting, met name waar hij handelt over het verband tusschen de eerste hoofdstukken van Genesis en buiten-Bijbelsche verhalen, verschillende uitdrukkingen voorkomen, zooals o.a. op blz. 10 en 11 [in de bijlagen dezer acta blz. 97] van het rapport der commissie is aangewezen, waarover hij zich nader dient te verklaren;

d zij besluit, van deze conclusies en dit rapport mededeeling te doen aan dr Van Leeuwen en den kerkeraad van Harkema-Opeinde; alsmede aan de classis Drachten, opdat deze verder met hem handele.

ARTIKEL 447.

Dr Dijk rapporteert namens de dogmatische commissie inzake de gevoerde correspondentie tusschen ds J. C. Brussaard en prof. dr J. Ridderbos (bijlage LXXII).

Rapport inzake de bezwaren van ds J. C. Brussaard.

Overeenkomstig de conclusies van dit rapport besluit de synode als volgt:

De generale synode, kennis genomen hebbende van de correspondentie gewisseld door *ds J. C. Brussaard*, te Bloemendaal, en door *prof. dr J. Ridderbos* op last der synode, ten einde de bezwaren, die bij *ds Brussaard* bestonden tegen uitdrukkingen door de synode gebruikt, uit den weg te ruimen;

spreekt haar blijdschap uit, dat blijkens het antwoord door *ds Brussaard* gegeven op meer dan één punt het misverstand, waardoor deze bezwaren ontstaan waren, is opgehelderd;

betuigt haar hartelijken dank aan *prof. Ridderbos* voor de uitnemende wijze, waarop hij de ingebrachte bezwaren heeft beantwoord, met welk antwoord de synode zich volkomen vereenigen kan;

is van oordeel, dat daardoor deze bezwaren genoegzaam wederlegd zijn, weshalve er geen reden is om deze correspondentie verder voort te zetten, nu aan *ds Brussaard* volledige gelegenheid is gegeven zijn bezwaren uiteen te zetten en nader toe te lichten;

en besluit:

vooreerst aan *ds J. C. Brussaard* mede te deelen, dat de synode van de ingebrachte bezwaren ernstig kennis heeft genomen, deze door het antwoord van *prof. dr J. Ridderbos* genoegzaam opgehelderd of wederlegd acht, weshalve zij de verwachting uitspreekt, dat de bezwaren van *ds Brussaard* zullen zijn weggenomen, en hij thans zonder voorbehoud zich zal kunnen voegen naar de beslissing door de synode inzake de bekende bijzonderheden uit Genesis 2 en 3 genomen;

ten tweede aan de classis Haarlem mededeeling te doen van de gevoerde correspondentie en van dit besluit der synode en aan haar op te dragen zich te vergewissen of *ds Brussaard* aan deze verwachting wil voldoen, aan haar de verdere behandeling dezer zaak overlatende voor zoover hiervoor nadere redenen mochten zijn;

en *ten derde* evenzoo den raad van de gereformeerde kerk van Bloemendaal in kennis te stellen met de gevoerde correspondentie en het besluit der synode.

ARTIKEL 448.

Deputaten tot advies voor de classis Haarlem.

De synode wijst *ds W. Breukelaar* en *ds J. L. Schouten* aan als deputaten om bij gerezen moeilijkheden in de classis Haarlem desgevraagd te dienen van advies.

ARTIKEL 449.

Opheffing van het comité-generaal.

Het comité-generaal wordt opgeheven.

ARTIKEL 450.

Ouderling Heikens.

Aan ouderling Heikens, die uit oorzaak van noodzakelijke werkzaamheden verzocht te mogen vertrekken, is dit op voorstel van den praeses toegestaan.

ARTIKEL 451.

Acta.

De acta worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 452.

Ds Milo rapporteert namens de kerkrechtelijke commissie inzake het rapport van de deputaten dr Van Es en ds Koopmans, genoemd in art. 399, in de zaak-ds C. Vermaat en stelt voor:

Rapport over het rapport van dr Van Es en ds Koopmans.

de handelingen der deputaten tot dusverre goed te keuren en hun op te dragen in dezen ook verder de kerk van Makkum c.a. en de classis Bolsward van advies te dienen;

en tevens dezelfde deputaten tot advies te machtigen, indien nog andere kerken of classes in Friesland dit mochten begeeren.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 453.

Ds Milo rapporteert eveneens namens dezelfde commissie inzake de rapporten van dr H. Kaajan als deputaat naar art. 246, 6 en van dr H. Kaajan en ds W. Verhoef, als deputaten voor de classis Breukelen naar art. 399, en stelt voor de handelingen van genoemde deputaten goed te keuren en hen onder dankzegging te déchargeeren.

Rapport over de rapporten van dr H. Kaajan en van dr. H. Kaajan met ds W. Verhoef.

Aldus wordt besloten.

ARTIKEL 454.

Ds Van Lummel rapporteert namens dezelfde commissie inzake de navolgende stukken:

Rapport over het rapport van ds W. Breukelaar ends J. L. Schouten en andere stukken inzake ds W. E. van Duin.

a het rapport van de deputaten der synode benoemd ten einde de classis Haarlem en den kerkeraad van Haarlemmermeer-Oostzijde van advies te dienen inzake de moeilijkheden, die uit het besluit der synode betreffende de opheffing der schorsing van ds Van Duin mochten voortvloeien,

b een schrijven van de classis Haarlem October 1926 aangaande deze zaak en

c een schrijven van den kerkeraad van Haarlemmermeer-Oostzijde als boven, en stelt voor dat de synode het volgende besluit neme:

De synode, gehoord de mededeelingen van de classis Haarlem en van de kerkeraden van Haarlemmermeer-Oostzijde en van Halfweg aangaande de latere verklaring die ds W. E. van Duin op de vergaderingen van den kerkeraad en van de classis heeft afgelegd, is van oordeel, dat daarin genoegzame reden is om de schorsing van ds W. E. van Duin te doen voortduren, wijl uit die verklaring blijkt, dat ds Van Duin zich niet wil conformeeren aan de beslissing van de generale synode inzake Genesis 2 en 3; weshalve de synode zeer tot haar leedwezen moet terugkomen op haar advies aan de classis Haarlem om de schorsing van ds W. E. van Duin niet te doen voortduren.

De synode geeft van dit besluit kennis aan de classis Haarlem en aan de kerkeraden van Haarlemmermeer-Oostzijde en van Halfweg.

Ten slotte keurt de synode de handelingen harer deputaten goed, hen

dankende voor den moeizamen arbeid door hen in deze zaak tot hiertoe verricht.

Aldus wordt besloten.

De praeses dankt ds Milo en ds Van Lummel voor hun rapporten, niet minder de commissies namens welke genoemde rapporten werden uitgebracht en verzoekt nog eens nadrukkelijk de deputaten, genoemd in art. 399, den dank van de synode in ontvangst te willen nemen voor den moeizamen arbeid in dezen verricht.

ARTIKEL 455.

Rapport inzake het
bezwaarschrift van
dr N.D. v. Leeuwen.

Prof. Aalders doet voorlezing van het rapport der dogmatische commissie inzake het bezwaarschrift van dr N. D. van Leeuwen, te Harkema-Opeinde, (voor wat de dogmatische zijde betreft) en stelt namens deze commissie voor:

a De synode verklaart het gravamen van dr Van Leeuwen, wijl de daarvoor door dezen aangevoerde gronden uit de Heilige Schrift en de belijdenis niet steekhoudend zijn, ongegrond, en ziet daarin geen reden om de door haar gedane uitspraak, voorkomende in art. 149 harer acta, te herzien;

b zij vertrouwt dat dr Van Leeuwen de ongenoegzaamheid en onhoudbaarheid zijner gronden erkennende, zijn gravamen zal terugnemen, en haar sub *a* genoemde uitspraak in haar geheel zal aanvaarden, en ten grondslag leggen aan wat hij in dezen zal leeren;

c zij acht zich echter verplicht uit te spreken, dat in zijne uiteenzetting, met name waar hij handelt over het verband tusschen de eerste hoofdstukken van Genesis en buiten-Bijbelsche verhalen, verschillende uitdrukkingen voorkomen, zooals op blz. 10 en 11 [in de bijlagen dezer acta blz. 97] in het rapport der commissie is aangewezen, waarover hij zich nader dient te verklaren;

d zij besluit, van deze conclusies en dit rapport mededeeling te doen aan dr Van Leeuwen en den kerkeraad van Harkema-Opeinde; alsmede aan de classis Drachten, opdat deze verder met hem handele.

Aldus wordt besloten.

De praeses dankt prof. Aalders voor de voorlezing en met hem de overige leden van de commissie voor dit zoo schitterend rapport.

De synode besluit op voorstel van den praeses tot de afzonderlijke uitgave daarvan.

ARTIKEL 456.

Rapport inzake
de bezwaren van
ds J. C. Brussaard.

Dr Dijk rapporteert nemens de dogmatische commissie inzake de correspondentie tusschen ds J. C. Brussaard en prof. dr J. Ridderbos, nl.

a het resumé van de bezwaren, die door ds Brussaard op de synode (zie acta, art. 350) zijn ontwikkeld;

b het antwoord, dat door prof. Ridderbos op last der synode op deze bezwaren is gegeven;

c de repliek van ds Brussaard op dit antwoord, welke repliek aan prof. Ridderbos schriftelijk is toegezonden;

d het antwoord van prof. Ridderbos op deze repliek, wederom in opdracht van de synode; en stelt voor:

De generale synode, kennis genomen hebbende van de correspondentie gewisseld door ds J. C. Brussaard, te Bloemendaal, en door prof. dr J. Ridderbos op last der synode, ten einde de bezwaren, die bij ds Brussaard bestonden tegen uitdrukkingen door de synode gebruikt, uit den weg te ruimen;

spreekt haar blijdschap uit, dat blijkens het antwoord door ds Brussaard gegeven op meer dan één punt het misverstand, waardoor deze bezwaren ontstaan waren, is opgehelderd;

betuigt haar hartelijken dank aan prof. Ridderbos voor de uitnemende wijze, waarop hij de ingebrachte bezwaren heeft beantwoord, met welk antwoord de synode zich volkomen vereenigen kan;

is van oordeel, dat daardoor deze bezwaren genoegzaam wederlegd zijn, weshalve er geen reden is om deze correspondentie verder voort te zetten, nu aan ds Brussaard volledige gelegenheid is gegeven zijn bezwaren uiteen te zetten en nader toe te lichten;

en besluit:

vooreerst aan ds J. C. Brussaard mede te deelen, dat de synode van de ingebrachte bezwaren ernstig kennis heeft genomen, deze door het antwoord van prof. dr J. Ridderbos genoegzaam opgehelderd of wederlegd acht, weshalve zij de verwachting uitspreekt, dat de bezwaren van ds Brussaard zullen zijn weggenomen, en hij thans zonder voorbehoud zich zal kunnen voegen naar de beslissing door de synode inzake de bekende bijzonderheden uit Genesis 2 en 3 genomen;

ten tweede aan de classis Haarlem mededeeling te doen van de gevoerde correspondentie en van dit besluit der synode, en aan haar op te dragen zich te vergewissen, of ds Brussaard aan deze verwachting wil voldoen, aan haar de verdere behandeling dezer zaak overlatende, voorzoover hiervoor nadere redenen mochten zijn;

en ten derde evenzoo den raad van de gereformeerde kerk van Bloemendaal in kennis te stellen met de gevoerde correspondentie en het besluit der synode.

Aldus wordt besloten.

De praeses brengt den dank van de synode aan den rapporteur en in het bijzonder aan prof. Ridderbos voor den ontzaglijken arbeid aan deze correspondentie besteed, die stellig één van de bronnen van licht en van leiding zal zijn voor velen.

ARTIKEL 457.

De assessor gaat voor in dankgebed, waarna de praeses de zitting sluit.

Sluiting.

Zitting van Vrijdag 29 October 1926.**ARTIKEL 458.**

Opening. De praeses opent de zitting in comité-generaal en laat zingen Psalm 89 : 7.

ARTIKEL 459.

Appèl-nominaal. De praeses houdt appèl-nominaal.

ARTIKEL 460.

Acta. De acta van het comité-generaal van Donderdag 28 October worden gelezen en vastgesteld.

ARTIKEL 461.

Gift voor de kosten der synode. Gelezen wordt een schrijven van een broeder en zuster, die hun naam niet vermeld wenschen te zien, houdende mededeeling, dat zij als blijk van hartelijk medeleven met de synode een bedrag van f 500 beschikbaar stellen ter bestrijding van de onkosten der synode.

Met dankbaarheid wordt van deze mededeeling kennis genomen.

ARTIKEL 462.

Ds J. C. Brussaard. Vastgesteld wordt het door de hoogleeraren Kuyper en Ridderbos ontworpen antwoord der synode op de vragen door ds J. C. Brussaard gedaan in het slot van zijn dupliek op het antwoord van prof. Ridderbos.

ARTIKEL 463.

Telegram. Naar aanleiding van een ingekomen telegram van 8 ouderlingen van de gereformeerde kerk van Utrecht, waarbij zij de synode in overweging geven een waarschuwing tegen scheurmaking van af de kansels te doen uitgaan en bidstonden uit te schrijven voor den nood der kerken, oordeelt de synode met waardeering voor de goede bedoeling van deze broeders hun te melden dat zij noch tot het een noch tot het ander aanleiding vindt.

ARTIKEL 464.

Opheffing comité. Het comité-generaal wordt tegen elf uur des morgens opgeheven; de synode gaat over in openbare zitting.

ARTIKEL 465.

Op voorstel van den praeses wordt besloten dat de acta van deze laatste zitting door het moderamen zullen worden vastgesteld.

Acta van
deze zitting.

ARTIKEL 466.

De synode besluit dat de acta der zitting van het comité-generaal van heden morgen door het moderamen zullen worden vastgesteld en opgenomen in de acta der synode.

Acta van
de zitting in
comité-generaal

ARTIKEL 467.

De synode besluit de correspondentie tusschen ds J. C. Brussaard en prof. dr J. Ridderbos (zie art. 408) in haar geheel uit te geven.

Uitgave van de
correspondentie
Brussaard-
Ridderbos.

ARTIKEL 468.

Aan het einde van de synode gekomen spreekt de praeses het volgende:

Slotwoord van
den praeses.

En nu, broeders, zijn wij aan het eind van onzen arbeid gekomen en rust op mij als voorzitter de aangename, maar moeilijke taak, moeilijk vooral aan het eind dezer synode, een slotwoord te spreken. Dat moet allereerst wezen een woord van hartelijken dank aan de kerk van Assen, die ons op zoo hoffelijke wijze nu tot viermaal toe heeft ontvangen. Wij danken inzonderheid den dienaar des Woords, die niet zat in het moderamen, die als gast en adviseerend lid onze zittingen met zooveel getrouwheid heeft bijgewoond en aan onzen arbeid een stil, maar be teekenend aandeel had. In de tweede plaats breng ik een woord van dank aan de gastheeren en gastvrouwen. Wij zullen hun gastvrijheid niet licht vergeten, gelijk zooveel in Assen doorleefd. Dank breng ik ook aan de bedienden van de kerk van Assen, en aan de Christelijke pers, die ons zoo belangrijken steun bood.

En nu kom ik tot onzen arbeid zelf. Onze synode is onder de zusteren, die haar voorgingen, een sombere figuur. Ik denk daarbij niet allereerst en allereerst aan de zwarte kool, waarmee men haar heeft geteekend, ofschoon ook in dat opzicht deze synode reden van klacht heeft, misschien meer dan één harer voorgangsters. Wij zijn om onzen arbeid en om de beslissingen, die wij namen, gesmaad en gehoond, en wij hebben er ook om moeten dragen het ongenoegen en de bitterheid van broeders en zusters. Maar zoo ons deze dingen overkomen zijn om 's Heeren wil en om Zijner Waarheid wil, gelijk onze consciëntie ons getuigenis geeft, aanvaarden wij dit alles zonder wrok en beklag, als een eere, die God Zijn geringen knechten uit genade heeft willen schenken.

Doch als ik deze synode een sombere figuur noemde, dacht ik aan wat anders. Allereerst aan het rouwkleed, dat haar aanstonds bij den aanvang der zittingen om de schouders geworpen werd, toen God de Heere zoo onverwachts en op zoo droeve wijze onzen hooggeachten broeder dr J. C. de Moor uit ons midden wegnam. De ontroering, die ons toen aangreep, heeft nagetrild gedurende al onze synodezittingen, al ontbrak ook wel eens niet de gulle lach. Nog kunnen wij niet vergeten, dat de plaats, een zeer voorname, die dr De Moor innam, nu ledig is en ledig zal blijven. Wat onze synode en haar arbeid bovendien versomberde — en dit was de donkerste wolk — waren de beslissingen, die wij nemen moesten. Al heeft men ons van buitenaf gebrandmerkt als lieden, die dorstten naar bloed, en die hun genoegen vonden in beulswerk, wij weten allen, en onze God weet het met ons, dat onze beslissingen, aarzelden wij daarbij ook niet zoodra wij verstonden dat Zijn Woord en het welzijn onzer kerken ze vorderden, ons smart hebben gekost. En Hij, die ons heeft willen sterken en leiden, weet het, dat wij in het verborgen, voor Zijn aangezicht, meer dan eens onder tranen hebben moeten worstelen om

te aanvaarden het werk, waartoe Hij ons riep. Of wij ons werk in alle getrouwheid verrichtten? Gemeenschappelijk en elk voor zich hebben we elken avond voor God beleden dat het door zonde bevekt was, en al was het in den vorm misschien onberispelijk, toch heeft het menigmaal ontbroken aan de overgegeven liefde voor onze kerken, die wij hebben te dienen, en aan een zoeken alleen van de eere Gods, dat ons bij alles had moeten drijven en leiden. Zien wij terug op onzen arbeid, dan belijden wij, dat, zoo onze God dáárnaar deed met ons en met de kerken, die wij vertegenwoordigen, deze synode niet anders zou kunnen zijn dan een aanklacht. Met dat al richten wij ons op uit ons schuldbelijden, niet alleen om te danken voor de verzoening van ons tekort in het bloed van Jezus Christus, en niet alleen om ons te sterken in de wondere en onmetelijke genademacht van Israëls God, die ook door gebrekkige middelen Zijn Naam weet te verheerlijken, maar óók omdat wij hebben in onze consciëntiën de zekerheid, dat God ons genade gaf in onzen arbeid te zoeken de eere van zijn Woord en voor Zijn Naam, in den opbouw Zijner kerk, en in het behoud der broeders, die wij bestraffen en weerstonde, en die toch de liefde in onze harten niet hebben kunnen vermoorden.

Zoo leggen wij ons werk dan neer voor Gods aangezicht, om Hem te bidden Zijn zegen erover te geven. Wij weten, dat het tevergeefs is, dat de bouwlieden arbeiden, zoo de Heere het huis niet bouwt; wij weten, dat menschen planten en nat maken, maar dat God den wasdom geeft. En daarom zou het al vruchteloos zijn wat wij deden, zoo het den Heere niet beliefdde ons werk op te nemen in Zijn machtige hand, om er Zijn welbehagen door te verheerlijken aan Zijn volk. Wanneer en hoe onze God de bede, waarmee wij ons werk neerleggen voor Zijn heilig aangezicht, verhooren wil, weten wij niet. Het stormstillend woord ging blijkbaar nog niet uit Zijn mond. Misschien wil Hij het spreken door menig woord en besluit, dat van ons uitging en uitgaan zal naar de kerken. Gunne Hij ons die eere en vreugde. Doch als niet alle teekenen ons bedriegen, hebben wij geen reden te verwachten, dat de storm zich spoedig legt, en de rust binnen afzienbaren tijd terugkeert. Ik vrees, dat deze synode niet is het eind van den strijd, maar veeleer het begin. Ik vrees, dat de dingen, die deze buitengewone synode noodzakelijk maakten, voorloopers zijn van nog ergere. De verschijnselen onder ons, die benauwen, die ons kerkelijk leven ernstig bedreigen, zijn niet van incidenteelen aard. Zij hangen saam met den geest van onzen tijd. En wat er nu door de kerkmuren, die nooit hermetisch gesloten zijn, die ook een poort naar buiten móeten houden, indrong, zal zich in de toekomst in altoos varierende vorm weer aan ons opdringen. Ik vermoed, dat de tijd van een stil en godzalig leven, waarom wij in onze dankzegging na onze kerkelijke vergaderingen onzen God aanroepen, zoowel als het rustig gezag van de Overheid, vooreerst voorbij is, en dat van nu af aan de kerk des Heeren overal en ook in ons vaderland zal moeten vechten. Vechten, niet maar om te veroveren wat het hare niet is, maar om te behouden, wat God haar gaf; vechten meer dan ooit, opdat niet de vastheid van het Woord Gods onder haar wankele, en zooveel kostbaars, dat God haar toevertrouwde, verloren ga. Ik denk daarom, dat wij, van Assen terugkeerend, veilig doen met niet te droomen van een rustige toekomst, maar wèl God te bidden dat Hij ons elken dag het harnas aangorde en toeruste tot den strijd, en ons de genade vermeerdere, om met meer zelfverloochening dan ooit te worstelen voor 't behoud en den opbouw Zijner kerken in ons vaderland. Geve de Heere ons wat wij daarvoor behoeven, en beware Hij onze kerken, dat zij niet afwijken van den weg, dien zij tot dusverre hielden.

Dat wij ons werk zóó hebben mogen verrichten als het is, danken wij middelijkerwijs niet het minst aan de voorlichting en den steun der praeadviseerende leden. Hooggeleerde broeders, gij waart in uw zitten in ons midden een zwijgend, maar welsprekend démenti van de beschuldiging, die men tegen ons inbrengt, dat wij, gereformeerde kerken, zouden zijn vijandinnen van de cultuur. Ik vind het een verschijnsel om God te danken, dat de wetenschap — en daartoe behoort toch óók de theologie, ja zij in de eerste plaats — in de vergadering onzer synode haar eigen eervolle plaats heeft. Doch gij waart geen zwijgende getuigen, maar hebt gesproken en gewerkt als weinigen, om ons te helpen bij de uitvoering van allerlei, dat ons op de handen was gezet, en wij kunnen uw raad en hulp nooit overschatten. Onze kerken zullen onzen God met ons danken voor wat Hij ons in u gaf, als zij kennis nemen van de vruchten van den arbeid dezer synode. Het was ons inzonderheid een reden van groote blijdschap, dat gij, broeder Lindeboom, in ons midden waart, niet alleen om wat er in onze kerken voor uw persoon is aan waardeering voor uw trouwen en kloeken strijd voor de eere van het Woord Gods, in het teeken waarvan uw heele leven stond, maar ook omdat wij in u hebben een vertegenwoordiger van een generatie die wegsterft, en omdat gij ons waart

zulk een aanschouwelijke vervulling van de belofte Gods, dat zij, die Hem vreezen, in den grijzen ouderdom groen en frisch zullen zijn. Met welk een opgewektheid hebt gij deelgenomen aan onzen arbeid en hoe heeft God u de gaven, die gij tot uw beschikking hebt, gelaten. Wij danken Hem, dat wij daarvan het profijt mochten hebben.

Aan de commissies breng ik geen dank. Dat is meermalen gebeurd. En het zou zijn alsof de ééne heft der synode de andere dankte. Toch wil ik memoreeren den arbeid die verricht is in de vergaderingen der kerkrechtelijke en der dogmatische commissies. Daar is de spijs bereid, die in onze zittingen werd opgediend. En als wat er aan vrucht dezer synode te plukken valt, rijp is, dan is dat niet het minst te danken aan de nauwgezetheid, waarmee in de commissies de arbeid is voorbereid.

Ik ben ongetwijfeld de mond der synode als ik haar dank breng aan het moderamen, uitgezonderd den praeses; aan de assessoren die hielpen den voorzitter den arbeid gemakkelijk te maken; en aan onze scribae, van wie wij allen wel weten wat zware taak zij hebben. Broeders, ontvangt den hartelijken dank der synode. De Heere zegene u allen als wij uiteengaan.

Wij hebben ieder onze eigene taak en roeping in de kerk des Heeren voor het Koninkrijk Gods. Moge deze synode ons werk hebben doen zien op hooger plan en in het licht van den heiligen ernst, waarin het voor ons behoort te staan. Wij zijn ongetwijfeld gesterkt in het besef onzer roeping en in den moed om die te vervullen. Wij hebben van elkaar geleerd, onze harten aan elkaars liefde gewarmd, en den heerlijken band der gemeenschap in Christus voelen trekken. Blijve die band en moge ook van wat wij als winst wegdragen van deze synode de kerk des Heeren vrucht hebben. De Heere verheffe over ons Zijn aangezicht. Moge door onzen dienst Zijn Sion onder ons gebouwd en Zijn groote Naam in onzen Heere Jezus Christus verheerlijkt worden.

Dr Dijk, de 2de assessor, spreekt hierna tot den praeses het volgende:

Slotwoord van
den assessor.

Toen in de zitting van 12 Maart de assessor ds Laman u namens de synode dankte voor uw leiding, heeft hij van u dit loffelijke woord gesproken, dat gij, hoewel niet tot de jongsten behorende, *er moogt wezen*, en tijdens de zittingen van het voorjaar gestaan hebt in mannelijke kracht. Dit woord wil ik, (nu we tot de allerlaatste sluiting gekomen zijn), herhalen. Het moet voor u een reden zijn van groote dankbaarheid, dat onze God u sterken wilde, om, (op een enkele uitzondering na), de geheele synode te praesideeren, en haar te leiden in haar gewichtigen arbeid. Een reden van groote dankbaarheid vooral, omdat de strijd van onze kerken in bijzonderen zin uw strijd is, en met haar historie uw eigen geschiedenis ten nauwste is samengeweven. Gij waart (en op dezen dag, den 29sten October, den gedenkdag van de geboorte van dr A. Kuyper wil ik daaraan bijzonder herinneren) in de dagen der reformatie van 1886 een van hen, die vooraan stonden in de worsteling; die de kerk des Heeren mochten uitleiden in gehoorzaamheid aan den Koning der kerk; die om hun trouw aan het Woord Gods en aan de belijdenis, die ons lief is, smaadheid hebben verdragen, — en, hoewel gij toen tot de jongeren behoortet, hebt getoond niet anders te willen bewandelen dan de *oude* paden. Aan dien strijd, hooggeachte voorzitter, zijt gij tot nu *trouw* gebleven. De reformatie-beloofte hebt gij onder ons steeds ingelost, en uw leiding van deze synode heeft bewezen, dat uw leven bezielde is door de heilige begeerte om het Woord Gods te bewaren in de kracht van Christus! Wij danken u daarvoor met ons gansche hart. Gij hebt ons geleid neen niet met harde, maar wel met vaste hand. Gij hebt ons menigmaal door uw woord bemoedigd, en (ik denk aan de ontroerende oogenblikken, die we doorleefden) getroost. Gij wist ons, wanneer de spanning groot was, door uw eigen rust weer tot kalmte te brengen, en hieldt ons altijd vóór den diepen ernst van al onze besluiten. Gij kondt dat doen, omdat onze God aan u schonk de rijke gave van het evenwicht tusschen innige teederheid en vaste principieele belijndheid, en — laat ik het zoo mogen zeggen, — gij waart ons als een vader. En nu gaan wij heen. Een ieder tot zijn arbeid. En al zal in dat afscheid voor u veel weemoed zijn, omdat voor u de levensavond al dichter nadert, en de tijd van den vollen arbeid voorbijglijdt, ge moogt scheiden in de wetenschap, dat alle arbeid in den dienst van Gods kerk niet ijdel is in den Heere. En neem van ons mee de hartelijke verzekering, dat wij u en uw werk blijven gedenken met innige dankbaarheid. De Koning der kerk blijve u zegenen, en geve u in rijke mate te

ervaren de vervulling van Zijn belofte: in den grijzen ouderdom zullen zij nog vruchten dragen, zij zullen vet en groen zijn, om te verkondigen, dat de Heere recht is; Hij is mijn Rotssteen, en in Hem is geen onrecht.

Slotwoord van Prof. Lindeboom spreekt daarop namens de hoogleraren, in aansluiting aan het woord van dr Dijk:

De hoogleraren, hooggeachte broeder praeses, zijn vol waardeering voor uw arbeid en verblijden zich, dat God u tot hertoe gesterkt heeft. Deze synode zal een bijzondere plaats innemen, las men onlangs in een der liberale bladen. En wij houden ons overtuigd, ook door de buitengewone belangstelling, zoo tegen als voor, in haar beraadslagingen en besluiten, dat dit inderdaad in de geschiedenis onzer kerken en ook van ons vaderland het geval zal zijn.

Wij danken moderamen en synode dat de hoogleraren in uw midden zoo welkom waren, waarin wij een eer stellen, als uwe medearbeiders. Een enkel persoonlijk woord zij mij hierbij vergund om mijne blijdschap uit te spreken over het groote voorrecht, dat God mij gaf, ook deze synode, althans gedeeltelijk, bij te wonen. In meer dan 20 synodes mocht ik een weinig medearbeiden. In dit plechtig oogenblik gedenk ik de wolk van getuigen uit die dagen, de vaders en broeders in Christus, die reeds zijn ontslapen, en herinner me o.a. het treffend woord van prof. Van Velzen aan het slot van de eerste synode, die ik bijwoonde, in 1872, in de Ebbingekerk te Groningen: Broeders, zooals wij hier zijn saam-geweest, zullen wij zeer waarschijnlijk nooit weer samenkomen. Dit woord werd spoedig werkelijkheid.

Dat geldt ook voor onze vergadering. Maar dit is het heerlijke: wij zijn allen één in het geloof, in de liefde tot God en Zijn Woord, en in de zekerheid, dat het niet aan ons is, maar aan Hem Zijne kerk in stand te houden, en dat zoolang Jezus Christus leeft ook het bestaan van de kerk des Heeren is gewaarborgd. Laat me van u, en in u van al de kerken, mogen vragen den steun van het gebed voor de hoogleraren, en in het bijzonder ook voor de studenten, die eertlang onze plaatsen moeten innemen. Wij hebben alle reden, elkander op te wekken tot voortdurend gebed en strijd en waakzaamheid. Alle teekenen der tijden wijzen er op, hoe langer hoe meer, dat de dagen van den Anti-Christ naderen. Met het oog daarop is deze synode een opgericht teeken; niet alleen om het gewicht van wat zij mocht doen, maar vooral om het vasthouden aan het Woord Gods en de eenparigheid van haar besluiten.

Als de gemeenten van alles kennis nemen, zal in honderden kerken en duizenden gezinnen een dankgebed opgaan, dat de Heere voor Zijne gemeente heeft willen zorgen. De Ark des Verbonds van den Heere der gansche aarde gaat voor! Joz. 3 : 11. Daarom hebben wij altijd goeden moed. Daarom ook vertragen wij niet, wetende, dat onze zeer lichte verdrukking welhaast voorbij gaat. Wij weten op reis te zijn naar de Gemeente, die geen strijd meer zal hebben en den vollen vrede zal genieten in onzen Heere Jezus Christus. Wien met den Vader en den Heiligen Geest alle eere zij in der eeuwigheid.

ARTIKEL 469.

Sluiting. De praeses laat zingen Psalm 105 : 5; dit vers wordt door de vergadering staande gezongen; daarna gaat hij voor in gebed en sluit de zitting om twaalf uur des middags.

K. FERNHOUT Mzn, *praeses*.

H. W. LAMAN, *assessor*.

Dr K. DIJK, *assessor*.

Dr G. KEIZER, *scriba*.

J. P. KLAARHAMER, *scriba*.

BIJLAGEN.

BIJLAGE XXXII.
Art. 256.

Semarang, 2 Juni 1926.

*Aan de generale synode van de gereformeerde kerken in
Nederland, vergaderd te Assen.*

Weleerwaarde en eerwaarde heeren en broeders.

Ter bevestiging en aanvulling van ons op heden aan uw adres verzonden telegram, deelen wij u namens de classicale vergadering der geref. kerken van Ned.-Indië, te Semarang gehouden op 1 Juni j.l., het volgende mede:

In verband met de omstandigheid, dat onze classis (met de rechten eener particuliere synode) niet op de vergadering der buitengewone synode kon vertegenwoordigd zijn, achtte de vergadering het wenschelijk, na eene breede bespreking te dezer zake, aan de generale synode te berichten, dat de classis met eenparigheid van (adviseerende en keur-) stemmen de uitspraken der synode in de zaak van dr Geelkerken *aanvaardde*.

Heilbiddend en met broedergroete,

namens het moderamen der classis,

J. A. C. RULLMANN, *præses*.
H. G. BINNENDIJK, *2e scriba*.

BIJLAGE XXXIII.
Art. 266.

Delft, 21 Augustus 1926.

De deputaten van de generale synode van de gereformeerde kerken ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen.

Aan de generale synode van de gereformeerde kerken te Assen.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders.

Namens deputaten v.n. vragen wij een crediet aan van *duizend gulden* tot aan de e.v. generale synode.

Sinds de synode van 1923 is er door hen veel geld besteed voor het uitzenden van predikanten naar kerken, in wier omgeving tijdens de herhalingsoefeningen veel troepen geconcentreerd werden.

Hun oproep aan de kerken om voor dit doel een bijdrage te zenden, werd slechts ten deele gunstig beantwoord. In kas is nu ongeveer f 600.—, een bedrag dat onvoldoende is om de kosten van dit jaar te bestrijden. Zonder een crediet vanwege de synode zouden deputaten dus het volgend jaar dezen vruchtbaren arbeid moeten stopzetten.

U de leiding des Heiligen Geestes toebiddend bij al uw arbeid,

*Met heilbede en brgr.,
deputaten vn.*

A. H. VAN MINNEN, *voorzitter*.
T. J. HAGEN, *secretaris-penningmeester*.

BIJLAGE XXXIV.
Art. 272.

Aan de generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders.

Toen van uwentwege aan het uitvoerend comité voor het vanwege het continentale comité voor inwendige zending te Amsterdam te houden congres was medegedeeld, dat ondergeteekende door u als deputaat ter vertegenwoordiging was aangewezen, zijn mij alle mogelijke toegangsbewijzen enz. toegezonden en is mij verzocht op de openingssamenkomst een enkel woord te spreken. Ik heb aan dat verzoek voldaan en gepoogd in een kort woord onze gereformeerde opvatting inzake inwendige zending te laten uitkomen. Met name heb ik gewezen op het onderscheid, dat onzerzijds wordt gehandhaafd tusschen evangelisatie en werk van barmhartigheid. Laat mij daaraan dadelijk mogen toevoegen, dat dit woord bij sommigen de aandacht heeft getrokken. Een Hongaar heeft later in de beraadslagingen gehouden na het referaat van prof. Rendtorf uitdrukkelijk zijn instemming met het gesprokene betuigd. En nog merkwaardiger is misschien, dat men zich van Duitsche zijde met mij in verbinding heeft gesteld, nadat men door mijn spreken begrepen had, dat ik kwam vanwege de gereformeerde kerken. In Duitschland blijkt het boek van dr. Kolfhaus over dr. A. Kuyper grooten invloed te hebben en men was daardoor verlangend geworden van een lid van een gereformeerde kerk iets naders omtrent onze kerken te vernemen.

Verder heb ik op het congres zelf m.n. die samenkomsten bijgewoond waar over evangelisatie werd gehandeld en ook nog een enkele maal de gelegenheid gehad aan de besprekingen deel te nemen en wel na het referaat van prof. Rendtorf uit Kiel.

Als algemeen indruk zou ik willen geven, dat mij heeft getroffen de begeerte naar het objectieve, het terugkomen van het ervaringsstandpunt, en het rust zoeken in het Woord Gods. Ik bedoel daarmee natuurlijk niet te zeggen, dat op het congres een gereformeerde Schriftopvatting werd gehuldigd, of zelfs ook maar, dat de toon in het algemeen gereformeerd was. Maar een toenadering tot het gereformeerde viel vaak niet te miskennen m.n. bij de Duitschers.

Zoo heb ik aan uw opdracht voldaan, die ik — ik erken het gaarne — ook wat mijzelf betreft, met veel genoegen heb vervuld. In het algemeen nemen onze kerken aan congressen als het thans gehoudene geen deel en zeker wel terecht. Aan de andere zijde mag de vraag gesteld, of in dit geval, waar met name over de evangelisatie werd gehandeld, die volgens de synode van Utrecht als een zaak der kerken is te beschouwen, wegblijven verantwoord ware geweest. Vergis ik me niet, dan heeft het nut gedaan, dat onze kerken niet ontbraken en zal het overweging verdienen ook verder aan congressen, waar zaken van kerkelijken aard aan de orde komen, zich niet geheel te onttrekken, als de grondslag dusdanig is althans, dat op vrucht mag worden gehoopt.

Met broederl. gr.

uw dr

F. W. GROSHEIDE

BIJLAGE XXXV.
Art. 296.

RAPPORT over het bezwaarschrift van br W. Nieboer, te Groningen.

In deze missive worden bezwaren geopperd tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode. Het eerste bezwaar betreft de zintuiglijke waarneembaarheid van den boom des levens. Het tweede het zintuiglijk waarneembare spreken van de slang.

Br Nieboer is van oordeel, dat de boom des levens een hemelsch karakter draagt en beroept zich daarvoor op Openb. 4 : 1, op het hemelsch manna enz.; alsmede dat de duivel zich bediend heeft van de slang „om in de sfeer, die voor den mensch toegankelijk was, in te dringen, om van dit voertuig uit zijn, voor het hoogere waarnemingsorgaan van den mensch verstaanbare, stem te doen hooren”.

Uw commissie stelt voor: [volgt in art. 296].

V. HEPP, rapporteur.

BIJLAGE XXXVI.

Art. 296.

Aan de synode van de gereformeerde kerken vergaderd te Assen.

Weleerwaarde en eerwaarde heeren.

Ondergeteekende moge zich veroorloven er bij uw synode op aan te dringen haar uitspraken in de zaak Geelkerken te herzien, daar deze, naar zijn meening, de in den Bijbel geopenbaarde waarheid over de paradijsgeschiedenis eenzijdig beperken, met name waar deze uitspraken betreffen den aard van den boom des levens en van het spreken der slang. Uwe vergadering toch heeft door als haar uitspraak te geven: „dat deze boom en dit spreken zintuiglijk waarneembaar geweest zijn”, andere, wèl op de Schrift te gronden opvattingen verwerpelijk geacht.

Inzake den boom des levens geeft de Heilige Schrift duidelijke aanwijzingen, dat deze boom van hemelsche realiteit is. Immers zoowel in de Openbaring van Johannes, als in de profetieën van Ezechiël worden zulke boomen gezien in den hemel.

Nu kan wel gezegd worden: ja, maar dit geschiedde in een visioen. Het is evenwel niet Schriftuurlijk om aan het visionair aanschouwde realiteit te ontzeggen. Integendeel, volgens Openb. 4 : 1 was het louter werkelijkheid, maar dan van hoogere, hemelsche realiteit, die door Johannes gezien werd.

Het mag aan uwe vergadering wel opgemerkt worden, dat er naast werkelijkheden van aardse realiteit ook werkelijkheden van hemelsche realiteit bestaan. Als zoodanig zijn onder meer te noemen: de hemel zelf, de engelen, het manna. Wel mag geconstateerd worden, dat de aard van deze werkelijkheden ons zoo vreemd is, en moet het betreurd worden, dat dit vreemde en verhevene zoo dikwijls uit het oog verloren wordt. Ondanks dit vreemde zegt ons toch de Schrift wel iets over deze hemelsche werkelijkheden. En dan maakt zij ons welhaast in de aller-eerste plaats duidelijk, dat het waarnemen er van niet aan de vrije wilsbeschikking van den mensch staat. Zij geeft ons in het manna (immers brood uit den hemel Ex. 16 : 4, hemelsch koren, brood der machtigen Ps. 78 : 24 en 25) een voorbeeld, dat het den mensch gegeven wordt hemelsche werkelijkheid zintuiglijk waar te nemen. Maar dan kan nog niet gezegd worden, dat het manna gewoon-zintuiglijk-waarneembaar was. Immers, wat de een als te veel waarnam, bleek nièt, wat de ander als te weinig waarnam, bleek wèl aanwezig te zijn. — Ten andere geschiedt de aanschouwing van het hemelsche, doordat de mensch in een bijzondere toestand, n.l. „in den geest”, wordt gebracht, zooals het bij profeten en apostelen meermalen voorkomt. — En ten slotte kan ook de mensch een bijzondere gave ontvangen om het hemelsche waar te nemen: het openen der oogen bij Bileam tegenover den Engel des Heeren, en bij den jongen van Elisa in Dothan.

Het is dus juist een bijzonder kenmerk van hemelsche werkelijkheden, dat ze niet gewoon-zintuiglijk waarneembaar kunnen genoemd worden; terwijl anderzijds zelfs den zondigen mensch een bovenzintuiglijk waarnemingsvermogen voor het hemelsche kan worden geschonken.

Is dus de boom des levens van hemelsche realiteit, dan is te vermoeden, dat Adam en Eva bovenzintuiglijke vermogens hebben bezeten. De Schrift geeft haar steun aan dit vermoeden, ten eerste, door ons te melden van des menschen vertrouwlijken omgang met God, en ten tweede, van het hooren van Diens komst aan den wind des daags; ten derde, door de mededeeling over de naamgeving der dieren, 't geen wijst op een bijzondere aanschouwingsgave; ten vierde, door het waarschijnlijk te doen voorkomen, dat de mensch, zelfs na den val, de cherubs en het vlammend zwaard kon zien, terwijl elders in den Bijbel een cherub nooit dan door hoogere aanschouwing gezien wordt; ten vijfde, door de vermelding, dat zij niet zagen, dat ze naakt waren, een bewijs, dat, althans vóór den val, de hoogere aanschouwing de lagere overtrof.

De Schriftuurlijke opvatting, dat de boom des levens van hoogere realiteit is, dan welke aardse boom ook, vindt dus haar aanvulling in de even Schriftuurlijke onderstelling, dat Adam en Eva in het bezit waren van hoogere, bovenzintuiglijke vermogens.

Deze opvatting omtrent den boom des levens wordt, moet het nog gezegd, bovendien gesteund door Gen. 3 : 22, waar staat, dat het eten van zijn vrucht den mensch een altoosdurend voortbestaan in eenheid van lichaam en ziel schonk.

Tegen de opvatting van den boom des levens als van hemelsche realiteit zou men kunnen aanvoeren, dat de Schrift over hem spreekt, zooals over een gewonen boom. Maar steeds spreekt de Schrift over het hemelsche in aardse taal. Kan het ook anders? De aard der hemelsche dingen is zoo verheven boven die der

aardsche, dat niet alleen wij niet vermogen ze ons voor te stellen, maar dat ook elke beschrijving slechts een zwakke aanduiding er van kan bevatten.

Door den boom des levens als zintuiglijk waarneembaar zonder meer te stellen, heeft dus uwe vergadering te kort gedaan aan zijn hemelsch karakter.

Wat vervolgens het spreken van de slang betreft, zoo zou een zintuiglijk waarneembaar spreken van dit dier beteekenen, dat de duivel de beschikking had over een wondermacht, tot zijn dienst gesteld om den mensch te kunnen verleiden. Vaster op de Schrift gegrond dan deze opvatting, die nergens directe steun vindt, komt dan ook aan ondergeteekende deze meening voor, dat de mensch door middel van bovenzintuiglijke vermogens deze „spraak”, van de door den duivel bezette slang uitgaande, heeft opgevangen. Wijst ons ook niet de Schrift op andere plaatsen (Hand. 22 : 9; Joh. 12 : 28, 29) op het voorkomen van stemmen, die door den één worden verstaan, door den ander niet? Zou ook de Satan bij de verzoeking in de woestijn met menschenlijke stem gesproken hebben? Zoo is het ook bij het paradijsverhaal te verstaan, dat de duivel zich van de slang bediend heeft om in de sfeer, die voor den mensch toegankelijk was, in te dringen, om van dit voertuig uit zijn, voor het hoogere waarnemingsorgaan van den mensch verstaanbare, stem te doen hooren.

Op grond van het bovenstaande meent ondergeteekende nogmaals op herziening van uw uitspraken te mogen aandringen. Hij verklaart zich bereid tot eventueele nadere toelichting van zijn schrijven, en bidt u Gods zegen toe op uw arbeid.

W. NIEBOER, *math. docts,*
lid der geref. kerk van Groningen,
leeraar wis- en natuurkunde aan het W. L. Gymnasium,
Tuinbouwstraat 45, Groningen.

Opgesteld te Bergen N.-H.
25 Augustus 1926.

BIJLAGE XXXVII.   RAPPORT over het rapport van de commissie van advies.
Art. 302.

Uwe commissie benoemd ter fine van advies over het rapport, dat bij monde van ds J. L. Schouten is uitgebracht in de vergadering van 31 Aug. 1926 namens de commissie van advies benoemd in de zitting van 17 Maart, art. 246 der acta, heeft het rapport besproken en de toelichtingen, door prof. dr H. H. Kuyper gegeven, aangehoord.

Zij heeft met groote waardeering van dit alles kennis genomen. De broeders commissieleden hebben tijd noch moeite gespaard, zij hebben zich aan het hun door de synode opgedragen werk met alle kracht gegeven, waarvoor hun de dank der synode in bijzondere mate toekomt.

Thans geroepen een oordeel uit te spreken over de verschillende handelingen der commissie van advies, volgen we het rapport op den voet.

Vooraf echter een tweetal opmerkingen.

Ten eerste wat den omvang van het mandaat der commissie betreft. In punt 5 van art. 246 der acta staat, dat deze commissie van advies benoemd wordt om, wanneer elders dan in Amsterdam-Zuid scheuring ontstaat, van advies te dienen. De benoemde broeders hebben hun taak aldus opgevat, dat zij niet alleen advies moesten geven in plaatsen, waar scheuring was ontstaan, maar ook daar, waar scheuring dreigde of waar tengevolge van de zaak-Geelkerken moeilijkheden in de kerken ontstonden. Uwe commissie is van oordeel dat de commissie van advies de draagwijdte van haar mandaat op een juiste wijze heeft opgevat, daar, blijkens de ter synode gehouden besprekingen vóór de benoeming der commissie van advies, dit de bedoeling der synode geweest is.

Ten tweede, dat de commissie van advies alleen dan hare adviezen heeft gegeven, wanneer zij daartoe door de kerkelijke vergaderingen werd uitgenoodigd.

I. *Amsterdam-Zuid.* Mede door de wijze adviezen der commissie van advies is deze zaak tot een goed einde gebracht en heeft de kerkeraad van de gereformeerde kerk te Amsterdam-Zuid weer beschikking gekregen over de Schinkelkerk.

Uwe commissie stelt voor de handelingen der commissie van advies in dezen goed te keuren en er bijzondere waardeering over uit te spreken, dat het conflict met den schismatieken kerkeraad over de kerkelijke goederen in den weg van minnelijke schikking is beëindigd. Ook besluite de synode goed te keuren dat de commissie van advies de aanvraag van Amsterdam-Zuid aan alle kerken in ons land om steun, van een aanbeveling heeft doen vergezeld gaan.

II. *Ds F. G. Petersen.* Naar het oordeel uwer commissie is de commissie van advies hierin niet buiten de perken harer bevoegdheid getreden. Zij heeft, omdat de resolutiën der synode nog niet verschenen waren, de classis Winschoten daarvan op de hoogte gebracht en haar mededeeling gedaan van het feit, dat ds Petersen in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid was opgetreden. Daarna heeft de classis Winschoten de commissie van advies uitgenoodigd in hare vergadering te komen en heeft de commissie de inlichtingen verstrekt die van haar gevraagd werden.

Uwe commissie is van oordeel dat de commissie van advies in deze zaak recht gehandeld heeft en stelt voor haar handelingen in dezen goed te keuren.

III. *Ds J. J. Buskes.* Mede op advies van de commissie van advies heeft de classis Alkmaar besloten aan ds Buskes 3 weken vacantie te geven met onderlating van zijn dienstwerk. Dit was geen tuchtmaatregel, maar had ten doel ds Buskes, die op de classicale vergadering van 28 April zijn standpunt niet duidelijk kon formuleeren, gelegenheid te geven zijn gevoel in een memorie uiteen te zetten.

Uwe commissie is van oordeel dat in dezen op het beleid van de commissie van advies geen aanmerking te maken is.

IV. *Dr C. Koppenaar.* Omdat dr Koppenaar genegen was zich als ambtsdrager met de uitspraak der generale synode inzake Gen. 2 en 3 te conformeren en hij alleen bezwaar had tegen de uitspraak der synode inzake het spreken der slang heeft de commissie van advies aan de classis Zaandam den raad gegeven dr Koppenaar niet te schorsen maar hem in den dienst te handhaven. Hij zou dan over het genoemde punt een gravamen bij de synode indienen. Door de commissie van advies is geadviseerd, dat dr Koppenaar zijn bezwaren zou indienen bij de synode. Op voorstel van de depp. ad art. 49 en van de commissie van advies besloot de classis dr Koppenaar te vragen zijn gravamen vóór 15 Augustus in te dienen en aan het moderamen der generale synode te verzoeken, de generale synode weder te doen samenkomen ter behandeling van het gravamen dr Koppenaar.

Uwe commissie acht dat de commissie van advies in dezen juist gehandeld heeft.

V. *Ds W. E. van Duin.* Toen er in Haarlemmermeer-Oostzijde moeilijkheden gerezen waren werd de commissie van advies uitgenoodigd de gecombineerde kerkeradsvergadering bij te wonen. De aan ds Van Duin voorgelegde verklaring weigerde hij te teekenen. Daarna is ds Van Duin door de kerkeraden van Haarlemmermeer-Oostzijde en Hoofddorp geschorst tot 6 Juli, tegen welk schorsingsbesluit ds Van Duin protesteerde bij de classis. Op de vergadering der classis was de commissie van advies aanwezig. Op advies van de commissie van advies werd hem een verklaring voorgelegd die hij onderteekende, maar den volgenden dag terugnam. De classis van 6 Juli verklaarde mede op advies van de commissie van advies het protest van ds Van Duin ongegrond.

Op deze zelfde vergadering is op advies van depp. ad art. 49 aan ds Van Duin instemming gevraagd met de aan dr Geelkerken door de generale synode voorgelegde verklaring. Ds Van Duin weigerde dit. Toen is op het daartoe strekkend advies van depp. ad art. 49 en van de commissie van advies besloten, nu de eerste termijn van de schorsing was verstreken en bij de bespreking gebleken was dat ds Van Duin bezwaar had niet alleen tegen een onderdeel van de beslissing der synode, maar tegen het recht der synode zulk eene beslissing te nemen en hij deswege geweigerd had de verklaring te teekenen aan dr Geelkerken voorgelegd, ds Van Duin te schorsen en de zaak van ds Van Duin te brengen ter particuliere synode met verzoek haar door te zenden naar de generale synode, opdat deze daarover in haar geheel beslisse.

De particuliere synode van N.-Holland nam dit verzoek over en heeft het tot de generale synode gericht, welk verzoek door de commissie van advies wordt ondersteund. Tevens geeft de commissie van advies der synode in overweging ds Van Duin uit te noodigen zijn bezwaren mondeling voor uw vergadering toe te lichten.

Uwe commissie heeft in den breede over het geval ds Van Duin beraadslaagd. Resultaat van hare besprekingen is het volgende voorstel tot de synode:

a De synode noodigt ds Van Duin uit zijn bezwaren en zijn standpunt ter synode toe te lichten;

b de synode besluit, na hem gehoord te hebben, een besluit te nemen, of de synode de zaak van ds Van Duin in haar geheel zal beslissen of haar naar de classis Haarlem terugzenden ter afdoening.

VI. *Ds E. L. Smelik, te Tienhoven*, was inzake het zich conformeeren aan de besluiten der generale synode niet geheel zonder bezwaren. Nadat zijn bezwaren op een vergadering van de classis Breukelen behandeld waren, waar ook de commissie van advies tegenwoordig was, en ds Smelik na afloop dezer behandeling geweigerd had zich te conformeeren aan de dogmatisch-exegetische beslissing van de synode te Assen, besloot de classis, gehoord het advies der deputaten ad art. 49 en der commissie van advies, ds Smelik te schorsen voor den tijd van drie maanden ingaande 29 Juni 1926.

Uwe commissie stelt voor deze handelingen der commissie van advies goed te keuren.

VII. *Ds H. C. van den Brink en ds J. C. Brussaard*. Op de vergadering van de classis Haarlem op 18 Mei, waartoe de commissie van advies uitgenoodigd was, werden de voorstellen van de kerk van Halfweg, mede op advies van de commissie van advies, aangenomen. Deze voorstellen hielden in, dat geen predikant van de gereformeerde kerken in het z.g. comité van actie behoort zitting te hebben of als redacteur of verantwoordelijk medewerker aan „*Woord en Geest*” behoort verbonden te zijn, en dat de predikanten ds H. C. van den Brink en ds J. C. Brussaard vermaand worden de relaties met genoemd blad en comité te verbreken. Aan de vermaning der classis om uit het comité van actie te treden hebben beide predikanten voldaan, maar nadat „*Woord en Geest*” had opgehouden orgaan te zijn van het centraal comité van advies en leiding, was door hen de relatie met „*Woord en Geest*” niet verbroken. De classis betreurde dit en drong er op aan dit alsnog te doen. Hierbij sprak dr Brinkman van Haarlem uit, dat hij tot dit voorstel had medegewerkt onder nadrukkelijke verklaring, dat niet inwilligen van dit verzoek in geen enkel opzicht tot tuchtmaatregelen aanleiding zou kunnen geven, met welke verklaring van dr Brinkman de commissie van advies hare instemming betuigde.

Uwe commissie is van oordeel dat de commissie van advies in deze juist gehandeld heeft en stelt voor de handelingen der commissie van advies in deze goed te keuren.

VIII. *Ds H. C. van den Brink*. Op advies uwer commissie heeft de classis Haarlem van 13 Juli besloten ds H. C. van den Brink te Zandvoort te schorsen. Op de classicale vergadering van 20 Juli werd besloten ds Van den Brink volgens art. 80 af te zetten als dienaar des Woords bij de gereformeerde kerken, dit mede op advies van de commissie van advies en de deputaten ad art. 49.

Uwe commissie is van oordeel dat de adviezen inzake schorsing en afzetting van ds. Van den Brink juist zijn geweest en stelt voor, dat de synode de handelingen der commissie van advies goedkeure.

IX. *Ds J. C. Brussaard*. Uwe commissie acht het inzicht van de commissie van advies in dit punt juist en stelt voor op het voorstel der commissie van advies in te gaan en ds Brussaard te melden, dat de generale synode hem de gelegenheid biedt zijn bezwaren ter synode mondeling toe te lichten.

X. *Ds C. Vermaat*. Uwe commissie is van oordeel, dat de commissie van advies in de zaak van ds Vermaat op de rechte wijze is opgetreden en stelt voor hare handelingen goed te keuren. Tevens is uwe commissie van oordeel dat er kerkrechtelijk geen bezwaar bestaat aan de classis Bolsward toe te staan bij eventueele behandeling van het bezwaarschrift van ds Vermaat gehoord te worden.

XI. *Zandvoort*. Met waardeering heeft de commissie kennis genomen van de handelingen der commissie van advies ten aanzien van de zaak-Zandvoort en zij stelt voor, dat de synode hare goedkeuring hecht aan hetgeen de commissie van advies in dezen heeft gedaan.

XII. Wat eindelijk de verschillende raadgevingen betreft is uwe commissie van oordeel, dat de commissie van advies hierin met wijsheid en tact is opgetreden, zoodat zij de synode voorstelt ook deze handelingen goed te keuren.

Ten slotte zij uwe commissie nog deze opmerking veroorloofd, dat zij er de synode opmerkzaam op maakt, dat het mandaat van de commissie van advies thans is afgelopen en de synode de vraag onder de oogen zal hebben te zien of wederom een commissie van advies met hetzelfde mandaat zal benoemd worden.

Resumeerende stelt uwe commissie voor te besluiten :

De synode, met dankbaarheid vervuld voor den veelvuldigen en gewichtigen arbeid door de commissie van advies verricht, besluit hare handelingen goed te keuren, haar décharge te verleenen en het rapport der commissie van advies in de acta der synode op te nemen.

HOEKSTRA, rapporteur.

BIJLAGE XXXVIII.

Art. 302.

*Aan de generale synode van de gereformeerde kerken
vergaderd te Assen 31 Aug. 1926 e.v.d.*

Hooggeachte broeders.

De commissie van advies, door u benoemd, (cf. acta art. 210¹³) heeft de eer u het volgende te rapporteeren.

Op haar eerste vergadering benoemde zij prof. dr H. H. Kuyper tot præses en wees zij ds J. L. Schouten aan voor het scribaat.

Zij besloot, dat alleen die vergaderingen door de beide rechtsgeleerde leden der commissie, mr G. H. A. Grosheide en mr J. A. de Wilde, zouden worden bijgewoond, waarop adviezen moesten worden uitgebracht en beslissingen moesten worden genomen inzake kerkelijke goederen.

Gevallen van dogmatischen en kerkrechtelijken aard zouden door de drie andere leden van de commissie behandeld worden.

Over de volgende zaken werd het advies uwer commissie ingewonnen.

I. Amsterdam-Zuid.

De eerste vergaderingen, die door de overgebleven leden van den kerkeraad van Amsterdam-Zuid en een commissie van den kerkeraad van Amsterdam werden gehouden, werden door uw commissie bijgewoond.

Zooals bekend is, had de schismatieke kerkeraad van Amsterdam-Zuid zich het bezit van de beide kerkgebouwen en van alle andere kerkelijke goederen verzekerd. De deuren van de gebouwen waren van andere sloten voorzien, en de gebouwen zelf werden dag en nacht bewaakt. Natuurlijk werd er geen oogenblik aan gedacht in een weg van geweld de kerkelijke goederen in handen van den rechtmatigen kerkeraad te brengen. Van meetaf stond dezerzijds vast, dat men, zoo mogelijk, zou trachten zelfs een procedure te voorkomen.

Na het gebeurde op 14 Maart werd reeds verwacht, dat ook op 21 Maart de kerkgebouwen door de groep-Geelkerken zouden worden in gebruik genomen en is daarom dezerzijds in *De Standaard* gepubliceerd dat uitsluitend om ongeregeligheden te voorkomen, in deze gebouwen geen dienst zou worden gehouden.

In diezelfde week deed mr A. C. G. van Proosdij zich op als advocaat van de Geelkerkgroep.

Op 18 Maart deelde mr v. P. mede, dat zijn cliënten overwogen, om een regeling omtrent de verdeling der kerkelijke goederen te maken, wanneer dezerzijds werd aangetoond, dat een belangrijk aantal personen aan onze zijde stond, echter alleen op billijkheidsgronden. Tevens spraken de advocaten van beide partijen af, onder reserve van rechten, schriftelijk de onderhandelingen aan te vangen en voort te zetten.

Op 25 Maart hadden, na tal van besprekingen door de commissie van advies en met mr v. P. gehouden, beide advocaten besloten, om *als zoodanig* gezamenlijk aan hunne respectieve cliënten een schikkingsvoorstel te doen, bedoeld als een poging om definitief de rechten van beide cliënten ten opzichte der kerkelijke goederen te regelen. Basis van dit voorstel zou zijn, dat ieder der partijen een der kerken voor zich zou verkrijgen.

De keuze omtrent een der beide gebouwen zou toekomen aan diegene der beide partijen, voor wie uiterlijk 7 April 1926 de meeste lidmaten zich genoegzaam duidelijk hadden uitgesproken.

De schuldenlast zou over beide partijen worden verdeeld naar verhouding van het aantal lidmaten, dat op de hiervoren genoemde wijze zich voor beiden zou hebben uitgesproken.

De status quo zou tot 7 April worden gehandhaafd.

26 Maart berichtte mr v. P. aan mr G. dat de kerkeradsvergadering in principe zich bereid had verklaard, op billijkheidsgronden, de Schinkelkerk af te staan aan de z.g. minderheid, indien deze van voldoende omvang zou blijken te zijn (bijv. 30%). Deze regeling zou dan bedoeld zijn, als onderdeel van een definitieve regeling betreffende verdeling der bezittingen en schulden. Voorgesteld werd, dan de waarde der bezittingen te doen taxeeeren; in verband met de moeilijkheid, of handelswaarde dan wel gebruikswaarde zou moeten worden aangenomen, werden nog nadere beschouwingen omtrent beide wijzen van taxaties gegeven.

In deze periode van onderhandeling was de groote moeilijkheid, dat de groep-Geelkerken als uitgangspunt voor een schikking onverzettelijk bleef staan op den eisch, dat aan dit deel van Zuid de Parkkerk zou worden afgestaan, op grond, dat meerdere lidmaten van Amsterdam-West en groot Amsterdam waarschijnlijk zich bij de

groep-Geelkerken zouden voegen en deze daarom een behoorlijk bereikbaar vergaderlokaal te harer beschikking zou moeten hebben.

De groep-Geelkerken verwierp echter het vorengenoemde advocatenvoorstel. Zij bleef staan op den eisch, voor zich de Parkkerk te behouden en wenschte de Schinkelkerk, zij het dan ook schoorvoetend, slechts af te staan, op voorwaarde, dat de z.g. minderheid van voldoende omvang bleek en de schuldenlast verdeeld werd in evenredigheid van ieders aantal belijdende lidmaten. Dit scheen der z.g. minderheid in geen deele billijk en de onderhandelingen kwamen daarmede op het doode punt.

Met het oog hierop verzocht mr G. aan mr v. P. hem mede te deelen, of de Geelkerkgroep bereid zou zijn den vrijen eigendom van de Schinkelkerk aan de z.g. minderheid te laten, en zoo ja, voor welken prijs.

Gelijkertijd werd aan mr v. P. medegedeeld, dat de kerkeraad van Amsterdam-Zuid levende binnen het verband het niet noodig achtte om een oordeel uit te spreken over het z.g. advocatenvoorstel, daar de kerk buiten het verband dit reeds had verworpen.

Omstreeks tegelijkertijd werd dezerzijds aan mr v. P. de klacht overgebracht, dat zijn cliënten buiten de raadslieden om tot publicatie van de loopende schikkingsonderhandelingen waren overgegaan.

Mr v. P. antwoordde omtrent het verzoek de Schinkelkerk af te staan, dat zijn cliënten zich hiertoe reeds in principe hadden bereid verklaard en vroegen om een basis tot overname. Tevens stelden zij voor hierover in kleine commissie te raadplegen.

Dezerzijds werd hierop geantwoord, dat de voorkeur er aan gegeven werd om twee onpartijdige hoogstaande deskundigen te verzoeken een taxatierapport uit te brengen, waarop mr v. P., nadere overweging van het voorstel toezeggende, opnieuw omtrent de vraag *welke waarde* getaxeerd moest worden, bedenkingen in het midden bracht.

Bij schrijven van 23 April noemde mr v. P. diverse cijfers, loopende van 70 tot f 85.000.—.

Bij schrijven van 4 Mei werd dezerzijds uitvoerig uiteengezet, op welke gronden de kerkeraad binnen het verband meende met een bod van f 50.000.— voor de Schinkelkerk met volledigen inventaris, de billijkheid in elk opzicht te betrachten. Nader werden in dit schrijven nog aangegeven de waarborgen, die dezerzijds werden vereischt.

Mr v. P. diende op dit laatste schrijven van uitvoerige repliek en zond 1 Juni een voorontwerp eener schikkingsacte toe.

Diverse andere ontwerpen zijn daarna gevolgd, waarbij partijen de hangende verschillen steeds meer in aantal reduceerden zoodat ten slotte op 26/27 Juli de dadingsacte kon worden geteekend.

De inhoud dezer definitieve acte luidt als volgt:

De ondergeteekenden, zijnde *de thans bestaande twee Gereformeerde Kerken van Amsterdam-Zuid (Overtoom)*, respectief binnen en buiten het Gereformeerde Kerkverband, verder ook aan te duiden respectief als de kerk binnen- en de kerk buiten het verband,

De kerk binnen het verband, ten deze vertegenwoordigd door de heeren B. Ebling en J. J. Arends, voorzitter en scriba der kerkeraadvergadering (met diakenen) van 23 Juli 1926, en tot het onderteekenen van deze acte ook speciaal gemachtigd (met algemeene stemmen) door die vergadering;

De kerk buiten het verband, ten deze vertegenwoordigd door de H.H. C. de Geus, G. Koster en G. J. Nijenhuis, die tot het vaststellen en onderteekenen dezer acte speciaal zijn gemachtigd (met algemeene stemmen) door de vergadering van den raad dezer kerk met diakenen, d.d. 15 Juli 1926;

In aanmerking nemende :

dat de beide gereformeerde kerken voornoemd zijn voortgekomen uit de ééne onverdeelde gereformeerde kerk, die wordt aangeduid nu eens als gereformeerde kerk van (of: de) Overtoom (te Amsterdam), dan weer als gereformeerde kerk van (of: te) Amsterdam-Zuid (voormalig Overtoom);

dat zij elk aanspraak er op maken, kerkelijk de eenige, zuivere, rechtzinnige en rechtmatige voortzetting dier kerk te zijn;

dat zij echter ter voorkoming eener procedure, die van dit standpunt het gevolg zou kunnen zijn, door deze acte bij wijze van dading het actief en passief dier vorenbedoelde onverdeelde kerk als hierna omschreven volledig wenschen te scheiden en verdeelen, met verdere regeling als eveneens hieronder omschreven:

Verklaren te zijn overeengekomen :

Artikel 1. De kerk buiten het verband zal alle gewenschte medewerking verleen, dat in de registers van den Hypotheekbewaarder worde aangeteekend, dat de Schinkelkerk, met bijbehorende kosterswoning en verdere lokaliteiten, kadastraal bekend als gemeente Amsterdam, sectie U, nummer 695 en 1665, en alle zich daarin bevindende eigendommen der kerk, zooals orgel, banken, stoelen, boeken, enz. uitsluitend onbetwist eigendom is van de kerk binnen het verband; voor zooveel noodig wordt dit alles daartoe bij dezen aan die kerk toegescheiden en toegedeeld.

De kerk buiten het verband zal alles doen, wat harerzijds noodig is, om aan de kerk binnen het verband de feitelijke beschikking over dit een en ander te verschaffen vanaf den tweeden Zondag na onderteekening dezer acte.

Artikel 2. De kerk buiten het verband verplicht zich, aan de kerk binnen het verband uiterlijk binnen tien dagen na de onderteekening dezer acte te verstrekken de som, waarmede de thans op de Schinkelkerk rustende hypotheek het bedrag van *vijftig duizend gulden* te boven gaat.

Artikel 3. De kerk binnen het verband verplicht zich te zullen zorgen voor de naleving van alle verplichtingen, die de gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid (Overtoom) bij acte d.d. 6 November 1919 verleden ten overstaan van Notaris Th. Ruys Gzn heeft op zich genomen, jegens de Nationale Hypotheekbank te Amsterdam; aldus inzonderheid ook voor de voldoening der daarin vermelde hoofdsom van geleend geld met renten, aflossingen en boeten.

Zij vrijwaart de kerk buiten het verband voor alle namaning deswege, en verplicht zich, alle gewenschte medewerking te verleen tot uitvoering van het aanbod der genoemde Hypotheekbank, conform het hier volgende schrijven dier bank te weten:

Nationale Hypotheekbank
opgericht 1861.
Kantoor Heerengracht 465
Amsterdam.
Giro: Nederlandsche Bank
Associatie Cassa
Postgiro no 21037.
No 6839.

Amsterdam, den 14 Juli 1926.
Telefoon no 37175 (directie
en algemeene zaken),
37176 (pandbrieven, prolon-
gatiën en waarborgfonds).

Weledelen heer G. J. Nijenhuis, Hoofdweg 15 te Amsterdam.

Weledete heer.

In antwoord op uw desbetreffende vraag kunnen wij u thans berichten, dat wij bereid zijn mede te werken tot de splitsing van de aansprakelijkheid voor onze hypothecaire leeningen nrs 13574 en 14217 ten laste gereformeerde kerk Amsterdam Zuid (Overtoom) in dien zin, dat voor de leening no. 13574 per resto f 117.000.— gevestigd op de Parkkerk, debitrice wordt de gereformeerde kerk van Amsterdam Zuid (Overtoom) buiten het gereformeerde kerkverband,

en dat voor de leening no. 14217 na aflossing van f 1750.—, dan per resto f 50.000.— op de Schinkelkerk alleen, debitrice wordt de gereformeerde kerk van Amsterdam Zuid (Overtoom) binnen het gereformeerde kerkverband.

Beide leeningen kunnen op den ouden rentevoet (respectievelijk $4\frac{3}{4}\%$ en $5\frac{1}{4}\%$) worden verlengd tot 14 November 1936, mits voortaan op leening 13574 (Parkkerk) halfjaarlijks voor het eerst 15 December a.s. wordt afgelost f 1000.— en op leening 14217 (Schinkelkerk) halfjaarlijks voor het eerst 15 December e.k. f 500.—.

Voor provisie berekenen wij 1% netto, voor kosten van taxatie enz. f 148.—.

De leden van de respectieve kerkeraden moeten zich persoonlijk als borg — onder afstand van de voorrechten van uitwinning en schuldsplitsing — voor de hypotheken hunner kerken verbinden, waarna de vroegere gestelde borgtochten vervallen.

Gaarne vernemen wij binnen 14 dagen, daar wij ons niet langer gebonden achten, of deze toezegging wordt aangenomen. Wij ontvangen dan gaarne de statuten (reglementen) der beide kerkgenootschappen ter inzage en bericht met welken notaris wij ons voor het passeeren der noodige akten in verbinding kunnen stellen.

Hoogachtend,
De Nationale Hypotheekbank,
(volgen handteekeningen).

Mocht de kerk binnen het verband er niet in slagen, ten genoegen van de Nationale Hypotheekbank borgstelling te verleen, dan zal zij, voorzoover de thans contracteerende partijen betreft, gerechtigd zijn, mits met toestemming der bank, bedoelde hypotheek af te lossen op de voorwaarden in de hypotheekacte vermeld,

zonder dat overigens de bepalingen der onderhavige acte eenige wijziging ondergaan.

Artikel 4. De kerk buiten het verband behoudt van het tevoren gemeenschappelijk vermogen — en voorzooveel noodig ontvangt zij bij dezen als aldus aan haar toegescheiden en toegedeeld — al het actief, dat niet bij artikel 1 als voortaan eigendom der kerk binnen het verband is vermeld; tot hetgeen van nu voortaan aldus onbetwist uitsluitend eigendom van de kerk buiten het verband is en blijft, behoorren inzonderheid ook de navolgende onroerende goederen, te weten:

1° de Parkkerk met inrichting en kosterswoning, kadastraal bekend als gemeente Amsterdam, sectie U nummers 7694 en 7695 en alle rechten, welke de onverdeelde kerk te dien aanzien bezat;

2° het Rusthuis met inrichting, kadastraal bekend als gemeente Amsterdam, sectie U nummer 6451, groot 3 aren 48 centi-aren (huis en erf).

Artikel 5. De kerk buiten het verband verplicht zich, te zullen zorgen voor de naleving van alle verplichtingen, die de gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid (Overtoom) voor 12 Maart 1926 — en die zijzelf sedert laatstgemelden datum — heeft aangegaan, uitgezonderd alleen de in artikel 3 vermelde schuld jegens de Nationale Hypotheekbank en hetgeen hierna in artikel 6 specifiek is geregeld.

Aldus neemt zij inzonderheid ook voor hare rekening:

1° de op de Parkkerk rustende eerste hypotheek, zijnde de hypothecaire geldleening, jegens de Nationale Hypotheekbank te Amsterdam, aangegaan bij acte, d.d. 20 October 1917, verleden ten overstaan van den notaris Th. Ruys Gzn te Amsterdam; zij verplicht zich alle gewenschte medewerking te verleenen tot uitvoering van het hierboven in artikel 3 vermelde aanbod der genoemde Bank.

2° de op het rusthuis rustende hypotheek, zijnde de hypothecaire geldleening, jegens de Dordrechtse Hypotheekbank gevestigd te Dordrecht, aangegaan bij acte d.d. 12 October 1925 ten overstaan van notaris E. Th. Koopman te Amsterdam; zij verplicht zich conform het aanbod van den vertegenwoordiger dezer hypotheek, den heer makelaar J. Brouwer jr, te Amsterdam, de bestaande inschrijving te doen vervangen door een nieuwe krachtens een nieuwe hypotheekacte, waarbij de kerk buiten het verband als eigenares het hypotheekrecht verleent, zonder dat hiermede voor de kerk binnen het verband eenige kosten gepaard gaan.

3° het nog uitstaande gedeelte der leening, alsmede de daarop komende rente van de obligatieleening, die tot een totaalbedrag van f 50.000.— per 1 October 1916 door de gereformeerde kerk te Amsterdam-Zuid (Overtoom) is uitgegeven.

Zij vrijwaart de kerk binnen het verband voor alle namaning terzake van eenige schuld, die zij aldus voor hare rekening heeft genomen en verbindt zich zorg te dragen, dat binnen 14 dagen na onderteekening dezer acte de heeren J. H. Burger, C. de Geus, J. D. G. Baron van Heemstra, G. Koster, H. W. van Marle en G. J. Nijenhuis zich met uitsluiting van de door de wet aan borgen toegekende voorrechten, stellen tot borg voor de richtige nakoming van de voorschreven vrijwaringsverplichting ten aanzien van de obligatieleening jegens de kerk binnen het verband.

Artikel 6. De geregelde voldoening der uitkeeringen voor weduwe-pensioen aan mevrouw de weduwe ds S. Sluiter—Timmermeister zal geschieden door de kerk buiten het verband, die der uitkeeringen voor emeritaatsgelden aan ds A. v. Dijken, door de kerk binnen het verband; ieder der beide kerken zal deze voldoening verzorgen en vrijwaart de andere kerk voor elke namaning en/of executie deswege.

Artikel 7. Voor het geval schenkingen, erfenissen of legaten zullen openvallen, zullen beide kerken over en weer elkander alle mogelijke medewerking verleenen om de betreffende schenkingen, erfenissen of legaten te kunnen ontvangen.

Wanneer niet met zoovele woorden is omschreven of die schenkingen, erfenissen of legaten zijn voor de kerk *binnen*, dan wel voor de kerk *buiten* het verband, en de kerken het er niet over eens zijn, voor wie van hen beide zij bestemd zijn, zal — met onverzwaakte handhaving van hetgeen in alinea één van dit artikel is bepaald — een uitspraak van drie arbiters worden uitgelokt, over de vraag, of naar de meening van arbiters één der beide kerken kan worden aangewezen als degene, voor wie zonder redelijken twijfel het betreffelijk voordeel bestemd is, en zoo ja, voor welke. Wordt aldus één van beide kerken aangewezen, dan zal deze het voordeel ontvangen, met medewerking der andere als voorschreven. Wijzen arbiters niet één der kerken aan als degene voor wie zonder redelijken twijfel het betreffelijk voordeel bestemd is, dan zullen zij één der kerken belasten met de incasseering, onder verplichting om aan de andere kerk daarvan een gedeelte uit te keeren in deze verhouding, dat de kerk binnen het verband en de kerk buiten het verband ieder de helft daarvan ontvangen.

Ook in dit geval moet de andere kerk alle medewerking als voorschreven verleenen.

Artikel 8. Ieder der beide kerken erkent in het bezit te zijn van de haar toekomende eigendomspapieren.

Artikel 9. Aangaande de archieven der ééne onverdeelde gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid zullen de kerken binnen en buiten het verband over en weer elkander de inlichtingen en afschriften geven, die noodig zijn voor het in orde maken van hare archieven, met dien verstande, dat uit de notulen of eenig ander deel der archieven van de onverdeelde kerk geenerlei gegevens behoeven te worden verstrekt, die personen raken, die geacht kunnen worden aan de zijde van de kerk buiten het verband te staan, ook al behooren zij kerkelijk niet daartoe. Beide kerken verplichten zich, die archieven niet te zullen gebruiken of laten gebruiken voor eenige publicatie en/of bekendmaking, die direct of indirect verband houdt met het kerkelijk conflict, waardoor partijen zijn verdeeld, en tegelijkertijd personen raakt, onverschillig aan welke zijde zij staan, zulks voor een tijd van tien jaar na heden.

De kerk buiten het verband is gerechtigd, de halve kosten der te maken afschriften van de kerk binnen het verband te vragen.

Artikel 10. Elk van beide contractanten is gerechtigd, de vorenbedoelde tenaamstelling der gebouwen door middel van deze acte of van een uittreksel derzelve te doen plaats vinden, en zullen, indien zulks door een van haar gewenscht wordt, alle medewerking verlenen om den inhoud dezer acte vast te leggen in een notarieele acte.

Artikel 11. Elk van beide contractanten zal alle gewenschte medewerking verlenen, dat zij beide bij de plaatselijke- en rijks-regeering op genoegzame wijze bekend zullen zijn.

Artikel 12. De beide kerken erkennen over en weer terzake van de bezittingen der onverdeelde gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid voornoemd, niets van elkander te vorderen te hebben dan de naleving der bepalingen van deze acte, en verlenen elkander aldus, onder dit eenig voorbehoud, algeheele kwijting en décharge.

Aldus in duplo vastgesteld en overeengekomen te Amsterdam, den 26/27 Juli 1926.

(w.g.) B. EBLING.
J. J. ARENDS.
C. DE GEUS.
G. KOSTER.
G. J. NIJENHUIS.

Daar de gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid in het haar toegewezen kerkgebouw al haar leden des Zondags niet kon ontvangen, besloot zij zoo spoedig mogelijk over te gaan tot het bouwen van een nieuwe kerk. Toen zij meende hiervoor de hulp van de kerken in het vaderland te moeten inroepen, heeft uw commissie deze aanvraag om steun van een woord van aanbeveling harerzijds voorzien.

II. Ds F. G. Petersen.

Toen op Zondag 21 Maart 1926 de legerpredikant, ds F. G. Petersen, emeritus predikant van de gereformeerde kerk van Veendam, was voorgegaan in den dienst des Woords in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid, was uw commissie van oordeel, dat, waar de acta van de synode nog niet waren verschenen, zij geroepen was de classis Winschoten van dat optreden in kennis te stellen, en haar attent te moeten maken op de resoluties door de synode aangenomen.

Zij verzond 23 Maart 1926 het volgende schrijven aan de classis Winschoten:

*Aan de classis Winschoten van de gereformeerde kerken
in Nederland.*

Weleerwaarde en eerwaarde broeders.

Namens de commissie van advies, daartoe gemachtigd door de generale synode van Assen, achten wij ons geroepen uw aandacht te vestigen op het feit, dat ds F. G. Petersen, emeritus-predikant van de gereformeerde kerk van Veendam, op verzoek van den schismatieken kerkeraad van Amsterdam-Zuid, Zondag 21 Maart tweemaal is opgetreden in den dienst des Woords.

Wij voegen hieraan toe, dat volgens de resoluties van de generale synode hij over deze deelname aan publieke scheurmakerij door de classis Winschoten ter verantwoording dient te worden geroepen, en indien hij onverhoopt mocht weigeren zijn schuld te belijden en den ingeslagen weg te verlaten, zal de classis hem, op grond van de door de generale synode aangenomen resoluties, wegens deelname aan openbare scheurmakerij, uit zijn ambt hebben te ontzetten.

Namens de commissie voornoemd:

H. H. KUYPER, *praeses.*
J. L. SCHOUTEN, *scriba.*

Amsterdam, 23 Maart 1926.

Uw commissie ontving hierop het volgende schrijven van de classis Winschoten:

Meeden, April '26.

Weleerwaarde broeder.

De classis Winschoten, in vergadering bijeen op 31 Maart 1926, draagt mij op het volgende te uwer kennis te brengen, naar aanleiding van de mededeelingen die we van uwe commissie van advies hebben ontvangen, inzake het optreden van ds F. G. Petersen te Amsterdam-Zuid op Zondag 21 Maart j.l.

Vóór op deze zaak in te gaan, zou de classis gaarne meer licht ontvangen omtrent de motieven, die de synode hebben geleid tot de in uw schrijven genoemde resoluties, aangezien de classis over deze zaak moet kunnen oordeelen volgens art. 79 K. O.

Zeer gaarne zou ze daarom met uwe commissie een samenspreking hebben op Dinsdag 13 April, of, indien u deze dag niet voegt, op een nader in overleg met u vast te stellen datum.

Hierbij gaat het antwoord, dat ds Petersen op de vragen, hem door den kerkeraad van Veendam gesteld, heeft gegeven, benevens de brief, die de vragen zelf bevat.

Op last der classis,

K. SPOELSTRA, *h.t. scriba.*

De classis kwam op 22 April 1926 te Winschoten in buitengewone vergadering bijeen. Ook uw commissie en ds Petersen waren aanwezig, alsmede ds J. J. Miedema, provinciaal deputaat voor Groningen.

De classis meende allereerst aan de commissie de volgende vragen te moeten stellen:

1. Waarom benoemde de synode een commissie van advies?
2. Had zij daartoe het recht?

Uw commissie diende bij monde van haren praeses uitvoerig van antwoord.

Daarna kwam de vraag aan de orde, of de classis het advies der commissie zou inwinnen?

Terwijl uw commissie buiten stond werd deze vraag door de classis bevestigend beantwoord. Het advies door uw commissie gegeven droeg het resultaat, dat de volgende verklaring aan ds Petersen ter onderteekening werd voorgelegd:

De ondergeteekende, ds F. G. Petersen, verklaart:

1e dat hij met zijn optreden in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid op den Zondag, nadat door de generale synode dr Geelkerken en de overgrootste meerderheid van de kerkeraadsliden waren afgezet, niet bedoeld heeft uit te spreken, dat hij de dogmatische beslissing der generale synode in de zaak-Geelkerken niet zou deelen, maar dat hij integendeel met deze beslissing volkomen accoord gaat;

2e dat hij erkent, door zijn optreden aldaar een kerkrechtelijke fout te hebben begaan, waarover hij zijn leedwezen uitspreekt;

3e dat hij aan de classis de verzekering geeft, zich niet op nieuw aan deze fout te zullen schuldig aken.

Ds Petersen had geen bezwaar deze verklaring te onderteekenen en de classis besloot toen tot het volgende:

De classis, gehoord de verklaring van ds Petersen, neemt met deze verklaring genoegen en zal hiervan mededeeling doen in de pers.

III. Ds J. J. Buskes.

Door de classis Alkmaar, vergaderd te Alkmaar 28 April 1926, werd uw commissie gevraagd haar van advies te dienen in zake een bezwaarschrift ingediend door ds J. J. Buskes van Oosterend. Ook de deputaten ad art. 49 K. O. waren op deze vergadering aanwezig. Na een breede bespreking op de classis en een langdurige samenspreking van de beide deputaatschappen met ds Buskes, trok deze wel zijn bezwaarschrift in, omdat hij het in dien vorm niet handhaven kon, maar verklaarde hij tevens, dat zijn bezwaren zoowel dogmatisch-exegetisch als kerkrechtelijk niet waren weggenomen. Daarop nam de classis de volgende conclusie aan:

De classis, gehoord de mededeelingen van de deputaten der generale synode en die ad art. 49 K. O. en de opvatting van ds J. J. Buskes inzake de eerste hoofdstukken van Genesis; overwegende, dat ds Buskes niet ten volle zijn gevoelen in den breede ontwikkeld heeft, besluit accoord te gaan met het advies der beide deputaatschappen, om ds Buskes 3 weken vacantie te doen geven met onderlating van zijn dienstwerk, ten einde hem gelegenheid te geven zijn gevoelen nader in een memorie uit een te zetten.

Nadat uw commissie was heengegaan hadden deputaten ad art. 49 K. O. den volgenden dag nog een samenspreking met ds Buskes, waarna op hun advies de volgende conclusies door de classis werden aangenomen:

Aangezien ds Buskes, met hoeveel warmte daartoe uitgenoodigd, weigert zich te onttrekken aan alle actie tegen de besluiten der generale synode, besluit de classis, op advies der deputaten:

a hem op te leggen zich gedurende 3 weken te onthouden van allen ambtelijken dienst;

b classicale deputaten te benoemen om met de kerk van Oosterend deze zaken te bespreken.

Voordat de bepaalde termijn verstreken was, had ds Buskes een beroep ontvangen, en aangenomen, van de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid, door welke daad hij brak met de gereformeerde kerken.

Hier volgt het officieele communiqué van de classis Alkmaar:

De vergadering van de gereformeerde kerken in de classis Alkmaar, bijeengekomen 19 Mei 1926;

overwegende: *a* dat ds J. J. Buskes in de classicale vergaderingen van 28/29 April uitdrukkelijk verklaard heeft zich niet te kunnen vereenigen met de uitspraak der generale synode van Assen in zake Genesis 2 en 3, en ook in zijn heden bij de vergadering ingediend schrijven dit nogmaals bevestigt;

b dat hij, hoezeer daartoe uitgenoodigd, in gebreke is gebleven Schriftuurlijke gronden voor zijn afwijkend gevoelen aan te geven;

c dat hij, blijkens zijn thans ingekomen kennisgeving inmiddels een beroeping tot den dienst des Woords in de gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid buiten het kerkverband heeft aangenomen;

d dat hij door deze daad zich heeft losgemaakt uit het verband van de gereformeerde kerken, en opgehouden heeft dienaar des Woords te zijn van de gereformeerde kerk te Oosterend;

constateert: 1. dat ds J. J. Buskes door te breken met het kerkverband alle kerkelijke handeling met hem heeft afgesneden;

2. dat hij, tengevolge van zijn breken met het kerkverband niet meer gerechtigd is tot den dienst des Woords in de gereformeerde kerken in Nederland; en besluit hiervan kennis te geven aan alle gereformeerde kerken in Nederland, Bentheim, Oost-Friesland, Ned. Oost-Indië, en aan ds J. J. Buskes.

IV. *Dr C. Koppenaal.*

Van de classis Zaandam kwam het volgende schrijven in bij uw commissie:

In verband met bezwaren van dr C. Koppenaal, van Monnikendam, tegen de uitspraak der generale synode van Assen in de zaak-dr Geelkerken, meent de classis Zaandam een vervroegde vergadering te moeten beleggen, en wel op 5 Mei a.s. des morgens te 10 uur in de Mospleinkerk te Amsterdam (kerkelijk Buiksloot).

Namens den kerkeraad van Buiksloot heeft de ondergeteekende de eer u te verzoeken, de deputaten der generale synode, hiertoe aangewezen, wel te willen uitnoodigen tot deze vergadering der classis Zaandam.

Hoogachtend,

H. B. POESIAT, *waarn. scriba.*

Uw commissie woonde deze vergadering bij, waarop ook de deputaten ad art. 49 K. O. tegenwoordig waren. Na een breede bespreking op de classis en een afzonderlijke samenspreking met dr Koppenaal, werd op advies uwer commissie en van de deputaten ad art. 49 K. O. aan dr Koppenaal de volgende verklaring ter onder-teekening voorgelegd:

1e dat hij als ambtsdrager zich met de uitspraak der generale synode inzake Gen. 2 en 3 conformeert;

2e dat hij echter bezwaar heeft tegen de uitspraak der generale synode inzake het spreken der slang;

3e dat hij op dit punt zijn gravamen in kerkelijken weg zal doen behandelen;

4e dat hij, indien hij op eenig ander punt mocht oordeelen, dat de uitspraak der synode niet met Gods Woord of de belijdenis overeenstemt, ook hiertegen een gravamen zal indienen.

Hierop sprak de classis uit:

1e dat zij zich niet geroepen acht, om dr Koppenaal vanwege het door hem in-

gediende gravamen tegen de uitspraak der synode inzake het spreken der slang te schorsen als dienaar des Woords;

2e dat zij noodig acht een commissie te benoemen om met dr Koppenaal over zijn nader te motiveeren bezwaar te spreken en te trachten dat bezwaar weg te nemen;

3e dat het ingediende gravamen, indien dit door dr Koppenaal na de sub 2 genoemde samenspreking nog niet wordt weggenomen, zoo spoedig mogelijk zal worden gebracht naar de generale synode, opdat deze daarover beslisse.

Aan de reeds vroeger voor deze zaak benoemde commissie, bestaande uit de predikanten Breukelaar en Schweitzer en ouderling De Boer van Landsmeer, werd de volgende opdracht gegeven:

1e ten spoedigste te Monnikendam de belanghebbenden te hooren en daarna den kerkeraad en dr Koppenaal te adviseeren inzake een eventuele hervatting van den ambtelijken arbeid;

2e dr Koppenaal en den kerkeraad van Monnikendam dringend te verzoeken, zich te houden aan het te geven advies tot de eerstvolgende classicale vergadering;

3e als zij dit noodig oordeelt, den kerkeraad der roepende kerk op te dragen een vervroegde classicale vergadering samen te roepen.

Op de vergadering van 16 Juli, waar op verzoek van de classis ook uw commissie en de deputaten ad 49 K. O. weer tegenwoordig waren, werd behandeld het verzoek van dr Koppenaal om zijn gravamen rechtstreeks bij de a.s. generale synode te mogen indienen. Mede op advies uwer commissie nam de classis toen het volgende besluit:

De vergadering van de gereformeerde kerken der classis Zaandam; overwegende:

dat dr Koppenaal verzoekt, dat niet de classis verder met hem over zijn gravamen handele, maar dit overgelaten worde aan de generale synode;

en dat de beslissende uitspraak over een gravamen tegen eenig stuk der belijdenis alleen staat bij de generale synode;

gehoord de verklaring van dr C. Koppenaal, dat hij aanvaardt, zijn gravamen vóór den 15den Augustus a.s. te zullen indienen bij de generale synode;

gelet op het daartoe strekkend advies van de commissie van advies van de generale synode en de deputaten ad art. 49 K. O.;

besluit:

1. niet te treden in een nadere behandeling van het gravamen van dr Koppenaal, maar de beoordeeling en de beslissing over dit gravamen over te laten aan de generale synode;

2. het moderamen der generale synode te verzoeken binnen drie maanden de generale synode weder te doen samenkomen ter behandeling van het gravamen van dr C. Koppenaal;

3. de commissie van advies van de generale synode uit te noodigen, om te bevorderen, dat de generale synode zoo spoedig als dit mogelijk zal zijn weer samenkomme.

Het verzoek om losmaking èn door den kerkeraad èn door dr Koppenaal ingediend, betrof een aangelegenheid, waarmede uw commissie meende zich niet te moeten inlaten, weshalve zij toen deze zaak aan de orde kwam de vergadering verliet. Dr Koppenaal, die na zijn losmaking zich metterwoon te Zandvoort vestigde, heeft zich daar aangesloten bij de schismatieke kerk van Zandvoort, en door deze daad het verband met de gereformeerde kerken verbroken, waarvan dan ook door de classis Zaandam aan de kerken mededeeling is gedaan.

V. *Ds W. E. van Duin.*

In de kerk van Haarlemmermeer O. Z. waren moeilijkheden ontstaan tusschen den kerkeraad en den predikant ds W. E. van Duin. Ds van Duin verklaarde zich ten volle te onderwerpen aan de besluiten der generale synode te Assen, mits deze niet ingingen tegen Gods Woord. Dat doen zij niet, zoo zeide de kerkeraad. Dat doen zij wel, zoo verklaarde ds van Duin.

In een gecombineerde kerkeraadvergadering van Haarlemmermeer O. Z. en Hoofddorp, kwamen de volgende vragen aan de orde:

1° of ds van Duin bereid was bij het onderzoek van hen, die openbare belijdenis des geloofs wenschten af te leggen, te informeeren hoe zij dachten over de 4 punten, die op de synode behandeld waren?

2° of ds van Duin wellicht ook naar de vergadering van het comité te Utrecht was geweest?

3° of ds van Duin bereid was zich van elke actie tegen de synode te onthouden?

4° of ds van Duin wilde beloven, bij afvaardiging naar de classis Haarlem, te

zullen stemmen zooals de kerkeraad dat in de gegeven omstandigheden begeerde?

Toen men over deze punten niet tot overeenstemming kon geraken besloot men aan ds van Duin 14 dagen vacantie te geven, en het advies uwer commissie in te winnen. Op verzoek van den kerkeraad woonde zij een gecombineerde kerkeradsvergadering bij. Na samenspreking eerst met de beide kerkeraden en daarna met ds van Duin werd de volgende verklaring opgesteld, die aan ds van Duin ter teekening zou worden voorgelegd:

Ondergeteekende verklaart met de beslissingen der Asser synode in te stemmen, maar behoudt zich het recht voor, waar hij bezwaar heeft om ten opzichte van hetgeen daar gezegd wordt, inzake de slang en haar spreken een gravamen in te dienen, en belooft zulks bij de volgende synode te zullen doen, opdat deze daarover beslisse.

Hij belooft voorts deze bezwaren niet openlijk noch heimelijk te zullen drijven, noch daarover te zullen schrijven. Tevens verklaart hij hangende dit appèl zich te zullen houden aan de resoluties der generale synode te Assen, ook wanneer hij afgevaardigd wordt naar de meerdere vergaderingen, en zoo hij meent om der consciëntie wil dit niet te kunnen doen, zal hij zich van het deelnemen aan deze vergaderingen onthouden.

Toen ds van Duin weigerde deze verklaring te onderteekenen, hebben de beide kerkeraden overwogen wat zij in de gegeven omstandigheden hadden te doen. Zij hebben toen aan ds van Duin het volgende besluit medegedeeld:

De kerkeraden van de gereformeerde kerken van Haarlemmermeer-Oostzijde en Hoofddorp, vergaderd op 26 April 1926,

constateerende, dat gij de u voorgelegde verklaring weigert te onderteekenen en alzoo afwijkt van de uitspraken der generale synode van Assen;

uitsprekende, dat alle pogingen, om u tot andere gedachten te brengen, zoowel van de beide kerkeraden als van de commissie van advies, vruchteloos zijn gebleken;

besluiten met diep leedwezen, u met ingang van heden, 26 April, volgens art. 80 K.O. in uw ambtelijke bediening te schorsen tot 5 Juli e.k., teneinde u gelegenheid te geven, u alsnog te beraden en, wat wij van den Heere bidden, tot erkenning van uw dwaling te komen.

Ds van Duin heeft geantwoord: „Ik zie me geroepen te protesteeren op de classis tegen mijn schorsing en wat daarmee in verband staat”.

Op de vergadering van de classis, 11 Mei, waarop het protest van ds van Duin werd behandeld, was op verzoek van de classis ook uw commissie aanwezig. Aan hem werd, in overleg met uw commissie, de volgende verklaring voorgelegd, die door ds van Duin werd geteekend:

„De ondergeteekende verklaart, als ambtsdrager zich te conformeeren aan de beslissing van de synode te Assen inzake Genesis 2 en 3, maar behoudt zich het recht voor, in den kerkelijken weg het bezwaar, dat hij heeft op grond van Gods Woord tegen de beslissing inzake de slang en haar spreken, bij de generale synode te zullen indienen, en belooft zich in dien tusschentijd te zullen onthouden van elke actie tegen deze beslissingen der synode”.

De commissie adviseert nu de schorsing op te heffen. De classis, „met blijdschap vernemende, dat ds van Duin bereid is, de hem voorgelegde verklaring te onderteekenen, besluit aan de kerkeraden van Oostzijde en Hoofddorp te adviseeren, de schorsing van ds van Duin op te heffen”. De classis wijst een commissie aan, bestaande uit de predikanten Diemer, Groenewegen en Schouten, om a.s. Donderdag voor den kerkeraad en de gemeente van Oostzijde de beslissingen der classis nader toe te lichten.

Den volgenden dag kwam echter een schrijven in van ds van Duin, dat reeds den vorigen avond door hem bleek verzonden te zijn, van den volgenden inhoud:

Rijk, 11 Mei 1926.

Aan de commissie van advies vanwege de generale synode te Assen.

Hooggeachte heeren en broeders!

Zeer tot mijn leedwezen heb ik mij, den gang van zaken ter classicale vergadering van heden nog eens overdenkende, genoodzaakt gezien aan mijn kerkeraad te verzoeken mijn hedenavond gegeven woord terug te mogen ontvangen. Ik ben bang dat ik te zeer onder den indruk van het oogenblik gehandeld heb en later berouw zou hebben van mijn overijde beslissing. Heel gaarne zou ik bedenktijd ontvangen, zoo mogelijk tot de volgende week Dinsdagmorgen. De schorsing

blijft dan vanzelf in elk geval tot zoolang gehandhaafd en de gemeentevergadering van Donderdag zal derhalve denklijk niet doorgaan.

Met heilbede en broedergroeten,

uw broeder in Christus,
W. E. VAN DUIN.

Op de vergadering van 18 Mei kwam de zaak ds van Duin opnieuw aan de orde. Na breede discussie nam de classis het volgende besluit:

De classis, gelet op de weifelende houding van ds Van Duin, spreekt uit, dat het door ds van Duin ingediende protest tegen zijn schorsing thans niet in behandeling kan genomen worden, en de schorsing tot 5 Juli zal worden gehandhaafd.

Op de vergadering van 6 Juli werd het protest van ds van Duin tegen zijn schorsing na breede discussie ongegrond verklaard. Uw commissie adviseerde ook tot ongegrondverklaring.

Op advies van de deputaten ad art. 49 K.O. neemt de vergadering het voorstel aan, om ds van Duin te vragen instemming met de verklaring, die door de generale synode aan dr Geelkerken is voorgelegd (acta art. 149, bl. 53, *besluit A 1e*). Twee stemmen zijn tegen, één blanco. Ds. van Duin zegt, dat hij die verklaring niet kan en mag teekenen. Deputaten, gehoord ook het daartoe strekkend advies van de commissie van advies der generale synode, adviseeren nu: 1e ds van Duin te schorsen in zijn dienst; 2e de zaak van ds van Duin te brengen ter particuliere synode, met verzoek, haar door te zenden naar de generale synode, opdat deze daarover in haar geheel beslisse. Dit voorstel wordt aangenomen.

De kerkeraad van Oostzijde heeft een voorstel ingediend tot losmaking van ds van Duin, die op de vorige vergadering is geschorst. Na inwinning van het advies der deputaten ad art. 49 K.O. neemt de classis bij acclamatie het volgende besluit, waarmede de afgevaardigden van Oostzijde en ds van Duin verklaard hebben, zich te kunnen vereenigen: „De vergadering van de gereformeerde kerken der classis Haarlem, gehoord het verzoek van de kerk van Oostzijde inzake losmaking van ds van Duin uit den dienst, besluit, onder uitdrukkelijk voorbehoud der gevolgen, die een eventueele uitspraak van de generale synode in de zaak van ds van Duin zal hebben: 1e de behandeling dezer zaak uit te stellen tot de vergadering van September a.s.; 2e een commissie te benoemen om den toestand in de kerk van Oostzijde ter plaatse te onderzoeken, en te dezer zake de vergadering van September te dienen van advies; 3e aan ds van Duin te verzoeken, dat hij zich niet alleen onthoude van alle actie tegen den kerkeraad, de classis en de uitspraken der generale synode, maar ook tot aan de vergadering (der classis) in September, zoowel in zijn belang, als in het belang van de rust in de gemeente te Oostzijde, zooveel mogelijk zijn verblijf elders te houden; 4e ter tegemoetkoming in hare kosten de kerk te Oostzijde, te rekenen van 1 Juli l.l. af tot aan de e.k. classicale vergadering, te zullen steunen met een bedrag, gelijk aan het tegenwoordige tractement van haren dienaar”. Tot leden der commissie, bedoeld in 2e, worden aangewezen de predikanten Breukelaar, Brinkman en Groenewegen. Deputaten verlaten nu de vergadering.

De particuliere synode van Noord-Holland heeft dit verzoek van de classis Haarlem overgenomen, weshalve tot u, als synode, het verzoek wordt gericht over de zaak ds van Duin in haar geheel een beslissing te willen nemen, welk verzoek ook door uw commissie wordt ondersteund. Zij geeft u in overweging ds van Duin uit te noodigen zijn bezwaren mondeling voor uw vergadering toe te lichten.

VI. *Ds E. L. Smelik.*

Op de vergadering van de classis Breukelen verklaarde ds Smelik, predikant te Tienhoven, dat hij inzake het zich conformeeren aan de besluiten van de generale synode te Assen niet geheel zonder bezwaren was. De classis verzocht hem zijn bezwaren te formuleeren. Zij benoemde een commissie, die deze bezwaren, wanneer ze door ds Smelik schriftelijk zouden zijn ingediend, met hem zou bespreken. Bij deze samenspreking was op verzoek ook uw commissie van advies tegenwoordig. Tot een wegnemen van de bezwaren van ds Smelik kwam het niet. Toen op de daarop volgende classisvergadering, 29 Juni, waarop ook uw commissie weer tegenwoordig was, ds Smelik weigerde zich te conformeeren aan de dogmatisch-exegetische beslissing van de synode te Assen, besloot de classis, gehoord het advies uwer commissie, ds Smelik te schorsen in zijn ambt voor den tijd van drie maanden, ingaande 29 Juni 1926.

VII. *Ds H. C. van den Brink en ds J. C. Brussaard.* Op het agendum van de classis Haarlem kwamen enkele voorstellen voor van de kerk van Halfweg in verband met

het feit, dat ds Van den Brink en ds Brussaard lid waren van het z.g. comité van actie en medewerkers aan het weekblad „*Woord en Geest*”. Uw commissie woonde, op verzoek, de vergadering van de classis bij teneinde haar te kunnen dienen van advies. Na ampele toelichting en bespreking werden de voorstellen van de kerk van Halfweg eenigszins gewijzigd aangenomen, waartoe ook uw commissie adviseerde.

Deze voorstellen luidden aldus: De classis van oordeel, dat genoemd comité in de gegeven omstandigheden ontoelaatbaar is in de gereformeerde kerken, spreekt als haar gevoelen uit, dat geen predikant der gereformeerde kerken in bovengenoemd comité zitting behoort te hebben, of als redacteur of verantwoordelijk medewerker aan „*Woord en Geest*” behoort verbonden te zijn, en besluit de beide predikanten ernstig te vermanen, hun relaties bij genoemd blad en comité te verbreken.

De classis geeft harerzijds met algemeene stemmen aan ds Van den Brink en ds Brussaard, die nu niet aan de stemming deelnamen, 14 dagen tijd, om deze aan gelegenheid in ernstige overweging te nemen.

Op de vergadering van 1 Juni moest dus het antwoord van de beide predikanten inkomen. Toen de voorzitter hun vroeg, wat hun beslissing was inzake de vermaning op de vorige vergadering tot hen gericht, hebben deze hierop geantwoord dat ze gehoor wilden geven aan een drievoudigen aandrang op hen geoefend, nl. van hun kerkeraad, van het centraal comité van advies en leiding voor bezwaarden inzake de beslissing der Asser synode, en van alle predikanten der classis en omdat zij de daarin aangegeven gronden juist achtten, uit het genoemd centraal comité zijn getreden.

Zij verklaarden ook, dat het centraal comité voortaan geen publicaties meer zal doen in „*Woord en Geest*”, zoodat dit blad opgehouden heeft het feitelijk orgaan te zijn van het centraal comité.

Na langdurige besprekingen over de door de predikanten van den Brink en Brussaard afgelegde verklaringen in verband met hun uittreden uit het centraal comité werden de volgende voorstellen ingediend:

1e De classis Haarlem enz., dankbaar voor de mededeelingen van de predikanten van den Brink en Brussaard, dat zij zich uit het centraal comité hebben teruggetrokken, vertrouwt, gehoord de nadere mededeelingen van deze predikanten, dat zij ook aan de actie van dit comité niet meer op eenige wijze zullen deelnemen, omdat de classis als haar overtuiging heeft uitgesproken, dat het optreden van dit comité ontoelaatbaar is in de gereformeerde kerken.

Dit voorstel werd aangenomen met 22 tegen 4 stemmen.

2e De classis betreurt, dat ds van den Brink en ds Brussaard niet bereid zijn bevonden hun medewerking aan „*Woord en Geest*” op te geven, omdat, al heeft het centraal comité verklaard niet langer publicaties in dit blad te zullen doen, de geest en de richting van dit blad, evenals de medewerking van dr J. G. Geelkerken als eindredacteur, duidelijk aantoonen, dat dat blad zich als oppositie-orgaan tegen de synode van Assen gesteld heeft;

dringt er daarom bij ds van den Brink en ds Brussaard op aan, zich als medewerkers aan dat blad te onttrekken.

Dit voorstel wordt aangenomen met 15 tegen 11 stemmen.

Dr Brinkman van Haarlem sprak uit, dat hij tot dit voorstel meegewerkt heeft, onder nadrukkelijke verklaring, dat het niet inwilligen van dit verzoek in geen enkel opzicht tot tuchtmaatregelen aanleiding zou kunnen geven.

De commissie van advies der synode betuigde haar instemming met de verklaring van dr Brinkman.

3e De classis verzoekt ds van den Brink in verband met zijn uitlatingen in „*Woord en Geest*” en op de classicale vergaderingen, dat hij staat aan de zijde van dr Geelkerken, zich nader te verklaren, aangezien dit volgens de resoluties van de generale synode te Assen niet toelaatbaar is.

Dit voorstel werd aangenomen met 22 tegen 5 stemmen.

Besloten werd ds van den Brink te verzoeken over 14 dagen zich hierover te verklaren.

4e De classis spreekt nadrukkelijk uit, dat het optreden van dienaren des Woords in de gereformeerde kerken met dr Geelkerken, in vergaderingen van bezwaarden, niet geoorloofd is.

Dit voorstel werd aangenomen.

VIII. Ds H. C. van den Brink.

Op de vergadering van 13 Juli had ds Van den Brink zich nader te verklaren over zijn uitlating in „*Woord en Geest*” en op de classicale vergaderingen, dat hij stond aan de zijde van dr Geelkerken. Intusschen was hier nog bij gekomen, dat ds Van den

Brink in een openbare gemeentevergadering te Zandvoort en in een brochure: „Aan zijn zijde”, zich openlijk aan de zijde van dr Geelkerken had geschaard en verklaard had diens standpunt te deelen. In den breedte werd deze zaak op de vergadering der classis behandeld, waarna, mede op advies uwer commissie, de volgende voorstellen werden aangenomen:

„De classis, kennis genomen hebbende van de weigering van ds van den Brink, 1e om zich te conformeren aan de uitspraken van de Asser synode inzake Genesis 2 en 3; 2e om zijn publieke beschuldigingen aan het adres van de synode (namelijk alsof zij het gezag van Gods Woord heeft aangetast, haar eigen gezag op één lijn stelt met het gezag van Gods Woord en heerschappij voert over het erfdeel des Heeren) in te trekken; 3e om zijn leedwezen te betuigen over zijn publiek optreden tegen de beslissingen van de Asser synode en te beloven, zich daarvan verder te onthouden,

besluit met diep leedwezen 1e ds H. C. van den Brink te schorsen in de bediening van zijn ambt, ingaande op heden; 2e de zaak van ds van den Brink via de particuliere synode te brengen op de generale synode, opdat deze daarover in haar geheel oordeele en beslisse, en spreekt de verwachting uit dat de kerkeraad van Zandvoort overeenkomstig zijn roeping ds van den Brink zal vermanen, zich te onderwerpen aan de schorsing van de classis”.

Ds Brussaard motiveert zijn stem tegen de schorsing van ds van den Brink, en verklaart daarna, dat hij er van uit wil gaan, dat de synode een confessioneële uitspraak heeft gedaan, en dat hij zich als ambtsdrager daaraan houden wil, maar dat hij bezwaar heeft tegen de uitdrukkingen, die de synode daarvoor gebruikt heeft, welk bezwaar hij ook langs den kerkelijken weg zal kenbaar maken.

Toen ds van den Brink op advies van zijn kerkeraad zich niet aan de schorsing onderwierp, werd op de volgende vergadering van de classis Haarlem 20 Juli het volgende besluit genomen, waartoe ook uw commissie adviseerde, evenals de deputaten naar art. 49 K.O., die op deze vergadering tegenwoordig waren:

I. „De classis Haarlem van de gereformeerde kerken, terugkomende op haar besluit van den 13den Juli om ds H. C. van den Brink te schorsen in den dienst, zulks omdat hij zich niet aan deze schorsing onderworpen heeft en daardoor heeft getoond in zijn afdwaling te volharden en zich niet aan het wettig besluit der classis te onderwerpen en mitsdien niet alleen volhardt in zijn weigering, om zich te conformeren aan de uitspraak van de generale synode inzake Gen. 2 en 3 en daardoor afwijkt van de belijdenis onzer kerken, maar ook tot openbare scheurmaking is overgegaan, ziet zich thans tot haar innig leedwezen genoodzaakt te besluiten, hem volgens art. 80 K.O. als dienaar des Woords bij de gereformeerde kerken af te zetten”.

II. „De classis Haarlem van de gereformeerde kerken, overwegende, dat de kerkeraad van de gereformeerde kerk te Zandvoort geweigerd heeft, uitvoering te geven aan het besluit der classis inzake de schorsing van ds H. C. van den Brink en integendeel hem heeft opgedragen, Zondag 18 Juli 1.1. voor te gaan in den dienst des Woords; overwegende dat dit besluit is genomen met meerderheid van stemmen, waarbij één broeder diaken zich met de meerderheid niet conformeerde, terwijl één lid niet aanwezig was, overwegende dat de leden van den kerkeraad, die voor dit besluit hebben gestemd, daardoor op zeer ernstige wijze zijn tekort geschoten in hun Goddelijke roeping tegenover de gemeente en den dienaar des Woords en zij zich hebben schuldig gemaakt aan openbare scheurmaking, besluit met innig leedwezen de ouderlingen A. van der Plas, A. C. Reuyl, K. W. van den Toorren en den diaken D. Hoexem, die genoemde meerderheid vormden, uit hun ambt als ouderling of diaken te ontzetten”.

III. „De classis besluit, dat de kerkeraad van Haarlem gemachtigd wordt, met behulp van den trouwgebleven ouderling en diaken en het trouwgebleven deel der gemeente ten spoedigste opnieuw den kerkeraad te formeeren en dezen in het ambt te doen bevestigen”.

IX. Ds J. C. Brussaard.

Ds Brussaard, predikant te Bloemendaal, had bij de schorsing van ds van den Brink verklaard, dat hij zich met deze schorsing niet kon vereenigen, en zette nu zijn standpunt uiteen in de volgende verklaring: dat hij er van uit wil gaan, dat de synode een confessioneële uitspraak heeft gedaan en dat hij zich als ambtsdrager daaraan houden zal, maar dat hij bezwaar heeft tegen de uitdrukkingen die de synode daarvoor gebruikt heeft, welk bezwaar hij ook langs den kerkelijken weg kenbaar zal maken.

Daar ds Brussaard niet in het publiek de zijde van dr Geelkerken had gekozen, en hij verklaarde zich als ambtsdrager te zullen houden aan de dogmatisch-

exegetische beslissingen der synode, achtte uw commissie het wenschelijk hem in de gelegenheid te stellen zijn bezwaren aan u kenbaar te maken. Zij adviseerde aan de classis niet verder met ds Brussaard te handelen, waartoe de classis dan ook besloot, omdat de zaak ds Brussaard nu toch op de synode kwam. Uw commissie oordeelt het echter gewenscht dat ds Brussaard door u wordt uitgenoodigd, om mondeling zijn bezwaren voor uw vergadering toe te lichten.

X. Ds C. Vermaat.

De classis Bolsward had te behandelen een bezwaarschrift door den kerkeraad van Makkum ingediend tegen zijn dienaar des Woords ds C. Vermaat. Op de vergadering van 23 Juni, waarop ook uw commissie tegenwoordig was, werden, mede op haar advies, de volgende conclusies aangenomen:

1e dat inderdaad ds Vermaat eene van de uitspraak der generale synode van Assen afwijkende houding voorstaat omtrent een deel van het Paradijsverhaal, en wel met name inzake het spreken van de slang;

dat hij zich op een ongepaste wijze geuit heeft over en geageerd tegen de besluiten van de generale synode van Assen, bepaaldelijk in het concept voor onder-teekening om te protesteeren tegen de besluiten van de generale synode te Assen;

dat echter niet duidelijk gebleken is, dat zijn Schriftbeschouwing verschilt van die des kerkerads, en verklaart, dat derhalve het bezwaar van den kerkeraad van Makkum tegen ds Vermaat alleen op het eerste en derde punt gegrond is;

2e dat ds Vermaat in zijn verweerschrift een zeer eigenaardige opvatting voorstaat omtrent den geestelijken-zedelijken toestand des menschen voor den val, verband houdende met zijn afwijkende meening en de voorstelling, die hij heeft van het verloop van den zondeval en daarom evenzeer bezwaarlijk;

3e dat zij met voldoening acte heeft genomen van de verklaring van ds Vermaat, dat hij met de zinsnede „dat men met betrekking tot de vraag, of deze exegetische juist is, niet behoeft te wijken voor de uitspraken van een kerkelijke vergadering, welke dan ook, maar alleen voor afdoende argumenten”, — niet heeft bedoeld te miskennen het gezag van de kerkelijke vergaderingen om dogmatische uitspraken te doen, die de ambtsdragers binden;

4e dat ds Vermaat den steun des kerkerads heeft gevraagd, en eventueel van de leden der gemeente voor het protest, dat hij wenscht in te dienen bij de generale synode van Assen, wat in een dienaar des Woords ontoelaatbaar is;

5e dat ds Vermaat in het weekblad „Woord en Geest”, een vijftal artikelen heeft gepubliceerd over „Confessionalisme”, waarvan de strekking en toon verre van heilzaam mogen geacht worden voor de gereformeerde kerken, inzonderheid in dezen tijd;

6e dat in het slotartikel o.a. de zeer bedenkelijke woorden voorkomen ten opzichte van hen, die handhaven dat wie de letterlijke opvatting van Genesis 2 en 3 niet deelt, het gezag der H. Schrift aanrandt: „zeer Schriftmatig inderdaad, maar dit is die geesteloze Schriftmatigheid, die onder den schijn van het Goddelijk karakter te handhaven, inderdaad het Goddelijke uit de Schrift wegneemt, en ook het echt-menschelijke” — wat een zeer ernstige beschuldiging inhoudt tegen de gereformeerde kerken, en besluit, opdat de rechte verhouding wederkeere tusschen den kerkeraad van Makkum en zijn dienaar des Woords:

a aan ds Vermaat de volgende verklaring voor te leggen ter onderteekening: Ondergeteekende verklaart als ambtsdrager zich te conformeeren aan de beslissingen van de Asser synode inzake Genesis 2 en 3, en belooft deze ook tot grondslag te zullen leggen van wat hij leert; met dien verstande, dat hij zich het recht voorbehoudt, om een gravamen in te dienen, indien hem te eeniger tijd mocht blijken uit de Heilige Schrift, dat zij niet letterlijk opgevat wil hebben, wat de synode verklaart, dat overeenkomstig de Heilige Schrift, letterlijk moet worden verstaan;

b aan ds Vermaat de belofte af te vragen, dat hij zich voortaan onthoudt van alle onkerkelijke actie tegen de besluiten van Assen;

c dat ds Vermaat zijn leedwezen betuigt over zijn pogen, om den kerkeraad en eventueel de leden der gemeente op te wekken tot verzet tegen de generale synode;

d van ds Vermaat te eischen terugname van de gewraakte uitdrukking uit het slotartikel over „Confessionalisme”;

e aan den voorzitter op te dragen, ds Vermaat te vermanen en tot leedwezen op te wekken over strekking en toon van zijn artikelen in „Woord en Geest” over „Confessionalisme” en over zijn wijze van spreken over de meerdere vergaderingen.

Na bespreking van rapport en conclusies werd van de overwegingen ad 3 met alle stemmen, ad 1, 2, 4 en 5 met één stem tegen en ad 6 met één blanco stem aangenomen.

Het besluit werd, wat *a* en *b* betreft, aangenomen met alle stemmen, punt *c* en *e* met één stem tegen en punt *d* met één stem blanco.

De ouderling van Makkum, hoewel persoonlijk zich conformeerend, durfde zich niet uit te spreken over de gedachte van den kerkeraad.

Ds C. Vermaat ontving 3 dagen bedenktijd.

Het daarna gegeven antwoord luidde :

Aan de classis Bolsward van de gereformeerde kerken.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ofschoon ik bereid ben, mij zooveel mogelijk te voegen in de door u vastgestelde wijze van behandeling van mijne zaak, is het mij toch bij nadere overweging onmogelijk gebleken, om op elk uwer vier vragen met een enkel „ja” of „neen” te antwoorden. Ik zou mij schuldig maken aan misverstand.

Ik antwoord als volgt :

1e Wat het zich ambtelijk conformeren betreft aan de beslissingen der Asser synode inzake Genesis 2 en 3, dat ik geen ander antwoord te geven heb dan dat ik reeds aan uwe commissie gaf.

Ik laat dit antwoord ten overvloede hier nog eens volgen :

„dat, hoewel mij enerzijds het geestelijk verstand van het Paradijsverhaal in menig opzicht ontbrak, ik toch anderzijds (behalve dan in den onlangs door mij gedanen voorslag om het spreken der slang figuurlijk op te vatten) al de jaren van mijn ambtsbediening zoowel op den kansel als op de catechisatie, in mijn voorstellingen van het Paradijsverhaal mij steeds gehouden heb aan de letterlijke bewoordingen van de H. Schrift; dat ik dit ook voortaan zal blijven doen, tenzij dan, dat ik te eeniger tijd tot de stellige overtuiging mocht komen, dat de Schrift niet letterlijk opgevat wil hebben, wat de synode beweert, dat letterlijk opgevat moet worden, en dat ik — nu de synode eenmaal in deze materie uitspraak gedaan heeft en, zoolang zij die uitspraak niet teruggenomen heeft, de door haar voorgestane opvatting als de eenig toelaatbare in de geref. kerken geldt — in het voordragen van zulk een eventueele overtuiging mijn handteekening onder het onderteekeningsformulier gestand zal doen”.

2e Op uw vraag, of ik beloof, dat ik mij voortaan onthouden zal van alle onkerkelijke actie tegen de besluiten van Assen, antwoord ik : ja.

3e Op uw vraag, of ik mijn leedwezen betuig over mijn pogen om den kerkeraad en eventueel de leden der gemeente op te wekken tot verzet tegen de generale synode, zie ik mij genoodzaakt een tweeledig antwoord te geven :

a Wat de poging als zoodanig betreft : neen.

b Voor zoover ik bij die poging de bedoeling der synode om, met al wat in haar is, de geref. kerken te behoeden voor het afdwalen op h.i. verderfelijke paden, niet gewaardeerd heb en mij daardoor in mijn concept-protest te scherp heb uitgedrukt : ja.

4. Op uw eisch van de terugname van de gewraakte uitdrukking uit het slotartikel over „Confessionalisme” antwoord ik, dat ik terstond bereid ben deze uitdrukking zoodanig te wijzigen, dat de onbillijke generale aanklacht van geesteloosheid, die er in kan gelezen worden, tegen allen die met de belijdenis van de autoriteit van Gods Woord alleen de letterlijke opvatting van Genesis 2 en 3 bestaanbaar achten, er uit wegvalt.

Met broedergroeten,

C. VERMAAT.

Wat de vermaning betreft, genoemd onder *e* van het classicaal besluit, heeft ds Vermaat op de classicale vergadering verklaard, dat hij deze niet aannam.

Op de volgende vergadering, 4 Augustus, besloot de classis, die niet bevredigd was door het antwoord van ds Vermaat, hem, mede op advies uwer commissie, de volgende verklaring voor te leggen :

Ondergeteekende belooft zijn in den kerkeraad van Makkum en op de classis Bolsward ontwikkelde bezwaren tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode van Assen op schrift te zullen stellen en bij de synode in te dienen vóór 20 Augustus 1926 en belooft tevens zich tot de uitspraak der synode over zijn bezwaarschrift te zullen onthouden van elke actie tegen hare besluiten en zich in zijn ambtelijke bediening overeenkomstig de beslissingen der synode te gedragen.

Ds Vermaat onderteekende deze verklaring. In aansluiting hierop nam de kerkeraad van Makkum zijn aanklacht voorloopig terug en werd door de classis de volgende verklaring aangenomen :

De classis Bolsward, vergaderd in gewone vergadering op 4 Aug. 1926, lettende

op de door ds Vermaat geteekende verklaring en van oordeel dat het bezwaarschrift van ds Vermaat spoedig wordt behandeld;

besluit het moderamen der synode te verzoeken de synode bijeen te roepen op 31 Augustus e.k. opdat zij over het bezwaarschrift van ds Vermaat oordeele en besluit tevens de synode te verzoeken bij de behandeling van het bezwaarschrift van ds Vermaat te worden gehoord.

Het bezwaarschrift van ds Vermaat komt dus op uw vergadering, terwijl uw commissie adviseert aan het verzoek van de classis Bolsward, om bij de behandeling van het bezwaarschrift te worden gehoord, te voldoen.

XI. Zandvoort.

Inzake de kerkelijke goederen te Zandvoort werd het advies uwer commissie ingewonnen. Besloten werd, dat aan den schismatieken kerkeraad zou worden bericht, dat deze binnen acht dagen het kerkgebouw en de kerkelijke goederen in handen van de kerk binnen het kerkverband had te stellen.

Stand der onderhandelingen met de kerk van Zandvoort inzake de kerkelijke goederen.

Op 26 Juli 1926 werd door de kerk van Zandvoort binnen het verband de bemiddeling van mr Grosheide ingeroepen betreffende een regeling omtrent de kerkelijke goederen.

Naar aanleiding van dit verzoek heeft mr G. aan de kerk van Zandvoort buiten het verband medegedeeld, dat men dezerzijds bereid zou zijn een procedure over de kerkelijke goederen te voorkomen.

Met het oog hierop werd gevraagd om binnen 8 dagen te berichten of de kerk buiten het verband de kerkelijke goederen voor zich wenschte te hebben en de schuldenlast van de gereformeerde kerk van Zandvoort als de hare te accepteren. Mocht het antwoord op deze vraag bevestigend luiden, dan zou de kerk binnen het verband bereid zijn hierin te berusten, mits van de andere zijde waarborgen werden gegeven, dat de kerk binnen het verband niet aansprakelijk zal worden gesteld voor schulden der onverdeelde gereformeerde kerk van Zandvoort.

Op 9 Augustus deelde mr Van Proosdij, de raadsman van de kerk buiten het verband, mede, dat deze kerk de schulden en bezittingen der onverdeelde kerk wenschte te aanvaarden, doch omtrent de vraag om waarborgen gaarne nader vernam, hoe dezerzijds zich die waarborgen waren gedacht. De kerk buiten het verband had becijferd, dat de bezittingen hoogstens evenveel waarde zouden hebben als de schulden.

Mr Van Proosdij wees ook op de moeilijkheid van de juiste taxatie van de waarde van het kerkgebouw. Ook waren geen kapitaalkrachtige particulieren in hun midden om borg te spreken.

Hij stelde voor het leggen van een algemeen verband op de bezittingen der kerk ten gunste der vrijwaringsverplichtingen jegens ons.

Hierop werd dezerzijds op 13 Augustus geantwoord, dat de z.g. waarborg, welke zou liggen in een algemeen verband als vorenbedoeld, ten eenenmale onvoldoende werd geacht en dat men dezerzijds meende, dat wel kapitaalkrachtige personen aanwezig waren onder de leden van de kerk buiten het verband.

Op 18 Augustus schreef mr v. Proosdij, dat de kerk met inventaris te boek staat voor f 22000.— en het orgel voor f 2200.—, dat is tezamen f 24200.—.

Tegenover deze activa werd als passief vermeld:

Eerste hypotheek	f 11850.—
Tweede „	- 1800.—
Obligatieleening	- 9100.—
Orgel-leening	- 2200.—
	<hr/>
	f 24950.—

De kerk buiten het verband meende toch niet gehouden te zijn voor een hooger bedrag waarborg te moeten geven, dan door haar ontvangen werd.

Gewezen werd op het bijzondere geval, dat i.c. de houders der obligaties en aandeelen der orgelleening vermoedelijk alle bekend zijn.

Getracht zou worden een verklaring van de hypotheekbank te verkrijgen, gelijk in Amsterdam Zuid geschied is, waardoor de kerk binnen het verband rechtstreeks van alle aansprakelijkheid door de Bank zou worden ontslagen.

Hetzelfde effect zou volgens mr v. Proosdij, nu de houders der obligaties enz. bekend zijn, getracht kunnen worden met hen te bereiken, door namens beide

kerken hen te verzoeken op de stukken te laten afstempelen, dat deze schulden alleen op de kerk Brederodestraat rusten.

Eventueel zou bovendien een trustee hypotheek te hunnen behoefte kunnen worden gevestigd.

Deze brief is door de kerk binnen het verband in haar raad besproken en in de brieven van 26 en 30 Augustus heeft deze raad aan mr G. medegedeeld overeenkomstig de bijlage.

Mr G. moet inzake dit laatste schrijven nog nader met den kerkeraad binnen het verband onderhandelen.

Bijlage.

1 Er wordt door de cliënte van mr v. Proosdij aangeboden — behoudens medewerking van de betrokkenen — vrijwaringszekerheid omtrent de 1e hypotheek, de obligatieleening en de orgelleening; de kerkeraad zoude bereid zijn met die zekerheidsstelling genoegen te nemen, mits

a deze zekerheid ook worde uitgebreid tot den 2den hypotheekgever en

b de onder 2 te noemen voorwaarde door de cliënte van mr v. Proosdij worde aanvaard en uitgevoerd;

2 de kerkeraad acht de aanduiding in het schrijven van mr v. Proosdij (3e alinea) „de verplichtingen, uit de bestaande overeenkomst met den predikant en eventueel andere dergelijke posten” te vaag; de kerkeraad acht zich verplicht ter zake deze beide voorwaarden te stellen:

a door de cliënte van mr v. Proosdij worde aan u overgelegd een volledige en door haren kerkeraad onderteekende staat, waarop gespecificeerd voorkomen alle verplichtingen van financieelen aard, welke bestonden op het oogenblik, toen de kerk van Zandvoort ophield ongedeeld te zijn en

b de kerkeraad van ds Van den Brink geve een reëlen waarborg, waarbij onze gemeente gevrijwaard wordt tegen elke actie van derden in zake de alsnog te noemen verplichtingen, welke niet conform 1e gedekt worden.

3 De kerkeraad heeft in de opgave der bezittingen van de kerk aan de Brederodestraat gemist de vordering op de chr. school te Zandvoort, welke naar de meening van den kerkeraad nog wel niet door laatstgenoemde debitrice zal zijn afgelost.

4 De kerkeraad heeft onder de verplichtingen, aangeduid ad 2e in zijn schrijven d.d. 26 dezer niet met name genoemd gevonden een schuld aan de Nederlandsche Handels- en Landbouwbank te Haarlem, waarvan de hoegrootheid aan den kerkeraad wel niet bekend is, doch waarvan hij veronderstelt, dat het bedrag dermate belangrijk is, dat vrijwaring omtrent dezen post mede door hem op den voorgrond wordt gesteld.

XII. Eindelijk is aan uw commissie, zoowel mondeling als schriftelijk, advies gevraagd over onderscheidene aangelegenheden.

Uit den aard der zaak kunnen hier de kerken en de kerkelijke vergaderingen niet genoemd worden, die het advies uwer commissie inwonnen. Zij moge daarom volstaan met de zaken aan te geven, waarover bij haar advies werd ingewonnen.

a Hoe te handelen met ambtsdragers, die zich niet kunnen conformeeren aan de exegetisch-dogmatische beslissingen van de synode te Assen? Uw commissie maande steeds aan tot het grootst mogelijke geduld, al voegde zij daaraan toe, dat zij van oordeel was, dat ten slotte zulke ambtsdragers, als alle onderricht en vermaan vruchteloos bleek, niet konden worden gehandhaafd.

b Hoe te handelen met die leden der gemeente, die zitting hebben in het z.g. comité van advies en leiding, dat in het openbaar actie voert tegen de besluiten der synode. Het advies uwer commissie luidde: Vermanen, geduld oefenen en ten slotte van het Heilig Avondmaal afhouden.

c Hoe te handelen met bezwaarschriften die uitgaande van de comité's door de leden der gemeente gemeenschappelijk worden ingediend? Het advies uwer commissie luidde: Er in dien vorm niet op ingaan.

d Hoe te handelen met hen, die een attestatie indienen met de verklaring, dat zij zich met de dogmatisch-exegetische beslissingen van de synode te Assen niet kunnen vereenigen en actie daartegen wenschen te voeren? Uw commissie adviseerde: Zoo niet accepteren.

e Hoe te handelen, als de dienaar des Woords, bij het onderzoek van hen die belijdenis des geloofs wenschen af te leggen, weigert vragen te stellen over de 4 punten, die op uw synode werden behandeld? Uw commissie adviseerde: De kerkeraad stelle dan zelf de vragen.

Hiermede is uw commissie aan het einde van haar rapport en heeft zij de eer u de volgende conclusies aan te bieden.

I. De synode, gehoord het rapport der door haar benoemde commissie van advies, keurt de handelingen der commissie onder de punten I—XII goed.

II. De synode besluite ds W. E. van Duin te ontbieden, opdat deze in de gelegenheid gesteld worde, zijn bezwaren tegen de beslissingen der synode uiteen te zetten.

III. De synode verzoeke ds J. C. Brussaard mondeling zijn bezwaren tegen de besluiten der synode toe te lichten.

IV. De synode besluite bij de behandeling van het gravamen van ds C. Vermaat aan het verzoek van de classis Bolsward, om gehoord te worden, te voldoen.

U bij al uw beslissingen de leiding des Heiligen Geestes toebiddende,

namens de commissie voornoemd,

J. L. SCHOUTEN, *rapporteur.*

BIJLAGE XXXIX.
Art. 317.

RAPPORT over het rapport van ds Koopmans inzake de gerezen moeilijkheden in de classis Drachten.

In het begin van de maand Mei werd ds Koopmans in zijn qualiteit van deputaat naar art. 246 acta dezer synode door een commissie in de classis Drachten uitgenoodigd haar van advies te dienen inzake de gerezen moeilijkheden met de kerk van Harkema-Opeinde en met haar dienaar des Woords dr N. D. van Leeuwen.

De kerkeraad van Harkema-Opeinde had het door de generale synode van Assen toegezonden getuigenis niet doen voorlezen in het midden der gemeente maar het enkel voor de leden der gemeente in de consistoriekamer ter lezing neergelegd. Aangezien bij samenspreking van een commissie der classis met den kerkeraad bleek, dat deze tegen den inhoud der Asser missive geen bezwaar had en hij, als hij er thans voor geplaatst werd, de voorlezing niet geweigerd zou hebben, heeft de classis, gehoord het rapport harer commissie, besloten, dat zij geen termen aanwezig achtte om in dezen verder handelend op te treden. Ds Koopmans heeft de commissie en de classis hierin met zijn advies gediend.

Dr Van Leeuwen had op de vergadering der classis van 4 Mei tal van bezwaren geopperd tegen de besluiten der synode van Assen en gehandhaafd zijn gevoelens omschreven in zijn brochure „Om der waarheid wil”. De commissie der classis, die tot haar vergadering ook ds Koopmans had uitgenoodigd, stelde aan dr van Leeuwen de vraag of hij persisteerde bij zijn gevoelens inzake de slang, omschreven in genoemde brochure, en zoo ja, of hij dan zijn onderteekening van het formulier van onderteekening voor dienaren des Woords wel kon handhaven. Zij vroeg hem tevens hoe hij als gereformeerd predikant medewerker kon blijven aan „*Woord en Geest*”.

Op de vergadering van de commissie van de classis met den kerkeraad bleek dat dr van Leeuwen zijn medewerking aan „*Woord en Geest*” reeds had opgezegd en de volgende hem door den kerkeraad voorgelegde verklaring had onderteekend: „De ondergeteekende verklaart als ambtsdrager zich te conformeeren aan de beslissingen van de synode te Assen, inzake Gen. 2 en 3, maar behoudt zich het recht voor, in den kerkelijken weg 't bezwaar dat hij heeft op grond van Gods Woord tegen de beslissing inzake de slang en haar spreken, bij de volgende generale synode in te dienen en belooft zich in dien tusschentijd te zullen onthouden van elke actie tegen deze beslissing der synode”. De classis aanvaardde deze verklaring, was echter van oordeel, dat dr van Leeuwen verplicht was in de gegeven omstandigheden zijn gravamen in te dienen bij de synode van Assen. Dr van Leeuwen heeft zich aan deze besluiten der classis Drachten onderworpen.

De deputaat der synode, ds Koopmans, heeft de vergaderingen van commissie en classis bijgewoond en adviezen gegeven in een richting, die tot genoemde besluiten leidden.

Van de andere deputaten naar art. 246 der acta is geen rapport bij de synode ingekomen, waarschijnlijk om deze reden, dat door hen in deze qualiteit niets is verricht.

Uwe commissie, u er aan herinnerende, dat de synode de vraag onder de oogen moet zien of weder in het ressort van iedere particuliere synode een deputaat zal worden benoemd, stelt u voor aldus te besluiten:

De synode besluit onder dankzegging voor den verrichten arbeid de handelingen van ds Koopmans als deputaat naar art. 246 acta Assen goed te keuren.

HOEKSTRA, rapporteur.

BIJLAGE XL.
Art. 317.

RAPPORT inzake de gerezen moeilijkheden in de classis
Drachten.

In het begin van de maand Mei werd ondergeteekende door een commissie in de classis Drachten uitgenoodigd haar van advies te dienen inzake de gerezen moeilijkheden met de kerk van Harkema-Opeinde en met haren dienaar dr N. D. van Leeuwen.

De kerkeraad van H.-O. had het door de generale synode van Assen toegezonden getuigenis niet doen voorlezen in het midden der gemeente, maar het enkel voor de leden der gemeente in de consistorie ter lezing neergelegd.

Dit was geschied uit praktische overwegingen. Welke die praktische overwegingen waren behoeft hij — naar zijn oordeel — niet mee te deelen. Dat behoorde tot de interne aangelegenheden van de kerk zelf.

En wat dr Van Leeuwen betreft, deze had op de vergadering der classis van 4 Mei tal van bezwaren geopperd tegen de besluiten van de generale synode te Assen en tegelijk ook gehandhaafd zijn gevoelens, ontwikkeld in zijn brochure „Om der waarheid wil”.

Op de vergadering der commissie, waarbij ondergeteekende tegenwoordig was, gehouden 18 Mei 1926, werd besloten, bij de reeds aangevraagde samenspreking met den kerkeraad van H.-O. en met dr Van Leeuwen de volgende vragen te stellen.

Aan den kerkeraad :

a Welke zijn de overwegingen, die den kerkeraad er toe hebben geleid, om aan het verzoek van de generale synode inzake de voorlezing van het woord van vermaan niet te voldoen?

b Is daarover vooraf vergaderd? Zoo ja, wat was het besluit? Is dat besluit genomen met algemeene stemmen of met meerderheid van stemmen? In het laatste geval, hoe is dan verder de houding der minderheid geweest?

Aan dr Van Leeuwen :

a Handhaaft ge, na de uitspraak van de generale synode van Assen, uw gevoelens inzake de slang, neergelegd in uw brochure „Om der waarheid wil”? Zoo ja, kunt ge dan uw onderteekening van het formulier voor dienaren des Woords nog langer handhaven?

b Hoe kunt ge als gereformeerd predikant medewerker blijven van een blad, welks eindredacteur is een door de generale synode van Assen afgezet predikant, terwijl dit blad ook als officieel orgaan dienst doet voor een comité van actie tegen de besluiten van de generale synode van Assen?

Op de vergadering van de commissie met den kerkeraad van H.-O. bleek:

1° dat dr Van Leeuwen bereids eene verklaring had geteekend als voorgelegd is aan ds Van Duin in de classis Haarlem.

2° dat dr Van Leeuwen zijn medewerking aan het blad „*Woord en Geest*” reeds had opgezegd.

Voorts, op de eerste vraag bovengenoemd aan den kerkeraad gedaan, wilde deze in eerste instantie zijn standpunt, ingenomen op de classisvergadering, handhaven.

Na samenspreking is hij daarvan teruggekomen. Toen bleek ook dat vooraf niet was vergaderd over de vraag hoe men zou doen. Men had het zoo maar afgesproken voor den dienst.

Tegen den inhoud van de Asser missive had de kerkeraad geen bezwaar. Als hij er thans voor geplaatst werd zou hij de voorlezing niet geweigerd hebben.

Destijds was het nagelaten omdat men meende, kennende eenigermate de opinie van zijn dienaar, dat deze er dingen bij zou zeggen die in 't belang der gemeente achterwege dienden te blijven.

De commissie heeft verder getracht dr Van Leeuwen te bewegen zich geheel met de Asser besluiten te conformeren en te herroepen het in dezen publiek geschrevene.

Dit is haar niet gelukt.

Zij heeft dan ook op de voortgezette vergadering der classis Drachten — die ook door ondergeteekende is bijgewoond — na haar rapport in dezen, de classis geadviseerd de volgende conclusies en besluiten te nemen.

I. Met betrekking tot den kerkeraad van Harkema-Opeinde :

De classis Drachten,
van oordeel zijnde, dat elke gereformeerde kerk vanwege het kerkverband geroepen is, een tot haar gekomen verzoek van een meerdere vergadering in te willigen, tenzij daartegen gegronde bezwaren zijn in te brengen;

constateerende dat de kerkeraad in gebreke is gebleven om aan het verzoek van de generale synode van Assen te voldoen, inzake de voorlezing van het woord van vermaan in het midden der gemeente, terwijl hij het slechts ter lezing heeft neergelegd voor de gemeente;

gehoord de redenen, die den kerkeraad daartoe hebben geleid;

besluit,

zonder zich over de al of niet gegrondheid dier redenen uit te laten,

gehoord nog de verklaring van den kerkeraad, dat hij geen bezwaar heeft tegen den inhoud van het stuk, en bereid zou zijn, er andermaal voor geplaatst, het te doen voorlezen in het midden der gemeente,

uit te spreken, dat zij geen termen aanwezig acht om in dezen verder handelend op te treden.

Van dit besluit worde mededeeling gedaan aan den kerkeraad van Harkema-Opeinde.

II. Met betrekking tot dr Van Leeuwen:

De classis Drachten,

gehoord hebbende het rapport der deputaten aangaande hun samenspreking met dr Van Leeuwen,

kennis genomen hebbende van de door dr Van Leeuwen overgelegde verklaring van dezen inhoud:

„De ondergeteekende verklaart als ambtsdrager zich te conformeren aan de beslissingen van de synode te Assen, inzake Gen. 2 en 3, maar behoudt zich het recht voor in den kerkelijken weg 't bezwaar dat hij heeft op grond van Gods Woord tegen de beslissing inzake de slang en haar spreken, bij de volgende generale synode in te dienen, en belooft zich in dien tusschentijd te zullen onthouden van elke actie tegen deze beslissing der synode”;

van oordeel zijnde, dat het de plicht is van dr Van Leeuwen om in de gegeven omstandigheden zijn gravamen niet bij de volgende maar bij deze synode in te dienen;

besluit,

1° bovengenoemde verklaring van dr Van Leeuwen te aanvaarden, behoudens de gemaakte reserve;

2° van dr Van Leeuwen te verlangen, dat hij zijn gravamen vóór 15 Augustus 1926 indient bij de generale synode te Assen;

3° van dr Van Leeuwen te verwachten, dat hij, na de beslissing der synode over zijn gravamen, zich geheel met haar uitspraken vereenigen zal en terugnemen wat hij heeft geschreven in brochure of blad en in strijd zal blijken te zijn met genoemde uitspraken;

4° van verdere handelingen ten opzichte van dr Van Leeuwen tot dien tijd zich te onthouden.

Van dit besluit worde kennis gegeven aan dr Van Leeuwen en aan den kerkeraad van Harkema-Opeinde.

De classis Drachten heeft de conclusies bovengenoemd aanvaard en de besluiten genomen. Ook dr N. D. van Leeuwen heeft zich aan deze door de classis aangenomen conclusies en besluiten onderworpen.

De commissie uit de classis Drachten in deze zaak heeft slechts twee keer schriftelijk advies behoeven in te winnen bij de commissie der generale synode te Amsterdam en zich zooveel mogelijk dit advies ten nutte gemaakt.

't Is nu op deze wijze, dat ondergeteekende getracht heeft u het verloop te schetsen van de gerezen moeilijkheden na de uitspraak van de generale synode in de classis Drachten en de wijze waarop de oplossing ook met zijn advies gezocht wordt, — en verzoekt zijn handelingen in dezen goed te keuren.

U de leiding des Heiligen Geestes toebiddende,

D. KOOPMANS,
deputaat voor Friesland ten Zuiden.

BIJLAGE XLI.
Art. 318.

RAPPORT in zake de missive van ds G. R. Kuyper, te 's-Gravenhage.

Ds G. R. Kuyper, dienaar des Woords bij de gereformeerde kerk van 's-Gravenhage-Oost, heeft een schrijven bij de synode ingezonden, waarin hij uitspreekt dat het hem zeer leed doet, dat in den loop der laatste kerkelijke procedures met name ds H. C. van den Brink los van het leven onzer gereformeerde kerken is komen te staan. Hij verklaart geen oordeel te willen vellen over deze kerkelijke procedure en in het vertrouwen te leven, dat de meerderheid der vergadering in het gegeven geval niet anders mocht beslissen. Ook wil hij niet alle uitlatingen van ds H. C. van den Brink voor zijn rekening nemen. Toch drijft ontroering in zijn ziel hem er toe zich tot de generale synode te wenden. Ds Kuyper wijst er vervolgens op, dat ds Van den Brink zooveel voor de ontplooiing van het gereformeerd beginsel heeft gedaan en hij persoonlijk in de leiding van zijn leven veel aan ds Van den Brink te danken heeft. Hij acht, dat een complex van misverstanden een nevel moet hebben doen rijzen tusschen dezen dienaar des Woords en de kerkelijke vergadering en de personen die over hem moesten oordeelen, dringt er bij de synode op aan een weg te zoeken om tot een nieuwe samenspreking met ds Van den Brink te geraken en te trachten de breuk te herstellen en geeft de gedachte in overweging enkele deputaten te benoemen met de opdracht om te trachten de vermoede misverstanden uit den weg te ruimen.

Uwe commissie waardeert ten eerste de goede bedoeling van ds Kuyper. Zij zou niets liever zien dan dat de breuk werd geheeld en ds Van den Brink weer dienaar des Woords werd in de gereformeerde kerken. Toch veroorlooft zij zich op te merken, dat de grond die ds Kuyper aanvoert voor het benoemen van deputaten tot samenspreking niet juist is te achten. Hij meent, dat er misverstand in het spel is. Uwe commissie is van oordeel dat, na de vele en langdurige besprekingen die met ds Van den Brink zijn gehouden, de veronderstelling, dat er een complex misverstanden ontstaan is, bezwaarlijk aanvaard kan worden, weshalve uwe commissie van oordeel is, dat het moeilijk gaat deputaten te benoemen tot wegneming van misverstanden, die naar haar oordeel niet of in geringe mate aanwezig zijn.

Resumeerende heeft de commissie de eer der synode voor te stellen: [volgt in art. 318].

HOEKSTRA, rapporteur.

BIJLAGE XLII.
Art. 325.

RAPPORT inzake het bezwaarschrift van ds K. Spoelstra, te Meeden.

Zeer geachte broeders.

In handen van de dogmatisch-exegetische commissie is gesteld tot het uitbrengen van advies een bezwaarschrift van ds K. Spoelstra inzake de besluiten, door uwe synode genomen ten opzichte van dr J. G. Geelkerken en den raad der gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid.

Genoemde predikant zegt niet te staan op het standpunt van dr Geelkerken inzake Gen. 2 en 3.

Hij meent echter, dat de synode een andere opvatting van dit Schriftdeel had behooren toe te laten.

Sympathie heeft hij voor het bezwaar door de predikanten Rullmann en Van der Vliet indertijd ontwikkeld.

Bezwaard is hij door de beschouwing van prof. dr H. H. Kuyper inzake Markus 16 : 9—20 en van prof. Aalders inzake Jeremia 3 : 8.

Kerkrechtelijk deelt hij het standpunt door dr Van Es uiteengezet.

Uwe commissie oordeelt, dat, hoewel deze broeder wel ontkent te staan op het standpunt van dr Geelkerken, hij toch bij het ontwikkelen van zijn eerste bezwaar meent, dat de schorsing en afzetting van dr Geelkerken niet overeenkomen met de eischen van billijkheid en liefde, die in deze handelingen moesten heerschen, voor welke bewering echter uit Schrift en belijdenis niet één argument wordt bijgebracht; dat zijn tweede bezwaar reeds is beantwoord door het antwoord uwer synode aan de door hem genoemde predikanten; dat zijn derde bezwaar niet door uwe synode kan worden behandeld, omdat dit buiten de bevoegdheid uwer synode ligt; dat zijn laatste bezwaar zoo vaag is, dat daarop niet kan worden ingegaan; weshalve uwe commissie voorstelt: [volgt in art. 325].

H. J. HEIDA, rapporteur.

*Aan de buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken.**Weleerwaarde en eerwaarde broeders,*

Ondergeteekende, K. Spoelstra, predikant der gereformeerde kerk te Meeden, gevoelt zich door zijn geweten gedrongen, zijne bezwaren bij u in te dienen, omtrent de besluiten, door u genomen ten opzichte van dr J. G. Geelkerken en den raad der gereformeerde kerk van Amsterdam-Zuid, thans buiten het kerkverband.

Met nadruk wil ik vooropstellen, dat ik niet sta op het standpunt, ingenomen door dr Geelkerken, wat betreft de opvatting van Genesis 2 en 3.

Toch meen ik, dat het niet in overeenstemming is met den eisch der billijkheid en der liefde, welke onder ons betamen, dat genoemde dienaar des Woords door u geschorst werd, omdat hij *slechts* de *toelaatbaarheid* meende te moeten openlaten voor eene andere opvatting van dat Schriftdeel dan de totnogtoe onder ons gangbare en nogmaals door u gehandhaafde in het exegetisch-dogmatisch rapport van uwe commissie, *zonder dat hij zelf eene andere opvatting leerde*. Alleen zoo dit laatste het geval ware geweest, zou ik mij kunnen voorstellen, dat u tot billijke maatregelen hadt meenen te moeten overgaan, welke tot de schorsing en tot de afzetting van dr Geelkerken zouden hebben kunnen leiden.

Des te grooter is mijn bezwaar tegen uw besluit tot zijne schorsing, omdat de formulering der door u aan dr Geelkerken ter onderteekening voorgelegde verklaring ruimte liet voor eene gedachte, waartegen ook de dienaren Rullmann en Van Vliet ernstig bij u zijn opgekomen en welke, blijkens het op 12 Maart j.l. aan u door dr Geelkerken gezonden telegram, de grond was van zijne weigering om de verklaring te onderteekenen.

Ganschelijk ontoelaatbaar dunkt me echter uwe beslissing omtrent hem, wjl door u blijkbaar worden toegelaten de gevoelens van *uwe praeadviseerende leden* de hoogleeraren Kuyper, Hepp en Aalders.

Prof. Kuyper toch stelt het disputabel, of Marcus 16 : 9—20 wel tot de Heilige Schrift behoort en stelt daarmede dus disputabel het Goddelijk gezag van dat totnogtoe door ons als Gods Woord aanvaard gedeelte der Heilige Schrift, hoewel Marcus 16 : 16 zelfs als Gods Woord wordt aangehaald *in een onzer gereformeerde belijdenisschriften*, n.l. in den Heidelberger Catechismus, Zondag 26.

Deze meening van prof. Kuyper is door *prof. Hepp* — hoewel deze zelf niet diens gevoelen deelt — openlijk verdedigd tegen prof. H. Visscher, die tegen het standpunt van prof. Kuyper een waarschuwend woord geschreven had.

Prof. Aalders laat in zijn nieuwe vertaling van den profeet Jeremia uit het derde hoofdstuk het 18de vers uit, dat volgens hem niet tot de Heilige Schrift behoort, zonder dat door hem daarvoor een andere reden kan worden aangevoerd, dan dat dit vers zich in den samenhang moeilijk verklaren laat.

Het is mijn ernstige overtuiging, dat, mede door deze gevoelens der genoemde hoogleeraren zelf, de tot op heden door het gereformeerde volk steeds voorgestane Schriftbeschouwing *tot een vraagstuk* is gemaakt en dat deze gevoelens voor die Schriftbeschouwing van *veel ernstiger gevolgen* kunnen zijn, dan ooit uit het standpunt van dr Geelkerken zouden hebben kunnen voortvloeien. Bij het standpunt van den laatsten toch gaat het alleen omtrent datgene, wat ons van *den staat der rechttheid en den val daaruit* is medegedeeld, terwijl bij het standpunt van de drie genoemde praeadviseurs uwer synode onze beschouwing van *heel de Heilige Schrift* in het gedrang komt. Hier geldt vooral een „in principiis obsta”.

Ten slotte conformeer ik me geheel aan de bezwaren door dr W. A. van Es in de *Leeuwarder Kerkbode* gepubliceerd tegen de wijze, waarop u het vonnis over dr Geelkerken en de meerderheid van den kerkeraad van Amsterdam-Zuid hebt meenen te mogen voltrekken.

Om al deze redenen zou ik u met allen aandrang willen verzoeken, uwe besluiten omtrent dr Geelkerken en de uit hun ambt ontzette kerkeraadsliden te herzien naar den maatstaf der christelijke liefde en billijkheid.

Met hoogachting en heilbede,

Uw dw. br in Christus,

K. SPOELSTRA.

BIJLAGE XLIV.
Art. 338.

SCHRIJVEN van ds J. C. Brussaard, te Bloemendaal.

Aan de buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, vergaderd te Assen.

Weleerwaarde en eerwaarde heeren en broeders,

Zooals ik u vanmorgen reeds telegrafisch meldde, was ik tot mijn spijt verhinderd, aan uw verzoek tot overkomst binnen zoo korten termijn gevolg te geven.

Daarbij kan ik mij niet ontveinzen, dat wellicht door den beknopten vorm, waarin uwe uitnodiging tot mij kwam, de aard en strekking daarvan mij niet voldoende duidelijk zijn geworden. Gaarne zou ik dan ook alsnog van uwe vergadering vernemen, of zij van mij eenvoudig verwacht een mondelinge mededeeling van mijne tevoren in de classis Haarlem uitgesproken bezwaren, of dat zij harerzijds de daar te berde gebrachte bedenkingen nu met mij in behandeling wil gaan nemen.

In beide gevallen zou ik er ten zeerste op wenschen aan te dringen, dat mij vergund werd, ter voorkoming van mogelijke misverstanden, enkele vrienden (al dan niet leden van mijn kerkeraad) bij de te voeren samenspreking te doen tegenwoordig zijn.

Tevens meen ik, in aansluiting aan wat door mij in de classis Haarlem is betoogd, nadrukkelijk het recht mij te moeten voorbehouden, om, wanneer ook deze voortgezette synodale vergadering door haar nadere uitspraken mijn conscientie niet bevredigt, daartegen in den gewonen, kerkelijken weg schriftelijk te appelleren.

Uw gewaardeerd antwoord tegemoet ziende, mag ik misschien ten slotte wel in alle bescheidenheid er op wijzen, dat ik een hernieuwd oproep tot bijwoning uwer vergadering liefst wat tijdig zou ontvangen, ten einde mij, zoo noodig, van dringende werkzaamheden behoorlijk te kunnen vrijmaken.

Uwe vergadering de leiding des Heiligen Geestes toebiddend, blijf ik met verschuldigde hoogachting,

Uw dw.

JOH. C. BRUSSAARD.

Bloemendaal, 2 September 1926.

BIJLAGE XLV.
Art. 349.

RAPPORT inzake het bezwaarschrift van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum, (kerkrechtelijk).

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

In handen van uwe commissie is gesteld het bezwaarschrift van ds S. P. Vermeer, predikant te Oudemirdum, om uwe vergadering van advies te dienen voorzover de daarin genoemde bezwaren betrekking hebben op de wijze van behandeling in de zaak van dr Geelkerken gevolgd.

Het eerste door ds Vermeer ingebrachte bezwaar is, dat volgens art. 211 der acta de synode zou geconstateerd hebben, dat bij dr Geelkerken een ingrijpend misverstand zou bestaan inzake de van hem geëischte verklaring en de synode in plaats van te trachten dat misverstand op te helderen, dr Geelkerken eerst zou geschorst hebben en pas daarna last zou hebben gegeven dat misverstand door publicatie in *De Heraut*, *De Bazuin* en *De Reformatie* aan te wijzen. Daardoor zou de indruk gemaakt zijn, dat de synode bewust op het conflict aanstuurde en dr Geelkerken per se wilde verwijderen.

Uwe commissie merkt hiertegen op, dat in art. 211 geen sprake is van een misverstand bij dr Geelkerken, dat de synode door een nadere verklaring uit den weg wilde ruimen, maar van een misverstand dat bij de kerken kon ontstaan door het telegrafisch antwoord van dr Geelkerken, waarin hij de synode beschuldigde haar uitspraak omtrent Genesis 2 en 3 aan de wettige vrijheid van beoordeling door een wetenschap, die zich gebonden houdt aan Gods Woord, te onttrekken. Deze geheel onware beschuldiging, die lijnrecht in strijd was met hetgeen de synode zelve verklaard had, dat zij op de wettige vrijheid der wetenschap, mits gebonden aan Gods Woord, allerminst wilde afdingen, mocht niet onweersproken blijven. Zelfs indien echter deze onware beschuldiging bij dr Geelkerken op een misverstand berustte, wat kwalijk aan te nemen is, dan zou dit op den afloop der

procedure weinig invloed hebben gehad, omdat dr Geelkerken niet verklaarde, dat dit de grond was, waarom hij de verklaring door de synode hem voorgelegd niet onderteekenen kon, maar dat dit de onderteekening voor hem *te meer* onmogelijk maakte. Ook afgezien daarvan stond dus vast, dat dr Geelkerken de gevraagde verklaring niet onderteekenen wilde. De zijdelingsche beschuldiging alsof de synode bewust op het conflict zou hebben aangestuurd, meent uwe commissie daarom als ten eenenmale onjuist en met de feiten in strijd te moeten weerspreken. De synode heeft door deputaten naar dr Geelkerken te zenden, die de gevraagde verklaring nader zouden toelichten, juist alles gedaan om het conflict te vermijden.

Het tweede bezwaar luidt aldus, dat blijkens de toelichting in *De Heraut* en *De Bazuin* werd toegegeven, dat bij de tuchtmaatregelen in deze procedure genomen een nieuw inzicht van kerkrecht werd gevolgd; dat dit nieuwe kerkrecht onmiddellijk werd toegepast zonder dat het oordeel der kerken werd gevraagd; en dat zij, die zich wilden houden aan wat tot dusver regel was, daarom afgezet zijn.

Uwe commissie merkt hiertegen op, dat van een nieuw inzicht in het kerkrecht hier geen sprake kan wezen, aangezien de synode in haar *Open brief* genoegzaam heeft aangetoond, dat zij bij hare tuchtmaatregelen geheel in overeenstemming heeft gehandeld met hetgeen door onze generale synodes in de 16e en 17e eeuw is geschied en door een zoo uitnemend kenner van het kerkrecht als Voetius wordt geleerd. Met nadruk moet de commissie voorts opkomen tegen de beschuldiging, alsof de synode hen, die zich wilden houden aan hetgeen dusver regel was, zou afgezet hebben, alsof daarin de grond van hun afzetting zou schuilen. Voorzover dr Geelkerken zelf betreft, is de afzetting geschied, zooals uit het afzettingvonnis art. 234 blijkt, omdat hij in zijne afdwaling bleek te volharden, aan de wettige besluiten der synode zich niet wilde onderwerpen en tot openbare scheurmaking was overgegaan; volgens art. 80 K. O. lag daarin voldoende grond om hem af te zetten. En wat de ouderlingen en diakenen betreft, die uit hun dienst ontzet zijn, zoo is dit volgens art. 238 geschied omdat zij zich mede aan deze openbare scheurmaking hadden schuldig gemaakt door hun besluit om dr Geelkerken niettegenstaande het schorsingsbesluit der synode in zijn ambtelijke bediening te handhaven. Ook al zou, hetgeen ds Vermeer blijkbaar bedoelt, het recht der synode om tot tuchtmaatregelen tegenover de kerkeraadsleden over te gaan, die het schorsingsbesluit der synode ten opzichte van dr Geelkerken niet wilden uitvoeren, kunnen betwist worden op grond van hetgeen door de heeren Rutgers en De Savornin Lohman beweerde was tijdens de doleantieprocessen in hun „De rechtsbevoegdheid onzer plaatselijke kerken”, blz. 164 en v.v., toch mag niet vergeten worden, dat genoemde heeren evenzeer nadrukkelijk verklaard hebben, dat „naar den aard en uit kracht van het kerkverband de kerkeraad van Zwolle (waarover het geding ging) de afzetting van ds Leenhof kerkelijk had moeten uitvoeren en handhaven” (blz. 172). Er kon dus in geen geval een beroep gedaan worden op dit geschrift, om daaruit af te leiden, dat een kerkeraad het schorsings- en afzettingvonnis eener synode niet zou hebben uit te voeren¹⁾. Dat de kerkeraad van Amsterdam-Zuid zou afgezet zijn (of althans de leden van den kerkeraad, die tot dit besluit meewerkten) omdat zij zich hielden aan den dusver geldenden regel van het kerkrecht, is derhalve onwaar.

Het derde bezwaar, dat niet rechtstreeks de procedure-Geelkerken raakt, luidt bij ds Vermeer aldus: waaraan de synode het recht ontleent zichzelf te continueeren zonder toestemming der kerken, ook dan als de deputeerende vergaderingen der provinciale synodes in *andere* samenstelling al weer bijeen zijn geweest? Ds Vermeer meent blijkbaar, dat daarmede de rechten der kerken worden aangetast en dit te ernstiger is, waar de behandeling van heel de zaak-dr Geelkerken aan de mindere vergaderingen ook vóór Januari '26 onthouden werd, terwijl zij na de besluiten der synode slechts in den vorm eener procedure aan de orde kon komen.

Uwe commissie merkt hiertegen op, dat ds Vermeer in gebreke blijft eenigen grond aan te voeren, waarom de synode, zij het dan ook bij uitzondering, zich zelve niet zou mogen continueeren, wanneer er gewichtige vraagstukken aan de orde zijn, die dit vereischen in het belang der kerken. Er is geen enkel artikel onzer Kerkenorde, die aan een generale synode voorschrijft hoe lang hare zittingen mogen duren of haar belet, wanneer zij dit noodzakelijk acht, hare zittingen af te breken en op een later tijdstip weder samen te komen. Al is het regel, dat een generale synode hare zittingen zoo kort mogelijk houdt, toch zijn er voorbeelden genoeg, dat deze zittingen vrij lang geduurd hebben. De synode van Dordt in 1618 en 1619 heeft

¹⁾ Zie ook hetgeen prof. Rutgers in zijn „Kerkelijke adviezen”, deel I, blz. 261 schrijft over de verplichting van den kerkeraad om zich in tuchtzaken aan het oordeel der meerdere vergaderingen te onderwerpen.

gedurende zeven maanden hare zittingen voortgezet en de niet minder beroemde synode van Westminster vergaderde zelfs van 1643 tot 1653, dus tien jaren. En wat het adjourneeren eener synode betreft, bieden onze eigen kerken daarvan twee voorbeelden; vooreerst doordat de synode der Nederduitsche gereformeerde kerken te Utrecht 25 Juni 1888 gehouden met het oog op de onderhandelingen met de synode der Christelijke gereformeerde kerk welke te Assen vergaderde, evenals deze synode hare zittingen adjourneerde tot 16 Januari 1889, toen zij hare zittingen opnieuw heropende. Ook de laatste synode te Utrecht gehouden 1923 gaf aan het moderamen het recht de synode opnieuw saam te roepen, wanneer deputaten, benoemd in de bekende tuchtzaak te Utrecht, deze niet tot een bevredigende oplossing konden brengen. Dat hiervoor een toestemming der kerken noodig zou wezen, kan niet beweerde worden, aangezien de kerken door afgevaardigden naar de synode te zenden met recht en volmacht om te handelen, daarmede reeds genoegzame volmacht aan de synode hebben gegeven. Ook het bezwaar dat intusschen de deputeerende vergaderingen d.w.z. de particuliere synodes in andere samenstelling weer bijeen zijn geweest, kan hier niet gelden. De synode der Nederduitsche gereformeerde kerken te Utrecht in 1888 gehouden bestond uit afgevaardigden der classicale vergaderingen, die zeker in het tijdsverloop van Augustus 1888 tot Januari 1889 alle zijn bijeen gekomen. Bovendien zou het recht om hierover een klacht in te dienen alleen toekomen aan de deputeerende vergaderingen, maar waar deze zulk een klacht niet hebben ingediend, hebben ze daarmede stilzwijgende de handelingen hunner deputaten goedgekeurd en deze in hun mandaat gecontinueerd.

Uwe commissie meent dat hiermede deze bezwaren genoegzaam wederlegd zijn en stelt aan de synode voor in dien zin aan ds Vermeer te antwoorden. Ze mag daarbij de opmerking niet terughouden, dat de toon van het schrijven van ds Vermeer haar voorkomt weinig in overeenstemming te zijn met den eerbied, die aan de synode als de wettige vertegenwoordiging der kerken verschuldigd is en stelt de synode voor in haar antwoord aan ds Vermeer ook daarop hem te wijzen.

Namens de commissie,

DR H. H. KUIJPER, *rapporteur.*

BIJLAGE XLVI.
Art. 349 en 356.

Oudemirdum, 26 Aug. '26.

Geachte heeren en broeders.

Ondergeteekende, predikant bij de gereformeerde kerk van Oudemirdum, veroorlooft zich 't volgende onder uwe aandacht te brengen, in verband met uwe behandeling van de zaak-dr Geelkerken.

A Wat de wijze van behandeling betreft.

1. Volgens art. 211 der acta heeft uwe synode geconstateerd, dat er bij dr G. een ingrijpend misverstand bestond inzake de van hem geëischte verklaring. In plaats van nu *eerst* te trachten, dit misverstand op te helderen, hebt gij dr G. *eerst* geschorst en pas *daarna* het misverstand door publicaties in *De Heraut*, *De Bazuin* en *De Reformatie* willen aanwijzen. Gij hebt dus iemand geschorst, waarvan gij u duidelijk en uitgesproken bewust waart, dat hij uw ultimatum niet juist opvatte. Het ligt voor de hand, dat hierdoor de indruk gewekt moest worden, dat uw synode bewust op het conflict aanstuurde en het behouden van dr G. per se wilde vermijden.

Nadere toelichting uwerzijds is hier wel dringend noodig.

2. Aangaande de genomen tuchtmaatregelen is èn in *De Heraut* èn in *De Bazuin* toegegeven, dat hier een nieuw inzicht in kerkrecht werd gevolgd, en dat men tijdens de Doleantie te ver was gegaan. Zonder dat 't oordeel der kerken hier gevraagd is, werd dit nieuwe kerkrecht onmiddellijk toegepast en zij, die zich wilden houden aan wat tot nu toe regel was, zijn afgezet.

't Komt ondergeteekende voor, dat het optreden der synode ten deze uitermate bedenkelijk is.

3. Gaarne zag ik verder aangewezen, waaraan u 't recht ontleent, om u zelf te continueeren, zonder toestemming der kerken, ook dan, als de deputeerende vergaderingen, de provinciale synodes, in *andere* samenstelling al weder bijeen zijn geweest. Wordt daarmee 't recht der kerken niet aangetast? En is zulks niet te

ernstiger, waar de behandeling van heel de zaak-dr G. aan de „mindere” vergaderingen ook vóór Jan. '26 onthouden werd, terwijl ze na uw besluiten slechts in den vorm eener procedure aan de orde kan komen?

B Wat de dogmatisch-exegetische uitspraken betreft.

1. Door uw Synode is herhaaldelijk uitgesproken: „Het is hier geen kwestie van exegeese, maar van geloof”.

Ondergeteekende meent evenwel, dat, wát we „naar de Schriften” hebben te gelooven, *nooit* zonder exegeese kan worden vastgesteld.

Het constateeren: „dat staat er”, is *altijd* een daad van exegeese, het gelooven, wat er dan staat, een daad van geloof.

Zuiver gesteld, is dus dit de vraag: behoort 't tot de bevoegdheid eener synode, door exegeese — anders kan 't niet: „constateeren wat de Schrift duidelijk leert” (Open Brief pag. 14) is ook exegeese — vast te stellen: zoo en zoo staat 't in Gen. 2 en 3? Gaarne zag ondergeteekende dat uw synode, eenigszins althans, de grens aangaf, waar „de vrijheid der exegeese”, die er toch ook wezen moet, ophoudt.

2. Deze vraag is te meer dringend, waar ik niet kan aanvaarden, dat de zaak dr G. betref het handhaven der art. 4 en 5 der Geloofsbelijdenis. Deze artikelen zijn immers *niet* te betrekken op den materiëlen inhoud van de Schrift. Op deze wijze zou men b.v. den Chiliasten met hun eigenaardige opvatting der profetie, den Roomschen met hun Avondmaalsleer afwijking van art. 4 en 5 moeten verwijten — ja, alle verschillen tusschen de confessies zouden verschillen zijn betreffende art. 4 en 5: immers men wijkt af, van wat voor ons (materiëel) de duidelijke leer der Schrift is. Waar dr G. nu uitdrukkelijk verklaard heeft, Gen. 2 en 3 naar vorm en inhoud als Gods Woord te aanvaarden (en *alleen daarover* spreken art. 4 en 5 zich uit: wat van den inhoud te belijden zij, komt in de andere artikelen aan de orde), mag hem geen aanranding van het Schriftgezag worden ten laste gelegd. *Indien* er afwijking is, ware deze elders te zoeken.

Maar ten nadrukkelijkste moet geprotesteerd worden tegen de voorstelling als zou te Assen het Schriftgezag in geding zijn geweest. Uitdrukkingen als buigen voor de majesteit van Gods Woord e.d. dienen in deze materie vermeden te worden. Trouwens reeds 't feit, dat mannen als *Athanasius*, de „vader der rechtzinnigheid”, en *Ambrosius* veel en veel verder gingen dan dr G. (zoodat ook zij door uwe vergadering tot ketter zijn geproclameerd!) moge hier tot ingetogenheid manen.

3. Gij hebt van dr G. gevraagd een „zonder voorbehoud” aanvaarden. Wat is dat? Want ééinig voorbehoud maakt ge zelf ook: „Wel kan ook deze belijdenis nooit binden in absoluten zin” (pag. 49 bijlagen van de acta) en verder: „Indien op grond van Gods Woord zou worden aangetoond, dat deze uitspraak onjuist is, moet en zal de synode haar terugnemen” (pag. 17 van de Open Brief). Zou de synode een dergelijke uitdrukking durven doen, aangaande de belijdenis b.v. dat God bestaat? Het is duidelijk, dat de synode hiermee wilde beweren — en terecht — theoretisch stellen ook wij de mogelijkheid van een andere opvatting (immers welken zin zouden anders bovengenoemde uitspraken hebben?), maar daar we bij 't licht dat we nu hebben, deze opvatting niet zien, kunnen wij ze nog minder aanvaarden. Indien ik uw bedoeling dus goed begrijp, wilde uw synode zich houden aan wat b.v. letterlijk van ds Vermaat, onder synodale auspiciën, zoo geëischt werd: zich houden aan de letterlijke opvatting, totdat hij (eventueel) overtuigd was, dat de Heilige Schrift zelf iets anders bedoelde. Maar indien dit de juiste bedoeling van het „conformeeren” is, moet toch worden gevraagd, of ook dr G. zich niet zoo reeds geconformeerd *heeft*. Ook voor hem was de letterlijke opvatting kennelijk nog wel de sterkste exegeese van Gen. 2 en 3: hij stelde slechts de vraag of gegevens der Heilige Schrift zelf mogelijk niet tot revisie zouden moeten nopen. Dit in verband met „de moeilijkheden” die er toch, naar ter-zakekundigen beweren, inderdaad schijnen te zijn: men denke b.v. aan de paradijsrivieren, waarbij, volgens college-dictaat van prof. Van Gelderen, mogelijk wel eenige inkleeding in 't spel zal moeten wezen; voorts aan Joodsch-astronomische voorstellingen, zooals in 't adres van dr De Gaay Fortman c.s. genoemd werd.

4. Uw synode geeft een voorstelling van „inkleeding en oneigenlijke zin”, die nooit en nergens aanvaard wordt. Alles zou dan „vaag en zwevend” worden, bijzonderheden zouden dan in ieder geval als van geen waarde wegvallen, ja men ging op voorgang der synode al zoo ver te beweren, dat eigenlijk een blad uit den Bijbel zou gescheurd worden! Wanneer er nu maar iets van deze critiek houdbaar ware, zou ze, neerkomende op de gelijkenissen en op de Openbaring van Johannes b.v. — en voor déze moet ze dan zeker en onvermijdelijk gelden — voor deze Schriftgedeelten absoluut vernietigend zijn. Hoeveel bladzijden scheurt de synode en passant dus wel uit den Bijbel, om dat ééne te behouden?

't Is echter duidelijk dat, nu eens een oogenblik aangenomen, dat we te doen zouden hebben met inkleeding van 'n historisch feit, ook dan nooit beweerd kan worden, dat de bijzonderheden als waardeloos daarmee wegvallen. Het feit, dat een mostaardzaad is „'t kleinste der zaden”, heeft ook in een gelijkenis de noodige beteekenis.

Hiermede is natuurlijk positief voor de niet-letterlijke opvatting niets bewezen; slechts is aangetoond, dat *déze*, door u uitgebrachte critiek volledig dient te worden teruggenomen, al ware 't alleen maar, om geheele Bijbelboeken niet te verliezen.

Ziethier, mijne heeren, wat ik u ter ernstige overweging aanbied. Moge uw vergadering, met onvoorwaardelijk prijsgeven van een zoeken van eigen eer, macht, aanzien of hoogheid, zich laten leiden door waarheid en recht. De toestand in onze kerken wordt uiterst critiek. De verwarring grijpt zienderoogen om zich heen. Wantrouwen wordt allerwegen gezaaid, en wij predikanten worden zonder meer ingedeeld als Geelkerkianen en niet-Geelkerkianen. Al meer komen ook „onze menschen” in de wanhopige constellatie te moeten kiezen in zaken, die ze niet begrijpen, noch ook begrijpen kunnen.

Het worde u gegeven, mede te werken tot herstel van eenheid en vrede!

Met beleefde broedergroeten,

S. P. VERMEER.

BIJLAGE XLVII.
Art. 356.

RAPPORT in zake het bezwaarschrift van ds S. P. Vermeer, te Oudemirdum (dogmatisch-exegetisch).

Zeer geachte broeders.

In handen van uwe commissie is gesteld een missive van den weleerw. heer S. P. Vermeer, dienaar des Woords te Oudemirdum, inhoudende eenige bedenkingen inzake de behandeling der zaak-Geelkerken door uwe synode. Deze bedenkingen zijn tweeërlei: van kerkrechtelijken en van dogmatisch-exegetischen aard.

Het kwam uwe commissie voor dat de eerstgenoemde bedenkingen niet bij haar maar bij de kerkrechtelijke commissie thuishoorden, waarom zij die bezwaren naar genoemde commissie verwezen heeft.

Wat de bedenkingen van dogmatisch-exegetischen aard aangaat, ze zijn de volgende:

1° dat door de synode is uitgesproken: „het is hier geen quaestie van exegese, maar van geloof”;

2° dat hij niet kan aanvaarden, dat de zaak-Geelkerken betrof het handhaven van art. 4 en 5 der Geloofsbelijdenis;

3° dat van dr Geelkerken gevraagd is „zonder voorbehoud” te aanvaarden het Schriftverhaal van Genesis 2 en 3 naar zijn in de uitspraak der synode aangegeven zin; en

4° dat de synode een voorstelling geeft van „inkleeding en oneigenlijke zin, die nooit en nergens aanvaard wordt”.

Uwe commissie heeft besloten:

a wat de kerkrechtelijke zijde der zaak betreft, deze opmerkingen te stellen in handen van de kerkrechtelijke commissie; en

b wat de andere aangaat, u voor te stellen [volgt in art. 356].

J. H. DONNER.

R. J. VAN DER VEEN, rapporteur.

BIJLAGE XLVIII.
Art. 357.

RAPPORT inzake het bezwaarschrift van br T. Houtstra, te Utrecht.

Aan uwe commissie is ter hand gesteld een bezwaarschrift van br T. Houtstra, belijdend lid der gereformeerde kerk te Utrecht. Oorspronkelijk had deze broeder zich gewend met zijn bezwaar tot den kerkeraad van Utrecht; echter heeft dit

college hem verwezen naar de synode, zoodat zijn bezwaarschrift met een breede toelichting bij deze synode is ingekomen. In deze toelichting worden feitelijk nog meerdere bezwaren genoemd, welke deze broeder heeft tegen de besluiten dezer synode en tegen de uitvoering harer besluiten. Uwe commissie is van oordeel, dat zij zich te bepalen heeft tot de 2 ingediende bezwaren, en het niet haar taak is om op de toelichting verder in te gaan.

De 2 bezwaren zijn ontleend aan 2 alinea's uit den „Open Brief”.

In hoofdstuk I pag. 7 van dien brief staat:

„dat de boom der kennis des goeds en des kwaads, de slang en haar spreken en de boom des levens van het Schriftverhaal van Gen. 2 en 3 in eigenlijken of letterlijken zin zijn op te vatten en dus zintuigelijk waarneembare werkelijkheden waren”.

Bij het citeeren dezer alinea heeft br Houtstra weggelaten de uitdrukking „naar de klaarblijkelijke bedoeling”, omdat hij zich met genoemde uitspraak wel kan vereenigen maar tegen deze laatste uitdrukking zijn eerste bezwaar gaat.

De dogmatisch-exegetische commissie heeft dit bezwaar behandeld en spreekt als haar oordeel uit, dat dit bezwaar ongegrond is, wijl noch uit de Heilige Schrift noch uit de belijdenis eenig bewijs wordt aangevoerd.

Zijn kerkrechtelijk bewaar gaat tegen de 2e alinea van den „Open Brief”, waar staat, eveneens hoofdstuk I pag. 7:

„de meening van dr Geelkerken, als zou men disputabel kunnen stellen, of deze zaken en feiten zintuigelijk waarneembare werkelijkheden waren, zonder met het in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift in strijd te komen, moet afgewezen worden”.

Van deze aanhaling uit den „Open Brief” zegt br Houtstra in zijn bezwaar: „Deze zinsnede kan ik niet onderschrijven, zoolang niet eene meer gezaghebbende vergadering van de gereformeerde kerken zich hierover nader heeft uitgesproken”. Uit de toelichting blijkt, dat br Houtstra met die meer gezaghebbende vergadering bedoelt eene wereld-synode van gereformeerde kerken, wijl die naar zijn oordeel meer waarborg zou bieden voor de zuivere leiding des Heiligen Geestes en dies hare confessioneele uitspraken meer betrouwbaar zouden zijn.

Uwe commissie is van oordeel, dat voor de gereformeerde kerken in Nederland de generale synode de laatste vergadering is, die bij confessioneele geschillen gezaghebbende uitspraken kan doen. En dat alle gereformeerde kerken in Nederland en de leden dier kerken zich aan de uitspraken en besluiten der generale synode hebben te onderwerpen, tenzij door bewijzen wordt aangetoond, dat deze uitspraken in strijd zijn met Gods Woord en onze belijdenis. In de toelichting wordt echter geen enkele grond voor het hier genoemde bezwaar aangegeven, ook geen kerkrechtelijke grond.

Daarom stelt uwe commissie voor, dat de synode besluit uit te spreken: [volgt in art. 357].

VERHOEF, rapporteur.

BIJLAGE XLIX.

Art. 358.

RAPPORT inzake het bezwaarschrift van mr P. G. Knibbe (kerkrechtelijk deel).

In handen van uwe commissie werd gesteld een bezwaarschrift van mr P. G. Knibbe waaraan als bijlagen waren toegevoegd de twee door hem uitgegeven brochures onder den titel: „Een ban in onze kerken” en „Het dogmatisch-exegetisch rapport met zijn tweeërlei conclusies”.

Met blijdschap constateert uwe commissie dat mr Knibbe evenals uwe synode op grond van de Schriftgegevens de zintuigelijke waarneembaarheid van de slang en haar spreken en van de beide boomen in het paradijs aanvaardt en in dit opzicht het eens is met de dogmatisch-exegetische beslissing der synode. Evenzoo dat mr Knibbe het recht der synode erkent om, wanneer gebleken was, dat de bezwaren tegen dr Geelkerken ingebracht geheel of gedeeltelijk gerechtvaardigd waren, na vermaan en bestraffing tot schorsing en afzetting over te gaan.

Het hoofdbezwaar van mr Knibbe schuilt echter hierin, dat volgens hem het eischen van onderteekening eener verklaring eenzijdig door den kerkeraad of meerdere vergadering opgesteld, gelijk door de synode ten opzichte van dr G. geschied is, onrechtmatig is, omdat men in dit geval meer eischt dan het onder-

teekeningsformulier toestaat te eischen. Onderteekening mag z.i. alleen geëischt worden van de belijdenis maar niet van een synodale uitspraak, al zou de synode meenen dat ze direct op de belijdenis gegrond ware. Het onderteekingsformulier zou in zulk een geval een geheel anderen weg aanwijzen; van dr G. mocht alleen gevraagd worden een nadere verklaring door hem zelf te geven van zijn gevoelens en de synode had dan te beoordeelen gehad in hoeverre er reden was om hem te veroordeelen. De veroordeeling is echter geschied op grond van zijn weigering om de hem voorgelegde verklaring te teekenen en deze nieuwe vorm van procedure, welke zoover hem bekend is, nog nooit door een synode in onze kerken is toegepast, zou ernstige inbreuk maken op de rechten door onze kerken zelf aan onze predikanten gegeven. Hierbij komt dan nog volgens hem het praktische bezwaar, dat men bij de weigering om zulk een verklaring te onderteekenen niet weet of dit geschiedt op grond van een afwijking in de leer dan wel om een formeele reden, en of de afwijking groot dan wel klein is, een verschil in nuance betreft of een fundamenteel stuk.

Mr Knibbe meent dan ook dat de dogmatisch-exegetische commissie in haar rapport oorspronkelijk een veel juister standpunt heeft ingenomen toen zij aan de synode voorstelde dr G. een nadere verklaring van zijn gevoelens te vragen en de synode op een onjuisten weg is gekomen, toen zij in afwijking van dit rapport zelf een verklaring opstelde en de onderteekening daarvan eischte zonder meer. Wat dit laatste punt betreft meent uwe commissie, dat het misverstand ten opzichte van het rapport waarop mr Knibbe zijn heele betoog in zijn tweede brochure opbouwt, het best kan weerlegd worden door de dogmatisch-exegetische commissie zelve aan wie zij die taak daarom kan overlaten. Uwe commissie beperkt zich daarom alleen tot het kerkrechtelijk geding.

In de eerste plaats nu merkt uwe commissie op, dat mr Knibbe, wat hem als jurist, die van kerkelijke procedures weinig kennis heeft, wellicht minder euvel te duiden is, zich ten eenenmale vergist, wanneer hij meent, dat de handelwijze door de synode in dit geval toegepast, geheel nieuw zou wezen en nog nooit door een synode in onze kerken zou zijn aangewend, waar het integendeel vaststaat, dat de synodes onzer kerken bij zulke procedures over de leer bijna altoos op dezelfde wijze hebben gehandeld als door uwe synode is geschied. Toen de synode van Middelburg in 1581 te oordeelen had over Caspar Coolhaes, heeft de synode na hem eerst gehoord te hebben, een reeks van stellingen opgesteld, waarin de synode over de in geding zijnde punten haar meening uitsprak en daarna geëischt dat Coolhaes deze stellingen onderteekenen zou ten bewijze van zijn rechtzinnigheid en de onderteekening formule luidde: „Ik Caspar Coolhaes betuig, dat ik de leer in deze stellingen begrepen voor goed houd en de contrarie leer verwerp”¹⁾.

De synode was dus niet tevreden met de onderteekening der belijdenis te eischen, maar vroeg onderteekening van de door haar opgestelde theses waarin over de betwiste punten uitspraak werd gedaan. Evenzoo werd gehandeld, om nog een tweede voorbeeld te noemen, toen de part. synode van Noord-Holland te oordeelen had over de afwijkende gevoelens van Balthasar Bekker. De synode benoemde een commissie, die opdracht kreeg een volledige satisfactie op te stellen, d.w.z. een verklaring, die ds Bekker te onderteekenen had; en toen deze weigerde de artikelen van satisfactie door de synode goedgekeurd te onderteekenen, werd hij daarom geamoveerd van zijn dienst, zooals de historieschrijver het uitdrukte²⁾.

Het zou niet moeilijk vallen uit de historie onzer kerken nog tal van andere gevallen aan te voeren, waarin door onze kerken op gelijke wijze is gehandeld, maar uwe commissie meent met deze twee voorbeelden te kunnen volstaan. Er blijkt genoegzaam uit, hoe onjuist de voorstelling is, alsof door uwe synode een nieuwe wijze van procedure in ons kerkrecht zou zijn ingevoerd.

Evenmin als dit beroep op de historie, is het beroep juist, dat mr Knibbe doet op het onderteekingsformulier. In de eerste plaats is het niet juist dat volgens dit onderteekingsformulier de dienaren des Woords alleen gehouden zouden zijn de door de kerk aangenomen belijdenisschriften te onderteekenen maar niet zouden verplicht kunnen worden een nadere verklaring door de synode gegeven van wat de belijdenisschriften inhouden of bedoelen te onderteekenen of een veroordeeling van gevoelens, die door de synode in strijd worden geacht met de belijdenis, te onderschrijven. Er is nooit eenige twijfel over gerezen dat de synode het recht heeft den juisten zin en de bedoeling der confessie vast te stellen of afwijkende leeringen te veroordeelen. De synode van Dordt heeft aldus gehandeld

1) H. C. Rogge, Caspar Jansz. Coolhaes, deel I, pag. 194—196.

2) Dr W. P. C. Knuttel, Balthasar Bekker, blz. 315.

toen zij in haar canones een nadere verklaring gaf van de door de Remonstrantsche predikanten betwiste leerpunten en de onderteekening daarvan eischte. Evenzoo is geschied door verschillende particuliere synodes (toen geen generale synode bijeen kon komen) ten opzichte van de gevoelens van prof. Roëll, van Balthasar Bekker e.a. en aan alle a.s. dienaren des Woords een verklaring is voorgelegd, waarin zij deze dwalingen verwierpen. En de classis Walcheren heeft zelfs een uitvoerige dogmatische verklaring opgesteld (de bekende Walchersche artikelen) die als nadere verklaring en handhaving der confessie door alle predikanten moest onderteekend worden. Ook de voorstelling van mr Knibbe alsof de synode alleen het recht zou hebben krachtens het onderteekeningformulier een nadere verklaring te eischen van een predikant, om dan over de al of niet rechtzinnigheid dezer verklaring haar oordeel uit te spreken, maar niet zou mogen eischen de onderteekening van een door haar opgestelde verklaring, schrijft aan het slot-gedeelte van het onderteekeningformulier een bedoeling toe, welke dit niet heeft. Het slot van het onderteekeningformulier geeft toch niet aan, welken gang de kerkelijke procedure nemen moet, maar verplicht de predikanten alleen, op straffe van anders geschorst te worden, hun gevoelens aan de classis of de synode te openbaren. De synode heeft in dit geval, toen er bedenking was ontstaan, aan dr Geelkerken door schriftelijk gestelde vragen, een nadere verklaring van zijn gevoelen gevraagd. En het zou al zeer zonderling geweest zijn, wanneer de synode na dit onderzoek ingesteld te hebben, en over het gevoelen van dr Geelkerken uitspraak te hebben gedaan, hem daarna nog eens om een nadere verklaring van zijn gevoelen gevraagd had. De eenige vraag die overbleef was, of dr Geelkerken zich bij de beslissing der synode kon neerleggen, ja dan neen. Daarvan hing het af of de synode hem in zijn ambt kon handhaven of hem moest schorsen en afzetten. Bij een procedure voor den wereldlijken rechter mag het juist zijn, dat de rechter tenslotte alleen te oordeelen heeft of de aanklacht juist is, en daarop vonnis wordt geveld; bij een kerkelijke procedure over de leer, vooral wanneer het betwiste punten geldt, is de regel dat de synode na uitspraak gedaan te hebben, van den predikant vraagt, zijn dwalingen te herroepen of aan de dogmatische uitspraak der synode zich te conformeren. Juist omdat men hem de gelegenheid wil schenken door het geven van satisfactie in den dienst der kerk behouden te blijven. Het strenge juridische standpunt van den strafrechter kan het standpunt van de kerk niet zijn.

Wat tenslotte het practische bezwaar betreft door mr Knibbe aangevoerd, dat men in geval van weigering om te onderteekenen niet weet of die geschiedt om formeele redenen dan wel om afwijking in de leer, en of deze afwijking groot of klein is, merkt uwe commissie op, dat dit bezwaar, wanneer het juist ware, ook gelden zou tegen den eisch om de belijdenisschriften te onderteekenen, aangezien de weigering om dit te doen, evenzeer een onderdeel als het geheel kan gelden, evenzeer op formeele als op materieele gronden kan berusten. Er zou dan nooit een onderteekening van welke formule ook, mogen gevraagd worden, en men zou altijd aan den betrokken persoon moeten overlaten, zijn gevoelen zelf te formuleeren. Dit nu is nooit door de kerk geschied. Zij stelt krachtens de roeping door God op haar gelegd, en bij het licht des Heiligen Geestes haar geschenken, vast wat naar haar overtuiging de waarheid is, door God in Zijn Woord ons geopenbaard, en vraagt van al haar dienaren, met die belijdenis in te stemmen, tenzij zij uit Gods Woord kunnen aantoonen, dat die belijdenis niet met Gods Woord overeenstemt.

Indien dr Geelkerken op gronden aan de Heilige Schrift ontleend bezwaar had gemaakt zich met de beslissing der synode te conformeren, zou de synode deze bezwaren zeer zeker onder de oogen hebben gezien.

Maar van zulke bezwaren aan de Heilige Schrift ontleend, was bij dr Geelkerken geen sprake, zooals genoegzaam bleek uit het antwoord door hem gegeven. Bovendien merkt uwe commissie op, dat de synode niet zonder meer de onderteekening dezer formule heeft geëischt, maar deputaten heeft gezonden om de geëischte verklaring nog nader toe te lichten en dr Geelkerken te bewegen, de verklaring te onderteekenen.

Het is ook wel duidelijk gebleken, dat het bezwaar niet school in formeele redenen, dat er ook geen sprake was van bezwaar tegen een onderdeel of een verschil in nuance, maar dat het bezwaar gold de geheele verklaring van de synode omtrent het paradijsverhaal gegeven.

Uwe commissie meent hiermede genoegzaam het bezwaar van mr Knibbe weerlegd te hebben. Zij stelt uwe synode voor in haar antwoord aan mr Knibbe de bovengenoemde gronden mee te deelen, waarom dit bezwaar niet juist is.

Namens de commissie,

Dr H. H. KUYPER.

BIJLAGE L.
Art. 358 en 359.

Leiden, 31 Augustus 1926.

*Aan de generale synode van de gereformeerde kerken
te Assen.*

Weleerwaarde en eerwaarde heeren en broeders!

Het zij mij vergund eenige bezwaren in te dienen terzake van de wijze, waarop door de synode in de procedure-Geelkerken is gehandeld, daar het mij voorkomt, dat de beslissingen welke genomen zijn niet in overeenstemming zijn met ons gereformeerd kerkrecht, inzonderheid zooals dit is vastgelegd in het onderteekening-formulier.

Deze hierna te noemen afwijkingen zijn van het allergrootste belang geweest voor verschillende onzer gereformeerde predikanten en zijn m. i. voor een zeer groot deel oorzaak dat de beroeringen ná de beslissingen uwer synode nog zooveel grooter geworden zijn dan ze reeds waren.

Ten eerste schijnt het mij toe, dat het eischen van onderteekening eener verklaring, eenzijdig door een kerkeraad of meerdere vergadering opgesteld, onrechtmatig is, omdat men in dat geval meer eischt, dan het onderteekening-formulier toestaat te eischen.

Slechts van de belijdenis wordt onderteekening gevraagd, zooals in 1619 onderteekening gevraagd werd van de vijf artikelen tegen de Remonstranten.

Echter is uitdrukkelijk ontkend, dat het hier eene uitbreiding der belijdenis betrof. Eene synodale uitspraak is en blijft, hoezeer men ook moge meenen dat ze direkt op de belijdenis is gegrond, iets anders dan de belijdenis zelf. De waarborgen welke bij wijziging, verduidelijking, uitbreiding of inkrimping der belijdenis door onze kerken behooren in acht te worden genomen, om onzuivere beslissingen te voorkomen, zijn in dit geval grootendeels achterwege gebleven. Het is m. i. dan ook zeer onwenschelijk om langs de achterdeur van uitlegging der belijdenis z.g. confessioneele uitspraken te doen, terwijl het uitspraken betreft zonder dat deze behoorlijk in openbare zitting besproken zijn, alsof onze kerken en hare leden onmondig moeten worden gehouden.

Een synodale uitspraak als in de bekende verklaring, welke ter onderteekening aan dr Geelkerken is voorgelegd, voorkomt, is noch een stuk der belijdenis, noch iets dat gelijke kracht als de belijdenis mag hebben, zoodat geen onderteekening op dien grond gevorderd kan worden.

Aan een kerkeraad of aan meerdere vergadering zooals eene synode, zijn in het onderteekening-formulier trouwens andere middelen gegeven en een andere weg voorgeschreven om zich te verzekeren of een predikant de zuivere gereformeerde leer verkondigt.

Aan dr Geelkerken werd niet, wat nog overeenkomstig het onderteekening-formulier geweest zou zijn, gevraagd of hij de verklaring zou willen teekenen of anders mede zou willen deelen, wat zijn bezwaren waren, om hem dan daarna op grond van zijne opvattingen met gemotiveerd besluit al of niet te veroordeelen, maar er werd geëischt, onderteekenen zonder meer. Zelfs werd klaarblijkelijk op last der synode uitdrukkelijk medegedeeld, dat dit het laatste woord der synode was.

De veroordeeling is dan ook geschied omdat geweigerd werd te teekenen.

Het komt mij derhalve voor, dat door dezen nieuwen vorm van procedure, welke voor zoover mij bekend nog nooit door eene synode in onze kerken is toegepast, ernstige inbreuk is gemaakt op de rechten door onze kerken zelve aan onze predikanten gegeven ter waarborging dat in gevallen als de onderhavige onjuiste beslissingen zooveel mogelijk voorkomen zouden worden.

Deze eisch strijdt echter m. i. niet alleen met ons kerkrecht maar ook in het bijzonder met den eisch van een goed en doeltreffend beleid. Vooral wanneer zooals in de bekende verklaring *meerdere* quaesties aangeroerd worden, wordt het uiterst moeilijk aan te geven wat ten slotte oorzaak was, dat niet onderteekend kon worden.

Bij niet onderteekening weet men alleen, dat er in die verklaring iets is, wat de predikant niet wil aanvaarden, maar men weet niet zuiver wat dat is. Men weet niet of het een afwijking in de leer is of een formeele reden, men weet niet of de afwijking groot of klein is, of het een verschil in nuance is of dat het een fundamenteel stuk betreft, of het slechts is een verkeerde logica of een principieel verkeerde beschouwing.

In het dogmatisch-exegetisch rapport wordt te dien aanzien gezegd (IV) dat dr Geelkerken's meening niet in overeenstemming is te brengen met het „ook door

hem beleden gezag der Heilige Schrift", terwijl het, ook volgens de commissie en uwe synode, *niet zijne bedoeling* was de paradijs-bijzonderheden dubieus te stellen.

Hebben deze mogelijkheden reeds verwarrend gewerkt in de procedure-Geelkerken met hare vele misverstanden, bij de procedure-ds Van Duin ontving men nog in veel ernstiger mate een onzuiver beeld van diens meening, toen zijn weigering om dezelfde bekende verklaring te teekenen oorzaak werd zijner schorsing.

Deze beginfout is m.i. dan ook grootendeels de verklaring van het anders ongelooftelijke feit, dat òn ds Van Duin òn dr Koppenaal òn ds Van den Brink òn ds Smelik zijn geschorst, zonder dat aan onze kerken duidelijk is gemaakt of zij ooit eene ongereformeerde leer hebben verkondigd en zoo ja, waarin zuiver aangegeven en nauwkeurig gemotiveerd hunne afwijkingen dan bestonden. Een dergelijk resultaat zal zeker voldoende zijn, om het ongewenschte van een dergelijke nieuwe vorm van procedure te demonstreeren.

Nog een ander punt vraagt in verband met het onderteekningsformulier speciale aandacht en wel de eisch om persoonlijk „zonder eenig voorbehoud” eene synodale uitspraak te aanvaarden. Zelfs van onze belijdenisschriften wordt zulks niet ten allen tijde gevraagd.

Het onderteekningsformulier geeft duidelijk te verstaan, dat het mogelijk en toelaatbaar is, dat een predikant „eenig bedenken of ander gevoelen tegen de voorzeide leer of eenig punt derzelve” krijgt en dat men zulks, noch openlijk noch heimelijk voorstelt, drijft, predikt of schrijft”. Slechts wanneer predikanten deze leer zouden willen verkondigen, zijn zij gebonden dit *vooraf* den kerkeraad of meerdere vergadering te openbaren. Onze nuchtere vaders, niet spoedig uit hun evenwicht, maar vol vertrouwen in de kracht van ons gereformeerd geloof, hebben deze psychologisch zoo juiste bepalingen vastgesteld, vooral ook om de rechtspositie onzer predikanten in gevallen als de onderhavige te waarborgen. Uwe synode zal gaarne willen toestemmen, dat zij als meerdere vergadering dit door onze kerken zelf vastgestelde recht onzer predikanten nooit krachteloos mag maken.

Daar moet nog aan toegevoegd worden, dat in onze kerken, zoo b.v. in de gereformeerde kerk te Rotterdam, officieel genoeg is genomen met een verklaring waarin van „zonder eenig voorbehoud aanvaarden” geen sprake was, vooral van belang in verband met sub 2 b, zoodat de tweeërlei maat en tweeërlei weegsteen daarmede in onze kerken hunne intrede hebben gedaan en dat nota bene bij een vraagstuk hetwelk door uwe synode geacht wordt te zijn een kwestie van geloof of ongeloof. In verband met de beide genoemde punten moet nog op een treffende merkwaardigheid gewezen worden.

Overeenkomstig het besluit der synode (art. 214 der acta) om „zoo spoedig mogelijk het dogmatische met het kerkrechtelijke rapport in boekformaat voor het publiek verkrijgbaar te stellen” is gepubliceerd in de „synodale rapporten”, uitgave van Kok te Kampen, eene lezing van het dogmatisch-exegetisch rapport met zijn conclusies, hetwelk in zijne conclusies in zeer belangrijke mate afwijkt van wat in de acta (zie art. 149) genoemd wordt het aan de conclusie toegevoegde besluit. (De conclusies zelf komen ondanks de toezegging aan het slot van bijlage XVI niet in de acta voor).

Uit het slot van art. 137 blijkt dat in het rapport, waarvan de conclusies blijkens bijlage XVI een onderdeel waren, door de synode wijzigingen zijn aangebracht.

Deze blijkbaar officieele uitgave van het rapport, onderteekend *namens de commissie* door de rapporteurs dr Dijk, dr Ridderbos en dr Thijs, dient zich zelve derhalve aan als het rapport, zooals dit door de commissie ter synode is ingediend.

Mogelijk blijft echter ook, zooals reeds in mijne brochure „Het dogmatisch-exegetisch rapport met zijn tweeërlei conclusies” op pag. 24 werd opgemerkt, dat het hier betreft een voorontwerp der rapporteurs dat op het laatste oogenblik door de commissie is gewijzigd.

Aangenomen kan dan wel worden, dat dit stuk gedrukt aan de leden der commissie is toegezonden en dat daardoor het concept in plaats van de definitieve redactie als officieel stuk door de synode ter publicatie is gegeven. In dit verband veroorloof ik mij terloops te vragen of na de indiening van het dogmatisch-exegetisch en het kerkrechtelijk rapport voor of na nog wijzigingen zijn aangebracht, waarbij ik mij tevens veroorloof uw synode te verzoeken de resultaten der exegetisch-dogmatische en der kerkrechtelijke commissie, *zooals deze ter synode zijn ingediend*, officieel aan te duiden of nader te publiceeren.

Hoe dit alles echter ook zij, ook wanneer het verkeerde stuk ter publicatie is afgegeven (waarom dat dan niet naderhand ons volk medegedeeld?), dan nog blijft het van groote waarde omdat het was de meening der rapporteurs, die toch zeker geen stuk in druk aan de commissieleden zouden hebben doen toekomen indien zij niet door voorafgaande bespreking min of meer konden verwachten,

dat zij handelden in den geest der commissie. Althans zal niemand kunnen beweren, dat het besluit dezer conclusies niet overeenkomstig ons gereformeerd kerkrecht is.

Merkwaardig is nu dat de beide hierboven geschetste afwijkingen van het onderteekningsformulier niet in deze oorspronkelijke conclusies voorkomen.

Voorgesteld wordt dat n.l. dr Geelkerken zou afleggen eene verklaring waardoor hij de onzekerheid zou wegnemen of hij de sub 2° genoemde mededeelingen der Schrift in haar daar aangegeven klaarblijkelijken zin aanvaardt als grondslag van wat hij in dezen leert.

Hierbij moet volle aandacht geschonken worden aan het feit dat hier onder sub 2° slechts verstaan wordt, wat zakelijk voorkomt in sub 2 a der definitieve conclusies. Het sub 2 b der definitieve is in de oorspronkelijke conclusies sub 3.

Mits men zuiver logisch redeneert zou dr G. derhalve gehandhaafd zijn, wanneer hij de twijfel weggenomen zou hebben of hij de z.g. traditioneele opvatting als grondslag zou leggen aan hetgeen hij in deze zou leeren. Het was derhalve voldoende als dr G. klaar en duidelijk en dan natuurlijk liefst schriftelijk deze verklaring zou geven.

Toegegeven moet worden, dat *in dit speciale geval* de eisch tot onderteekening van een dergelijke enkelvoudige verklaring, eenzijdig door de synode op te stellen, zeker geen noodlottige gevolgen met zich meegebracht zou hebben. Uit een oogpunt van principe moet het echter toegejuicht worden dat van een eisch tot onderteekening eener door de synode opgestelde verklaring ter onderteekening niet in deze conclusies voorkomt.

Ook de eisch om „zonder eenig voorbehoud te aanvaarden” (en dat nota bene ook het sub 2 b der definitieve conclusies, wat zakelijk overeenstemt met sub 3 der oorspronkelijke conclusies) is terecht in deze conclusies niet te vinden. Deze door zoo bekwame mannen opgestelde conclusie is zonder twijfel zuiver gereformeerd. Toch is, zonder dat er behoorlijk praeadvies is uitgebracht, zonder dat door uwe synode van de ingrijpende wijziging in den „Open Brief” of elders eenige motivering is gegeven, dit standpunt verlaten.

Om tot nog toe onopgehelderde redenen heeft uwe synode dr Geelkerken eene verklaring ter tekening voorgelegd, terwijl zij wist dat hij, als man van eer, deze nooit zou kunnen teekenen.

Ik veroorloof mij derhalve eerbiedig doch met den meest mogelijken aandrang uwe synode te verzoeken, de bij uwe synode aanhangig gemaakte zaken te beslissen overeenkomstig de oorspronkelijke conclusies der synodale rapporten. Tevens zij het mij vergund uwe synode in overweging te geven om, wanneer het practisch niet mogelijk zou zijn om de reeds gevallen beslissing onmiddellijk ongedaan te maken en een nieuwe beslissing te nemen overeenkomstig de geschetste beteekenis van het onderteekningsformulier, deputaten te benoemen, welke op een volgende synode van advies kunnen dienen terzake van de houding welke aangenomen moet worden tegenover de kerken, die van ons afgescheurd zijn.

Het zou bovendien zeer velen in onze kerken sterken in het vertrouwen, hetwelk uwe synode toekomt, indien uwe synode zou willen besluiten om in het openbaar te vergaderen. Een publieke zaak als deze behoort publiek behandeld te worden.

Laat uwe synode bij de behandeling van de leerstukken van ons geloof en bij het nemen van zoo gewichtige beslissingen over de toekomst van onze kerken toch niet in geheime zittingen bijeen komen. Het komt mij voor dat, als onze gereformeerde kerken een dergelijke publieke bespreking niet zouden kunnen verdragen, het woord „aftakeling” langzamerhand hier gebruikt zou kunnen en moeten worden.

Voor het overige veroorloof ik mij te verwijzen naar mijn beide brochures: „Een ban in onze kerken” en „Het dogmatisch-exegetisch rapport met zijn tweërlei conclusies”, welke ik uwe synode bij deze doe toekomen.

Ik wil echter niet eindigen zonder in 't algemeen nog eenige opmerkingen gemaakt te hebben.

Indien men hier of daar ongereformeerde toestanden of leeringen meent te constateeren, laat men dan de fouten allereerst juist karakteriseeren, en indien noodig eerst daarna *op de juiste wijze en langs den weg van het recht* deze bestrijden.

Desnoods late men zelfs liever, totdat men de juiste middelen gevonden heeft, een toestand voortduren, dien men verkeerd acht, dan dat men langs ongerechte wegen het goede doel zou trachten te bereiken.

Strikte rechtvaardigheid zal noodig zijn, in het bijzonder ook voor onze christelijke kerken om deze er voor te behoeden dat zij nog dieper in het moeras zouden zinken.

Het officieele persbericht over de vergadering van gereformeerde predikanten 23 Augustus j.l. gehouden, heeft doen uitkomen dat „meerdere tientallen” benevens „vele anderen” onzer eigen gereformeerde predikanten de besluiten uwer synode zeer betreuen. Hoeveel anderen zullen er voorts niet zijn, die zich wankelmoedig afvragen of uw synode met haar machtwoord wel gelijk gehad heeft. Laat dit toch een ernstige waarschuwing zijn om niet in denzelfden weg door te gaan en zoodoende de eenheid en de kracht onzer kerken nog meer te breken.

Onjuiste beslissingen maken de beroeringen permanent en leiden er noodwendig toe, dat de stroomingen, welke in elke universeele levensbeschouwing in één verband behooren, hopeloos uiteengeslagen worden.

Laat uwe synode toch niet vergeten, dat aangedaan onrecht nooit wordt vergeeten, ook al wordt het vergeven.

Zullen bovendien onze kerken, vooral wanneer hare leden steeds meer gaan inzien, dat er een officieel onrecht is begaan, niet hoe langer hoe meer haar beslag vooral op onze jonge menschen verliezen?

Hier geldt: tot de wet en de getuigenis, of onze kerken zullen geen roemrijke dageraad meer hebben.

Laten de beslissingen uwer synode geen oorzaak worden dat velen, en niet de minsten, door deze beslissing in hun rechtsbesef gekrenkt, en ten diepste teleurgesteld, zich van onze kerken min of meer afkeeren. Ik smeek uwe synode: geef ons de overtuiging weer, dat recht en gerechtigheid in de eerste plaats in *onze* kerken te vinden zijn.

Bovendien: alleen wanneer de rechtsbeginselen, welke de Koning van Zijn kerk heeft vastgesteld, geëerbiedigd worden en strikte rechtvaardigheid toegepast wordt, zullen 1° de geschillen tot hunnen waren omvang teruggebracht worden en 2° de pogingen om bijeen te houden wat bijeen hoort kans van slagen hebben.

Neemt men deze rechtsbeginselen niet goed in acht, dan zal, met welke goede bedoelingen men ook bezield moge zijn, de ontreddering onzer kerken steeds grooter worden. Hier is van toepassing: hebt eerst de waarheid en daarna den vredelief.

Moge uwe synode daarom in hoogen geloofsmoed de kracht ontvangen om, welke dan ook de gevolgen zijn, *die* beslissingen te nemen die in overeenstemming zijn met Gods Woord, onze belijdenis en ons kerkrecht, opdat deze beslissingen volkomen zullen kunnen beantwoorden aan het recht en de liefde welke de grondslagen zijn van onze gereformeerde levensbeschouwing.

Op grond van al het bovenstaande veroorloof ik mij uwe synode eerbiedig maar met den grootst mogelijken aandrang te verzoeken te aanvaarden het besluit voorkomende in de „synodale rapporten”, dat door zoo bekwame mannen na wekelange overweging *overeenkomstig onze gereformeerde beginselen* werd voorgesteld.

Met broedergroeten en heilbede,

P. G. KNIBBE.

BIJLAGE LI.
Art. 359.

RAPPORT inzake het bezwaarschrift van mr P. G. Knibbe (laatste gedeelte).

Weleerwaarde en eerwaarde broeders!

In handen uwer commissie werd gesteld het laatste gedeelte van het bezwaarschrift van mr P. G. Knibbe inzake de door de synode genomen beslissing.

Uwe commissie stelt voor, dit gedeelte te beantwoorden als volgt:

Wij komen thans tot de tegenstelling, door u gemaakt tusschen wat u hebt genoemd de „tweeërlei conclusies” van het dogmatisch-exegetisch rapport. Het maken van zulk een tegenstelling berust op een misverstand. Het verst gaat dit misverstand in de door u gepubliceerde brochure „Het dogmatisch-exegetisch rapport met zijn tweeërlei conclusies”. En hoewel in uw onstoegezonden schrijven door u, waarschijnlijk in verband met sindsdien ontvangen informatiën, de daar gegeven voorstelling niet meer gehandhaafd wordt, stellen wij er prijs op, deze voorstelling, nu ze eenmaal door u gepubliceerd werd, hier ook officieel te weerspreken.

Genoemde voorstelling is deze, dat de door de dogmatisch-exegetische commissie voorgestelde conclusies door de synode op ingrijpende wijze zouden zijn veranderd, waaraan dan de opmerking wordt vastgeknoopt (bl. 24):

„Uit dit alles blijkt overduidelijk, dat de leden der dogmatisch-exegetische commissie niet de macht en het overwicht hebben gehad om hunne conclusies, die toch na weken van zeer zorgvuldig onderzoek waren vastgesteld, te kunnen handhaven.

Het resultaat van het rustige onderzoek der commissie werd op één middag- en avondzitting door de synode ten onderste boven geworpen”.

De voornaamste dezer wijzigingen zou dan zijn geweest, dat aan de conclusies van het rapport werd toegevoegd het „besluit”, waarin de verklaring werd vastgesteld, die aan dr Geelkerken ter onderteekening zou worden voorgelegd.

Tegenover deze en andere daarmee samenhangende opvattingen zij het volgende opgemerkt:

1° Nimmer is door de dogmatisch-exegetische commissie aan de synode voorgelegd een rapport, waaraan dit „besluit” ontbrak, en dus kan er van een tegenstelling als door u gemaakt tusschen de conclusies der commissie en die der synode geen sprake zijn. Gaarne geven we toe, dat er voor het ontstaan van dit misverstand eenige aanleiding is. Immers is door u terecht opgemerkt, dat in de bij den heer Kok verschenen afzonderlijke uitgaaf van het dogmatisch-exegetisch rapport (met de conclusies van het kerkrechtelijk rapport) dit „besluit” ontbreekt. Dit is een onnauwkeurigheid, die door de synode uiteraard wordt betreurd, al is het ook, dat zij hiervoor geen rechtstreeksche verantwoordelijkheid draagt. Immers is deze afzonderlijke uitgaaf wel op verzoek der synode geschied, maar de uitvoering liet ze over aan den uitgever. Blijkbaar is er toen ter drukkerij een misverstand geweest, waardoor de conclusies niet in haar definitieven vorm zijn opgenomen, en het „besluit” zelfs geheel werd weggelaten. Dit laatste staat wellicht in verband met het feit, dat in het concept-rapport der rapporteurs (dat ook reeds op dezelfde drukkerij was gedrukt) dit „besluit” nog ontbrak.

2° Dichter bij de waarheid is dus de voorstelling, thans in uw brief op den voorgrond tredend, en trouwens ook in uw brochure als mogelijkheid gesteld. Het stuk zonder het bedoelde „besluit” heeft niet anders bestaan dan als concept der rapporteurs. Nu meent u, ook in dit geval nog een soortgelijke redeneering te kunnen volgen: bedoelde tegenstelling zou dan hebben bestaan tusschen de rapporteurs en de commissie. Intusschen gaat deze redeneering (die ook zoo uw eerste voorstelling juist was geweest nog zeer twijfelachtig zou zijn) natuurlijk allerminst op, waar het hier gaat over een concept, dat immers uiteraard (ook voor het bewustzijn van de ontwerpers zelf) een voorloopig karakter draagt. In dit geval was het zelfs nog niet geheel af: er ontbrak nog aan het besluit, dat uit de voorafgaande uitspraken zou voortvloeien, wat dan ook door de rapporteurs aanstonds aan de commissie werd medegedeeld. Wel was ook hierover door de rapporteurs reeds gesproken en was het ontwerp hiervoor in hoofdlijnen reeds door hen vastgesteld. Maar aan het concept, dat zij in druk aan de commissieleden toezonden, werd het door hen niet toegevoegd, in hoofdzaak omdat ze met de voorbereiding van het overige voor den druk ternauwernood op tijd gereed hadden kunnen komen.

3° Kan er dus van een tegenstelling als door u gemaakt wordt geen oogenblik sprake zijn, er zij hieraan nog een opmerking van anderen aard toegevoegd. Naar uw meening luidt het door de synode (op voorstel der commissie) aanvaarde besluit scherper dan uit het rapport logisch zou voortvloeien. Wij zien er geenerlei nut in, over de juistheid dezer meening te redetwisten. Maar het is zeker denkbaar, dat een of meer leden of adviseurs der synode bij het opstellen of lezen van het concept-rapport aan de mogelijkheid eener zachtere beslissing hebben gedacht. Ook dan echter zou het allerminst juist zijn, hieruit te concludeeren, dat dezulken ter commissievergadering, naar de door u gegeven voorstelling, voor een anders gezinde meerderheid hadden moeten zwichten. Er zou dan nog wel een andere reden zijn aan te voeren, waarom genoemde gedachte door hen moest worden prijsgegeven. Tusschen de voorbereiding van het concept-rapport en de behandeling ervan valt dr Geelkerken's publicatie van zijn antwoord aan de synode: eene daad, waardoor hij, vlak vóór de uitspraak, zijn door de synode veroordeelde beschouwing nogmaals openlijk propageerde, en door titel en voorbericht duidelijker dan ooit de aan het licht getreden tegenstelling voor eene van principiële aard verklaarde.

Indien er vóór dit feit onder de leden of adviseurs der synode nog geweest mochten zijn, die de gedachte aan de mogelijkheid eener zachtere beslissing nog niet geheel hadden losgelaten, zou het zeker geen wonder zijn geweest, indien het genoemde feit ook bij hen die gedachte had doen wijken voor de stellige overtuiging, dat de synode van dr Geelkerken geen verklaring kon aanvaarden dan zulk eene, waarmee hij duidelijk zou toonen, zijn door de synode veroor-

deelde beschouwing los te laten. Zeker is in ieder geval, dat van een gang van zaken als door u wordt aangenomen en ter commissievergadering en ter synode niets is gebleken.

4° Tenslotte moet nog met ernst worden geprotesteerd tegen de verdachtmakende voorstelling in uw bovengenoemde brochure (bl. 23), als zouden de opstellers der acta het „niet aangedurfd” hebben, „de oorspronkelijke conclusies op te nemen”, waaraan door u zelfs wordt toegevoegd:

„Dit alles wekt heel sterk den schijn, dat de opstellers der acta deze conclusies aan ons volk liever wilden onthouden, waarbij ze of niet opgemerkt hadden, dat ze reeds gepubliceerd waren, of er op hoopten, dat niemand de verschillen zou ontdekken”.

Geheel deze voorstelling vervalt reeds door hetgeen boven werd opgemerkt aangaande het denkbeeldig karakter van de door u gemaakte tegenstelling. En voorts wijzen we u er op, dat het een bij de samenstelling der acta uit de laatste jaren regelmatig toegepaste methode is, de besluiten, die aan het slot der ingediende rapporten worden voorgesteld en die door de synode worden aanvaard, niet tweemaal op te nemen, maar alleen in de eigenlijke acta als besluit der synode, terwijl dan in de bijlagen, enkel het motiveerende rapport wordt gedrukt en voor het besluit wordt verwezen naar het betreffende artikel van de acta. Deze methode is ook hier gevolgd; alleen moest hierbij zijn verwezen niet naar art. 134, waar de behandeling van het rapport pas aanvangt, maar naar art. 149, waar ze wordt beëindigd, en waar dus uiteraard de aangenomen conclusies eerst konden worden vermeld. We merken hierbij nog op, dat boven vermelde methode om de conclusies (besluiten) slechts eenmaal te vermelden, meermalen ook wordt toegepast, ook al is het genomen besluit niet geheel gelijk aan het in het rapport voorgestelde. Het is duidelijk, dat hiertegen vooral dan geen bezwaar kan bestaan, wanneer — zooals in het onderhavige geval — er geen wijziging is aangebracht van principiëelen aard, en zelfs geen wijziging dan waarmede de voorstellende commissie zelf accoord ging.

We voegen hieraan nog toe, dat het doel der acta niet is, het leveren van het materiaal voor een studie als thans door u wordt gemaakt aangaande de wordingsgeschiedenis van een genomen beslissing, maar het vermelden van de door de synode genomen besluiten, met de voornaamste overwegingen, waarop deze berusten. Inzover had de synode de taak om op bedenkingen als bovengenoemde in te gaan dan ook zonder meer kunnen afwijzen. Dat zij dit niet heeft gedaan, moge u een bewijs zijn van haar vurigen wensch, naar haar vermogen mede te werken, de groote schade, die door allerlei misverstand en verkeerde voorstelling aangaande haar arbeid aan de kerken wordt en dreigt te worden toegebracht, te helpen keeren. Werke daartoe bovenal krachtig onder ons de Geest der genade en der gebeden, die ook is de Geest der waarheid, en de Werker van die liefde, die niet lichtvaardig handelt, die geen kwaad denkt en zich in de waarheid verblijdt.

Het moderamen enz.

Namens de commissie,

J. RIDDERBOS, *rapporteur.*

BIJLAGE LII.
Art. 365.

RAPPORT inzake het schrijven van K. Kamminga, ouderling te Harkema-Opeinde.

In handen uwer commissie is gesteld een schrijven van K. Kamminga, ouderling der geref. kerk van Harkema-Opeinde, waarin hij eenig bezwaar maakt tegen een uitdrukking in het verslag der synode, opgenomen in *De Standaard*, waarin gezegd wordt door ds Koopmans omtrent de zaak dr Van Leeuwen „dat (n.l. dat het indienen van een gravamen op deze synode om kerkrechtelijke redenen bezwaar ontmoette) is hem toen anders aangetoond. Toen hem gevraagd werd zijne bezwaren bij de synode in te dienen heeft hij daartegen in het geheel niet geprotesteerd”. Ouderling Kamminga deelt mede: 1° dat in de verklaring, door dr Van Leeuwen aan zijne kerkeraad overgelegd en door dezen aan de classis doorgegeven, opzettelijk geschreven was dat dr Van Leeuwen zich het recht voorbeheld bij de volgende synode met een gravamen te komen; 2° dat „toen op de classis geëischt werd „vóór 15 Augustus” het bezwaar in te dienen, dr Van Leeuwen krachtig heeft

geprotesteerd, betoogende „dat wel het *recht* bestond om bij dezelfde synode te komen”, maar dat men het niet als *plicht* mocht opleggen; 3° dat eindelijk dr Van Leeuwen over zijn bezwaar is heengestapt, vreezende dat de classis „een schorsing op dit punt zou aandurven”.

Uwe commissie, overwegende: 1° dat br K. geen bezwaar heeft ingebracht tegen het besluit der synode, maar tegen een mededeeling van ds Koopmans, opgenomen in het verslag in *De Standaard*; 2° dat br Kamminga geen nieuwe gegevens bijbrengt, waardoor het noodig is dat de synode terugkomt op haar besluit, wijl het haar door de mededeeling van ds Koopmans ter synode bekend was dat er wel krachtige drang is uitgeoefend op dr Van Leeuwen, dat deze zijn bezwaar bij deze synode zou inbrengen, aangezien hij daartoe in de gegeven omstandigheden verplicht was; en 3° dat ook volgens br Kamminga dr Van Leeuwen na het vallen van het besluit der classis geen protest tegen dat besluit heeft ingediend;

stelt aan uwe vergadering voor te besluiten het schrijven van br Kamminga voor kennisgeving aan te nemen en hem hiervan mededeeling te doen.

H. BOUWMAN, *rapporteur*.

BIJLAGE LIII.
Art. 378.

RAPPORT over het schrijven van dr B. Wielenga, te
Amsterdam, aan de generale synode.

In handen van uw commissie is gesteld een uitvoerig schrijven van dr B. Wielenga, dienaar des Woords te Amsterdam, waarin deze zich met enkele vragen tot de synode richt. Hij begint met te verklaren, dat hij, daartoe vergemakkelijkt door den Open Brief, de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode aanvaardt, maar dat hij zich desondanks niet geheel bevredigd gevoelt. Dit onbevredigd-zijn geldt alleen de uitspraak der synode inzake de slang en haar spreken; met het beslotene aangaande de beide paradijsboomen heeft dr Wielenga geen moeilijkheden. Wat het eerste betreft stelt hij een tweetal, door enkele exegetische opmerkingen geargumenteerde, vragen. De eerste luidt: „Zou de synode mij, in verband met de gemaakte exegetische opmerkingen, nader willen verklaren, waarom de opvatting, dat in Gen. 3 eene verschijning van Satan in de gedaante van eene slang bedoeld wordt (welke opvatting tot dusverre in onze kerken zoowel geleerd als geduld werd), in strijd zou zijn met het in art. 4 en 5 der Nederl. Geloofsbelijdenis beleiden gezag der Heilige Schrift”?

De tweede (over het spreken der slang):

„Is de bedoeling van uwe vergadering met de woorden *eigenlijk*, *letterlijk* en *zintuigelijk* waarneembaar, alleen vast te stellen, dat hier geen denkbeeldige dingen worden verhaald, maar het wezenlijk voortbrengen en opnemen van taal, zoo zou het van groot belang zijn, wanneer dit nog eenigszins nader werd omschreven, opdat uwe korte formule geene aanleiding geve tot misverstand. De uitdrukkingen door u gebezigd zouden alsdan in eenigszins ander licht komen te staan”.

Voorts zou dr Wielenga gaarne eenig meer licht willen hebben over de vraag, waarom de kwestie omtrent de slang in Genesis 3 niet, en de kwestie aangaande de scheppingsdagen wel een zaak van exegese is. In de vierde plaats merkt hij op, dat de tegenwoordige beroeringen in verband staan met allerlei kwesties, die ernstige bespreking vragen, waarom hij er met bijzonderen nadruk op aandringt, dat onze kerken zich meer *beijverden* om te komen tot „voortzetting en uitbouw van de belijdenis”. En eindelijk spreekt hij uit, dat het doel van zijn schrijven is, mee te werken tot de opklaring van nog bestaande misverstanden.

Uw commissie heeft met belangstelling van dit in broederlijken en hartelijken toon gestelde schrijven kennis genomen, en het verblijdt haar ten zeerste, dat dr Wielenga zich ten volle met de dogmatisch-exegetische uitspraken der synode vereenigt. Hij dient bij de synode dan ook geen enkel bezwaar in, maar erkent zelfs, wat de slang en haar spreken betreft, aanhalende een oordeel van de schrijvers van „Ons aller Moeder”, waartoe ook hij behoort: „Wij zien geene enkele reden, waarom men niet zou aannemen, dat het eene werkelijke (in den zin van natuurlijke, van de schepping deel uitmakende) slang geweest is, die werkelijk (in den zin van door den mensch zintuigelijk waarneembaar) gesproken heeft. Zelfs willen wij nog verder gaan en verklaren, dat iedere andere exegese dan de z.g. „letterlijke” (eigenlijke) niet geringe gevaren meebrengt”. Wat dr Wielenga doet is

slechts het stellen van eenige vragen omtrent dit punt. Doch dit karakter van zijn schrijven maakt het, volgens het oordeel uwer commissie, voor de synode niet mogelijk om op deze missive in te gaan. Had *dr Wielenga* een gravamen ingediend, zijn bezwaar was ernstig onderzocht geworden, maar nu hij alleen met vragen komt, moet opgemerkt worden, dat de synode niet vergadert om allerlei vragen te beantwoorden, maar slechts om bezwaren te behandelen. Zoo licht kan, wanneer de synode dien weg opging, zij zich te ver van haar taak laten voeren, en voor dit gevaar heeft zij ten zeerste te waken. Daarom is uw commissie van oordeel, dat de synode zich van een antwoord op de vragen van *dr Wielenga*, inzake de slang en haar spreken, heeft te onthouden.

Wat de andere vragen betreft, merkt uw commissie eerst op, dat ook over „de quaestie aangaande de scheppingsdagen” door de synode geen meerder licht kan gegeven worden, omdat, gelijk reeds meermalen is opgemerkt, deze synode niet is saamgekomen om over de beschouwing van Genesis 1 te handelen. Zelf heeft *dr Wielenga* in het begin van zijn schrijven verklaard zich alleen te bepalen bij hetgeen door de synode gezegd is van de slang en haar spreken, en hij kan het daarom deze synode niet euvel duiden, dat zij zich beperkt tot datgene, wat haar ter beoordeeling is voorgelegd. En daartoe behoorde niet Genesis 1. En eindelijk kan, naar het gevoelen uwer commissie, ook niet worden ingegaan op het verzoek van *dr Wielenga*, dat deze synode den uitbouw der belijdenis ter hand neme, omdat ook dit punt geen deel van haar agendum uitmaakt en bovendien voor dezen uitbouw door de synode van Leeuwarden 1920 een commissie is benoemd.

Om al deze redenen stelt uw commissie aan de synode voor: [volgt in art. 378].

Namens de commissie,

DIJK, rapporteur.

BIJLAGE LIV.

Art. 378.

Aan de buitengewone generale synode te Assen.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders!

Gelijk uwe vergadering zich wellicht herinneren zal, behoorde ik tot de onder-teekenaars van een telegram¹⁾, waarin uiting gegeven werd aan een gevoel van bezwaardheid omtrent de door u geformuleerde „uitspraak”, en het „bescheiden en broederlijk verzoek” gedaan werd, „de aanhangige kwesties betreffende het Schriftgezag nader principieel onder de oogen te zien en zoo mogelijk tot oplossing te brengen in den weg van uitbouw van de belijdenis”.

Uwe vergadering heeft, blijkens de acta, art. 192, dit verzoek voor kennisgeving aangenomen. De loop der gebeurtenissen is eene andere geweest dan wij allen hadden gehoopt.

Aandachtig en nauwkeurig heb ik den „Open Brief” gelezen, waarin gij uwe besluiten hebt toegelicht, teneinde ook de bezwaarden in staat te stellen zich aan uwe uitspraak te conformeren. Dankbaar voor dit herderlijk schrijven, dat het mij vergemakkelijkt heeft uwe dogmatisch-exegetische beslissing te aanvaarden, voel ik mij echter gedrongen te verklaren, dat ik mij nog niet in alle dingen volkomen bevredigd gevoel.

Mij beroepende op uw eigen woord („Open Brief”, bl. 35): „Hebt gij nog bezwaren, die kunt gij langs den geordenden weg bekend maken”, neem ik de vrijheid mij rechtstreeks tot u te wenden, om u op enkele punten de verduidelijking te vragen, die alle onzekerheid uitsluit.

De zaak, waaromtrent ik van u gaarne nadere toelichting zou ontvangen, betreft niet zoozeer den inhoud van uwe dogmatisch-exegetische uitspraak, de Schriftopvatting zelve, die in uwe verklaring is neergelegd, als wel de wijze van uitdrukking en de beteekenis, die door u blijkbaar aan deze verklaring is gegeven.

Ik schakel daarbij geheel uit hetgeen door u aangaande de beide paradijsboomen gezegd is, omdat ik hieromtrent geene moeilijkheid heb. Mijn bezwaar geldt alleen hetgeen door u gezegd is van „de slang en haar spreken”.

Wanneer door uwe vergadering verklaard wordt, dat „de slang en haar spreken naar de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal Genesis 2 en 3 in eigen-

¹⁾ Verzonden 11 Maart j.l. aan de generale synode van de gereformeerde kerken te Assen.

lijken of letterlijken zin zijn op te vatten en dus zintuigelijk-waarneembare werkelijkheden waren", rijzen bij mij de volgende vragen:

1° Afgaande alleen op de letter van hetgeen door u verklaard wordt, zou men kunnen meenen, dat door u (blijkens het woordje *dus*) aan de uitdrukking „eigenlijk en letterlijk” geene andere beteekenis dan die van „zintuigelijk-waarneembaar” wordt gehecht. Uit eene nadere toelichting op bl. 11 van uw „Open Brief” blijkt echter, dat door u de uitdrukking „eigenlijk en letterlijk” ook bedoeld is als aanduiding van eene „natuurlijke” (van de schepping deel uitmakende) slang. De opvatting, „dat de slang slechts eene gedaante was, waaronder Satan verscheen”, wordt door u onhoudbaar geacht.

Nu hebben de schrijvers van de brochure „Ons aller Moeder”, waartoe ook ik behoor, eveneens als hunne meening te kennen gegeven: „Wij zien geene enkele reden, waarom men niet zou aannemen, dat het eene werkelijke (in den zin van natuurlijke, van de schepping deel uitmakende) slang geweest is, die werkelijk (in den zin van door den mensch zintuigelijk waarneembaar) gesproken heeft. Zelfs willen wij nog verder gaan en verklaren, dat iedere andere exegese dan de z.g. „letterlijke” (eigenlijke) niet geringe gevaren meebrengt”. Uit de aangehaalde woorden blijkt echter tevens, dat deze opvatting voor mij eene kwestie van *exegese* is. De *exegese* is voor mij duidelijk, moeilijk bestrijdbaar, maar toch eene *exegese*, die niet volstrekt eene andere mogelijkheid van opvatting uitsluit. Wanneer iemand mocht zeggen (gelijk inderdaad verschillende gereformeerde exegeten gezegd hebben), dat in Gen. 3 niet aan eene natuurlijke slang, maar aan eene incarnatie, of aan eene verschijning van Satan in de gedaante van eene slang gedacht moet worden, zoo kan ik niet inzien, dat eene dergelijke opvatting tegen den geest van de Schrift zou ingaan, de autoriteit der Schrift zou aanranden, en derhalve ontoelaatbaar zou zijn. Hoewel in Gen. 3 niet van Satan gesproken wordt, is uit andere Schriftuurplaatsen duidelijk, dat Satan de eigenlijke auteur der verleiding geweest is. Wanneer iemand meent, dat de mededeeling in Gen. 3: „De slang nu was listiger dan al het gedierte des velds, hetwelk de Heere God gemaakt had”, moet worden opgevat alleen als eene toelichting van het „feit”, dat de Satan aan den mensch „als slang” verschenen is, zie ik niet in, dat hem daartoe de vrijheid zou kunnen worden betwist. De tegenwerping, dat Satan alsdan een scheppend wonder had moeten doen, acht ik niet van zóó ernstig karakter, dat genoemde *exegese* daardoor als anti-Schriftuurlijk zou moeten worden gebrandmerkt. De Schrift kondigt ons teekenen en wonderheden van Satan aan (Matth. 24 : 24, Openb. 13 : 13, 14), die zeker niet minder miraculeus zijn. Wanneer de Satan zich veranderen kan in een engel des lichts (2 Cor. 11 : 14), dus in een wezen, dat schooner en hooger is dan hijzelf, is het niet ondenkbaar, dat hij zich veranderen kan, althans verschijnen kan, in de gedaante van een schepsel, [dat van lagere orde is dan hij. Bovendien, de traditioneele opvatting, dat Satan zich van de slang als werktuig bediend heeft, wordt in beginsel door hetzelfde bezwaar gedrukt. Het spreken door een stom, redeloos dier, dat niet eens stembanden schijnt te bezitten, is een daad van niet minder wonderlijk karakter dan de manifestatie in eene diergestalte.

Ook de tegenwerping, dat althans het verband met Gen. 3 : 14 dwingt aan eene natuurlijke slang te denken, schijnt mij niet afdoende, daar van eene *rechtstreeksche* schuld van het dier toch in geen geval sprake kan zijn.

Ik hoop uwe vergadering alzoó duidelijk te hebben gemaakt, dat mijn bezwaar niet denkbeeldig, en dus mijn verzoek om meerder licht niet ongegrond is.

Kort saamgevat luidt mijne vraag: Zou de synode mij, in verband met de gemaakte exegetische opmerkingen, nader willen verklaren, waarom de opvatting, dat in Gen. 3 eene verschijning van Satan in de gedaante van eene slang bedoeld wordt (welke opvatting tot dusverre in onze kerken zoowel geleerd als geduld werd), in strijd zou zijn met het in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift?

Mocht uwe vergadering van oordeel zijn, dat deze opvatting op zichzelf wel geoorloofd, maar alleen ontoelaatbaar is in verband met de andere kwestie, die de beide paradijsboomen betreft ¹⁾, zoo zou het tot wegneming van misverstand

¹⁾ Deze opvatting schijnt prof. Aalders te zijn toegedaan, blijkens hetgeen hij zegt in zijne brochure: „De *exegese* van Gen. 2 en 3 en de beslissing der synode van Assen”. Omtrent de *exegese* van ds Veltman, die veel verder gaat dan de genoemde, merkt hij op: „En al is dit nu eene opvatting, waar op zichzelf misschien heel geen gevaar van dreigde, ze moest met de meer in het algemeen naar idealisering en vervluchtiging van het paradijsverhaal neigende beschouwingen mede worden *veroordeeld* (ik cursiveer. W.), en dat is ook werkelijk niet erg, want er is niets mee verloren”.

en tot bevordering van de rust in onze kerken, van niet geringe beteekenis zijn, wanneer daarover een nadere uitspraak volgde. Tot dusver wordt vrij algemeen de uitspraak der synode zóó verstaan, dat iedere andere opvatting aangaande de slang, dan de door u gegevene, in onze kerken beslist ontoelaatbaar is. Ik dring te sterker aan om meer licht, omdat indirect met deze kwestie ook de eere onzer vaders gemoeid is. Ik schrik terug voor de gevolgtrekking, dat onze groote voorgangers, kampioenen voor de waarheid, hetzij opzettelijk, hetzij uit onachtzaamheid, een aanranding van het, in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden, gezag der Heilige Schrift in den boezem der kerken hebben geduld.

2° In de tweede plaats neem ik de vrijheid u eenige verduidelijking te vragen omtrent hetgeen door u gezegd is over *het spreken* van de slang.

Volgens uwe uitspraak moet ook dit spreken in eigenlijken of letterlijken zin, en dus als zintuigelijk-waarneembare werkelijkheid worden opgevat.

De moeilijkheid is voor mij deze: Satan, die zich blijkbaar van de slang als werktuig bediend heeft, is een *geest*. Hoe kan van een geest gezegd worden, dat hij spreekt in *eigenlijken* en *letterlijken* zin? Ik ontken de mogelijkheid, zelfs de waarschijnlijkheid, niet, maar ik vraag: Staat het *vast*, zoodat wie hieraan twijfelt in strijd komt met het, in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden, gezag der Heilige Schrift?

Indien uwe vergadering antwoordt: „Satan bediende zich immers van een zienlijk, tastbaar, wezen”, — zoo luidt mijne wedervraag: „*Moet* het spreken van een dier, dat zoowel het vermogen, als het orgaan, om te spreken mist, een spreken in eigenlijken en letterlijken zin worden genoemd? *Moet* hetgeen geene *eigen-schap* is toch beslist als *eigenlijk* worden beschouwd? Is het ontwijfelbaar zeker, dat hetgeen niet door een zintuig is voortgebracht, toch zintuigelijk waargenomen werd?

Nogmaals, ik ontken de mogelijkheid niet. Zelfs schijnt het niet onduidelijk de bedoeling der Heilige Schrift te zijn, ons mede te deelen, dat er tusschen de slang en de vrouw een gesprek gevoerd is in, ook uitwendig verstaanbare, klanken. Maar ook hier kom ik tot dit inzicht op exegetische gronden. Aangezien hier sprake is van eene openbaring uit de geesteswereld, waar onze gewone zintuigen geen toegang hebben, blijft er altijd een mysterie. Als absoluut vaststaande kan m.i. alleen worden geconstateerd, dat er uitwisseling heeft plaats gehad van gedachten, dat er dus (gelijk dr Kuyper in de door u, in uw „Open Brief”, bl. 18, aangehaalde zinsnede, zegt) taal, sprake, gedachtenuiting in woorden, tot Eva gekomen is, maar of dit een eigenlijk en letterlijk spreken, en dus zintuigelijk waarneembaar was, kan m.i. (bij het licht, dat ik thans heb) niet als een zaak van *Schriftgeloof* worden beschouwd. Ik ben nog niet ten volle overtuigd, dat wie hieromtrent eene andere opvatting huldigt, b.v. dat het buitengewone, extra-natuurlijke, spreken van de slang ook langs een buitengewonen, d. i. langs een anderen dan den zintuiglijken, weg is waargenomen, daardoor in strijd zou komen met het gezag der Heilige Schrift, gelijk dit in art. 4 en 5 van de Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden wordt.

Is de bedoeling van uwe vergadering met de woorden *eigenlijk*, *letterlijk* en *zintuigelijk waarneembaar*, alleen vast te stellen, dat hier geen denkbeeldige dingen worden verhaald, maar het wezenlijk voortbrengen en opnemen van taal, zoo zou het van groot belang zijn, wanneer dit nog eenigszins nader werd omschreven, opdat uwe korte formule geene aanleiding geve tot misverstand. De uitdrukkingen door u gebezigd zouden alsdan in eenigszins ander licht komen te staan.

Tenslotte voel ik mij gedrongen ook nog eenige toelichting te vragen over de kwestie van het scheppingsverhaal. In den aanvang van het kerkelijk geding was zij aan de kwestie van het paradijsverhaal nauw verbonden. Uwe vergadering heeft ze echter uitgeschakeld (evenals de classis in tweede instantie) en ze ook in haar „Open Brief” onbesproken gelaten.

Op louter formeele gronden is zeer zeker de terzijdestelling van Gen. 1 in dit geding verklaarbaar, maar er zijn m. i. praktische en ook principieele redenen, waarom eene nadere verklaring van uwentwege gewenscht geacht moet worden. Doordat de kwestie van Gen. 1 in hoogere instantie onbesproken bleef, wordt de indruk gewekt, dat eene andere dan de eigenlijke of letterlijke verklaring van de scheppingsdagen in onze kerken officieus wel toelaatbaar is¹⁾. Ik moet dit afleiden uit de reeds genoemde brochure van prof. Aalders, waarin (bl. 21) de mogelijkheid van eene andere dan de traditioneele opvatting wordt erkend.

¹⁾ Feitelĳk is ze, bĳkens de geschriften onzer groote mannen, reeds lang geduld.

Het is mij echter, ook na het lezen van deze studie, niet duidelijk, dat bij het beoordeelen van den zin en de beteekenis der scheppingsdagen, een andere maatstaf zou kunnen gelden dan in Gen. 3 bij de kwestie van de slang. In uw „Open Brief” (bl. 10) zegt gij: „De Schrift plaatst het Paradijsverhaal aan den aanvang van een historisch boek, dat een aaneengeschakelde geschiedenis beschrijft”. De geschiedenis der schepping is dus, ook volgens u, één geheel met de paradijs-geschiedenis. Hierin ga ik geheel met u accoord. Gen. 1 geeft ook mijns inziens zuiver historie, al is nog niet aanstonds de mensch er rechtstreeks betrokken. Maar, zoo kan ik niet nalaten te vragen, geldt dan ook niet van Gen. 1 hetgeen door u op dezelfde bladzijde verklaard wordt: „Als de Schrift ons een verhaal geeft, dan moet dit als eene mededeeling van wat inderdaad alzo is geschied worden opgevat, tenzij uit de Schrift zelve blijkt, dat het anders is bedoeld.... Bij een verhaal, dat historie beschrijven wil, is het niet geoorloofd, het een of ander element er uit te nemen en in oneigenlijken zin op te vatten, tenzij daarvoor uit de Schrift zelve deugdelijke redenen aangevoerd kunnen worden”? Weliswaar wordt in de Schrift het woord *dag* meermalen gebruikt in oneigenlijken zin ter aanduiding van eene ruimere tijdsperiode dan die van 24 uren, maar onbevangen lezing van Gen. 1, los van natuur-wetenschappelijke uitspraken, wekt onweerstaanbaar den indruk, dat het *de klaarblijkelijke bedoeling* van de Schrift is, hier eene 24-urige tijdsperiode, en niet eene periode van eeuwen, aan te duiden. Weliswaar biedt het feit, dat de zon eerst op den vierden dag geschapen is, eene exegetische moeilijkheid, maar daartegenover staat de duidelijke mededeeling, dat er eene wisseling van avond en morgen is geweest. In de Schrift zelve vind ik niet één bewijsgrond, die ons vrijheid geeft van den eenvoudigen, eigenlijken, zin van het woord *dag* af te wijken. Veeleer geeft de taal, waarin het vierde gebod tot ons komt, reden om aan de letterlijke opvatting vast te houden. Zoolang de wetenschap niet sprak, heeft de kerk ook niet getwijfeld, of het verhaal der schepping geeft ons de „mededeeling van wat inderdaad alzo geschied is”.

De moeilijkheid, waarvoor ik sta, betreft dus de methode van exegese. Ik zou gaarne eenig meer licht willen hebben over de vraag, waarom de kwestie omtrent de slang in Gen. 3 niet, en de kwestie aangaande de scheppingsdagen, wél eene zaak van exegese is. Waarin ligt het verschil, en wat is het verband?

Wanneer ik aan uwe vergadering in alle bescheidenheid verzoek mij een antwoord op deze vragen te geven, doe ik dit geheel persoonlijk en zelfstandig. Ik spreek niet uit naam van een groep, ook niet uit naam van vrienden, maar geheel voor eigen rekening. Toch weet ik, uit particuliere correspondentie, en uit publicaties in de kerkelijke pers, dat ook anderen voor eene nadere toelichting van de genoemde kwestieuze punten dankbaar zouden zijn.

Ook schijnt mij eene nadere verklaring gewenscht met het oog op de nog niet gestilde beroering in ons kerkelijk leven. Misvatting omtrent uwe bedoeling, tengevolge van eenige onduidelijkheid of al te groote beknoptheid in uw uitspraak, kan oorzaak zijn, dat de verschillen ernstiger karakter aannemen dan noodig is, ja zelfs, dat broeders en zusters, die krachtens hunne belijdenis en heel hunne levensopenbaring bij ons hooren, van ons verwijderd raken.

Waar nu de door mij aangevoerde kwesties niet op zichzelf staan, maar kennelijk verband houden met de meer algemeene problemen, die in de laatste jaren op den voorgrond getreden, en thans wel in bijzondere mate actueel geworden zijn, n.l. de kwestie van het Schriftgezag als zoodanig, van de verhouding tusschen Schrift en Confessie, van de verhouding tusschen Schrift en wetenschap, — zoo zou het m.i. van groot belang zijn, tot geruststelling van wie nog niet volkomen bevredigd zijn, tot samenbinding van heel ons volk, en tot opbouw van ons kerkelijk leven, dat onze kerken zich meer *beijverden* om te komen tot die voortzetting en uitbouw van de belijdenis, waarop onze groote voorgangers reeds in den tijd der reformatie hebben aangedrongen.

Zoolang er ook maar een schaduw van onzekerheid blijft bestaan, ten opzichte van de hoogst belangrijke uitspraak der synode, keert de rustige sfeer, die noodig is voor eendrachtelijke actie en krachtige ontwikkeling van ons kerkelijk leven, niet weder.

Tot de opklaring van nog bestaande misverstanden mee te werken, is het doel van mijn schrijven. Ik heb lang gearzeld de pen ter hand te nemen, want ik weet hoe, in het huidig klimaat van ons kerkelijk leven, ook het eenvoudigst en eerlijkst bedoelde woord kan worden misverstaan. Het gevaar, dat ook van mijn brief, zoodra hij openbaar wordt, misbruik kan worden gemaakt, is niet denkbeeldig. Maar indien ik zweeg, zou ik in onvrede geraken met mijn eigen consciëntie. Ik mag niet zwijgen, wanneer ik overtuigd ben, dat ik spreken móét. En dat *uwe*

vergadering mij misverstaan, of aan de oprechte bedoelingen van mijn schrijven twijfelen zou, geloof ik geen oogenblik. Gij neemt het van mij aan, dat ik niet door een geest van oppositie of van wantrouwen tot schrijven gedreven ben. Ik richt mij tot u, broeders en mede-arbeiders in de kerk onzes Heeren, in het volle vertrouwen, dat gij mij het gevraagde antwoord niet onthouden zult. De ernst en de nauwgezetheid, waarmede gij tot dusver uw zoo ongewoon moeilijken arbeid verricht hebt, is mij waarborg, dat gij ook aan mijne vragen en aan mijn verzoek uw hulpvaardige aandacht zult willen wijden.

U daarvoor bij voorbaat dankend en u in alle dingen toebiddend de leiding en bezieling van den Heiligen Geest,

ben ik gaarne uw dw. dr en medebroeder in Christus,

B. WIELENGA.

Amsterdam, 25 Augustus '26.

BIJLAGE LV.
Art. 395.

RAPPORT over het bezwaarschrift van dr W. J. A.
Schouten, te Kampen.

Bij de beoordeeling van dit bezwaarschrift meende uw commissie het standpunt te moeten innemen, dat op deze missive slechts in zoover behoort te worden ingegaan, als ze bezwaar bevat tegen de vier bekende bijzonderheden uit Gen. 2 en 3, waaromtrent de synode uitspraak deed.

Het eerste bezwaar richt zich tegen „*de Schriftbeschouwing der exegetisch-dogmatische commissie*”. Volgens dr Schouten is bij de inspiratie der Heilige Schrift gebruik gemaakt van het wereldbeeld, de exegese en de historiebeschouwing van den auteur der heilige boeken. Hieraan zou de bedoelde commissie geen volle recht hebben laten wedervaren.

Hiertegenover merkt uw commissie op:

a wat het zoogenaamde *antieke wereldbeeld* betreft — dat door dr Schouten niet wordt bewezen, dat dit wereldbeeld bij het te boekstellen van Gen. 2 en 3 den auteur bekend was en dat daarvan door dezen gebruik is gemaakt; evenmin, dat de zintuiglijke waarneembaarheid van de vier genoemde bijzonderheden iets te maken heeft met het zoogenaamde antieke wereldbeeld.

b wat de *historiebeschrijving* der Schrift aangaat — dat door dr Schouten niet wordt bewezen, dat de historiebeschrijving der Schrift in afwijking van de tegenwoordige niet-zintuiglijk waarneembare realiteiten als zintuiglijk waarneembaar voorstelt. Zijn beroep op het geslachtsregister uit Matth. 1, op Hebr. 9 : 4 en 1 Kon. 8 : 9 raakt dit punt in kwestie niet.

Het tweede bezwaar geldt de *uitspraak der synode aangaande de beide bijzondere paradijsboomen*. Hierin is volgens hem niet voldoende rekening gehouden met het Joodsch-geografische wereldbeeld, dat geen onderscheid zou maken tusschen het hemelsch en het aardsche paradijs. Dr Schouten verwondert zich, dat de synode niet heeft weerlegd de beschouwingen van Ildefonse de Vuippens in zijn: *Le paradis terrestre au troisième ciel*.

Te dezen opzichte is uw commissie van oordeel:

a dat door dr Schouten niet bewezen wordt, dat „het Joodsch-geografische wereldbeeld” bij het te boekstellen van Gen. 2 en 3 den heiligen schrijver bekend was en dat daarvan door dezen gebruik is gemaakt;

b dat door hem niet bewezen wordt, dat de Schrift het hemelsche en aardsche paradijs vereenzelvigt. De teksten, welke hij als bewijspplaatsen aanvoert: Openb. 14 : 17; 22 : 1, 2; 2 : 7; Hebr. 9 : 24; 2 Cor. 12 : 4; Luc. 23 : 43, zijn allerminst overtuigend. Hij gaat bij de verklaring van die Schriftplaatsen uit van de stelling, welke juist bewezen moet worden. Bovendien past dr Schouten een exegese toe, welke geen rekening houdt met het onderscheid tusschen de uitlegging van historische gedeelten der Heilige Schrift eenerzijds en profetische of apocalyptische gedeelten der Heilige Schrift anderzijds;

c dat het niet op den weg der synode ligt om geschriften, niet afkomstig van een lid van een onzer gereformeerde kerken en niet aan de synode geadresseerd, te weerleggen.

Het derde bezwaar gaat tegen de uitspraak der synode *aangaande de slang en haar spreken*. Aangevoerd wordt, dat er 2000 soorten slangen zijn, welke onderling onvruchtbaar zijn en alzoo niet uit één slangenpaar kunnen zijn voortgekomen;

dat alle slangen op haar buik gaan en toch niet vervloekt kunnen zijn om een soort, waarmee zij niet in fysisch verband staan; dat het spreken met een geschapen stem door een dier zonder spraakorganen en spraakzenuwen bezwaarlijk „het spreken van een slang” kan worden genoemd; dat het spreken der slang in Gen. 3 niet als een wonder verhaald wordt; dat in de vóór-exilische boeken de booze macht doorgaans met diernamen wordt aangeduid b.v. met dien van bokken (Lev. 17 : 7; Jes. 13 : 21; Jes. 34 : 14).

Uw commissie meent daartegenover te moeten stellen:

a dat de synode niet heeft verklaard, dat er slechts één slangenpaar zou zijn geschapen;

b dat door dr Schouten niet bewezen wordt, dat de rechtvaardigheid Gods eischt, dat het eene schepsel slechts om een ander schepsel vervloekt kan worden, wanneer beide met elkander in fysisch (hier zal wel bepaaldelijk bedoeld zijn: genealogisch) verband staan;

c dat de synode over de wijze van het zintuiglijk waarneembare spreken van de slang geen uitspraak heeft gedaan en dat overigens de Schrift ook elders (b.v. 2 Petr. 2 : 16) een ongewone wijze van spreken evenzeer „spreken” noemt;

d dat, zonder in te gaan op het wonderbegrip, niet kan worden volgehouden, dat de Schrift alleen dat als wonder verhaalt wat zijzelf met evenzooveel woorden als wonder aanduidt (vgl. Gen. 11 : 7 e. a. pl.);

e dat, daargelaten de vraag of de teksten, welke dr Schouten tot staving van zijn gevoelen, dat de vóór-exilische boeken doorgaans de booze macht onder diernamen voorstelt, door hem juist zijn uitgelegd, een zoodanig gebruik van diernamen toch niet in de historische gedeelten der Schrift voorkomt, maar dat daartegenover de booze macht meermalen „booze geest” en „duivel” wordt genoemd (vgl. o.a. Richt. 9 : 23; 1 Sam. 16 : 15, 23; 18 : 10; 19 : 9; Deut. 32 : 17).

Het vierde bezwaar raakt de *dr Geelkerken voorgelegde verklaring*. Volgens dr Schouten was het niet toelaatbaar, dat de dogmatisch-exegetische commissie uit uitdrukkingen van de Confessie als „bevende vloed” e.d. de zintuiglijke waarneembaarheid van de vier bekende bijzonderheden als confessioneel bindend afleidde, want dat men dan met evenveel recht op grond van art. 4 der Geloofsbelijdenis predikanten zou kunnen veroordeelen, die de mogelijkheid stellen, dat het boek Prediker niet door Salomo en de brief aan de Hebreëen niet door Paulus geschreven zijn. Ook gelooft hij, dat de synode wel degelijk een exegetische uitspraak deed. Eindelijk meent hij, dat de synode vóórdat dr Geelkerken een beslissing nam had moeten verklaren, dat de uitspraken der synode appellabel zijn aan het Woord Gods.

Uw commissie wijst hiertegenover op het volgende:

a dat de opmerking van dr Schouten inzake de uitspraak van de Ned. Geloofsbelijdenis omtrent den Prediker van Salomo en den brief aan de Hebreëen van Paulus, hoewel zij thans niet behandeld kan worden, toch bewijst, dat ook hij uitdrukkingen als „bevende vloed” e.d. in eigenlijken zin opvat;

b dat de vaststelling van de bedoeling der Geloofsbelijdenis van de gereformeerde kerken speciaal tot de bevoegdheid van de generale synode dier kerken behoort;

c dat in den „Open Brief”, welke van de synode is uitgegaan, wordt verklaard, „dat het hier in den grond geen kwestie van exegese betreft, maar dat het hier een zaak van *Schriftgeloof* geldt. Immers, wanneer de Heilige Schrift ons op zoo onmiskenbare duidelijke wijze mededeelingen doet, als hier het geval is, dan kan men de feitelijkheid van het mededeelde niet maken tot een vraagstuk van exegese” (blz. 14) en dat deze verklaring door dr Schouten niet wordt weerlegd. Zijn beroep op den naam „dogmatisch-exegetische commissie” kan toch kwalijk als zoodanig worden aangemerkt;

d dat het overbodig mag geacht, dat een gereformeerde synode opzettelijk verklaart, dat haar uitspraken appellabel zijn aan de Heilige Schrift, wyl verondersteld mag worden, dat elk lid eener gereformeerde kerk hiervan doordrongen is;

e dat ten overvloede in het rapport van de dogmatisch-exegetische commissie nog uitgesproken wordt, dat de belijdenis altijd appellabel blijft aan de Heilige Schrift (zie acta, bijlage XVI, blz. 49). Waar dit van de belijdenis verklaard wordt, geldt dit des te meer van een uitspraak, welke slechts een speciale toepassing van de belijdenis behelst. Dit rapport was in handen van dr Geelkerken vóór hij een beslissing nam.

Het vijfde bezwaar is van kerkrechtelijken aard en betreft *het afzetten van een deel van den kerkeraad van Amsterdam-Zuid door de synode*. Door die afzetting zou volgens dr Schouten op bedenkelijke wijze tekort gedaan zijn aan de rechten der zelfstandige plaatselijke kerk van Amsterdam-Zuid. Hij verwijst naar de brochure van dr Van Lonkhuijzen, maar voert overigens geen gronden aan waarop zijn bezwaar rust.

Uw commissie meent, dat zij aan haar beoordeeling van deze bezwaren nog iets moet toevoegen. Mag haars inziens op formeele gronden niet over vraagstukken van meer algemeenen aard als het antieke en moderne wereldbeeld, Schriftbeschouwing en organische inspiratie worden gehandeld, toch kan zij niet nalaten erop te wijzen, dat er in dit bezwaarschrift een gedachte wordt uitgesproken, waartegen zij ernstige bedenking heeft. Dr Schouten schrijft, dat de wijze van Schriftuitlegging, in het dogmatisch-exegetisch rapport gevolgd (welke hij typeert als de methode van het-staat-er-duidelijk-en-klaarblijkelijk) „toegepast op andere gedeelten der Heilige Schrift [leidt] tot resultaten, die in strijd zijn met wat God ons op andere wijze, buiten de openbaring der Schrift, geleerd heeft”. En iets verder: dat iedere exegese, die de slang in Gen. 3 opvat als een natuurlijke slang „in verband met Gen. 3 : 14, voert tot een conflict tusschen Gods openbaring in het rijk der natuur en in de Schrift, zoodat zij het waarheidskarakter van Gods Woord aanrandt en Mitsdien in strijd komt met het in art. 4 en 5 der Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift”. Gaarne vertrouwt uw commissie, dat dr Schouten het anders bedoelt, maar zooals het in zijn bezwaarschrift staat, is moeilijk een andere gevolgtrekking mogelijk, dan dat aan de menschelijke kennis van de natuur een gelijk gezag moet worden toegekend als aan de Schrift. Wel noemt hij die menschelijke kennis „wat God ons op andere wijze, buiten de openbaring der Schrift om geleerd heeft” en „Gods openbaring in het rijk der natuur”, maar dit kan slechts aanleiding bieden tot verwarring. God „leert” niet in de natuur zooals Hij door de Schrift leert. Hij geeft daarin geen onfeilbare woordopenbaring. Ware dit het geval, dan zou die openbaring natuurlijk even gezaghebbend zijn als de Schrift. Maar de zaak staat geheel anders. Wat b.v. het wereldbeeld betreft, dat dr Schouten het eerst in 't geding betreft, — het was ongetwijfeld een fout zoowel van de Roomsche kerk bij haar veroordeeling van Galilei enz. als van verschillende theologen uit vroeger eeuwen, dat zij de meening waren toegedaan als zou God in de *Schrift* een wereldbeeld hebben gegeven. Maar het is wellicht een nog veel ernstiger fout, als men meent, dat God in de *natuur* een wereldbeeld heeft geopenbaard. Wel heeft Hij door Zijn schepping de wereld tot openbaring gebracht. Doch een wereldbeeld vormt de menschelijke geest zich door zijn waarneming en denken. Nu staan voorzeker ook het menschelijke waarnemen en denken onder Gods bestuur. Evenwel biedt dat geen waarborg tegen vergissing en dwaling. Het zoogenaamde antieke wereldbeeld kan daarvoor ten bewijze strekken en behoort tot bescheidenheid te manen ten opzichte van het moderne wereldbeeld. En wat onze kennis aangaande de slangen aanbelangt, waarmede dr Schouten in deze ook argumenteert: God heeft met de dierenwereld ook de slangen tot aanzijn geroepen. Maar de becijfering, dat er 2000 soorten slangen zijn, het constateeren, dat deze soorten onderling onvruchtbaar zijn, en de redeneeringen, welke daarop worden gebaseerd, zijn een werk van den menschelijken geest. Wat men nu de menschelijke kennis aangaande de natuur, welke door natuuronderzoek verkregen wordt, op als een openbaring Gods en plaatst men die als gezaghebbend naast de Schrift, dan stelt men daarmede de menschelijke ratio (rede) en de Schrift op één en hetzelfde plan, en wordt het rationalisme binnengehaald. Dit moet noodzakelijk voeren tot een conflict tusschen ratio en Schrift, een conflict, waaruit de een zich tracht te redden door voor ratio en Schrift ieder een eigen terrein af te bakenen, waarover beide, elk voor zich, uitsluitend gezag oefenen, en alzoo een dualistisch inspiratie-begrip te huldigen, de ander door de Schrift aan een door de ratio beheerschte wetenschap te onderwerpen. Al aanvaardt dr Schouten dit standpunt zeker niet tot in zijn consequenties, toch staat de coördinatio, het op één lijn stellen, van de menschelijke kennis aangaande de natuur met de Schrift als leidende gedachte op den achtergrond van heel dit bezwaarschrift. Uw commissie is van gevoelen, dat hij zich hieromtrent niet alleen op zeer onvoorzichtige, maar ook op beslist onjuiste wijze heeft uitgedrukt en dat deze wijze van uitdrukking oorzaak zou kunnen worden van zeer bedenkelijke leeringen.

Uw commissie stelt dan de synode voor aan dr W. J. A. Schouten te antwoorden: [volgt in art. 395].

V. HEPP, rapporteur.

BIJLAGE LVI.
Art. 395.

Kampen, 17 Augustus 1926.

*Aan de generale synode van de gereformeerde kerken
in Nederland, vergaderd te Assen.*

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Met dr J. P. de Gaay Fortman en eenige andere broeders zond ik reeds bij uw vergadering een bezwaarschrift in tegen uw beslissing in de zaak van dr Geelkerken. Toch acht ik mij dermate bezwaard over de door uw vergadering in deze zaak genomen beslissingen, dat ik mij geroepen acht persoonlijk nog een bezwaarschrift in te dienen tegen eenige van uwe op deze zaak betrekking hebbende besluiten. Ik meen daartoe als lid der gereformeerde kerk van Kampen het recht te hebben en zend u dit schrijven in het volle vertrouwen, dat u mijne bezwaren zult willen toetsen aan de Heilige Schrift, de belijdenisschriften en de onder ons geldende kerkenordening, en met de hartelijke bede, dat de nadere overweging van uw beslissingen u moge leiden tot een oplossing en uitspraak, die de rust in onze kerken herstelt.

De eerst vier bezwaren gelden het rapport der dogmatisch-exegetische commissie, waarmede uw vergadering zich in de zitting van 4 Maart (acta art. 149) vereenigd heeft.

I. *Bezwaar inzake de Schriftbeschouwing der dogmatisch-exegetische commissie.*

Een kenmerkend element van de gereformeerde Schriftbeschouwing is de leer der organische inspiratie. Volgens deze is bij de inspiratie der Heilige Schrift gebruik gemaakt van het wereldbeeld, de exegese en de historiebeschouwing van den auteur der heilige boeken. Wanneer Paulus mededeeling doet over zijn hemelsch visioen, spreekt hij ervan opgetrokken te zijn geweest „in den derden hemel, in het paradijs” (2 Cor. 12 : 2 en 4) en maakt zoo voor den vorm van zijn mededeeling gebruik van een wereldbeeld der oudheid. Dezelfde aansluiting bij een oud wereldbeeld vindt men in Exod. 20 : 4, waar gesproken wordt over de „wateren onder de aarde”.

In Hebreë 1 : 7 geeft de auteur, doordat hij gebruik maakt van de Septuagint, een exegese van Ps. 104 : 4, die blijkens het verband waarin die tekst voorkomt, niet de meest juiste geacht kan worden.

De historiebeschrijving der Heilige Schrift vertoont een sterk subjectieven inslag. Daardoor is er verschil tusschen de voorstellingswijzen der vier evangelisten. Terwijl tegenwoordig bij geschiedschrijving als het ware naar een fotografische reproductie gestreefd wordt, kan de oude historiebeschrijving beter vergeleken worden met een schilderij, dat duidelijk de persoonlijkheid van een kunstenaar doet uitkomen. Hier komt nog bij, dat de geschiedbeschrijving der Heilige Schrift, opklimmend tot de prima causa, een profetisch karakter draagt. Verschillende bijbelboeken, die wij historische plegen te noemen, werden in den Hebreuwschen canon tot de profetische gerekend. In dit verband herinneren we aan de mededeeling aangaande de drie maal veertien geslachten in Mattheus 1, die blijkens de Schrift zelf, letterlijk genomen, onwaar is. En we wijzen op de Schriftuurplaatsen Hebr. 9 : 4 en 1 Kon. 8 : 9, die, naar hun klaarblijkelijken zin opgevat, met elkaar in strijd zijn.

Deze overwegingen leiden tot het inzicht, dat men de mededeelingen der Heilige Schrift niet zonder meer in letterlijken zin kan opvatten. Men dient zich rekenschap te geven van het milieu waarin en de omstandigheden waaronder de woorden gesproken zijn. Met name dient men zich rekenschap te geven van het wereldbeeld van den auteur en den inhoud van de mededeelingen, die in een antiek wereldbeeld gegeven zijn, in het onze over te brengen.

Met leedwezen moet ik constateeren, dat in het dogmatisch-exegetisch rapport deze gereformeerde Schriftbeschouwing niet ten volle tot haar recht komt. Wel wordt gezegd (acta, bijlage XVI, bl. 46), dat het er om gaat de bedoeling der Schrift vast te stellen, en dat deze volstrekt niet altijd samenvalt met den letterlijken zin der woorden. Maar in den volgenden zin wordt deze uitspraak reeds weder beperkt tot de symbolen en beelden der profetie en het gebruik van figuurlijke taal, terwijl het rapport zich verder zonder eenig bewijs of schijn van bewijs op het standpunt stelt, dat de in debat zijnde bijzonderheden van het paradijsverhaal in eigenlijken of letterlijken zin opgevat moeten worden.

Deze wijze van Schriftuitlegging (de methode van het-staat-er-duidelijk-en-klaarblijkelijk), die niet in overeenstemming is met de door ons beleden organische inspiratie, acht ik bedenkelijk. Zij leidt, toegepast op andere gedeelten der Heilige Schrift tot resultaten, die in strijd zijn met wat God ons op andere wijze, buiten

de openbaring der Schrift, geleerd heeft. Op het standpunt der dogmatische-exegetische commissie zou men uit Genesis 1, in verband met de bijbelsche chronologie, moeten afleiden, dat God voor ongeveer 6000 jaren in 6 maal 24 uren hemel en aarde geschapen heeft, wat zeker in strijd is met wat wij weten uit Gods algemeene openbaring in het rijk der natuur. Men zou uit Psalm 136 : 6 moeten afleiden, dat de aarde een plat vlak is, uit Exodus 20 : 4, dat zich onder de aarde water bevindt, en uit Jozua 10 : 12, dat de zon zich om de aarde beweegt, conclusies die in strijd zijn met de kennis van de aarde en het zonnestelsel, die God ons geschonken heeft. Ook zou uw commissie van haar standpunt op grond van 2 Kon. 2 kunnen poneeren, dat God, toen Hij Elia ten hemel opnam, gebruik heeft gemaakt van een wagen met zintuigelijk waarneembare wielen en zintuigelijk waarneembare viervoetige paarden, wat zeker een al te menselijke voorstelling van dit wonder is.

Wordt op deze wijze de onjuistheid van deze methode van Schriftuitlegging duidelijk, ook in de geschiedenis der Christelijke kerk is gebleken, dat zij gemakkelijk tot verkeerde resultaten voert. Het is dezelfde methode van Schriftuitlegging, die er de Christelijke kerk en bijna alle theologen van de 4de tot de 15de eeuw toe bracht om de mogelijkheid van het bestaan van antipoden te bestrijden. Men achtte het bestaan van deze wezens in strijd met wat men hield voor den klaarblijkelijken zin van Rom. 10 : 18. Het is ook dezelfde methode van Schriftuitlegging, die in de 16de en 17de eeuw leidde tot de vervolging van de aanhangers van Copernicus' wereldsysteem. Men achtte dit stelsel in strijd met de klaarblijkelijke bedoeling van Jozua 10 : 12.

Toen de redactie van *De Heraut* in haar nummer 1243 (27 October 1901) wilde betoogen, dat een generale synode een weinig geschikt lichaam is voor het vaststellen van gereformeerde beginselen, haalde zij als voorbeelden van onjuiste beslissingen aan de veroordeeling van Galilei in 1633 en de onfeilbaarverklaring van den Masoretischen tekst door een Zwitsersche synode in 1675. Het zou mij innig bedroeven, wanneer in de toekomst uw uitspraak aangaande het paradijs-verhaal door gereformeerde theologen in hetzelfde verband genoemd zou worden.

II. *Bezwaar tegen de uitspraak aangaande de beide bijzondere paradijsboomen.*

Voor een rechte verklaring van het paradijsverhaal is kennis van het Joodsche geografische wereldbeeld noodzakelijk. En dan blijkt uit tal van gegevens, dat in de Joodsche gedachtenwereld niet onderscheiden werd tusschen het hemelsch en het aardsche paradijs. Ook bij vele kerkvaders in de eerste eeuwen der Christenheid wordt deze onderscheiding niet gemaakt. Men dacht zich boven de sterren den tempel van het hemelsch Jeruzalem (Openb. 14 : 17, Hebr. 9 : 24), de rivier van het water des levens (Openb. 22 : 1), den boom des levens (Openb. 22 : 2) en het paradijs Gods (Openb. 2 : 7, 2 Cor. 12 : 4, Luc. 23 : 43). Aan den troon Gods en de hemelsche heerlijkheid kende men blijkbaar denzelfden vorm van werkelijkheid toe als aan de aardsche dingen. Ook meende men veelal dat de aardsche rivieren boven de wolken hun oorsprong hadden.

Het paradijs werd dan gedacht boven de wolken, door velen wellicht ook als overgang van den hemel naar de aarde. Een zeer gedocumenteerde uiteenzetting over het Joodsche wereldbeeld is gegeven door Ildefonse de Vuippens in zijn: *Le paradis terrestre au troisième ciel*. Het verwondert mij, dat uw vergadering, zulk een stellige uitspraak aangaande het paradijsverhaal doende, de beschouwingen van De Vuippens niet heeft weerlegd, te meer daar zij teruggrijpen op de uitspraken van tal van kerkvaders.

Dit Joodsche wereldbeeld is ongetwijfeld van invloed geweest op den vorm, waarin de paradijsgeschiedenis ons is medegedeeld. Eenerzijds is het duidelijk, dat het paradijs ons wordt geschilderd als de hof Gods, waar de Heere zelf rondwandelde, en waar onze eerste voorouders temidden van een schoone en heerlijke natuur hun Schepper ontmoetten. Anderzijds staat het vast, dat men in de oudheid den troon Gods, de cherubs, die daaromheen geschaard waren, en het hemelsche Jeruzalem tot de zintuigelijk waarneembare werkelijkheid rekende, terwijl ons daarover meer licht geschonken is. De gegevens der Heilige Schrift zijn niet voldoende om te beslissen, of met name de boom des levens — die ook in andere gedeelten der Heilige Schrift in verband met Gods troon genoemd wordt — behoorde tot denzelfden vorm van werkelijkheid als Gods troon en de cherubs, dan wel een aardsche boom was.

Hieruit volgt, dat uw uitspraak, volgens welke de boom des levens en de boom der kennis des goeds en des kwaads, welke in het paradijs gevonden werden, zonder twijfel tot de zintuigelijk waarneembare werkelijkheid zouden behooren, niet voldoende op Gods Woord gegrond is.

III. *Bezwaar tegen de uitspraak aangaande de slang en haar spreken.*

Uw opvatting, dat in Genesis 3 gesproken wordt van een destijds levende gewone aardsche slang leidt in verband met vers 14 van dat hoofdstuk tot de conclusie dat alle thans levende, op hun buik kruipende slangen van deze paradijs-slang zouden afstammen. Deze meening wordt dan ook gevonden in een artikel van een van uw prae-adviseurs in *De Heraut* van 23 Mei 1926. Toch is een dergelijke opvatting in strijd met het inzicht in de wetten der natuur, dat God ons geschonken heeft. Wij kennen een 2000 soorten van slangen, die alle op hun buik gaan. Daar de soorten practisch constant en onderling onvruchtbaar zijn, is het uitgesloten dat alle thans levende slangen in misschien 6000 jaren uit één slangenpaar ontstaan zouden zijn. En aan de andere zijde doen wij te kort aan Gods rechtvaardigheid, wanneer wij zouden meenen, dat één slangensoort het instrument van den verleider is geweest en de andere soorten, die daarmee en onderling in geenerlei physisch verband staan, toch vervloekt zouden zijn.

Ook moet bezwaar worden ingebracht tegen uwe opvatting van het spreken der slang. Niet, omdat God niet bij machte zou zijn, om een menschelijke stem te verwekken uit het lichaam van een dier zonder spreekorganen en spreekzenuwen. Maar ten 1ste omdat een dergelijke geschapen stem bezwaarlijk het „spreken van een slang” genoemd kan worden, en ten 2de omdat we dan te doen zouden hebben met een wonder, terwijl het spreken der slang ons in Genesis 3 niet als een wonder verhaald wordt.

Tegenover uwe opvatting aangaande het spreken der slang zou daarom de exegese de voorkeur verdienen, die het spreken der slang in oneigenlijken zin opvat. Deze exegese vond ook onder gereformeerden wel bijval. Door het zien van de slang zou Eva verleid zijn en zij zou tegen de slang gesproken hebben op dezelfde wijze als ook thans bij natuurvolkeren nog wel met dieren gesproken wordt. Deze exegese wordt echter ook gedrukt door het bezwaar, dat men aan een natuurlijke slang denkt, wat in verband met Gen. 3 : 14 niet wel mogelijk is.

Zoo blijft dan als meest waarschijnlijke exegese, die, welke ook meermalen door gereformeerde theologen verdedigd is, en die de slang opvat als een zoömorphie voorstelling van Satan. Hiervoor pleit nog, dat in den Pentateuch en andere vóór-exilische boeken de booze macht nog geen Satan heet, maar doorgaans met dieren-namen wordt aangeduid; b.v. ook met dien van bokken (Lev. 17 : 7, Jes. 13 : 21, Jes. 34 : 14), zoodat men, van het standpunt der organische inspiratie, niet anders kon verwachten, dan dat de verleider, in dit stadium der openbaring, zou worden voorgesteld als een slang of een dergelijk wezen. Ons begrip zintuigelijk-waarneembaar is echter op zulk een wezen niet van toepassing.

Afgezien echter van de vraag, of deze exegese juist is, meen ik bezwaar te moeten maken tegen iedere exegese, die de slang in Genesis 3 opvat als een natuurlijke slang, omdat deze opvatting, zooals boven uiteengezet is, in verband met Gen. 3 : 14, voert tot een conflict tusschen Gods openbaring in het rijk der natuur en in de Schrift, zoodat zij het waarheidskarakter van Gods Woord aanrandt en mitsdien in strijd komt met het in art. 4 en 5 der Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift.

IV. *Bezwaar tegen de dr Geelkerken voorgelegde verklaring.*

Het vierde bezwaar geldt de verklaring, waarvan uw vergadering de onvoorwaardelijke onderteekening door dr Geelkerken eischte.

De synode heeft ongetwijfeld het recht te onderzoeken of de dienaren des Woords de gansche Heilige Schrift en de belijdenisschriften der kerk aanvaardden. Zij zou in voorkomende gevallen van een predikant de onderteekening kunnen vragen van een verklaring, dat hij een bepaald artikel der Confessie of een bepaald gedeelte van Gods Woord ten volle aanvaardt.

De inhoud van de bovenbedoelde verklaring is echter niet een artikel der belijdenis. De dogmatisch-exegetische commissie is er niet in geslaagd in haar rapport aan te toonen, dat de kerk in haar belijdenisschriften de letterlijke exegese van Gen. 2 en 3 belijdt en de mogelijkheid van een andere exegese veroordeelt. Uwe commissie trachtte dit af te leiden uit uitdrukkingen zooals „bevende vloed” e.d., maar dat een dergelijk gebruik der Confessie niet toelaatbaar is, blijkt reeds voldoende uit de overweging, dat men dan met evenveel recht op grond van art. 4 der Geloofsbelijdenis predikanten zou kunnen veroordeelen, die de mogelijkheid stellen, dat het boek Prediker niet door Salomo en de brief aan de Hebreëen niet door Paulus geschreven zijn.

De inhoud der meer genoemde verklaring is ook niet een gedeelte der Heilige Schrift, maar een bepaalde exegese of Schriftopvatting. Deze uitspraak der synode, waaraan dr Geelkerken zich had te conformeren, is zoowel naar den vorm en als

naar den inhoud een exegetische uitspraak. Terecht heette dan ook uw commissie III, die haar concipieerde, aanvankelijk de exegetisch-dogmatische, of dogmatisch-exegetische commissie.

Ik moet er ernstig bezwaar tegen maken, dat uw vergadering van dr Geelkerken eischte het onvoorwaardelijk aanvaarden van haar exegetische uitspraak. Alleen voor de Heilige Schrift hebben wij onvoorwaardelijk te bukken. Door haar eisch heeft de synode feitelijk haar Schriftopvatting gelijk gesteld met de Heilige Schrift zelve, wat in strijd is met art. 7 der Geloofsbelijdenis. Nu verheugt het mij, dat de synode later (acta art. 241) verklaard heeft, dat het niet hare bedoeling is geweest hare uitspraken met de Heilige Schrift gelijk te stellen en dat de uitspraken der synode appellabel zijn aan het Woord Gods. Maar deze bedoeling is, voorzover bekend, aan dr Geelkerken niet medegedeeld, voordat hij had te beslissen, en in ieder geval blijven de bezwaren tegen het eerste besluit der synode (de dr Geelkerken voorgelegde verklaring) bestaan, zoolang het niet herroepen is.

V. Bezwaar tegen het afzetten van een deel van den kerkeraad van Amsterdam-Zuid door de synode.

Zeer ernstige bezwaren heb ik ten slotte tegen het besluit der synode, genomen 17 Maart (acta art. 244), waarbij besloten werd een aantal kerkeraadsleden van Amsterdam-Zuid af te zetten. M. i. heeft de synode door dit besluit op bedenkelijke wijze te kort gedaan aan de rechten der zelfstandige plaatselijke kerk van Amsterdam-Zuid. De beste kenners van het gereformeerd kerkrecht hebben in kalmere tijden, voordat de tegenwoordige kerkelijke strijd uitbrak, verklaard dat een besluit als uw vergadering nam, in strijd zou zijn met den geest van de onder ons geldende kerkenordering. Ter nadere argumenteering verwijs ik naar de adviezen van prof. dr H. Bouwman en prof. dr H. H. Kuiper, opgenomen in dr J. van Lonkhuijzen, „Een ernstige fout”, bladz. 66 en 67.

Op grond van deze bezwaren verzoek ik u dringend uw beslissingen in de zaak-dr Geelkerken aan een revisie te willen onderwerpen, en maatregelen te willen treffen, waardoor onrecht, indien het gepleegd is, wordt hersteld en zoo mogelijk de scheur, die ontstaan is, geheeld wordt.

De Koning der kerk zij met Zijn Geest in uw midden en schenke u wijsheid in het nemen van beslissingen.

Uw broeder in Christus,

W. J. A. SCHOUTEN.

BIJLAGE LVII.
Art. 396.

RAPPORT over het bezwaarschrift van dr J. P. de Gaay Fortman c.s.

Na gememoreerd te hebben, dat op hun schrijven van 10 Maart 1926 door hen geen antwoord van de synode is ontvangen, verklaren dr J. P. de Gaay Fortman c.s., dat zij zich door het besluit der synode inzake hun vorig adres niet van ongelijk overtuigd gevoelen. De bezwaren, welke zij indienen, komen ook in het bezwaarschrift van dr W. J. A. Schouten voor en zijn daarin breed ontwikkeld.

Uw commissie stelt voor: [volgt in art. 396].

V. HEPP, *rapporteur.*

BIJLAGE LVIII.
Art. 396.

Aan de buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, vergaderd te Assen 31 Aug. 1926.

Hooggeachte heeren en broeders,

Tot heden ontvingen ondergeteekenden nog niet het antwoord op ons schrijven (10 Maart 1926), waartoe „uwe commissie ter fine van advies inzake het schrijven van dr De Gaay Fortman c.s.” in haar rapport heeft geadviseerd. Toch nemen wij

de vrijheid ons andermaal tot u te wenden, naar aanleiding van de opmerking van uwe commissie, dat bij ons misverstand zou heerschen want: 1° „dat het niet gaat over de exegese van Gen. 2 en 3, doch over geloof of niet-geloof van hetgeen de Heilige Schrift ons in deze hoofdstukken als zaken en feiten meedeelt”, 2° „dat geen uitbreiding aan eenig artikel der belijdenis, noch een artikel aan de belijdenis is toegevoegd”, 3° „wat de behoefte betreft aan een dieper inzicht in de consequenties, die uit een „organische beschouwing” der Heilige Schrift volgen „afgewacht moet worden het rapport dat door de deputaten voor den uitbouw der belijdenis zal uitgebracht worden”.

Van ons ongelijk kunnen wij ons niet overtuigd gevoelen. Waar ten opzichte van Genesis een gereformeerde Schriftbeschouwing, die aan wetenschappelijke eischen voldoet, ontbreekt, evenals het dieper inzicht in de consequenties, die volgen uit een organische beschouwing, had een zoo stellige uitspraak der synode o. i. achterwege moeten blijven en kan ons hare incidenteele beslissing inzake „het zintuiglijk waarneembare” op grond van „de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal” niet bevredigen. Is werkelijk de bedoeling zoo klaarblijkelijk? Bestaat de mogelijkheid niet dat onderscheid gemaakt moet worden tusschen de bedoeling van den auteur en de bedoeling van de Heilige Schrift? Zijn hier Joodsche geographische en astronomische voorstellingen niet van beteekenis?

Indien het waar is, dat in de Joodsche geographie en astronomie niet onderscheiden wordt tusschen het aardsche en het hemelsche paradijs; en dat in het laatste zintuiglijk waarneembaar voorgesteld wordt Gods troon en de paradijsrivieren die van daar naar de aarde stroomen, en ook de kerkvaders in dezen niet scherp onderscheiden, gaat er een eigenaardig licht op over het „zintuiglijk waarneembare”, zoowel als over „de klaarblijkelijke bedoeling” te meer daar thans „het wandelen Gods”, „het zwaard der Cherubs” e. d. niet als zintuiglijk waarneembaar beschouwd worden.

Is dit alles overwegende, het niet bezwaarlijk vol te houden, dat de opvatting van de slang en de beide paradijsboomen als zintuiglijk waarneembaar de eenige exegetische is?

Ook wordt het gevaar van „stellige uitspraken”, gebouwd op „de klaarblijkelijke bedoeling” door de historie bewezen. Enkele voorbeelden ten bewijze:

Zij, die ten tijde van Augustinus, de mogelijkheid onderstelden, dat ook op de andere zijde der aarde menschen woonden, werden heftig bestreden: „Zij logenstraffen onmiddellijk koning David en den apostel Paulus en daarmede ook den Heiligen Geest” (Ps. 19 : 5, Rom. 10 : 18 etc.).

In 1316 werd de arts Peter van Albano o.a. daarvoor aangeklaagd en gefolterd.

De aanhangers van Copernicus werden verdacht van ketterij „voor waar houdende de valsche en tegen de Heilige Schrift indruischende leer”; ook door Luther, Melancton en Calvijn. Een Galilei werd daarvoor in de gevangenis geworpen.

Tot voor korten tijd werd op dienzelfden grond („de klaarblijkelijke bedoeling”) vrij algemeen door de theologen aangenomen, dat geheel de schepping voltooid was in 6 dagen van 24 uur; terwijl thans reeds velen beginnen in te zien, dat dat niet vol te houden is. In de meening met een overwonnen standpunt te maken te hebben zien wij met verbazing dat de historie zich herhaalt en „wederpartijdige dingen” geschieden. Op grond van „de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal wordt het zintuiglijk waarneembare van de slang en haar spreken en de beide paradijsboomen” vastgesteld en dr Geelkerken wegens het stellen van een andere mogelijkheid veroordeeld wegens aantasting van het gezag der Heilige Schrift; worden achtervolgd en geschorst predikanten in leer en leven onberispelijk; worden beschuldigd secte en muiterij te verwekken, die het standpunt der synode niet deelen en anderen daarvan trachten te overtuigen; worden verdacht gemaakt, zij, die hun gaven en talenten gebruiken om tot een juiste Schriftbeschouwing te komen.

Schijnbaar staat de synode door haar eenparigheid inzake „de klaarblijkelijke bedoeling” thans sterk, inderdaad zwak omdat *de methode waarop zij tot haar uitspraak komt onjuist is*, een methode, die vroeg of laat zich wreekt.

Wat de 2e opmerking betreft, het schijnt ons toe, dat niet dan kunstmatig en gedwongen hierbij de belijdenis te pas gebracht is. Al is dan geen artikel daarvan uitgebreid of daaraan toegevoegd, aan haar is toch een interpretatie gegeven, die geheel nieuw is. *In soortgelijke gevallen is zij vroeger dan ook nooit toegepast.*

Wat de opmerking sub 3 uwer commissie betreft; indien het rapport dat door de deputaten voor den uitbouw der belijdenis zal worden uitgebracht, afgewacht moet worden, om te komen tot dieper inzicht in de consequenties van de organische beschouwing der Schrift en het Schriftgezag, het ons *a fortiori* te betreuen lijkt dat een incidenteele beslissing genomen is.

Op grond van het voorgaande dringen wij met ernst bij u aan te onderzoeken of er niet aanleiding kan bestaan uw zoo stellige uitspraak te herzien en tijdelijk in de kerken den strijd over de exegese van Gen. I, II, en III en verwante vraagstukken te laten rusten overeenkomstig ons vorig verzoek.

Aan het bezwaar van velen zal tegemoet gekomen worden, wanneer de synode een andere exegese van „de slang en haar spreken” toelaatbaar zou verklaren, aan onze bezwaren niet. Van te voren willen wij er de aandacht op vestigen, dat dan weer een onderdeel los van het geheel genomen wordt.

Eerst moet o.i. het geheel gezien worden o.a. in verband met het antieke wereldbeeld (zie studie van dr W. J. A. Schouten in het orgaan van de vereeniging van Chr. natuur- en geneeskundigen) en in verband met geheel de bedoeling der Heilige Schrift.

Dr J. P. DE GAAY FORTMAN, Den Haag.
 Mr A. GOOTE, Amsterdam.
 Dr S. T. HEIDEMA, Amsterdam.
 Dr L. VAN DER HORST, Amsterdam.
 A. JONKMAN, Amsterdam.
 Dr RIJK KRAMER, Amsterdam.
 Dr J. C. H. DE PATER, Den Haag.
 Dr W. J. A. SCHOUTEN, Kampen.
 Dr H. R. WOLTJER, Leiden.

6 Augustus 1926.

BIJLAGE LIX.
 Art. 397.

**RAPPORT inzake het bezwaarschrift van ds C. Vermaat,
 te Makkum.**

Het bezwaarschrift van ds C. Vermaat, predikant van de gereformeerde kerk van Makkum c.a., dat ter fine van advies in handen van uw commissie is gesteld, heeft volgens de mededeelingen daarin van ds Vermaat zelf, zijn aanleiding gehad in een aanklacht, door zijn kerkeraad tegen hem bij de classis Bolsward den 5en Mei l.l. ingediend. Tijdens de behandeling van deze aanklacht door de classicale vergadering, bijgestaan door de commissie van advies der generale synode en ds D. P. Koopmans, aangewezen voor Friesland (Z. ged.), vond deze vergadering het goed, dat ds Vermaat zijn bezwaren vóór 20 Augustus schriftelijk bij uw vergadering zou inbrengen en schortte met bewilliging van den kerkeraad van Makkum de afhandeling van de aanklacht op, totdat uw vergadering over het bij u ingediende bezwaarschrift van ds Vermaat uitspraak zou hebben gedaan.

Het is dus niet de aanklacht van den kerkeraad van Makkum tegen zijn dienaar zelf, welke uw vergadering ter beslissing is voorgelegd, maar alleen het bezwaarschrift van ds Vermaat, hoewel hierdoor niet is uitgesloten, dat kerkeraad en classis mede voor de verdere behandeling van de aanklacht, bij wijze van advies, door uw vergadering eenige aanwijzing ontvangen.

De bezwaren van ds C. Vermaat, in zijn bezwaarschrift onwikkeld, zijn van tweeeërlei aard, deels gericht tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode in de zaak-dr Geelkerken, anderdeels tegen enkele uitdrukkingen in het „Woord van vermaan”, door de synode aan de kerken gericht.

De bezwaren tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen raken echter volgens ds Vermaat zelf „niet zoozeer den inhoud dier beslissingen” als wel „het feit dat uw vergadering in deze materie kerkelijk bindende beslissingen genomen heeft”.

Dit deel van zijn protest wordt dan door ds Vermaat gesteld onder het „oogpunt van vrijheid” en onder dat „van eenheid”.

Wat het oogpunt der „vrijheid” betreft, ontkent ds Vermaat geenszins de rechtmatigheid van „de ordelijke gebondenheid” gelijk hij zich uitdrukt „aan de kerkelijke belijdenis en aan de daarmede verband houdende in de kerk heerschende waarheidsopvattingen”. In het algemeen erkent hij dat de kerkelijke formulieren zijn „reproductie van de Goddelijke waarheid”, hoewel de historie leert, dat zij in dit opzicht niet absoluut zijn, maar ook wel eens aanvulling en zelfs correctie nodig hebben.

Naast deze „ordelijke gebondenheid” wil ds Vermaat dan ook de vrijheid gehandhaafd zien van „theologische onderzoekingen en publicaties” gelijk hij het

noemt, en die volgens hem daarin bestaat „dat de theologische onderzoeker het recht heeft zich zelfstandig met het voorwerp van zijn onderzoek bezig te houden zonder zich vooruit te laten beheerschen door traditioneele dogmatische formuleringen, noch naar hun historisch bedoelen noch naar hun absoluut logischen inhoud”.

Deze vrijheid, die volgens ds Vermaat „reeds meer dan wenschelijk belemmerd is door ons 17e eeuwsch onderteekeningsformulier voor de predikanten”, acht hij nu door de synode aangetast, inzoverre zij „vraagstukken van wetenschappelijk-theologischen aard, die de Schriftuurlijke beschrijving raken van den paradijsstaat en den val”, niet „rustig en kalm” ter behandeling aan de vak-theologen overliet, hoewel hij tevens toegeeft, dat de grenzen tusschen deze vrijheid en de „ordelijke gebondenheid” niet precies zijn te trekken, en hij meent, dat de omschrijving daarvan ook niet van hem kan worden geëischt. Hij grondt dit bezwaar tegen de handelingen der synode op twee overwegingen, de eene ontleend aan de kwaliteit van de personen der stemgerechtigde leden der synode „waaronder geen enkele Oud-testamenticus is” en „zelfs niet een, die onder ons ook maar eenig wetenschappelijk theologisch gezag heeft”; de andere ontleend aan het karakter der uitspraken, welke de synode deed, die noch „een algemeene en vruchtbare strekking” hebben „voor het geestelijk leven”, noch „eenig richtsnoer” bevatten „voor den zedelijken wandel”, noch „ook zelfs maar eenig licht” werpen „over de problemen van het paradijsverhaal”, en daarom naar zijn oordeel „in geen enkel opzicht het karakter dragen van belijdenis-uitspraken”. De synode had zijns inziens kwesties als waarover de synode uitspraak deed gevoegelijk aan het vrije wetenschappelijk-theologische onderzoek kunnen overlaten.

Beknopter is wat ds Vermaat als zijn bezwaar onder „het oogpunt van eenheid” aanvoert.

In het algemeen schijnt dit zijn gevoelen te zijn, dat hij van tweeërlei eenheid spreekt, de eenheid, of dan liever de gemeenschap van *personen*, en de eenheid van *zaken*. De „eenheid der geloovigen”, waarbij hij dan als „on-, zoo niet tegenschrijftuurlijk”, niet aan „de eenheid van alle gereformeerden”, maar aan de „gemeenschap der heiligen” in den zin van vraag 55 van den Catechismus wil hebben gedacht. En de eenheid in belijdenis. De gemeenschap der heiligen hebben wij noodig omdat wij anders tot eenzijdigheid vervallen. Daarom moet de eenheid in belijdenis tot de „unitas in necessariis”, de eenheid in de noodzakelijke dingen, worden beperkt. De synode schijnt dit volgens ds Vermaat niet betracht te hebben, en daarmede een schismatieken geest te kweken.

Het tweede bezwaar van ds Vermaat, dat betrekking heeft op het „Woord van vermaan”, is daarin gericht tegen de opwekking om niet af te wijken van „de eenvoudigheid des geloofs” in verband met de zinsnede, dat „niet het gezag van eenige wetenschap boven dat van de H. Schrift moet worden gesteld, maar veeleer alle menschelijke wetenschap hieraan moet worden getoetst, of zij met de leer der H. Schrift in overeenstemming is”. In verband hiermede komt ds Vermaat tot de vraag of „theologen onder ons” aan uitdrukkingen als „de Bijbel is Gods Woord” en de „autoriteit der H. Schrift” wel denzelfden zin hechten als „het eenvoudige gereformeerde volk”, en acht hij het wenschelijk dat wij ons „bezinnen op een juiste Schriftbeschouwing”.

Ter toelichting van zijn gevoelen wijst hij dan op opvattingen omtrent Genesis 11 : 10—32 voorgedragen; op moeilijkheden bij de uitlegging der Schrift met betrekking tot het oud-Semitische wereldbeeld, dat naar zijn oordeel ook dat is van het Oude Testament, waarvoor hij naar Psalm 24 : 2 verwijst; het Copernicaansche wereldbeeld en de houding daartegenover van reformatoren en theologen; het uitspannel in Genesis 1 : 7. In verband met dit alles stelt hij dan ook de o.i. nog al bedenkelijk klinkende vraag, door hemzelf ook „de groote vraag” genoemd: „Wat is in „Gods Woord” Gods Woord? Is hier ook sprake van bast en kern? Met betrekking tot welke dingen geldt de autoriteit van Gods Woord?” — om dan tenslotte ten aanzien van de materie waarin de synode haar beslissingen nam tot deze vrij vage, onbestemde uitspraak te komen: „En aangezien nu de beschrijving van den paradijsstaat en den val van dien aard is, dat zij tot op den huidigen dag toe vrijwel ongeassimileerd staat naast onze overige theologische kennis, aangezien met name de zintuigelijke waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens de exegese voor bijna onoverkomelijke moeilijkheden plaatst, aangezien het a priori geenszins vaststaat dat het oud-Semitische wereldbeeld geen invloed gehad heeft op de beschrijving van den paradijsstaat, ja meer, aangezien het a priori geenszins vaststaat dat de oud-Semitische voorstellingswereld geen accidenteel element gevormd heeft bij die beschrijving, zoodat het vermoeden geenszins ongegrond

is dat hier een andere dan de zintuigelijk waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens mogelijk is, acht ik het ongeoorloofd om de aanvaarding van deze zintuigelijk waarneembare opvatting voor te stellen als een kwestie van „eenvoudig Schriftgeloof”; aan hen die een andere opvatting voor mogelijk houden eenvoudig Schriftgeloof te ontzeggen en hen den volke voor te stellen als aanranders van de autoriteit van Gods Woord”.

Ten slotte deelt hij nog mede waarom hij op de classis Bolsward op de vraag of hij zich conformeerde niet met een eenvoudig „ja” of „neen” wilde ingaan. Een bevestiging van deze vraag zou den schijn hebben verwekt, alsof hij „met uwe vergadering van oordeel was, dat allen die een andere opvatting voor mogelijk hielden aanranders zijn van de autoriteit van Gods Woord; dat het gewettigd is uit oorzaak van dergelijke kwesties scheuring te veroorzaken in de kerk van Christus, en dat de schorsing en afzetting van de bekende predikanten gerechtvaardigd was”. Ja dat hij „in voorkomende gevallen verplicht zou zijn om mede te werken aan censuur tot excommunicatie toe ten opzichte van gemeenteleden die zich voor de geschorste predikanten verklaarden, omdat het onmogelijk is om aanranders van de autoriteit van Gods Woord na lankmoedig vermaan op den duur als leden der gereformeerde kerk te dulden”.

Is dit, saamgevat, de inhoud van het bezwaarschrift van ds Vermaat, waarover hij nader ter synode nog mondeling toelichting gaf, dan komen wij nu tot de vraag hoe over zijn gravamina te oordeelen.

Het komt ons voor dat dit oordeel drieërlei betreft. *Allereerst* enkele, zeker niet onbedenkelijke uitdrukkingen, waarvan ds Vermaat zich bij zijn uiteenzetting bedient. *Dan* de motiveering van zijn gravamina zelf. *En ten laatste* zijn houding tegenover den eisch tot conformeeren.

Op alle opvallende uitdrukkingen in te gaan, zal wel niet noodig zijn, waar hijzelf zich in het begin van zijn bezwaarschrift meent te moeten verontschuldigen over een wel eens wat „scherp oordeel”, dat hij heeft moeten vellen. Toch zijn er uitdrukkingen die we niet zonder meer kunnen laten passeeren.

Allereerst die waarin hij het „onschriftuurlijk, zoo niet tegenschriftuurlijk” noemt bij de „eenheid” waarover hij spreekt te denken aan „de eenheid van alle gereformeerden” en niet veeleer aan „de eenheid der geloovigen als *communio sanctorum*” waarvan in de 55e vraag van den Catechismus wordt gesproken.

Heel duidelijk is de bedoeling hierbij van ds Vermaat niet. Bedoelt hij, dat achter of onder de gemeenschap onzer gereformeerde kerken de geestelijke eenheid van alle geloovigen schuilt en werkt, gelijk zij in de 55e vraag van den Catechismus als voorwerp des geloofs wordt behandeld, en deze geestelijke geloofsgemeenschap niet beperkt is tot degenen die van onze gereformeerde belijdenis professie doen, dan is tegen deze meening zeker geen bezwaar. Gaat het echter om het uitkomen van deze geestelijke eenheid en de oefening dezer gemeenschap naar buiten, dan is het niet alleen niet „onschriftuurlijk”, laat staan „anti-schriftuurlijk”, maar in den aard der zaken zelf gegrond, dat de oefening der gemeenschap alleen kan plaats vinden met degenen met wie ten aanzien althans van de hoofdzaken der door God ons geopenbaarde waarheid overeenstemming is. Ds Vermaat ontkent dan ook zelf in zijn bezwaarschrift de rechtmatigheid van een „ordelijke gebondenheid aan de kerkelijke belijdenis”, het accoord van kerkelijke gemeenschap, niet. Het is ook de Catechismus zelf die in het antwoord op de 54e vraag spreekt van een saamvergadering der kerk „in de eenigheid des *waren* geloofs”. En welke gereformeerde zal niet de gereformeerde belijdenis als de voor hem meest zuivere uitdrukking van dit „ware geloof” beschouwen!

Niet minder bedenkelijk, zoo niet meer, is de uitdrukking welke bij de ontwikkeling van zijn tweede bezwaar wordt gebruikt, wanneer hij vragenderwijze spreekt van „Gods Woord in Gods Woord”, en in de Schrift van „bast en kern”, en de vraag opwerpt: „Met betrekking tot welke dingen geldt de autoriteit van Gods Woord?” Hierbij maken zijn woorden den indruk, alsof hij den inhoud der Schrift in tweeën deelt, waarvan het eene deel wel, en het andere deel niet als „Gods Woord” moet worden beschouwd. Met allen nadruk en beslistheid moet daartegenover aan de belijdenis worden vastgehouden dat zonder eenige uitzondering geheel de Heilige Schrift als „Gods Woord” met voor ons „Goddelijke autoriteit moet worden gehandhaafd, in haar geheel en in haar deelen”, in inhoud en vorm, al is daarmede niet ontkend dat er in de openbaring der Schrift ook een menselijke factor is, en de erkenning van dezen menschen factor wel eens voor vragen stelt die niet altijd even gemakkelijk zijn op te lossen, hoewel hierin dan voor het geloofsbesef nog niet de minste reden ligt, om de erkenning van geheel de Schrift als

„Gods Woord” en daarmee de Goddelijke onfeilbaarheid en autoriteit dier Schrift in haar geheel of in haar deelen ook maar in het allerminst prijs te geven.

Komen we nu in de tweede plaats tot den inhoud van de gravamina van ds Vermaat zelf, dan kunnen we niet zeggen, dat zij ook in dit opzicht voor ons bijzonder steekhoudend lijken.

Ds Vermaat erkent bij handhaving van het door hem bedoelde „vrijheidsprincipe” ook de rechtmatigheid van een „ordelijke gebondenheid aan de kerkelijke belijdenis”. Waar de grenzen liggen tusschen deze „gebondenheid” en „vrijheid” weet hij niet aan te geven en dit is ook volgens hem niet wel aan te geven. Hoe onzeker moet dan toch voor hemzelf de vraag blijven, of de synode deze grenzen wel waarlijk overschreden heeft. De criteria door hem daarvoor genoemd, schijnen ons zeker niet voldoende. We laten de vraag, of de stemhebbende leden der synode wel competent waren om over de kwesties, die aan de orde waren gesteld, te oordeelen, begrijpelijkerwijze buiten bespreking. Wanneer ds Vermaat echter schijnt te meenen, dat een synode alleen dan „belijdenisuitspraken” mag doen wanneer deze „een algemeene en vruchtbare strekking voor het geestelijk leven hebben”, of „een richtsnoer bevatten voor den zedelijken wandel”, of „licht werpen over de problemen” die erbij betrokken zijn, dan neemt ds Vermaat de bevoegdheid eener generale synode toch wel wat eng. Tot zulk een uitspraak kan een synode zich bijv. ook geroepen achten, wanneer zij zich onder de leiding van Gods voorzienig bestel voor zulk een uitspraak ziet gesteld en zij zulk een uitspraak voor den welstand van des Heeren kerk nuttig en noodig acht. Uwe vergadering heeft metterdaad gemeend tot zulk een uitspraak in de zaak-dr Geelkerken zich te moeten geroepen achten. Van ds Vermaat mag worden verwacht, dat hij zich aan dit meerder oordeel der in synode vergaderde kerken onderwerpt, terwijl hijzelf moge toezien, dat een eenzijdige handhaving van het „vrijheidsprincipe” niet bij hem tot ondermijning van het gezag der belijdenis leidt.

In overeenkomstigen zin moet ook geoordeeld worden over het bezwaar van ds Vermaat tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode aan „het oogpunt der eenheid” ontleend. Dat in het algemeen genomen de handhaving van de eenheid in belijdenis niet tekort mag doen aan de — mits goed opgevatte — rechtmatige eenheid der belijders behoeft niet te worden betwist. Het is ons echter uit het bezwaarschrift van ds Vermaat niet duidelijk geworden dat uw vergadering zich ook hierbij aan een overschrijding van betamelijke grenzen heeft schuldig gemaakt. Veelmeer meende althans de synode zelf tot handhaving van de rechte eenheid der belijders tot het nemen van de bedoelde dogmatisch-exegetische beslissingen geroepen te zijn, en van ds Vermaat mocht o.i. ook in dit opzicht wel weer ietwat meer vertrouwen in de synode en hare beslissingen worden verwacht.

Wat betreft het tweede gravamen, schijnt het ons toe, dat wij met de opmerking kunnen volstaan, dat het ons toch wel wat bedenkelijk voorkomt, zich door op zulke vage mogelijkheden gegronde vermoedens te laten leiden in zijn houding tegenover beslissingen eener generale synode, als ds Vermaat in zijn bezwaarschrift doet ten aanzien der bekende resolutie door de synode omtrent de bekende vier punten in het paradijsverhaal genomen, en dat voorzoover ons bekend is, wat ds Vermaat noemt het oud-Semitische wereldbeeld op de in de beslissing der synode genoemde punten nooit eenigen invloed heeft gehad.

Moeten aldus o.i. de gravamina van ds Vermaat als ongegrond worden afgevoerd, dan kan ook kwalijk zijn houding tegenover den eisch der classis Bolsward bij ons eenige instemming vinden. We laten de gevolgtrekkingen welke anderen of ds Vermaat zelf uit een volmondige bevestiging van de voorgelegde vraag mochten willen maken voor wat zij zijn. Het schijnt ons toe nooit als „onwaarachtig” te kunnen worden gebrandmerkt wanneer iemand eerlijk antwoordt op vragen die worden voorgelegd. Begrijpen we het goed, dan schijnt ds Vermaat eenerzijds tegen een bevestigend antwoord, op zichzelf genomen, geen bezwaren te hebben. De „zintuigelijk-waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens” verwierp hij niet, al schijnt hij aan de andere zijde om allerlei redenen de „figuurlijke opvatting van het spreken van de slang”, hoewel geenszins zeker, althans aanvankelijk niet onmogelijk te hebben geacht, en hooren ook wij in zijn bezwaarschrift dat „met name de zintuigelijke waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens de exegetische voor bijna onoverkomelijke moeilijkheden plaatst”, dat om bepaalde redenen volgens hem een andere dan de zintuigelijk-waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens mogelijk is en hij het daarom ongeoorloofd acht om de aanvaarding van deze zintuigelijk waarneembare opvatting voor te stellen als een kwestie van „eenvoudig Schriftgeloof”, en aan hen die een andere opvatting voor mogelijk achten eenvoudig Schriftgeloof te ontzeggen en hen den volke voor te stellen als aanranders van de autoriteit van Gods Woord.

Dat daarom ds Vermaat nog de beslissingen van de synode aanvaarde en belove ze ten grondslag te leggen aan wat hij leert.

Saamvattend adviseert de commissie derhalve de synode: [volgt in art. 397].

W. A. VAN ES, *rappporteur*.

BIJLAGE LX.

Art. 397.

*Aan de generale synode van de gereformeerde kerken,
vergaderd te Assen.*

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uit het verzoek der classis Bolsward van de gereformeerde kerken om te oordeelen over bezwaren door ds Vermaat, predikant bij de gereformeerde kerk te Makkum, tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen uwer vergadering, zoowel op den kerkeraad, als op de classis, mondeling ingebracht, is u reeds gebleken, dat deze bezwaren, thans voor uwe vergadering gebracht, eene voorgeschiedenis hebben, en ik meen, dat het èn voor u èn voor mij niet ondienstig is, als ik, alvorens tot de ontwikkeling mijner bezwaren over te gaan, eerst zoo kort mogelijk de voorgeschiedenis releveer.

In den herfst van het vorige jaar vervoegde zich een belijdend lid mijner gemeente, de heer H. F. Risselada, bij mij, met het verzoek, of hij van mij de toen verschenen brochures van dr Geelkerken ter lezing mocht hebben. Ik bewilligde in dat verzoek en stelde hem de eerste drie toenmaals verschenen vlugschriften van dr G. ter hand.

Eenigen tijd later kwam hij nogmaals bij mij, maar nu met het verzoek, of hij eens met mij over den inhoud dier vlugschriften spreken mocht, aangezien er allerlei punten in waren die hem niet recht helder waren. Nadat ik ook in dit verzoek bewilligd had, vonden twee saamsprekingen plaats, waarbij ik hem o. m. wees op allerlei moeilijkheden die de exegese van Gen. 2 en 3 met zich bracht. Het gesprek liep ten slotte ook over de slang en haar spreken en in dat verband sloeg ik hem een figuurlijke opvatting voor van het spreken der slang, die ik om allerlei redenen, hoewel geenszins zeker, dan toch niet onmogelijk achtte.

Korten tijd daarna kwam gemelde broeder op den kerkeraad met een bezwaarschrift tegen deze opvatting, welk bezwaarschrift hij later omzette in een formeele aanklacht dat ik de autoriteit van de H. Schrift aanrandde.

De kerkeraad, die zich vereenigde met den zakelijken inhoud van br R's aanklacht (waarin een verweerschrift mijnerzijds geen verandering bracht) en tevens van harte instemde met de beslissingen uwer vergadering, was toen uiteraard genoopt mij te vragen, of ik mij nu ook met die beslissingen conformeerde, hetgeen weer leidde tot mondelinge ontwikkeling van bezwaren mijnerzijds.

De kerkeraad besloot daarop het advies in te winnen van de kerkvisatoren. Deze, met den kerkeraad vergaderd hebbende in een van de eerste dagen van April, adviseerden om de geheele zaak te brengen op de eerstkomende classicale vergadering.

Aan dit advies gaf de kerkeraad gehoor en diende dienovereenkomstig op de classicale vergadering van 5 Mei l.l. een bezwaarschrift tegen zijnen dienaar des Woords in.

De procedure voor de classis, waarin deze werd bijgestaan door den provincialen deputaat ds Koopmans, en door de bekende synodale commissie, heeft er ten slotte toe geleid, dat de classis zich hierin liet vinden, dat ik mijne op de kerkeraad en classis ontwikkelde bezwaren, voor 20 Aug. bij uwe vergadering schriftelijk zou indienen en dat de kerkeraad van Makkum bewilligde in de opschorting van de verdere behandeling van zijn bezwaarschrift totdat uwe vergadering over mijne bezwaren uitspraak had gedaan.

Het is nu, na dezen weg afgelegd te hebben, dat ik mijne bezwaren aan uwe vergadering voorleg.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders, als ik mijne bezwaren u voorleg, doe ik dit, omdat ik niet anders kan en mag. Om allerlei redenen, die hier niet behoeven te worden uiteengezet, zou het voor mij veel gemakkelijker zijn om te zwijgen en mij stilweg met uwe beslissingen te conformeren. Meer dan den strijd, bemin ik de rust. Doch zoo ik zweeg, zou ik mijn geweten geweld aandoen. Is mijn oordeel

scherp, nochtans hoop ik dat gij dit van mijn standpunt eenigermate zult kunnen billijken; voor mij zal het des te erger zijn indien het onjuist is. Maar waar gij ons, die zich niet kunnen conformeren, als schismatieken en aanranders van de autoriteit van Gods Woord brandmerkt, wat welbeschouwd, ons kerkelijk en geestelijk doodvonnis inhoudt, dan ligt het in den aard der zaak, dat ons oordeel over zulk een vonnis, waarmede wij ons niet kunnen vereenigen, niet zacht kan zijn.

Mijne bezwaren dan raken in de eerste plaats de dogmatisch-exegetische beslissingen en in de tweede plaats het bekende rondschrijven aan de gereformeerde kerken.

I. *Gravamen tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen.*

Mijn gravamen tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen raakt niet zoozeer den inhoud dier beslissingen. Uit de korte voorgeschiedenis, die ik gaf, heeft uwe vergadering kunnen opmerken dat ik een andere opvatting voorsloeg van het spreken der slang dan de in onze gereformeerde kringen algemeen heerschende. Doch het is niet mijne bedoeling om met uwe vergadering over het al of niet juiste van die opvatting in discussie te treden. Ik wil uwe vergadering op dien weg juist niet volgen. Integendeel; ik protesteer juist *tegen het feit* dat uwe vergadering in deze materie kerkelijk bindende beslissingen genomen heeft.

Ik protesteer daartegen *a* uit een oogpunt van *vrijheid*,
b uit een oogpunt van *eenheid*.

a Uit een oogpunt van vrijheid.

Gij, synode, hebt m. i. het vrijheidsprinciep aangetast, welks handhaving zoo noodzakelijk is voor de ontwikkeling van het geestelijk leven in elke richting. Uiteraard heb ik in dit verband het oog op het vrijheidsprinciep in zijn toepassing op theologische onderzoekingen en de publicaties daarvan.

Om misverstand te voorkomen, moet ik even verklaren, hoe ik deze vrijheid versta. Ik stel ze niet zoo zeer tegenover als wel naast de ordelijke gebondenheid aan de kerkelijke belijdenis en aan de, daarmede verband houdende, in de kerk heerschende waarheidsopvattingen.

Niet tegenover die gebondenheid. Stelde ik ze tegenover die gebondenheid, dan zou daarin opgesloten liggen, dat ik die gebondenheid beschouwde als een onwaardige slavernij van den menschelijken geest, hetgeen geenszins mijn gevoelen is. Ik gedenk hier het woord van Christus: „de waarheid zal u vrij maken”. Ware vrijheid is gebondenheid aan de waarheid en aangezien de kerkelijke formulieren bedoelen te zijn, en in 't algemeen ook metterdaad zijn, reproductie van de Goddelijke waarheid, is gebondenheid aan deze formulieren alleszins eisch.

Edoch, deze formulieren zijn geenszins een absolute en volmaakte en volkomene uitdrukking van alle waarheid. De kerkhistorie heeft genoegzaam bewezen, dat niet slechts aanvulling, maar ook correctie noodig is.

Daarom moet in het kerkelijk leven niet slechts de eisch gesteld van ordelijke gebondenheid aan de belijdenis der kerk, maar moet ook daarnaast de vrijheid gehandhaafd van theologische onderzoekingen en de publicaties daarvan; eene vrijheid hierin bestaande dat de theologische onderzoeker het recht heeft zich zelfstandig met het voorwerp van zijn onderzoek bezig te houden, zonder zich vooruit te laten binden of te laten beheerschen door traditioneele dogmatische formuleeringen, noch naar hun historisch bedoelen, noch naar hun absoluut logischen inhoud.

Zonder twijfel brengt de handhaving van dit vrijheidsprinciep gevaar met zich. Elke vrijheid en ook deze kan worden misbruikt. In 't algemeen waarschuwt de apostel dat de vrijheid niet zal gebruikt worden tot een oorzaak voor het vleesch. Over die gevaren uit te weiden is hier niet noodig.

Ook kan van mij niet geëischt worden, dat ik hier de juiste grenzen van die vrijheid omschrijf, ja, het zal zelfs wel ondoenlijk zijn om hier preciese grenzen te trekken; maar de vrees voor de gevaren, die het gebruik dezer vrijheid met zich brengt, mag er nooit toe leiden deze vrijheid te verbieden of aan te randen. Zonder haar toch kan er niets groeien, en loopt het kerkelijk en geestelijk leven gevaar om te verstarren en te verdorren. Vooral in critieke tijden als de onze kan het onderdrukken dier vrijheid het droeve gevolg hebben dat levenskiemen worden verstikt, de profetie veracht en de Geest wordt gebluscht.

Naar mijne overtuiging is deze vrijheid reeds meer dan wenschelijk belemmerd door ons 17e eeuwsch onderteekeningsformulier voor de predikanten. Het is wel opmerkelijk dat de Dordtsche vaders dit formulier hebben vastgelegd. Zij zelve en in elk geval hun oudere tijdgenooten hebben een heerlijke geestelijke maar tegelijkertijd een zeer onkerkelijke actie gevoerd tegen de kerkleer waarin zij waren opgevoed. Gode zij dank, dat zij dit gedaan hebben. Mondeling en schriftelijk, publiek en privaot (ore et calamo, publice et privatim) hebben zij gestreden tegen

sommige van de voornaamste katholieke leeropvattingen van die dagen. Doch de vrijheid die zij voor zich zelven gebruikt hebben hebben zij blijkbaar aan hun nazaten niet gegund en met zorg en studie hebben zij een onderteekening-formulier vastgelegd waar geen speld tusschen te krijgen is.

Prof. H. H. Kuyper deelt in zijn studie over de Post-Acta der Dordtsche synode mede, dat dit onderteekening-formulier toenmaals reeds op grooten tegenstand bij vele predikanten stuitte. Men achtte, en m. i. terecht, dat het te kort deed aan de *libertas prophetandi*.

Doch dit verder daargelaten, de zaak ligt er nu eenmaal toe, dat nu, na 300 jaren de Dordtsche idealen op dit punt moeten verwezenlijkt worden.

Ja meer.

Nog niet tevreden met ons strak onderteekening-formulier, blijkt het nu, dat er in de gereformeerde kerken zelfs geen ruimte en vrijheid bestaat, om vraagstukken van wetenschappelijk-theologische aard die de Schriftuurlijke beschrijving raken van den paradijsstaat en den val rustig en kalm onder vak-theologen te behandelen.

In plaats van deze kwesties over te laten aan de vrije theologische studie in verband met de charismata die God aan zijn kerk geeft, zolang deze studie zich althans niet rechtstreeks en vijandig keert tegen de door de kerk beleden waarheden, wordt haastig een generale synode bijeengeroepen, en de stem-gerechtigde leden dezer synode, waaronder geen enkele oud-testamenticus is, waaronder zelfs niet een, die onder ons ook maar eenig wetenschappelijk theologisch gezag heeft, hebben den moed om het geweldige gewicht van hun momenteele kwaliteit, n.l. als leden der generale synode der gereformeerde kerken, te gebruiken, haast zou ik zeggen te misbruiken, om in een materie, waarin het hunzelve aan genoegzaam licht ontbreekt, kerkelijk bindende uitspraken te doen, en die aan anderen met gezag op te leggen. Hier mag terecht de vraag gesteld of er harmonie bestaat tusschen de innerlijke waarde van de stemmen der synode-leden en haar groot uitwendig kerkelijk gezag, welke harmonie, althans in kwesties als deze, noodzakelijk vereischte is, en zonder welke niemand eerbied voor zulke uitspraken kan of behoeft te hebben.

Deze uitspraken dragen dan nu volgens herhaalde en uitdrukkelijke verklaringen van de bekende synodale commissie op de classis Haarlem het karakter van belijdenis-uitspraken, waarvoor geloof geëischt wordt.

Maar, ik bid u, wat zijn dat voor belijdenisuitspraken?!

Zijn het waarheden met een algemeene en vruchtbare strekking voor het geestelijk leven? — Neen. Bevatten zij eenig richtsnoer voor den zedelijken wandel? — Neen. Werpen die uitspraken zelfs ook maar eenig licht over de problemen van het paradijsverhaal? — Nogmaals neen. Kortom in geen enkel opzicht dragen zij het karakter van belijdenis-uitspraken. Het zijn slechts uitspraken over losse, afzonderlijke Schriftgegevens, door de synode zonder innerlijken saamhang behandeld, en waarvan zij verklaard heeft: gij zult die gegevens zoo en zoo opvatten, anders wordt ge gerekend een aanrander te zijn van de autoriteit van Gods Woord, en kunt uw plaats in de gereformeerde kerken niet behouden.

In plaats van over deze kwesties kerkelijk bindende uitspraken te geven, ware het m. i. vruchtbaarder geweest indien de synode met allen ernst het vraagstuk onder de oogen had gezien, eenerzijds van ordelijke gebondenheid aan de kerkelijke belijdenis en anderzijds van genoegzame vrijheid van theologische onderzoekingen en de publicaties daarvan.

Dit vraagstuk toch dient zich met steeds klemmender ernst in de gereformeerde kerken aan, en moest zich ook vroeg of laat aandienen. In 1886 en uit krachtige reactie tegen de verwarring in de Ned. Herv. kerk hebben de leiders der doleantie bijna louter strak confessioneele elementen uit die kerk om zich vereenigd. Voor het toen levend geslacht bestond deze kwestie zoo goed als niet. We zijn thans echter in 1926, veertig jaren later. Een nieuw geslacht is opgestaan, het theologisch leven en denken heeft Gode zij dank ook in de gereformeerde kerken niet stilgestaan en dat leven vraagt betamelijke vrijheid van beweging.

Mijns inziens hadden kwesties, als waarover de synode uitspraak deed, gevoegelijk aan het vrije wetenschappelijk-theologisch onderzoek kunnen worden overgelaten. Ontstond tengevolge daarvan als rijpe vrucht een communis opinio, des te beter, maar dan zou er waarschijnlijk nog geen noodzaak zijn om dat resultaat in de confessie vast te leggen.

Ontstond er geen communis opinio, maar bleef er verschil van opvatting, dan zou men elkander daarin lichtelijk kunnen verdragen; en ontstonden nochtans twistingen, dan zou het m. i. de roeping eener synode zijn om tot vrede aan te sporen, en de discipelen van Christus op te wekken, om hun eenheid te zoeken,

niet in het saamstemmen over kwesties die zoover van het centrum liggen, maar in Christus en dien gekruisigd, en hun geestelijke kracht te zoeken in de geloofs-gemeenschap met Hem.

b Hiermede kom ik van zelf tot mijn tweede punt: ik protesteer tegen uwe beslissingen uit een *oogpunt van eenheid*.

Als ik het woord „eenheid” gebruik, zweeft mij niet voor den geest de gedachte aan de eenheid van alle gereformeerden, hetgeen ik een onschriftuurlijke, zoo niet tegen-schriftuurlijke gedachte vind; maar dan denk ik aan de éénheid der geloovigen, de *communio sanctorum*, waarvan onze Catechismus in antw. 55 zoo schoon de wortel en werkzaamheid omschrijft.

Hoe noodzakelijk is deze éénheid, deze gemeenschap, voor den opbouw en wasdom van het lichaam van Christus! Daarop wijst immers de apostel Paulus in zijn eersten brief aan de gemeente te Corinthe. Er zijn wel vele leden, doch er is maar één lichaam. En het oog kan niet zeggen tot de hand: ik heb u niet van noode, of wederom het hoofd tot de voeten: ik heb u niet van noode.

Loopen wij allen geen gevaar in deze zondige wereld om vast te loopen en te verzanden, ieder in eigen eenzijdigheid? Hebben conservatief aangelegde naturen niet de prikkel noodig van de meer progressieve, en moeten niet dikwerf progressieve geremd worden door conservatieve? Heeft de vaste leervorm geen behoefte aan het origineel-profetische om niet te verstarren, en heeft het origineel-profetische geen behoefte aan den vasten leervorm om voor ontsporing bewaard te blijven?

Kortom de leden van Christus kunnen elkander niet missen, de een mag niet tot den ander zeggen: ik heb u niet van noode. Zij hebben elkander noodig voor hun gemeenschappelijken wasdom.

Hoe noodig is de gemeenschap voor den enkele. Wat is gevaarlijker op geestelijk terrein dan isolement? Het enkele lid kan slechts wasdom krijgen door gemeenschap met het geheele lichaam.

Gaat er niet van de gemeenschap een bewarende en beschermende kracht uit op den enkele?

Voelde zelfs niet een man als David, toen hij door Saul's vervolging gedwongen werd om te zwerven buiten Israëls erve, de ellende en het geestelijk gevaar van zijn isolement, van zijn afgesneden zijn van het erfdeel des Heeren? Het zijn slechts enkelen, die geïsoleerd kunnen staan, rijk aangelegde en rijk begaafde persoonlijkheden, centrale persoonlijkheden, die het vaderschap in zich dragen van geestelijke nakomelingschap; maar dit zijn slechts enkelen, verreweg de meesten hebben de dragende en de beschermende kracht van de gemeenschap noodig, anders gaan zij in hun isolement geestelijk te gronde.

Moet aan ons, non-conformisten, dat ellendig en gevaarlijk lot beschoren zijn, dat wij straks komen te staan als een kleine geïsoleerde groep? Durft gij tot ons te zeggen: Wij hebben u niet van noode; ziet maar dat ge elders een goed heenkomen zoekt?

Gij brandmerkt ons als schismatieken, maar ik vraag u in allen ernst: Kweekt gij niet zelf een schismatieken geest onder het gereformeerde volk door de richting waarin ge u beweegt?

Een uwer adviseerende leden heeft mij medegedeeld, dat door u uitgesproken was, dat het ontoelaatbaar was, eenerzijds overtuigd te zijn dat dit of dat door Gods Woord als feit werd medegedeeld en anderzijds tegelijkertijd ruimte te laten voor een andere opvatting. Zelve hebt gij naar deze stelling gehandeld, en dan zult gij het ook moeten billijken als anderen u in dien weg volgen.

Om één punt te noemen. Er zijn onder ons gereformeerden duizenden die de stellige overtuiging hebben dat de scheppingsdagen moeten worden opgevat als dagen van 24 uur. Zij achten dit den klaarblijkelijken zin der Schrift. Zij zullen dus voor God verplicht zijn om een actie te beginnen tegen predikanten of hoogleeraren, die een andere opvatting van deze dagen zeer wel mogelijk achten. „Trouwewachters” die tot zulk een actie in staat zijn, worden er helaas wel in de gereformeerde kerken gevonden.

Moet dan weer over die kwestie uitspraak gedaan worden naar de eene of de andere zijde door een generale synode met navolgenden eisch van zich te conformeren aan degenen die dan weer bezwaar mochten maken tegen de synodale uitspraak?

Maar zoo worden de gereformeerde kerken hoe langer hoe meer afgetrokken van het fundament Christus en aan twistingen en schisma's prijsgegeven. Ziet toe welken geest gij voedt, en welke handen gij sterkt.

Ik voor mij weiger om u in dat spoor te volgen. Unitas — ik begeer ze van ganser harte als gij, maar — in necessariis. Ook alleen onder die conditie is de eenheid te handhaven, en in naam van die eenheid protesteer ik tegen de kerkelijk-bindende besluiten die gij in de bekende materie genomen hebt.

II. *Gravamen tegen het herderlijk schrijven aan de gereformeerde kerken.*

Mijn tweede bezwaar geldt evenzeer als het eerste, wezenlijk de dogmatisch-exegetische beslissingen, doch ik kleed het in dezen vorm, omdat ik het in dezen vorm en op den kerkeraad van Makkum en op de classis Bolsward heb ingebracht, en het is wenschelijk om zooveel mogelijk daarmede in aansluiting te blijven.

Dit bezwaar is speciaal gericht tegen de opwekking in dat schrijven om te blijven bij *de eenvoudigheid des geloofs* en in verband daarmede tegen de zinsnede „dat niet het gezag van eenige wetenschap boven dat van de H. Schrift worde gesteld, maar veeleer alle menschelijke wetenschap hieraan moet worden getoetst of zij met de leer der Heilige Schrift in overeenstemming is”.

De uitdrukking „eenvoudigheid des geloofs” aanvaard ik terstond, indien men op zuiver geestelijk terrein blijft, indien geloof genomen wordt in den zin, dien het in de Schrift heeft; indien men de Schrift leest met het doel waartoe zij gegeven is, n.l. om den mensch te brengen en te houden in de bewuste door God verordende verbondsbetrekking met Hem in zijnen Zoon Jezus Christus; in die verhouding te ontvangen wat daarin geschonken wordt en het doel te bereiken waartoe wij verordineerd zijn, n.l. het gelijkvormig worden aan den beelde des Zoons om den Drieënen God eeuwig te prijzen.

Ik aanvaard deze uitdrukking echter niet, gelijk ze in het herderlijk schrijven voorkomt n.l. in het licht van de tegenstelling met de wetenschap.

Ik vraag mij af, en ik meen op goede gronden: Staat het onder ons nog wel vast wat de stelling inhoudt: de Bijbel is Gods Woord; wat de uitdrukking beteekent: autoriteit der Heilige Schrift?

Hechten de theologen onder ons daaraan denzelfden zin als het eenvoudige gereformeerde volk?

Laat ik op enkele dingen wijzen.

Op historisch-wetenschappelijke gronden, geheel buiten de Heilige Schrift om, komt prof. Van Gelderen tot een opvatting van Gen. 11 : 10—32 die den klaarblijkelijken Schriftzin geen gering geweld aandoet.

Op natuurwetenschappelijke gronden, onwedersprekelijk-experimenteële, heeft men reeds lang het oud-semitische wereldbeeld losgelaten. Dit oud-semitische wereldbeeld is ook het oud-testamentische, en zoo men uit de stelling: de Bijbel is Gods Woord, zonder nadere keur consequenties trekt, moet men er toe komen, gelijk men er eertijds ook metterdaad toe gekomen is om aan dit verkeerde wereldbeeld normatief gezag toe te kennen.

Doch wie onzer gelooft nog op grond van Ps. 24 : 2, dat de aarde op de wateren gegrond is, ofschoon op die plaats uitdrukkelijk staat dat God zulks gedaan heeft?

Gezonde exegetische eischt juist, om eerlijk te erkennen, dat de heilige schrijver het zoo bedoeld heeft. Zoo is het ook nog opgevat in de periode der kerkvaders.

Theophilus zegt: „dat de Heere de aarde op de wateren heeft gegrondvest”.

Athanasius zegt: „De aarde steunt niet op haarzelf, maar heeft zich neergelaten op de substantie van het water”. En verder: „of wie zal, wanneer hij ziet, dat de aarde zelf, die van nature buitengewoon zwaar is, het water tot haar fundament heeft, en onbewegelijk liggen blijft op dat wat zich van nature beweegt, niet tot het inzicht komen, dat er een God is die dit verordend en gemaakt heeft”.

De geestelijke zin van Ps. 24 : 1 en 2 is zeker deze, dat de dichter God prijst als de wonderbare Schepper van het heelal en Hem eert als souverain en eigenaar van al het geschapene, doch met deze eeuwige waarheid is voor hem de toenmalige gebrekkige voorstelling van den bouw van het heelal verbonden, en het was het zoogenaamde „eenvoudige Schriftgeloof” dat genoemde kerkvaders bewoog met die eeuwige waarheid ook de daarmede gepaard gaande gebrekkige voorstelling, als door God geopenbaard, te aanvaarden.

Overeenkomstig datzelfde zoogenaamde „eenvoudige Schriftgeloof” heeft niet alleen Rome, maar hebben ook de reformatoren zich met alle macht gekant tegen het Copernicaansche wereldbeeld. Luther noemde de voorstanders van dat wereldbeeld dwazen („diese Narren”). Calvijn deed ze in den ban en roept uit in zijn commentaar op Genesis: Wie durft het te wagen de autoriteit van Copernicus in de plaats te stellen van die van den Heiligen Geest.

Turretinus stelde zich in dit opzicht nog tegen Galilei, Kepler en Newton.

John Owen verklaarde, dat dit wereldbeeld botste met het duidelijk getuigenis der Heilige Schrift en Wesley betichtte de aanhangers van dit wereldbeeld van ongelooft.

En thans? Er is wel geen enkel theoloog, die over 't geheel de juistheid van het Copernicaansche wereldbeeld aan redelijken twijfel onderhevig acht en die niet op dit punt aan de wetenschap, ik zeg niet tegenover de Heilige Schrift en haar geestelijken zin, maar wel terdege tegenover oudere opvattingen van Schriftautoriteit en Schriftgeloof, gelijk heeft gegeven.

Wie geloofthans nog aan het bestaan van een uitspannel in den zin dien dit woord in de Heilige Schrift heeft, als een koepel die zich boven de aarde welft en waarlangs zich zon, maan en sterren bewegen?

In zijn locus de creatione zegt dr A. Kuyper van den tweeden scheppingsdag: „dit is die merkwaardige tweede dag, waarop God *niets* geschapen heeft”, — hoewel er uitdrukkelijk staat in Gen. 1 : 7: „en God maakte dat uitspannel”. Waar is hier het eenvoudig Schriftgeloof?

De lessen der historie hebben m.i. voldoende geleerd dat de kwestie van Schriftgezag en Schriftgeloof niet zoo eenvoudig is, als zij voor velen schijnt te wezen.

Wij kunnen waarlijk niet meer volstaan met een abstract-logische bewerking van het dogma der Schrift-inspiratie. Die zich hiermede tevreden stellen zijn zelve oorzaak, dat voor vele intellectueelen, die nog niet tot den geestelijken zin der Schrift doordrongen, de autoriteit van Gods Woord geschokt wordt.

De groote vraag is: Wat is in „Gods Woord” Gods Woord? Is hier ook sprake van bast en kern? Met betrekking tot welke dingen geldt de autoriteit van Gods Woord?

Kortom, wij hebben ons te bezinnen op een juiste Schriftbeschuwing. En aangezien nu de beschrijving van den paradijsstaat en den val van dien aard is, dat zij tot op den huidigen dag toe vrijwel ongeassimileerd staat naast onze overige theologische kennis, aangezien met name de zintuigelijke waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens de exegese voor bijna onoverkomelijke moeilijkheden plaatst; aangezien het apriori geenszins vaststaat dat het oud-semitische wereldbeeld geen invloed gehad heeft op de beschrijving van den paradijsstaat, ja meer, aangezien het apriori geenszins vaststaat, dat de oud-semitische voorstellingswereld geen accidenteel element gevormd heeft bij die beschrijving, zoodat het vermoeden geenszins ongegrond is, dat hier een andere dan de zintuigelijk waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens mogelijk is, acht ik het ongeoorloofd om de aanvaarding van deze zintuigelijk waarneembare opvatting voor te stellen als een kwestie van „eenvoudig Schriftgeloof”; aan hen die een andere opvatting voor mogelijk houden eenvoudig Schriftgeloof te ontzeggen, en hen den volke voor te stellen als aanranders van de autoriteit van Gods Woord.

Om de hier ontwikkelde redenen, weleerwaarde synode, heb ik geweigerd om op den eisch van de classis Bolsward om met een „ja” of „neen” te antwoorden op de vraag of ik mij conformeerde, in te gaan.

Zoo ik „neen” antwoordde, kreeg het den schijn, dat ik de zintuigelijk waarneembare opvatting van de 4 bekende gegevens verwierp, hetgeen niet het geval is; antwoordde ik „ja”, dan zou dit „ja” meer inhouden dan waarmede ik kan instemmen.

Ik zou dan voor ons kerkelijk publiek de houding aannemen, alsof ik met uwe vergadering van oordeel was, dat allen, die eene andere opvatting voor mogelijk houden, aanranders zijn van de autoriteit van Gods Woord; dat het gewettigd is, uit oorzaak van dergelijke kwesties scheuring te veroorzaken in de kerk van Christus, en dat de schorsing en afzetting van de bekende predikanten gerechtvaardigd was. Ja, in voorkomende gevallen, zou ik verplicht zijn om mede te werken aan censuur tot de excommunicatie toe ten opzichte van gemeenteleden die zich voor de geschorste predikanten verklaarden, want het is onmogelijk om aanranders van de autoriteit van Gods Woord, na lankmoedig vermaan, op den duur als leden der gereformeerde kerk te dulden.

Aangezien zulk eene houding mijnerzijds lijden zou aan een vreeselijke onwaarachtigheid voor God en de menschen, daar ze niet gedragen zou worden door een hartelijke overtuiging, was het mij onmogelijk om de vraag of ik mij conformeerde met „ja” te beantwoorden.

In de hoop dat dit bezwaarschrift niet zonder eenige vrucht mag zijn, welke dan ook, bid ik uwe vergadering bij de behandeling van dit en andere bezwaarschriften de leiding des Heiligen Geestes toe.

C. VERMAAT,

predikant bij de gereformeerde kerk te Makkum c. a.

Beekbergen, 18 Aug. 1926.

BIJLAGE LXI.
Art. 398.

**RAPPORT inzake het voorstel van dr. J. G. Ubbink,
te Zevenhoven.**

Dr J. G. Ubbink, dienaar des Woords te Zevenhoven, komt tot de synode met het voorstel: „dat zij, voor zij nieuwe besluiten neemt of reeds genomene bevestigt

of herziet, eene commissie (liefst niet met uitsluiting van hen, wier zaak men onderzoeken wil) benoeme, tot onderzoek van de nieuwe strooming in ons kerkelijk leven, om in staat gesteld te worden een rechtvaardig oordeel te oordeelen over deze *algemeene* zaak; en herstelle het geschokte vertrouwen tot op dien; ook herstelle zij tot op dien in zijn eer en ambt elken predikant door de actie tegen deze algemeene zaak getroffen".

Dit voorstel gaat vergezeld van een eenigszins breede memorie en van een vrij uitvoerige „nadere toelichting". In deze stukken merkt dr Ubbink het volgende op. Voor de zaak van dr J. G. Geelkerken aan de orde kwam, was „er reeds een veel algemeener zaak, die reeds veel langer onrust verwekt had, en die algemeen van den beginne aan, ook publiek in de pers in verband gebracht werd met die van dr Geelkerken". Ter verduidelijking van deze uitspraak schrijft dr U.: „Men zeide, dat er reeds lang wat broeide, men sprak van 'n andere geest, dan we gewend zijn", van de zaak „der intellectueelen" of der „jong-gereformeerden"; maar hoeveel er verder ook gefluisterd werd — men bracht het zelfs in verband met het onderwijs aan de Vrije Universiteit — wat het eigenlijk was, wist niemand". „Deze nieuwe geest schijnt niet slechts anders te staan tegenover de Heilige Schrift maar ook tegenover de verschillende uitingen van ons godsdienstig leven, kerk, belijdenis, leer der kerk, gezag, leertucht, geloof, Schriftgezag en Schriftgeloof, en eveneens in de verhouding tot de wetenschap, de kunst en de cultuur in 't algemeen". Nu komt 't er op aan, dat er licht opgaat over vragen als deze: Is deze andere, nieuwe geest onder ons, inderdaad dezelfde als van dr Geelkerken? Moet hij beschouwd als niet van de minste beteekenis? Of als een geraffineerde aanval van den duivel zelf op onze kerken? Of als een geest, die hoogelijk te waardeeren is als van den Heere en zijn Geest zelf gewerkt? Thans weten we echter niets van zijn eigenlijk streven, van zijn eigenlijken aard, wezen of doel. Daarom mogen we over deze zaak niet oordeelen en ook niet laten oordeelen. En toch heeft de synode reeds in haar herderlijk rondschrjven en in haar „Open Brief" dit algemeen verschijnsel in 't algemeen geoordeeld en veroordeeld en zijn reeds enkele predikanten geschorst en afgezet. Is hiermede het eerste stuk van dr Ubbink weergegeven, dan volg nu de opmerking, dat het tweede niet geheel in overeenstemming is met het eerste. Immers tracht nu dr Ubbink zelf het licht te ontsteken over deze nieuwe strooming: „Als deze nieuwe strooming door iets gekarakteriseerd wordt, dan is het juist de ernst om zich niet langer met makkelijk omstootbare en dus het ongelooft en den twijfel in-de-hand-werkende, slechts-verstandelijke-niet-met-de-werkelijkheid-rekenende redeneeringen en theorieën tevreden te stellen (al zijn ze ook van ouden datum) maar tot de dieper liggende werkelijkheid zelve door te dringen, ten opzichte der vroomheid, der religie, der kerk en zoo ook ten opzichte van Gods Woord..." „Als ik goed zie, dan wil zij, en m. i. terecht, in de kerk en de religie, het veel diepere geloof verdedigen en zijn eigen plaats hergeven tegenover de aanmatigingen, reeds van oude dagen af, van de veel oppervlakkiger rede; om in de kerk en de religie, het terrein van het geloof, tegenover een ingedrongen rationalisme, weer aan het geloof te hergeven het eerste en het laatste woord". En zoo wordt juist, mede door toedoen der synode, aan de nieuwe strooming verweten ongelooft en bedektelijke, dus verraderlijke bestrijding van het geloof, het hart onzer Christelijke religie, en van de Heilige Schrift, de diepe en innige bron van al onze Christelijke kennis. Dat vervult dr Ubbink met droefheid. Het komt hem „niet onmogelijk voor, dat wij het eigenlijk wezen van het jonge streven te zoeken hebben op geen ander plan, dan dat van den nieuwen, door God Zelf ons geschonken, algemeenen geestesstroom van onzen tijd. Waaruit tevens verklaard zou zijn, dat zich dit verschijnsel het sterkst openbaart, daar waar men het meest met dezen nieuwen tijdsstroom in aanraking komt en die door aanleg of leeftijd of arbeid, bijv. in de wetenschap en de kunst, er het meest voor openstaan; maar vooral bij de jonge theologen, de jonge predikanten en studenten, die met de grootste inspanning van al hun krachten, meestal wel in de eenzaamheid, arbeiden om den weg te vinden voor zich zelf, maar ook straks voor anderen in den nieuwen tijdsstroom het licht juist van Gods Woord te kunnen laten schijnen."

Uwe commissie waardeert gaarne de goede bedoeling van dr Ubbink maar kan zich met zijn dubbel voorstel niet vereenigen. Wat het eerste verzoek — de benoeming eener commissie tot onderzoek van de nieuwe strooming in ons kerkelijk leven — aangaat, rust dit op deze gronden. Ongetwijfeld is het de roeping van de kerken acht te geven op de stroomingen van den tijd en inzonderheid van nieuw opkomende stroomingen in haar midden, maar hieruit vloeit nog niet voort, dat de kerken thans gehouden zouden zijn door deputaten een onderzoek naar de z.g. nieuwe strooming te doen instellen. Wat tot dusver, en thans ook door dr Ubbink, over deze nieuwe strooming is geschreven is zoo vaag, dat een onderzoek naar

deze strooming van te voren tot vruchteloosheid is gedoemd. De kerken plegen concrete onderwerpen en zaken aan de orde te stellen en daartoe behoort deze zaak niet. Bovendien wanneer alle door dr Ubbink genoemde punten aan de orde werden gesteld, dan zou er gevaar bestaan, dat de kerken hier en daar een terrein betraden, dat het hare niet is en waartegen onze kerkenorde in artikel 30 met deze woorden waarschuwt, dat door de kerkelijke vergaderingen alleen kerkelijke zaken aan de orde mogen gesteld. Veel profijtelijker dan een onderzoek door deputaten zou dan ook zijn eene heldere, goed doordachte, systematische en rondborstige uiteenzetting van de zijde van hen, die zich tot deze nieuwe strooming rekenen. Zij zelve kunnen hier het begeerde licht ontsteken en de kerken in staat stellen een oordeel te vellen. Daarbij mogen zij zich dan onthouden van voorstellingen die met de waarheid in strijd en voor het broederhart zeer pijnlijk zijn. Dr Ubbink schijnt een oordeel over de hedendaagsche theologie te vellen, waarvoor geen enkel bewijs wordt aangevoerd en waarvan we 't aan hem overlaten voor zijne eigene conscientie uit te maken, of hij hiervoor genoegzame gronden heeft.

Uwe commissie ontraadt u eveneens de aanneming van het tweede verzoek van dr Ubbink: „de synode herstelle het geschokte vertrouwen tot op dien; ook herstelle zij tot op dien in zijn eer en ambt elken predikant door de actie tegen deze algemeene zaak getroffen”; — omdat door dr Ubbink zelfs niet is beproefd aan te toonen, dat zonder een oordeel over de nieuwe strooming over de 4 betrokken punten uit Gen. II en III geen uitspraak gedaan had mogen worden en het ons voorkomt, dat deze zaak wel op zich zelf kon worden afgedaan.

Uwe commissie biedt u deze conclusies aan: [volgt in art. 398].

A. G. HONIG, *rapporteur.*

BIJLAGE LXII.
Art. 398.

Zevenhoven, 30 Augustus 1926.

Aan de buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, vergaderd te Assen in den jare 1926.

Eerwaarde, weleerwaarde en hooggeleerde broeders.

Om recht en waarheid, tot rust en bloei in onze kerken, wend ik mij tot u. Toen de zaak van dr J. G. Geelkerken door u ter hand genomen werd en door onze kerken op licht gehoopt werd in deze zoo veelszins duistere zaak, was er echter reeds een veel algemeener zaak, die reeds veel langer onrust verwekt had, en die algemeen van den beginne aan, ook publiek in de pers in verband gebracht werd met die van dr Geelkerken.

Over deze *algemeene* zaak, die veel verder reikte en dus van veel grooter belang is, dan de zeer *bijzondere* van dr Geelkerken, en die ons daarom zoozeer ter harte gaat, die ook door u met de zoeven genoemde in verband gebracht is, — over deze is door onze kerken toen vooral op licht gehoopt. Men zeide, dat er reeds lang wat broeide, men sprak van „'n andere geest, dan we gewend zijn”, van de zaak der „intellectueelen”, of der „jong-gereformeerden”, maar hoeveel er verder ook gefluisterd werd, — men bracht het zelfs in verband met het onderwijs aan de Vrije Universiteit — wat het eigenlijk was, wist niemand. Zonder eenig verder onderzoek nam men echter aan, toen de zaak van dr Geelkerken aan de orde kwam, dat hij degene was, die zich durfde openbaren, dat hij de woordvoerder, de leider en het centrum ervan was.

En algemeen was men in de stellige verwachting, dat met het licht over de *bijzondere* zaak van dr Geelkerken ook het licht over de *algemeene* zaak der „jong-gereformeerden”, zal ik nu maar zeggen, door u geschonken zou worden.

Aangezien nu echter deze algemeene zaak door u ook niet maar een enkel oogenblik voorwerp was van *opzettelijk* onderzoek, ook aan geen enkele commissie eenige opdracht daartoe verstrekt werd, en bijgevolg daarover ook geen enkel rapport inkwam, noch inkomen kon, is ook over deze zaak, geen licht aan onze kerken verschaft, verkeerden deze alsnog daarover in dezelfde duisternis als tevoren, en zijn zij daarom door u niet instaat gesteld tot eenig oordeel over deze zaak.

En toch is juist dit licht het licht, dat we meer dan eenig ander noodig hebben.

Met het licht over de algemeene eigenlijke zaak, zouden al de formeele en kerkrechtelijke moeijelijkheden, waarmee we nu zitten, in eenen al haar beteekenis verliezen; wij vóór- en tegenstanders van dit nieuwe in onze kerken, beiden zouden weten waar zij zich aan te houden hadden, want men kon uitmaken of deze zaak zelf al of niet, of voor hoever ze in onze kerken geduld werd.

Indien we dit licht hadden, zoo zouden we *weten*, en niet slechts gissen, wat missen doet, allereerst of deze andere, nieuwe geest onder ons, inderdaad dezelfde is als van dr Geelkerken; vervolgens, aangezien deze nieuwe geest niet slechts anders schijnt te staan tegenover de Heilige Schrift, maar ook tegenover de verschillende uitingen van ons godsdienstig leven, kerk, belijdenis, leer der kerk, gezag, leertucht, geloof, Schriftgezag en Schriftgeloof, en eveneens ook anders schijnt te staan in de verhouding tot de wetenschap, de kunst en de cultuur in 't algemeen, — we zouden dan weten of en in hoever deze nieuwe geest onder ons moet beschouwd, misschien, bij nader inzien, als niet van de minste beteekenis, misschien als in den grond een geraffineerde aanval van den duivel zelf op onze kerken, misschien ook als een, die hoogelijk te waardeeren is als van den Heere en Zijn Geest zelf gewerkt.

Nu *weten* wij van dit alles niets. Niets van zijn eigenlijk streven, van zijn eigenlijken aard, wezen of doel. Zelfs weten we niet eens met wat voor *soort* verschijnsel we te doen hebben.

Er is dus over deze algemeene zaak alsnog niet het allerminste licht verschenen, en mogen we dus ook over deze algemeene zaak niet *oordeelen*, en ook niet laten oordeelen; tenzij wij lichtelijk en onverhoord willen oordeelen en helpen veroordeelen en willen ingaan tegen de Wet van Mozes en het Evangelie van Christus.

We kunnen van een zaak een sterken indruk en overtuiging hebben, maar zonder *weten* mogen we niet oordeelen. Een sterke overtuiging komt helaas ook veelvuldig voor, juist bij degenen tot oordeelen het minst bevoegd, bij onkunde en onverstand.

En toch hebt gij reeds in uw herderlijk rondschrĳven en in uwen Open Brief dit algemeene verschijnsel in onze kerken, zonder eenig nader onderzoek, in 't algemeen geoordeeld en veroordeeld.

En toch hebt gij reeds de eenvoudige broeders en zusters, die immers in deze dingen niet tot een zelfstandig oordeelen instaat zijn, opgeroepen over hun eigen leeraars te oordeelen, op hen toe te zien, en zoo te oordeelen in een zaak, die u zelf nog niet duidelijk was, in elk geval hun in geen enkel opzicht door u duidelijk gemaakt was. En zoo hebben zij door u, in een zaak, waarin hun alle licht ten eenen male ontbrak, reeds geoordeeld en zoo reeds over menig predikant den ban uitgesproken.

En ook werden door u, of op uw gezag, of in uw naam, op uw onderzoek alleen van de zaak-Geelkerken, dus zonder het volstrekt noodige licht in de algemeene zaak, reeds predikanten geschorst en afgezet, die niet slechts nooit in verdenking waren van dien anderen geest onder ons, maar ook niet schuldig waren aan hetgeen door u in dr Geelkerken veroordeeld werd, die precies op dezelfde wijze gereformeerd waren als gijzelf, alleen uw wijze van doen in dezen veroordeelden. En anderzijds kwamen zoo ook predikanten in behandeling, die zeer zeker veel verder gingen dan dr Geelkerken, maar toch ook weer niet verder dan hoogleraren, als prof. Aalders, Van Gelderen, Grosheide, Kuyper, Noordzij en Ridderbos, te oordeelen naar wat zij publiek schreven.

Was de eenige grond voor uw verdenking van het algemeene verschijnsel niet uw eindoordeel over de zaak-Geelkerken, en van hem niet het ééne meeningsverschil tusschen u en hem over een tweetal teksten?

Mag men zoo uit zulk een enkel bijzonder geval van een enkelen bijzonderen persoon concluderen tot het algemeene wezen en den algemeenen aard van een tamelijk algemeen en veelzijdig verschijnsel, zonder eenig opzettelijk nader onderzoek? Zou de kans groot zijn, dat men zich zoo ook maar eenigszins een juist beeld vormde?

Er is echter nog iets anders. Eén bijzonder geval kan wel soms een juisten indruk van het geheel geven, maar dan moet eerst vaststaan, dat het bijzondere inderdaad hoorde tot wat men op het oog had.

Stond het i. c. ook maar eenigszins vast, dat het bijzondere geval een uiting was van het algemeen verschijnsel, of het ook maar een weinig juist typeerde? Dit zou om zoo te zeggen, zeer toevallig geweest zijn.

Is nu ook de kans niet buitengewoon groot, dat gij uit het ééne geval van dr Geelkerken geheel ten onrechte den indruk gegeven hebt, dat heel dit nieuwe verschijnsel onder ons niet anders dan ongelooft en belaging der Heilige Schrift is? En het dus, zoo spoedig en zoo radicaal mogelijk, geheel uit onze kerken moet worden weggedaan?

Maar zou dit niet een groot onrecht voor God kunnen zijn?

Maar behalve onrecht aan menschen, zou het iets veel ernstigers kunnen zijn, iets verschrikkelijks: een vergrijp aan onze kerken zelve, tegen haar bloei en ontwikkeling; een verwerpen van Gods werk, en dus een strijden tegen God Zelf?

Iets verwerpen, alleen omdat het nieuw of anders is, is toch niet in overeenstemming met Jezus' woord, dat een iegelijk Schriftgeleerde in het Koninkrijk der hemelen onderwezen, niet alleen oude maar ook nieuwe dingen voortbrengt. Zou een kerk, die alleen maar oude dingen meer kon voortbrengen, nog wel een levende kerk zijn, zou daar de Geest Gods nog wel in werken?

Daarom vermeet ondergeteekende zich met het volgende voorstel tot u te komen, vóór gij nieuwe besluiten neemt, of reeds genomene bevestigt of herziet:

„De synode benoeme eene commissie (liefst niet met uitsluiting van hen, wier zaak men onderzoeken wil) tot onderzoek van de nieuwe strooming in ons kerke-lijk leven, om instaat gesteld te worden een rechtvaardig oordeel te oordeelen over deze *algemeene* zaak; en herstelle het geschokte vertrouwen tot op dien; ook herstelle zij tot op dien in zijn eer en ambt elken predikant door de actie tegen *deze algemeene zaak getroffen*”.

Mocht uwe synode oordeelen, dat zulk een onderzoek niet op haar weg ligt, zoo bedenke zij anderzijds, dat zij zich zelve en onze kerken dan doet tot een eindelooze reeks van verdrietige, de rust en de liefde in onze kerken voortdurend storende procedures. Overal zullen zich telkens broeders geroepen voelen als broeder Marinus tot allerlei gegronde of ook ongegronde aanklachten, die als slingerplanten naar boven zullen slingeren langs de trappen onzer meerdere vergaderingen, en daar al het andere leven zullen verstikken. Een voorproef ervan hebben we reeds. Dit zal niet beter worden, maar erger totdat men een zekere groep zal hebben weggewerkt, waarvan misschien later geoordeeld zal worden, als het telaar zal zijn, dat het 't beste deel was.

Bovendien denke uwe synode zich toch ook deze zijde in, dat door het algemeene verschijnsel niet te kennen, men zich juist datgene onthoudt, waardoor men alleen instaat is, zich een *juist* oordeel te vormen en een *rechtvaardig* oordeel te oordeelen. Deze kennis van het algemeene verschijnsel is het eenige maar ook volstrekt noodige licht, dat we behoeven.

Wil uwe synode voorloopig zich beperken tot onze houding tegenover de Heilige Schrift, het zij zoo, maar dan zij het mij met alle bescheidenheid vergund als mijn gevoelen uit te spreken, dat het *niet* gaat om geloof of niet-geloof in de Heilige Schrift als Gods Woord, maar om deze vraag, of God ons Zijn Woord gegeven heeft, zooals men tot nog toe veelal dacht, in boven-historische vormen en gedachten, even verstaanbaar voor alle menschen van alle landen en oorden der wereld, van alle tijden en van elke ontwikkeling, dus in zulke vormen en gedachten, die verheven zijn boven alle menschelijk-historische voorstellingen en geestes-cultuurlijke ontwikkeling, — dan wel, of God ons Zijn Woord gegeven heeft, zooals o.a. prof. Ridderbos ons het zegt, in menschelijke, historisch-beperkte voorstellingen en gedachten, zoodat wij, om te verstaan den juiststen zin van Gods Woord en wat God ons wilde openbaren, steeds met dien historisch-beperkten vorm hebben rekening te houden.

Zouden we hierover tot helderheid kunnen komen, zoo zou reeds veel gewonnen zijn en veel misverstand uit den weg kunnen geruimd worden.

Ik eindig met dezen vurigen wensch, en met dezen éenen wensch alleen, dat God Zelf u de groote genade schenke de *waarheid* aangaande de *wijze*, waarop God Zich in de Heilige Schrift aan ons heeft willen openbaren, klaarlijk te kennen en te doen kennen;

aangezien de klare kennis van deze *waarheid* ongemeen bevorderlijk zal zijn voor de vastheid van Gods Woord, voor de eenheid onder de broeders en voor het ongekreukte recht, want de *waarheid* maakt vrij van dwaling ook aangaande Gods Woord, hoe schijnbaar vroom ook, maakt vrij van misverstand en onrecht.

Met hartelijke heilbede en broedergroet,

uw dw.,

J. G. UBBINK.

Nadere toelichting van het voorstel van dr J. G. Ubbink.

Ook na uwe beëindiging van de zaak-Geelkerken was er geen eenparigheid en klaarheid over wat nu de eigenlijke afwijking bij dr Geelkerken was. Zelfs niet

onder uwe officieele en officieuse woordvoerders. Het meest werd de gedachte van „ethisch” gesuggereerd; een ander loochende dit openlijk; weer een ander dacht aan „modern”; weer een ander aan „wereldsch”; weer een ander aan karakter en persoonlijkheid, enz.

Gij zelf hadt u ook niet duidelijk uitgelaten, zoodat ieder begrijpen kon, wat gij oordeeldet, dat dr Geelkerken's *eigenlijke* afwijking was.

Zoo bij de hand en terloops, in de beantwoording van een bezwaar ingebracht door de Utrechtsche predikanten Rullmann en Van Vliet, hebt gij het genoemd een zaak van *geloof of niet-geloof* aan de Heilige Schrift als Gods Woord. Welk woord het meest algemeen verbreid is geworden. Maar in uw eigen uitspraak in de zaak zelf spraakt gij niet zoo duidelijk en wat anders; en in uw herderlijk schrijven en „Open Brief” scheent gij meer te doelen op een gevaarlijke willekeurige exegese, die hoe goed bedoeld ook om de moeilijkheden voor het geloof uit de Schrift weg te nemen, toch eigenlijk voortkwam uit modernistisch-natuurwetenschappelijke twijfel. Gij zelf dacht dus blijkbaar nog meer aan het gevaar der modernen, dan der ethischen. Maar wat de dwaling nu *eigenlijk* was, werd niet duidelijk.

Dit geldt nu ook in versterkte mate van het algemeen verschijnsel van den „anderen geest” onder ons.

Niettegenstaande het gevleugelde woord, „het gaat om geloof en niet-geloof”, „het gaat om Gods Woord”, tot een algemeen parool geworden is, en gij daardoor met de aureool omgeven zijt van pal te staan voor Gods Woord en alle anderen, die op eenig punt van u verschillen, of gehouden worden te behooren tot dien „anderen geest”, in de meest hatelijke verdenking gekomen zijn van in den grond gevaarlijke en ontrouwe belagers van Gods Woord te zijn, zoodat elke eerlijke en rustige discussie op dit oogenblik bijna onmogelijk is, — zoo is er toch ook hier noch eenstemmigheid noch klaarheid over wat dit nieuw verschijnsel onder ons toch eigenlijk wezen wil.

Men heeft herinnerd aan de Remonstranten van ouds, maar de nieuwe strooming onder ons heeft geen enkele nieuwe leer gebracht, zelfs niet het bijzondere of algemeene, dat in dr Geelkerken veroordeeld is; noch de niet-zintuigelijk-waarneembaarheidsleer, of ook de willekeur bij de exegese, of ook de ontkenning van het absoluut gezag der Heilige Schrift. Het werd ook niet bekend, dat zij op deze punten in de praktijk in gebreke bleef en zij opzettelijk wat anders leerden. Hoogstwaarschijnlijk is de afwijking dus niet als bij de Remonstranten te zoeken op het gebied der leer, in een leerverschil.

Anderen zagen er in een verwereldlijking van de kerk, het groote gevaar vooral bij de jongere menschen. Het zou zijn een bekoord zijn vooral door de wetenschap en hare schitterende resultaten en door de wijsgeerige gedachten; en verder door de wereldsche kunst, de literatuur en de muziek, en zoo een wat lossere gaan staan tegenover de Schrift en een wat makkelijker nemen van het leven; door concerten, toiletten, schouwburg, dans, sport, kortom een bekoord zijn door de begeerlijkheden dezer wereld.

Weer anderen zagen er in den ethischen invloed der N. C. S. V.; weer anderen modernistisch, natuurwetenschappelijk, rationalistisch ongelooft.

Er mogen dergelijke verschijnselen zijn, en inderdaad reden tot klacht geven en zoo ook reden tot ongerustheid zijn; er moge inderdaad gevaar zijn voor de zoo gewenschte soberheid onzer gereformeerde zeden, voor ons religieus geloof uit oorzake eener ongeloovige wetenschap, en ook gevaar voor de gezondheid en klaarheid van ons geestelijk leven, en zoo ook reden tot waakzaamheid en strijd, toch blijft de vraag, *wát het nu echter in den grond is*. Of is het van alles wat, de eene maal dit en de andere maal dat, en is het „niet anders dan” dat?

Niemand echter zal met reden kunnen beweren, dat het nieuwe onder ons door één dezer gedachten of door alle tezaam volledig getroffen wordt. Er is toch ook, bij het anders-zien van allerlei dingen in ons kerkelijk leven, niet te miskennen een ernst en belangstelling juist voor geloof en kerk en godsdienstige actie en vooral ook voor de Heilige Schrift als Gods Woord, hoezeer ook op dit punt verdacht gemaakt.

Als deze nieuwe strooming door iets gekarakteriseerd wordt, dan is het juist de ernst om zich niet langer met makkelijk omstootbare, en dus het ongelooft en den twijfel in-de-hand-werkende, slechts-verstandelijke-niet-met-de-werkelijkheid-rekende redeneeringen en theorieën tevreden te stellen, (al zijn ze ook van ouden datum), maar tot de dieper liggende werkelijkheid zelve door te dringen, ten opzichte der vroomheid, der religie, der kerk en zoo ook ten opzichte van Gods Woord.

Vandaar m. i. die voortdurende botsinkjes met hen onder ons, die aan een verandering in hun houding tegenover de dingen voor als nog geen behoefte hadden.

Als ik goed zie, dan wil zij, en m. i. terecht, in de kerk en de religie, het veel

diepere geloof verdedigen en zijn eigen plaats hergeven tegenover de aanmatigingen, reeds van oude dagen af, van de veel oppervlakkiger rede; om in de kerk en de religie, het terrein van het geloof, tegenover een ingedrongen rationalisme, weer aan het geloof te hergeven het eerste en het laatste woord.

Daarom is het mij een oorzaak van werkelijke droefheid, dat mede door uw toedoen, zonder eenig nader onderzoek, aan deze groep juist het tegenovergestelde verweten wordt, n.l. ongelooft en bedektelijke, dus verraderlijke bestrijding, van het geloof, het hart onzer Christelijke religie, en van de Heilige Schrift, de diepe en eenige bron van al onze Christelijke kennis. Maar dit is meermalen voorgekomen, dat voorstanders van wat anders verdacht werden van juist het tegendeel van wat zij inderdaad voorstonden; denken wij slechts aan Jezus en Zijn apostelen, aan de Reformatoren; zij moesten zich allen verdedigen tegen omgekeerde voorstellingen aangaande datgene, wat zij in werkelijkheid voorstonden.

Was nu het modernisme, (dat reeds dr. Kuyper zag als een *Fata Morgana*, een ras voorbijgaande luchtspiegeling), het tot zijn uiterste consequenties doorgevoerde rationalisme, en de ethische dwaling een reactie tegen het heerschende en doodende rationalisme, maar als een even eenzijdig sensualisme evenzeer te verwerpen, maar beide een uiting van een algemeene geestesstrooming van nu voorbijgegangene tijden, zoo ligt het toch eigenlijk voor de hand, dat de nieuwe geestesstrooming onder ons niet meer samenhangt met wat de ouderen en de zeer ouden onder ons hebben gekend als het gevaar van hun tijd.

De gansch andere aard en de gansch andere bedoeling van dit jonge streven onder ons bewijst dit ook. En veel meer voor de hand ligt het daarom te veronderstellen, dat zoowel als het modernisme van de vorige eeuw en de ethischen in hun tijd uitingen waren van een algemeene geestesstrooming in hun dagen, het jonge streven onder ons ook maar niet een op zichzelf staande beweging is incidenteel op een bepaald punt, van Schriftopvatting of scheppings- en paradijs-geschiedenis, of meer algemeen een reactie slechts tegen het rationalisme bijv. maar dat het ook een uiting is van een algemeene geestesstrooming van onzen tijd, zich openbarend op elk terrein, zoo algemeen! en dus ook in religie en kerk. Zooals dit ook het geval was in de dagen der Reformatie, toen zich niet alleen in de kerk, maar op elk terrein, wetenschap, wijsbegeerte, kunst, staats- en rechtswezen en maatschappij, wereldvaart en wereldontdekking, nieuw leven openbaarde. Wat den menschen als een heerlijke gave, natuurlijk van niemand anders dan van God toekwam, den Bron aller goeden.

Beleven we ook nu weer niet door Gods wonderbare genade zulk een algemeen nieuw leven? En dat op elk terrein van leven! Staan we niet telkens verstomd over het telkens verschijnend nieuwe, dat God gaf, waartoe Hij Zelf ons instaat stelde, dat Hij Zelf werkte. Zeer zeker menigmaal door de zonde verdorven, maar als wat nieuws toch van Hem geschenken?

Het komt mij daarom niet onmogelijk voor, dat wij het eigenlijk wezen van het jonge streven te zoeken hebben op geen ander plan, dan dat van den nieuwen, door God Zelf ons geschenken, algemeenen geestesstroom van onzen tijd.

Waaruit tevens verklaard zou zijn, dat zich dit verschijnsel het sterkst openbaart, daar waar men het meest met dezen nieuwen tijdsstroom in aanraking komt en die er door aanleg of leeftijd of arbeid, bijv. in de wetenschap en de kunst het meest voor openstaan; maar vooral bij de jonge theologen, de jonge predikanten en studenten, die met de grootste inspanning van al hun krachten, meestal wel in eenzaamheid, arbeiden om den weg te vinden voor zich zelf, maar om ook straks voor anderen in den nieuwen tijdsstroom het licht juist van Gods Woord te kunnen laten schijnen.

Het komt mij daarom voor, dat we een groote zonde zouden kunnen doen tegen den Heere, indien we dit jonge streven, zonder eenig nader onderzoek, bij de schare bleven verdachtmaken en gingen tegenwerken tot uitwepens toe.

Temeer, aangezien de nieuwe tijdsstroom zooveel schoons en goeds bevat. Zeker, alles is verdorven door de zonde; maar dat is het oude nog meer dan het nieuwe, omdat het nog langer aan den invloed der zonde blootstond. Maar opzichzelf staat de nieuwe geestesstrooming zooveel sympathieker tegenover den godsdienst, ook tegenover den Christelijken. Deze geestesstrooming is niet als de vorige a- of anti-religieus. Deze heeft zich juist afgekeerd van het oppervlakkige rationalisme en van het eenzijdige subjectivisme; deze graaft naar de diepere realiteiten des levens; deze realiteiten staart men aan als ontzagwekkende werkelijkheden, die men niet heeft uitgedacht, zooals een vorig geslacht waanwijs meende, ook niet, ja juist allerminst de geestelijke realiteiten, maar als werkelijkheden die men vindt en die men niet naar zijn hand zetten kan, maar naar welke men zich te schikken heeft. Zoo heeft de religie, als de allerdiepste open-

baring van het menselijke geestesleven weer hooge belangstelling en een plaats der eere gekregen.

Men veridealiseert niet meer zoals vroeger, (daarom deed het mij zoo altermüch aan, dat men dit kwaad ook nog weer bij dr Geelkerken zocht), ook versubjectieveert men niet meer, ook ver-rationaliseert men niet langer, maar daarom is nu het gevaar geworden een even eenzijdig *realisme* en *objectivisme* en *irrationalisme*.

Tegen deze past het ons m.i. op onze hoede te zijn. Niet onze jonge menschen te hinderen en te verdrijven, als zij om *in* onzen tijd, voor *onzen* tijd gereformeerd te kunnen zijn, ook *van* dezen tijd willen zijn.

Op ander gebied verwerpen we het nieuwe ook niet. De meest conservatieven onder ons houden reeds geregeld kerk in de prachtige nieuwe kerkgebouwen, die reeds geheel van den nieuwen geest beheerscht zijn. Hoeveel werkelijker, hoeveel geweldiger, hoeveel massaler, hoeveel eenvoudiger, hoeveel zakelijker en passender, en tegelijk hoeveel ideëeler en geestelijker zijn ze niet dan die we een veertig jaar geleden bouwden?

Laten onze gereformeerde kerken toonen, dat zij inderdaad zooveel werkelijk leven hebben, dat zij evenals de kerken onzer vaderen in haar tijd, in onzen tijd, in den goeden zin des woords, *van* dezen tijd kunnen zijn. We zouden ons anders afscheiden van den grooten levensstroom door God Zelf ons geschonken, en zoo onze kerken ten doode doemen, en noch voor onze eigen kinderen noch voor de kinderen der wereld het lichtende licht en het zoutende zout kunnen zijn.

Ik sprak van „het beste deel”; ik deed dit in tegenstelling met het spreken van „het trouwe deel”, niet om daarmee een oordeel uit te spreken, dat liet ik juist aan de geschiedenis over te doen, maar om op elementen te wijzen, die toch ook wel eenige waarde hebben in de waardeering van geloof en waarheid. Als men staat aan de zijde der meerderheid, met al de voordeelen en het gemak daaraan verbonden, dan kost het niet veel moeite en inspanning aan die zijde te blijven.

Gij hebt er op gewezen, dat er van oude tijden af geweest zijn, die onder den schijn van de moeilijkheden van Gods Woord weg te nemen, het Woord Gods zelf ondermijnden; een ander concludeerde zelfs, dat als men zijn positie er voor over had, men dan wel een dwaling moest voorstaan; hiertegenover wensch ik op een ander kwaad te wijzen, waar we nog veel meer voor op onze hoede moeten zijn, dat we n.l. uit vrees voor de menigte en om de gunst der menigte wel eens waarheid en recht verkracht hebben; dat er ook altoos brood-profeten geweest zijn, die het woord spraken dergenen, wier brood zij aten, en dat er geweest zijn, die voor Parijs wel een mis over hadden. En dat naar mijn meening, gezien Schrift en historie, de kerk van Christus de uiterste voorzichtigheid betrachten moet als zij te doen krijgt met mannen, die hun brood voor hun overtuiging over hebben, aangezien de dwaling daartoe meestal niet, maar wel de waarheid de kracht gaf.

Ook hebt gij voor u zelf en voor uw onuitgesproken en onomschreven en tot nog toe onduidelijk standpunt inzake de Heilige Schrift het *geloof* gebrevêteerd en eveneens het *ongeloof* voor allen, die van u verschillen, en voor de jongeren, wier zaak gij nog niet hebt onderzocht. Doch dit zijn alle voorbarige waardeerings-oordeelen, het zij met groote droefheid gezegd. Wie roemt, die roeme niet in eigen trouw en geloof, maar in den Heere. Want niet wie zichzelf prijst, maar dien de Heere prijst, die is beproefd.

Vóór alles moesten we toch zien te komen, zooals uw hooggeachte voorzitter zoo terecht in zijn openingsrede opmerkte, tot de *waarheid*.

Daarom stelde ik ook voor dat, mocht uwe synode onverhoopt niet tot het onderzoek van het algemeene verschijnsel kunnen besluiten, zij dan toch mocht komen tot de *waarheid* aangaande de *wijze*, waarop God Zich heeft willen openbaren.

Ik stelde dit voor ook met het oog op de jongeren, wier streven wel niet opgaat in een bepaalde verhouding tot de Heilige Schrift, en nog minder in een bepaalde exegese van een bepaald deel van de Schrift, maar die toch geen bevrediging meer schijnen te kunnen vinden in een theorie aangaande de volstreckte goddelijkheid der Heilige Schrift, welke theorie h.i. slechts een verstandsconstructie is, met verstandsargumenten makkelijk omstootbaar, en die bovendien niet meer past bij de praktijk van het Schriftgebruik onder ons; en die daarom zoeken naar betere geloofsgronden in de diepere realiteiten van Gods Woord.

Want inderdaad, het is zooals uw voorzitter zeide, het gaat *om de verhouding van de bijzondere openbaring tot de organen en het milieu dier openbaring*. In welke verhouding het m.i. gaat om de vraag, *al of niet historisch beperkt*; om de vraag of de Schrift, als zij naar de bedoeling van het Schriftverhaal letterlijk wil verstaan worden, steeds gnoseologische beteekenis voor ons heeft.

Dat uwe synode dan de waarheid in dezen duidelijk en klaar moge verstaan.

En dan deze waarheid aangaande de genoemde verhouding, tusschen Goddelijke openbaring en de organen, waardoor en het milieu, waarin zij totstandkwam *duidelijk uitspreke*; vooral ten opzichte van de al of niet *historische beperking*; zoodat ieder het verstaan kan; de gemeente ook een maatstaf heeft ter beoordeeling der leeraars en de leeraars ook weten, waaraan zij zich, naar het oordeel onzer hoogste vergadering, te houden hebben.

De Heere ontferme Zich over ons naar Zijn rijke genade!

Met hartelijke heilbede,

gaarne uw broeder en dienaar,

J. G. UBBINK.

Zevenhoven, 3 Sept. 1926.

BIJLAGE LXIII.
Art. 440.

**RAPPORT van de deputaten benoemd om de kerk van
Makkum c.a. en de classis Bolsward van advies te
dienen in de zaak-ds C. Vermaat.**

Hooggeachte vergadering.

In een der laatste zittingen van de voorgaande samenkomst der generale synode werden dr W. A. van Es en ondergeteekende aangewezen om, desgewenscht, den kerkeraad van Makkum en de classis Bolsward van advies te dienen bij de behandeling van het bezwaarschrift van den kerkeraad van Makkum tegen zijn dienaar ds C. Vermaat.

De behandeling van dit bezwaarschrift was op de classicale vergadering van Bolsward van 4 Augustus 1926 opgeschort op verzoek van ds Vermaat, om hem in de gelegenheid te stellen zijn gravamina bij de generale synode in te dienen. Na de beslissingen van de generale synode over die gravamina — welke beslissingen ook ter kennis van de classis Bolsward zijn gebracht — heeft de commissie, die in de classis Bolsward de behandeling van de zaak van den kerkeraad van Makkum tegen ds Vermaat steeds voorbereidde, gemeend nog eens te moeten saamkomen ter nadere overweging van hare adviezen aan de classicale vergadering.

Zij heeft uwe deputaten uitgenoodigd haar daarbij van advies te dienen.

Op de eerste vergadering, gehouden 27 September, heeft de commissie besloten, overeenkomstig het advies van uwe deputaten en aan de hand van de derde conclusie van uwe vergadering, genomen naar aanleiding van het rapport over de gravamina van ds C. Vermaat, aan de classis voor te stellen aan ds Vermaat de volgende verklaring voor te leggen:

Ondergeteekende verklaart voor zichzelf de beslissingen van de generale synode te Assen inzake den boom der kennis des goeds en des kwaads, de slang en haar spreken en den boom des levens te aanvaarden en belooft deze tot grondslag te leggen van wat hij leert.

Voorts, inzake het door ds Vermaat geschrevene in het weekblad *Woord en Geest*, eveneens aan de classis voor te stellen, dat zij ernstig afkeure de lichtvaardige wijze waarop ds Vermaat zich in genoemd weekblad heeft uitgelaten over wat hij noemt „de algemeen heerschende gereformeerde opinie” (*Woord en Geest* no. 7, 2de kolom).

En ten slotte om ds Vermaat uit te noodigen tot eene broederlijke samenspreking met de commissie en uwe deputaten over de bedenkelijke uitdrukkingen, voorkomend in zijn bezwaarschrift aan de synode, waarvan het gebruik door de synode in haar tweede conclusie ernstig is afgekeurd.

De tweede vergadering van de commissie met uwe deputaten is gehouden 4 October. Door een misverstand aan de zijde van ds Vermaat was deze niet tegenwoordig zooals hij beloofd had.

De commissie heeft toen besloten overeenkomstig het advies van uwe deputaten aan ds Vermaat het volgende schrijven te zenden:

„’t Spijt ons dat u Maandagmiddag niet in Sneek op onze conferentie waart, en wij daar niet de resoluties der generale synode met u hebben kunnen bespreken op broederlijke wijze, gelijk naar u bekend was ons voornemen was, in tegenwoordigheid van de deputaten synodi.

Die resoluties zijn u bekend evenals het rapport dat tot die resoluties leidde. Zij zijn u immers toegezonden door den scriba van de synode.

Uit dit rapport is u gebleken dat in uw bezwaarschrift enkele uitdrukkingen voorkomen, die de synode bedenkelijk achtte en waarover het wel goed zal zijn, met het oog op de behandeling van uw zaak op de a.s. classicale vergadering, van u eenige nadere toelichting te ontvangen.

De eerste bedenkelijke uitdrukking is hierin gelegen dat gij in uw bezwaarschrift ’t als onschriftuurlijk, zoo niet tegenschriftuurlijk, hebt genoemd om bij de eenheid, waarover gij in uw bezwaarschrift handelt, te denken aan de eenheid van alle gereformeerden en niet veeleer aan de eenheid der geloovigen (de „communio sanctorum”) bedoeld in vraag 55 van den Catechismus.

De tweede bedenkelijke uitdrukking heeft hierop betrekking dat gij in uw aan de synode gericht bezwaarschrift vragenderwijs spreekt van „Gods Woord in Gods

Woord", van „bast en kern" in de Schrift en voorts de vraag stelt „met betrekking tot welke dingen de autoriteit van Gods Woord geldt".

In het rapport is getracht van deze uitdrukkingen eene eenigszins aannemelijke voorstelling te geven, n.l. dat u alleen bedoelt dat wij achter de gemeenschap onzer gereformeerde kerken toch ook erkennen een geestelijken band, die ons bindt aan alle waarachtige geloovigen buiten onze kerkelijke gemeenschap zonder dat daarmee ook in het allerminst mag worden getornd aan het feit dat de formulieren van eenigheid als accoord van kerkelijke gemeenschap de grondslag zijn en behooren te zijn van ons gereformeerd kerkelijk samenleven. Eveneens wordt ten aanzien van de tweede door de synode bedoelde uitdrukking in het rapport niet ontkend dat er bij de inspiratie der Heilige Schrift ook een menschelijke factor moet worden aangenomen waardoor men ook wel eens voor moeilijke vragen zou kunnen worden gesteld zonder dat ook daarbij weer in het minst mag worden te kort gedaan aan de belijdenis dat voor ons geloofsbesef de Heilige Schrift in haar geheel als Gods Woord moet worden erkend en als Goddelijk onfeilbaar in haar geheel en in haar deelen in inhoud en vorm bindend gezag voor ons heeft.

Stemt ge nu ook ten aanzien van de twee bedoelde punten met deze in het rapport ontwikkelde voorstelling in? Of is uw bedoeling eene andere, dan zouden wij gaarne daarover eene nadere en duidelijker uiteenzetting van u ontvangen.

Wij verzoeken u uw antwoord voor of op 8 October a.s. in te zenden bij ds J. Bolman, te Schettens".

Het antwoord van ds Vermaat kwam op den bepaalden tijd in.

Daaruit bleek dat ds Vermaat niet op de gestelde vraag wenschte in te gaan. Hij ontzegde aan de commissie het recht hem te ondervragen, wjl ze daarvoor geen opdracht van de classis had.

Na dit antwoord heeft de commissie gemeend, geheel in overeenstemming met het advies van uwe deputaten, aan de classis te moeten voorstellen op grond van het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords van ds Vermaat een nadere verklaring van gevoelen te eischen omtrent artikel 3—7 en artikel 28 en 29 van de Nederlandsche geloofsbelijdenis in verband met de bedenkelijke, door de generale synode afgekeurde uitdrukkingen in zijn bezwaarschrift aan de generale synode, en wel in dezen zin:

Of ds Vermaat erkent:

a dat de Heilige Schrift gelijk zij van Godswege door middel van menschen ons is toegekomen in haar geheel en in haar deelen, naar vorm en inhoud is het onfeilbaar Woord van God;

b dat de gereformeerde kerken, waarin hij het ambt van dienaar des Woords bekleedt, zijn de ware kerk, bedoeld in artikel 28 en 29 van onze Belijdenis, dragende de merkteekenen van de ware kerk, zoodat „een iegelijk schuldig is zich bij haar te voegen" en „het niemand toekomt zich daarvan te scheiden".

Op Woensdag 13 October vergaderde de classis Bolsward. Zij besloot uwe deputaten ter bijwoning en tot advies uit te noodigen.

De voorstellen van de commissie bovengenoemd werden aangenomen.

Na langdurige samenspreking met ds Vermaat, waaraan ook uwe deputaten deelnamen, nam de classis met op één na alle stemmen, op advies van uwe deputaten, het volgende besluit:

„De classis Bolsward der gereformeerde kerken,

kennis genomen hebbende van het bezwaarschrift van den kerkeraad der gereformeerde kerk te Makkum tegen zijn dienaar ds C. Vermaat,

kennis genomen hebbende van het rapport der generale synode inzake het bezwaarschrift van ds C. Vermaat, bij haar ingediend en van de conclusiën dienangaande, waaruit blijkt:

ten 1e dat de generale synode de door ds C. Vermaat ingebrachte bezwaren tegen de dogmatisch-exegetische beslissingen der synode en enkele uitdrukkingen in haar „Woord van Vermaan" als ongegrond afwijst;

ten 2e dat zij ernstig afkeurt het gebruik van de bedenkelijke uitdrukkingen, die in zijn bezwaarschrift voorkomen en in het rapport zijn aangewezen,

ten 3e dat zij de classis Bolsward adviseert alnog van ds Vermaat een verklaring te vorderen, waarbij hij ten aanzien van de zintuigelijke waarneembaarheid van de bekende 4 punten van het paradijsverhaal van Genesis 2 en 3 de beslissingen der synode aanvaardt en belooft die ten grondslag te leggen aan wat hij leert; en

ten 4e dat zij hiervan, behalve aan ds C. Vermaat, den kerkeraad van Makkum c.a. ook aan de classis Bolsward mededeeling doet, opdat deze verder met hem handele;

kennis genomen hebbende van het rapport en de conclusiën van de door de classis Bolsward aangewezen commissie van advies, welke conclusiën door de classis zijn aanvaard geworden en aldus luiden:

„De classis Bolsward der gereformeerde kerken, kennis genomen hebbende van het haar toegezonden rapport der generale synode met de conclusiën, inzake het bezwaarschrift van ds C. Vermaat, bij haar ingediend; gehoord het advies van de door de synode aangewezen deputaten; besluit:

1e van ds Vermaat de volgende verklaring te vragen:

Ondergeteekende verklaart voor zichzelf de beslissingen van de generale synode te Assen inzake den boom der kennis des goeds en des kwaads, de slang en haar spreken en den boom des levens te aanvaarden en belooft deze tot grondslag te leggen van wat hij leert;

2e ernstig af te keuren de lichtvaardige wijze waarop ds Vermaat in het weekblad *Woord en Geest*, no. 7, 2de kolom zich heeft uitgelaten over wat hij „de algemeen heerschende gereformeerde opinie” noemt;

3e op grond van het onderteekingsformulier voor dienaren des Woords van ds Vermaat eene nadere verklaring van gevoelen te eischen omtrent art. 3—7 en art. 28 en 29 van de Nederlandsche Geloofsbelijdenis in verband met de bedenkelijke, door de generale synode afgekeurde uitdrukkingen in zijn bezwaarschrift aan de generale synode, en wel in dezen zin:

of ds Vermaat erkent,

a dat de Heilige Schrift gelijk zij van Godswege door middel van menschen ons is toegekomen in haar geheel en in haar deelen, naar vorm en inhoud is het onfeilbaar Woord van God;

b dat de gereformeerde kerken waarin hij het ambt van dienaar des Woords bekleedt zijn de ware kerk, bedoeld in art. 28 en 29 van onze Belijdenis, dragende de merkteekenen van de ware kerk, zoodat „een iegelijk schuldig is zich bij haar te voegen” en „het niemand toekomt zich daarvan te scheiden”;

overwegende

ten 1e dat ds Vermaat eerst zich bereid verklaard heeft de sub 1 van die conclusiën genoemde verklaring te aanvaarden, maar daarna, om redenen buiten die verklaring gelegen, zijn belofte van onderteekening weer heeft teruggenomen;

ten 2e dat ds Vermaat wel krachtens zijn onderteekening van het onderteekingsformulier bereid was een nadere verklaring van zijn gevoelen te geven ten aanzien van art. 28 en 29 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, dat hij erkent dat de gereformeerde kerken zijn de ware kerk, in die artikelen bedoeld, in dien zin, dat zij zijn de zuiverste openbaring van het Lichaam van Christus en „een iegelijk schuldig is zich daarbij te voegen en dat het niemand toekomt zich daarvan te scheiden”;

ten 3e, dat ds Vermaat ten aanzien van art. 3 tot 7 van de Belijdenis wel erkent dat de Heilige Schrift in haar geheel en in haar deelen Gods Woord is en ook wat haar inhoud betreft, maar wat aangaat den vorm daarover nog geen nadere verklaring kan geven en ook niet kan zeggen, wanneer hij het zou kunnen doen;

constateerende, dat ds Vermaat dus niet geweigerd heeft uit kracht van het onderteekingsformulier een nadere verklaring van gevoelen te geven, maar nog niet in staat was dit te doen ten aanzien van het Goddelijk karakter van den vorm der Heilige Schrift en ook zijn belofte tot onderteekening van de verklaring bovengenoemd heeft teruggenomen,

verklaart dat er genoegzame redenen is, om, op grond van art. 79 en 80 K.O. tot schorsing van ds C. Vermaat in zijn ambt als dienaar des Woords bij de gereformeerde kerk van Makkum over te gaan totdat hij aan den eisch van de classis heeft voldaan en besluit, overeenkomstig het advies der deputaten synodi,

in de eerste plaats, haar afkeuring uit te spreken over de lichtvaardige wijze, waarop ds Vermaat in het weekblad *Woord en Geest*, no. 7, 2e kolom, zich heeft uitgelaten over wat hij „de algemeen heerschende gereformeerde opinie” noemt en

ten tweede, aan den kerkeraad van Makkum te berichten, dat hij, met dien van een genabuurde kerk, overeenkomstig art. 79 en 80 K.O. voor den tijd van 3 maanden tot schorsing van ds Vermaat in zijn ambt als dienaar des Woords heeft over te gaan.

Van dit besluit wordt mededeeling gedaan aan den kerkeraad van Makkum en aan ds C. Vermaat”.

Hiermede was de zaak voor de classis Bolsward, althans voorloopig, afgehandeld.

Uwe deputaten hebben gemeend, in verband met de publicatie van ds Vermaat, voorkomende in *De Standaard*, van 21 October 1926, alsof „hij geheel onvoorbereid overvallen is door het besluit van de classis Bolsward”, u dit vrij uitvoerige rapport verschuldigd te zijn.

Op uitnodiging van den kerkeraad van de gereformeerde kerk van Makkum c. a. zijn uw deputaten voorts tegenwoordig geweest op de gecombineerde vergadering van de kerkeraden van Makkum en Wons op Vrijdag 15 October. De leiding van

de vergadering werd opgedragen aan ds S. J. Koster, dienaar des Woords bij de gereformeerde kerk van Wons.

Ds Vermaat diende bij het begin der vergadering eene schriftelijke verklaring in, naar aanleiding van het besluit der classis Bolsward.

Naar het oordeel van uwe deputaten behoorde deze verklaring bij de classis en kon deze vergadering er niet nader op ingaan.

Nadat ds Vermaat zich verwijderd had, op verzoek van den praeses, heeft deze gecombineerde vergadering bij hoofdelijke stemming met alle stemmen vóór, besloten overeenkomstig het besluit van de classis Bolsward te handelen.

Daarop nam zij, op advies van uwe deputaten, weder met alle stemmen vóór, het volgende besluit:

De kerkeraden der gereformeerde kerken van Makkum c.a. en Wons c.a. in vergadering bijeen te Makkum op Vrijdag 15 October 1926;

kennis genomen hebbende van het besluit der classis Bolsward in hare vergadering van 13 October 1926, inzake het bezwaarschrift van den kerkeraad van Makkum c.a. tegen zijn dienaar ds C. Vermaat, en inzake de resolutiën van de generale synode van Assen, genomen naar aanleiding van het bezwaarschrift van ds Vermaat, bij haar ingediend;

overwegende, 1° dat blijkens den inhoud van dat besluit ds Vermaat geweigerd heeft te onderteekenen de hem voorgelegde verklaring „om voor zich zelve te aanvaarden de beslissingen van de generale synode inzake den boom der kennis des goeds en des kwaads, de slang en haar spreken en den boom des levens, en te beloven deze tot grondslag te leggen van wat hij leert” — zij het ook om redenen buiten die verklaring gelegen, en

2° dat, eveneens blijkens den inhoud van bovengenoemd besluit, ds Vermaat verklaard heeft nog niet in staat te zijn nadere verklaring van gevoelen te geven omtrent het Goddelijk karakter van den vorm der H. Schrift;

oordeelende, dat alzoo niet verkregen is dat de kerk van Makkum haar volle vertrouwen kan blijven geven aan haren dienaar ds Vermaat;

besluiten — zij het ook met diep leedwezen — in overeenstemming ook met het advies van de deputaten synodi, te handelen naar de uitspraak van de classis Bolsward, en ds C. Vermaat, ingaande op heden, voor den tijd van 3 maanden, op grond van art. 79 en 80 K. O., in zijn ambt als dienaar des Woords bij de gereformeerde kerk van Makkum c.a. te schorsen, met de bede, dat God deze schorsing zegene, zoodat ds Vermaat binnen of met dien tijd op bevredigende wijze aan den eisch van de classis voldoet.

Van dit besluit wordt mededeeling gedaan aan ds Vermaat en aan de classes der gereformeerde kerken in Nederland, de graafschap Bentheim en Ned.-Indië.

Nog dienzelfden avond is dit besluit door twee ouderlingen en den voorzitter der vergadering ter kennis gebracht van ds C. Vermaat.

Uw deputaten meenen hiermee hun taak volbracht te hebben. Alle besluiten zijn naar of met hun advies genomen. Zij bieden hunne handelingen u ter beoordeeling aan en vragen daarop uwe goedkeuring, en voorts als deze kan gegeven worden, ontheffing van hun taak.

U de leiding des Heiligen Geestes toebiddende,

namens deputaten voornoemd,

Sneek, October 1926.

D. KOOPMANS, *rapporteur.*

BIJLAGE LXIV.

Art. 441.

Utrecht, 26 October 1926.

Aan de buitengewone synode van de gereformeerde kerken in Nederland te houden te Assen op 27 October en volgende dagen 1926.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders in onzen Heere Jezus Christus.

Aan uwen deputaat voor het provinciale ressort Utrecht dr H. Kaajan, predikant te Utrecht, was door u opgedragen om de door u in uwe zitting van 17 Maart 1926 benoemde commissie van advies ter zijde te staan voor zoover het zijn provinciaal ressort betrof.

Uw deputaat heeft aan deze vereerende opdracht gaarne voldaan.

Zoo was uw deputaat tegenwoordig op de buitengewone vergadering van de classis Breukelen van Dinsdag 27 Juni 1926, waar de weleerwaarde heer E. L. Smelik, dienaar des Woords in de kerk van Tienhoven, wegens weigering zich te conformeren aan de uitspraak uwer vergadering, inzake de opvatting van Genesis 2 en 3, voor den tijd van 3 maanden ingaande 27 Juni 1926 in zijn bediening werd geschorst.

Wat de behandeling dezer zaak betreft mag uw deputaat u zeker wel verwijzen naar het rapport, door uwe commissie van advies bij u uitgebracht.

Uw deputaat deelt u slechts mede, dat ook hij zich in de droeve noodzakelijkheid zag tot bovengenoemde schorsing van ds E. L. Smelik te moeten adviseeren.

Met heilbede,

Uw deputaat voornoemd,

H. KAAJAN.

BIJLAGE LXV.

Art. 441.

Utrecht, October 1926.

Aan de buitengewone synode van de gereformeerde kerken in Nederland te Assen 1926.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders in onzen Heere Jezus Christus.

Aan uwe deputaten, ds W. Verhoef te Zeist en dr H. Kaajan te Utrecht, was door uwe vergadering opgedragen, indien noodig, de classis Breukelen van advies te dienen.

Aan deze vereerende opdracht hebben uwe deputaten gaarne voldaan.

Op de buitengewone vergadering van de classis Breukelen, op Donderdag 30 September j.l. te Breukelen gehouden, waren uwe beide deputaten, op vriendelijke uitnodiging der classis Breukelen, tegenwoordig.

Aan de orde was de zaak van ds E. L. Smelik te Tienhoven, die in de buitengewone vergadering der classis Breukelen van 27 Juni 1926 voor 3 maanden in zijne bediening was geschorst.

Voor de verdere behandeling dezer zaak verwijzen uwe deputaten gaarne naar het officieele verslag der vergadering, 't welk is van den volgenden inhoud:

De praeses verwelkomt ds Verhoef van Zeist en ds Meynen van Baarn, als deputaten naar Art. 11 en 49 K.O., dr Kaajan en ds Verhoef als deputaten van advies der generale synode, en dr Kaajan als, met ds Fernhout, door de classis gedeputeerd voor de zaak-Tienhoven.

Aan de orde komt thans de zaak-ds Smelik, waarvoor deze classicale vergadering is bijeen geroepen.

De kerkeraad en de consulent van Tienhoven rapporteeren, dat alle vermaan van ds Smelik gedurende den tijd zijner schorsing, vruchteloos was. Hetzelfde rapporteeren de deputaten der classis ad hoc.

Besloten wordt, zoo ds Smelik desniettemin de gewenschte verklaring mocht afleggen, daarna met hem te handelen over zijn „Open Brief” aan de classis en over zijn verhouding tot *Woord en Geest*.

Ds Smelik, binnen gekomen zijnde, wordt door den praeses welkom geheeten, die hem wijst op den ernst van de beslissing waarvoor hij thans staat, en hem verzekert de hartelijke begeerte der classis, dat hij voor zijn dienst moge behouden blijven.

Op de vraag aan ds Smelik of hij zich thans kan conformeren aan de uitspraak der generale synode betreffende Genesis 2 en 3, door aanvaarding van de hem vroeger voorgelegde verklaring, antwoordt ds Smelik ontkennend.

De praeses vraagt nu, of ds Smelik ook misschien een zelf geformuleerde verklaring van zijn gevoelen wenscht over te leggen, waarvan hij hoopt, dat de classis haar in overweging zal kunnen nemen.

Als ds Smelik daarop bevestigend antwoordt, wordt hem verzocht die verklaring op schrift te stellen.

Na eenige oogenblikken overhandigt ds Smelik de volgende verklaring:

„Ondergeteekende verklaart hierbij, dat hij bereid is zich ambtelijk te houden aan de uitspraken der Asser synode betreffende de vier in geding zijnde punten

van Genesis 2 en 3, in de verwachting, dat de synode zoo spoedig mogelijk een commissie zal benoemen, die de zijns inziens met deze uitspraak onmiddellijk samenhangende kwesties omtrent het boek Genesis in vollen omvang zal onderzoeken”.

Na ampele bespreking verklaart de classis deze verklaring onbevredigend en wordt aan een vijftal broeders opgedragen met ds Smelik daarover nader te gaan spreken. De commissie, teruggekeerd, rapporteert dat bij de saamspreking met ds Smelik bleek, dat hij niet voor zich de zintuigelijke waarneembaarheid der dingen en feiten die ons in Genesis 2 en 3 worden verhaald, als de eenig mogelijke opvatting aanvaardt, maar dat deze voor hem onzeker is, en een vraagstuk, waarover eerst in den weg van voortgezet ernstig onderzoek het licht kan opgaan, en dat hij daarom aan de uitspraak der generale synode zich niet kan conformeeren.

Na breede bespreking besluit de classis het volgende :

„De classis, gehoord de mededeelingen van den kerkeraad en den consulent der kerk van Tienhoven, en het rapport van hare deputaten ad hoc, waaruit bleek, dat alle vermaan tot ds Smelik om terug te keeren van zijn doling, vruchteloos was ; gehoord de verklaring van ds Smelik, dat hij de hem voorgelegde verklaring niet onderteekenen en zich dus niet aan de uitspraak der generale synode, betreffende Genesis 2 en 3, conformeeren kan, wijl de zintuigelijke waarneembaarheid der zaken en feiten in het verhaal der Schrift aangaande het proefgebod en zijn overtreding voor hem onzeker is ;

gehoord het advies van deputaten der generale synode en van deputaten der particuliere synode naar Art. 11 en 49 K.O. ;

besluit, met diep leedwezen, op grond van de artikelen 79 en 80 van de K.O. en in verband met artikel 53 K.O., ds Smelik te ontzetten uit het ambt van dienaar des Woords, met de bede dat de Heere alsnog zijne oogen opene, en hem van zijn dwaling doe terugkeeren”.

De praeses doet ds Smelik in gevoelvolle woorden mededeeling van het besluit der classis. Ds Smelik antwoordt daarop en verlaat daarna de vergadering.

De zitting wordt thans voor een uur geschorst.

De praeses opent de zitting met het doen zingen van Psalm 81 : 12.

Aan de orde komt thans de vraag of ds Smelik een wachtgeld dient te worden toegelegd, en of hem vergund dient te worden nog eenigen tijd in de pastorie te blijven wonen.

Aan de kerk van Tienhoven wordt geadviseerd, ds Smelik voor de maand October een wachtgeld toe te leggen van f 180.— met recht van bewoning der pastorie, op voorwaarde dat ds Smelik zich niet poge te handhaven in zijn ambtelijken dienst, hij zich niet afscheide van de gereformeerde kerk, en van zijn verblijf te Tienhoven geen gebruik make om afbreuk te doen aan de kerk daar ter plaatse ;

verbindende zich de classis, de kerk van Tienhoven voor de uitkeering van dit wachtgeld zooveel noodig te steunen ;

een en ander onder de bepaling dat in de vergadering der classis in November de regeling dezer materie voor de naaste toekomst nader zal worden overwogen.

Ten aanzien van de leden des kerkerads te Tienhoven, die dusver weigerden zich te conformeeren, en hun ambtelijken dienst te vervullen, wordt den kerkeraad geadviseerd, binnen korten termijn met deze broeders te handelen naar art. 79 K.O.

Tot consulent van Tienhoven wordt aangewezen ds Bruins van Breukelen ; voor de vervulling van de diensten te Tienhoven op a.s. Zondag ds Fernhout.

De regeling van de diensten te Tienhoven voor de volgende Zondagen tot op de e.v. classicale vergadering wordt opgedragen aan den deputaat ad hoc.

Hieronder volgt een officieele kennisgeving aan de kerken :

L. S.

De classis Breukelen der gereformeerde kerken in haar vergadering van 30 September 1926 ;

gehoord de mededeelingen van den kerkeraad en den consulent der kerk van Tienhoven en het rapport van hare deputaten ad hoc, waaruit bleek, dat alle vermaan tot ds Smelik om terug te keeren van zijn doling vruchteloos was ;

gehoord de verklaring van ds Smelik, dat hij de hem voorgelegde verklaring niet onderteekenen en zich dus niet aan de uitspraak der generale synode betreffende Genesis 2 en 3 conformeeren kan, wijl de zintuigelijke waarneembaarheid der zaken en feiten in het verhaal der Schrift aangaande het proefgebod en zijn overtreding in het paradijs, voor hem onzeker is ;

gehoord het advies van deputaten der generale synode en van deputaten der particuliere synode naar art. 11 en art. 49 K.O.;

heeft besloten met diep leedwezen, op grond van de artt. 79 en 80 der K.O. en in verband met art. 53 K.O., ds Smelik te ontzetten uit het ambt van dienaar des Woords, met de bede dat de Heere alsnog zijn oogen opene en hem van zijn dwaling doe terugkeeren.

Het moderamen:

Ds P. JUKKENEKKE, *praeses*.
Ds K. FERNHOUT, *assessor*.
Ds J. OOSTERVEEN, *scriba*.

Breukelen, 30 September 1926.

Zooals uwe eerwaarde vergadering uit deze korte notulen kan constateeren, zagen uwe deputaten voornoemd zich in de droeve noodzakelijkheid te moeten adviseeren, dat ds E. L. Smelik moest worden ontzet uit zijn ambt van dienaar des Woords, en dit op dezelfde gronden, welke in het verslag der classicale vergadering met name genoemd zijn.

Nog hebben uwe deputaten u mede te deelen, dat zij op vriendelijke uitnoodiging tegenwoordig geweest zijn op de vergadering van de gecombineerde kerkeraden van de kerken van Tienhoven en Breukelen, den 6den October 1926 te Tienhoven, onder leiding van ds Chr. Bruins van Breukelen gehouden.

Thans moesten uwe deputaten tot hun diep leedwezen adviseeren tot afzetting uit hunne ambten van een broeder ouderling en twee broeders diakenen, allen te Tienhoven. Deze ontzetting uit hunne ambten grondde zich op het droeve feit, dat deze broeders, in een gemeenschappelijk, met namen ondertekend schrijven aan den kerkeraad van de gereformeerde kerk te Tienhoven, hadden verklaard, dat zij den door de classis afgezetten dienaar des Woords E. L. Smelik als hun wettigen dienaar des Woords zouden blijven beschouwen en den wettigen kerkeraad van de gereformeerde kerk te Tienhoven niet meer als zoodanig konden erkennen. Deze broeders maakten zich dus aan scheurmakerij schuldig. De gecombineerde kerkeraden van de gereformeerde kerken te Tienhoven en te Breukelen gingen nu, overeenkomstig het advies uwer deputaten, tot ontzetting uit hunne ambten van den broeder ouderling Hoegge en van de broeders diakenen J. van Vliet en C. Verhoef aanstonds over.

In de hoop, dat deze adviezen uwer beide deputaten in den geest uwer eerwaarde vergadering vallen, teekenen zij zich, na u Gods zegen en de leiding des Heiligen Geestes van harte te hebben toegebeden,

uwe deputaten voornoemd,

W. VERHOEF Nz.
H. KAAJAN, *rappporteur*.

BIJLAGE LXVI.
Art. 444.

**RAPPORT over het rapport van deputaten en andere
stukken inzake ds Van Duin.**

In handen van uwe commissie zijn gesteld de navolgende drie stukken:

a het rapport van de commissie der synode benoemd ten einde de classis Haarlem en den kerkeraad van Haarlemmermeer O. Z. van advies te dienen inzake de moeilijkheden, die uit het besluit der synode betreffende de opheffing der schorsing van ds Van Duin mochten voortvloeien;

b een schrijven van de classis Haarlem October 1926 aangaande deze zaak en

c een schrijven van den kerkeraad van Haarlemmermeer O. Z. als boven.

In het schrijven onder *a* genoemd wordt door de commissie medegedeeld dat uwe deputaten op 13 September hebben bijgewoond een vergadering van den kerkeraad van Haarlemmermeer O. Z. met de commissie der classis, waarop besloten werd ds Van Duin te hooren over zijne bewering, dat hij zijn oorspronkelijk standpunt geheel heeft gehandhaafd, — terwijl de synode het hare zou hebben gewijzigd. — Op deze vergadering bleek:

¹ dat ds Van Duin van oordeel is, dat uit de door hem ondertekende verklaring geenszins voortvloeit de erkenning van zijne zijde, dat de zintuigelijke waarneembaarheid der beide boomen altoos door de gereformeerde kerk is ge-

leerd; maar slechts, dat hij erkent, dat de synode van Assen het nu als leerstuk heeft vastgesteld;

2° dat deze vaststelling van de zintuigelijke waarneembaarheid der boomen niet gedekt wordt door het gezag der Heilige Schrift en dat de synode deze dus ten onrechte als leer der kerk heeft vastgesteld;

3° dat hij door de onderteekening zich in geenen deele heeft geconformeerd aan de besluiten der synode, ook niet wat betreft de beide boomen.

In het kort beweerde hij, dat hij nog geheel staat op hetzelfde standpunt als toen de classis hem schorste, en dat hij ook nu nog van oordeel is, dat men de zintuigelijke waarneembaarheid dier boomen kan betwisten zonder in strijd te komen met art. 4 en 5 der Belijdenis.

De kerkeraad besloot *a* de classis ten zeerste te ontraden de opvolging van het advies der synode om de schorsing van ds Van Duin op te heffen en *b* sprak uit dat de kerkeraad, indien de classis tot opheffing der schorsing overging, daartegen in verzet zou gaan.

Over dit besluit werd het advies uwer deputaten niet gevraagd.

14 September d.a.v. besloot de classis conform het advies der synode en ondanks het protest van de afgevaardigden van den kerkeraad van Haarlemmermeer O.Z. de schorsing op te heffen.

17 September hield de classis eene vergadering om over het bezwaar van Haarlemmermeer O.Z. te handelen; op welke vergadering bleek, dat ook de kerkeraad van Halfweg hetzelfde bezwaar had.

Op deze vergadering werd het advies uwer deputaten gevraagd, waarop zij het volgende advies gaven in overleg met de deputaten ad art. 49; welk advies door de classis tot haar besluit werd gemaakt:

a De classis wendt zich tot de generale synode met het verzoek, dat deze zich uitspreke over de bezwaren der beide kerkeraden tegen de opheffing der schorsing;

b de classis wacht met de effectueering van haar besluit tot opheffing der schorsing totdat de synode haar oordeel zal hebben uitgesproken en

c de classis houdt de beslissing aangaande de losmaking van ds Van Duin aan, totdat de synode uitspraak zal hebben gedaan.

Dit besluit werd met algemeene stemmen, ook met instemming van ds Van Duin, genomen.

In het schrijven van de classis Haarlem worden de in het rapport van de deputaten vermelde feiten in dezelfde volgorde meegedeeld. Ook wordt medegedeeld, dat de kerkeraad van Halfweg bezwaar maakte op dezelfde gronden als de kerkeraad van Haarlemmermeer O.Z.

Ten slotte verzocht de classis de synode haar oordeel over de bezwaren uit te spreken.

In het schrijven van den kerkeraad van Haarlemmermeer O.Z. wordt gegeven een historisch overzicht van het ontstaan en den verderen voortgang van het geschil met ds Van Duin.

De kerkeraad doet ook mededeeling van de drie bovengenoemde punten, waarom hij bezwaar maakt en verklaart mede namens den kerkeraad van Halfweg, dat zij zich beschikbaar stellen om, indien de synode dat wenscht, door haar te worden gehoord.

Uwe commissie heeft, naar aanleiding van het meegedeelde, de eer aan de synode voor te stellen te nemen het volgende besluit: [volgt in Art. 444].

VAN LUMMEL, rapporteur.

BIJLAGE LXVII.
Art. 444.

RAPPORT van deputaten tot bijstand voor de classis
Haarlem.

Zeer geachte broeders!

Uwe deputaten, door u benoemd *ten einde de classis Haarlem en den kerkeraad van Haarlemmermeer Oostzijde van advies te dienen in zake de moeilijkheden* die uit dit besluit der synode betreffende de opheffing der schorsing van ds Van Duin mochten voortvloeien, hebben u het volgende te rapporteeren.

Door den voorzitter van de commissie der classis Haarlem om deze te dienen van advies betreffende een verzoek tot losmaking van ds Van Duin uit den dienst

van de kerk te Haarlemmermeer Oostzijde werden zij in kennis gesteld, dat de kerkeraad te Oostzijde met deze commissie zou vergaderen Maandag 13 September, terwijl de classis Haarlem Dinsdag 14 September zou samenkomen. Tevens werden zij door hem uitgenoodigd daar tegenwoordig te zijn om, indien dit gewenscht werd, den kerkeraad en de classis van advies te kunnen dienen.

Uwe deputaten hebben aan dit verzoek voldaan.

Maandag 13 September hebben zij eene vergadering bijgewoond van den kerkeraad te Oostzijde.

Nadat zij het besluit der synode aan den kerkeraad hadden medegedeeld, bleek dadelijk, dat er bij den kerkeraad ernstig bezwaar bestond tegen de opheffing der schorsing van ds Van Duin, omdat, naar men zeide, ds Van Duin, nadat hij van de synode was teruggekeerd, aan onderscheidene personen had te kennen gegeven, dat hij zijn gevoelen ter synode ten volle gehandhaafd had en dat de synode van standpunt zou zijn veranderd.

De kerkeraad achtte volstrekt noodzakelijk, dat ds Van Duin hierover gehoord werd. Op daartoe strekkend verzoek, was ds Van Duin gaarne bereid met den kerkeraad eene samenspreking te houden en zich nader te verklaren.

Bij die samenspreking bleek duidelijk:

1° dat ds W. E. Van Duin met de uitdrukking, voorkomende in de door hem ter synode geteekende verklaring, *ook als zijnde de eenige leer der gereformeerde kerken*, geenszins erkent, dat de zintuiglijke waarneembaarheid van den boom des levens en den boom der kennis des goeds en des kwaads de eenige leer der gereformeerde kerken was, maar alleen, dat de synode van Assen dit door hare besluiten tot een leerstuk heeft gemaakt;

2° dat naar zijn oordeel de generale synode ten onrechte de zintuiglijke waarneembaarheid van den boom des levens en den boom der kennis des goeds en des kwaads tot een geloofsstuk heeft gemaakt, omdat het niet vaststaat, dat de Heilige Schrift dit metterdaad leert, weshalve de uitspraak der synode niet is gedekt door het gezag der Heilige Schrift;

3° dat hij er ten zeerste prijs op stelt uit te spreken, dat hij met de door hem geteekende verklaring zich niet heeft geconformeerd aan de uitspraken der Asser synode, ook niet voor wat betreft de beide boomen, en dat hij nog geheel staat op het standpunt, waarop hij stond, toen de classis hem schorste, en nog steeds van oordeel is, dat men de zintuiglijke waarneembaarheid der beide boomen wel kan betwijfelen, zonder met het in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift in strijd te komen.

Gehoord deze duidelijke uiteenzetting van zijn gevoelen, heeft de kerkeraad van Oostzijde besloten:

a de classis ten zeerste de opvolging van het synodaal advies te moeten ontraden;

b uit te spreken, dat de kerkeraad, bijaldien de classis tot opheffing der schorsing mocht besluiten, daartegen in verzet moet komen.

Uwe deputaten waren bij deze bespreking en het nemen dezer besluiten tegenwoordig. Hun advies is echter niet bepaald gevraagd.

Den volgenden dag, 14 September, vergaderde de classis Haarlem. Ook daar hebben uwe deputaten het besluit der generale synode inzake ds W. E. Van Duin medegedeeld. Er ontspan zich op die vergadering een breede discussie. Door den kerkeraad van Oostzijde werd medegedeeld in tegenwoordigheid van ds W. E. Van Duin wat deze in de vergadering van den kerkeraad had gezegd. Ook ter classicale vergadering heeft ds Van Duin zich in gelijken geest uitgelaten.

Aangezien de classis het advies uwer deputaten niet vroeg, zijn deze heengegaan, zoodat zij niet tegenwoordig waren toen de classis besloot conform het advies der synode, ondanks het bezwaar van den kerkeraad, de schorsing op te heffen.

Tegen dit besluit kwam de kerkeraad in verzet wyl hij zich daarmede niet kon conformeeren. Toen is de vergadering der classis verdaagd tot Vrijdag 17 September om te beraadslagen wat nu te doen stond. Daarbij zijn uwe deputaten uitgenoodigd de classis van advies te dienen.

Op die voortgezette vergadering bleek, dat behalve de kerk te Oostzijde ook de kerk te Halfweg zich niet kon conformeeren aan het besluit tot opheffing der schorsing.

Gevraagd om advies hebben uwe deputaten in overleg met de deputaten ad art. 49 K.O., die ook tegenwoordig waren, aan de classis voorgesteld het navolgend besluit te nemen:

„De vergadering van de gereformeerde kerken der classis Haarlem,

gehoord de door de kerk te Oostzijde en door de kerk van Halfweg ingediende en met redenen omkleede bezwaren, waarom zij zich niet kunnen conformeeren aan het besluit tot opheffing van de schorsing van ds Van Duin;

overwegende de moeilijkheden, die daaruit zijn gerezen;

gelet op de omstandigheid, dat de generale synode binnen enkele weken weer samenkomen zal;

van oordeel, dat, zooals thans de toestanden in de kerk te Oostzijde zijn, ds Van Duin in den actieven dienst van deze kerk niet kan worden gehandhaafd;

gehoord ook het daartoe strekkend advies van de deputaten der generale synode en van de deputaten ad art. 49 K.O.;

besluit:

1° zich te wenden tot de generale synode met volledige mededeeling van de door de kerken van Oostzijde en Halfweg ingediende bezwaren tegen de opheffing der schorsing van ds Van Duin en met verzoek, dat de generale synode zich hierover uitspreke;

2° met de effectueering van het besluit tot opheffing der schorsing te wachten totdat de synode over zijn zaak zal hebben geoordeeld;

3° de beslissing over de losmaking van ds Van Duin aan te houden, totdat de synode over zijn zaak zal hebben geoordeeld.

Met algemeene stemmen werd dit voorstel tot besluit verheven, terwijl ook ds Van Duin zelf vooraf zijn instemming hiermede had betuigd.

Uwe deputaten meenden dit voorstel te moeten doen omdat:

a door dit voorstel kon worden voorkomen, dat deze zaak als appèlzaak zou moeten gaan naar de particuliere synode van Noord-Holland en vandaar mogelijk naar de generale synode van 1927, wat uwen deputaten niet wenschelijk voorkwam;

b op deze wijze tevens werd voorkomen, dat de kerk van Oostzijde met een genabuurde kerk opnieuw ds Van Duin zou hebben geschorst op grond van zijn uitlatingen na de laatste zitting der generale synode, wat wellicht zou zijn geschied, en wat aan uwe deputaten niet gewenscht toescheen, ook omdat daardoor de verwarring des te grooter zou zijn geworden;

c met dit voorstel allen zich konden vereenigen zoodat hierdoor de onrust in de kerken der classis Haarlem, althans voorloopig, kon worden gestild;

d naar hun oordeel de nadere uitlatingen van ds Van Duin, door hem uitgesproken na de laatste zitting der generale synode, metterdaad zeer bedenkelijk waren en niet overeenstemden met de door ds Van Duin ter synode gegeven verklaring zooals uwe deputaten deze verstonden, zoodat zij zeer betwijfelden of uwe vergadering tot opheffing der schorsing zou hebben geadviseerd, indien zij had geweten hoe ds Van Duin zijn verklaring verstaat en hij zich in uwe vergadering na zijn verklaring had uitgesproken, gelijk hij dit later deed in de vergadering van den kerkeraad, weshalve nadere overweging van deze zaak ter generale synode door uwe deputaten zeer gewenscht werd geacht.

W. BREUKELAAR, *rappporteur.*

BIJLAGE LXVIII.

Art. 444.

Halfweg, October 1926.

Aan de buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken te Assen.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders!

Op de vergadering van de classis Haarlem der gereformeerde kerken, dato 14 September 1926 deden uwe deputaten, ds W. Breukelaar te Zaandam en ds J. L. Schouten te Amsterdam mededeeling:

1° van de verklaring, die door ds W. E. van Duin van Haarlemmermeer Oostzijde ter generale synode geteekend was;

2° van het oordeel der generale synode, dat er thans geen genoegzame reden meer was tot handhaving van de schorsing;

3° van het advies der generale synode aan de classis Haarlem om met de door ds Van Duin ter generale synode geteekende verklaring genoegen te nemen, en de schorsing op te heffen.

Na breede discussiën, waarbij ook ds Van Duin een verklaring aflegde in betrekking tot hetgeen door hem ter synode gesproken was, werd met 17 tegen 10 stemmen en 1 blanco het navolgende voorstel aangenomen:

De classis, gezien het advies der synode;

kennis genomen hebbende van de verklaring van ds Van Duin besluit het advies der synode op te volgen en dus de schorsing van ds Van Duin op te heffen.

De kerk te Haarlemmermeer-Oostzijde, die in den loop der discussiën hare bezwaren tegen de opheffing der schorsing van ds Van Duin reeds breedvoerig had

ontwikkeld, deelde na de gevallen beslissing mede, zich daaraan niet te kunnen conformeeren en in beroep te zullen gaan bij de meerdere vergadering. Tevens drong deze kerk thans met klem aan op onverwijlde behandeling van haar reeds vroeger ingediend verzoek om losmaking van ds Van Duin uit den actieven dienst te Haarlemmermeer-Oostzijde.

Teneinde zoo mogelijk in deze nog vóór den Zondag een beslissing te nemen besloot de classis des Vrijdags weer te vergaderen en daarbij behalve de deputaten der generale synode ook die ad art. 49 K. O. uit te noodigen. Bij het begin van de voortgezette vergadering op Vrijdag 17 September deelde de kerk van Halfweg mede, dat ook zij zich niet kon conformeeren aan het besluit inzake de opheffing van de schorsing van ds Van Duin, en dat ook zij apelleerde bij de meerdere vergadering.

Breed werd thans gediscussieerd zoowel over de losmaking van ds Van Duin als over de moeilijkheden die ontstaan waren door het feit, dat twee kerken appelleerden tegen het besluit tot opheffing van de schorsing van ds Van Duin. De ingewikkeldheid van het geval nam nog toe, doordat ds Van Duin, die mede ter vergadering aanwezig was, verklaarde, dat hij in de gegeven omstandigheden in een eventueele losmaking niet zou bewilligen.

Tenslotte werd het advies gevraagd van de deputaten der generale synode, en van de deputaten ad art. 49 K.O. Dat advies, gegoten in den vorm van een voorstel, werd na eenige kleine wijzigingen door de vergadering, met algemeene stemmen aangenomen, terwijl ook ds Van Duin er zijn instemming mede betuigde.

Het luidde aldus:

De vergadering van de gereformeerde kerken in de classis Haarlem, gehoord de door de kerk van Haarlemmermeer-Oostzijde en door de kerk te Halfweg ingediende en met redenen omkleede bezwaren, waarom zij zich niet kunnen conformeeren aan het besluit der classis tot opheffing van de schorsing van ds Van Duin;

overwegende de moeilijkheden, welke hierdoor zijn gerezen;

gelet op de omstandigheid, dat de generale synode over enkele weken weer samenkomen zal;

van oordeel, dat, zooals thans de toestanden in de kerk van Haarlemmermeer-Oostzijde zijn, ds Van Duin in den actieven dienst van deze kerk niet kan worden gehandhaafd;

gehoord het daartoe strekkend advies van de deputaten synodi en ad art. 49 K.O.;

besluit:

1° zich te wenden tot de generale synode met volledige mededeeling van de door de kerken van Haarlemmermeer-Oostzijde en Halfweg ingediende bezwaren tegen de opheffing der schorsing van ds Van Duin, met verzoek, dat de generale synode zich daarover uitspreke;

2° met de effectueering van het besluit der classis tot opheffing der schorsing te wachten, totdat het antwoord der generale synode zal zijn ingekomen;

3° de beslissing omtrent de losmaking van ds Van Duin van de kerk te Haarlemmermeer-Oostzijde aan te houden, totdat de synode zijn zaak zal hebben afgehandeld.

Ingevolge het besluit sub 1a komt de classis Haarlem thans allereerst tot u met volledige mededeeling van de door de kerken van Haarlemmermeer Oostzijde en Halfweg ingediende bezwaren waarbij nog zij opgemerkt, wat eigenlijk van zelf spreekt, dat deze kerken zelf nu niet meer appelleeren.

Wat de *kerk van Haarlemmermeer Oostzijde* betreft. De kerkeraad aldaar had naar aanleiding van ernstige geruchten, die in de gemeente liepen, alsof ds Van Duin verklaard zou hebben, dat niet hij, maar de synode van standpunt veranderd was, het noodig geoordeeld, vóór hij (de kerkeraad) ter classicale vergadering zijn stem gaf aan een voorstel tot opvolging van het synodaal advies inzake de opheffing van de schorsing van ds Van Duin, een samenspreking met ds Van Duin te hebben. Deze had ook plaats en wel op Maandag 13 September in tegenwoordigheid van de deputaten der generale synode, en van een classicale commissie, die in opdracht had, in verband met het verzoek tot losmaking van ds Van Duin, om den toestand in de kerk van Haarlemmermeer Oostzijde te onderzoeken, en daarvan te rapporteeren op de September-vergadering der classis.

De kerkeraad van Haarlemmermeer Oostzijde deelde nu ter classicale vergadering mede, dat bij deze samenspreking met name drieërlei was gebleken; n.l.

1° dat ds Van Duin met de uitdrukking (in de synodale verklaring) „ook als zijnde in dezen de eenige leer der gereformeerde kerken”, geenszins erkent, dat de zintuigelijke waarneembaarheid van den boom des levens en van den boom der kennis des goeds en des kwaads de eenige leer der gereformeerde kerken was, maar alleen dat de synode van Assen dit door haar besluiten tot een leerstuk heeft verheven;

2° dat naar zijn oordeel de generale synode ten *onrechte* de zintuigelijke waarneembaarheid van den boom der kennis des goeds en des kwaads en van den boom des levens tot een leerstuk heeft verheven, omdat het niet vaststaat, dat de Heilige Schrift dit metterdaad leert, weshalve de uitspraak der generale synode niet is gedekt door het gezag van Gods Woord;

3° dat hij er ten zeerste prijs op stelde uit te spreken dat hij met de door hem geteekende verklaring zich niet heeft geconformeerd aan de uitspraken der Asser synode, ook niet voor wat betreft de beide boomen, en dat hij nog geheel staat op het standpunt, waarop hij stond, toen de classis hem schorste, en nog steeds van oordeel is, dat men de zintuigelijke waarneembaarheid van de beide boomen kan betwijfelen, zonder met het in artikel 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift in strijd te komen.

Op grond van deze punten kon de kerk van Haarlemmermeer Oostzijde zich niet vereenigen met het besluit der classis tot opheffing van de schorsing van ds Van Duin, maar moest zij zich beroepen op het oordeel der meerdere vergadering.

Wat de *kerk van Halfweg* betreft.

Het appèl van deze kerk was gegrond op dezelfde overwegingen, waarbij zij medegedeeld, dat deze kerk niet alleen door de mededeeling van Haarlemmermeer Oostzijde ter classicale vergadering kennis kreeg van de nadere verklaring van ds Van Duin op zijn kerkeraad, doch dat de predikant van Halfweg als lid van de classicale commissie (zie boven) op die kerkeraadvergadering ook aanwezig was, en alzoo de verklaring van ds Van Duin uit diens eigen mond had vernomen. De kerk van Halfweg verklaarde voorts uitdrukkelijk dat zij zeer tot haar leedwezen tot dit appèl overging, en ter wille van den persoon van ds Van Duin, en ter wille van den vrede in onze kerken, dien zij gaarne zoo spoedig mogelijk zag teruggekeerd. In de gegeven omstandigheden meende zij echter niet anders te mogen handelen, daar naar het eigen woord der Schrift, ook door den voorzitter der synode aangehaald bij heropening der zittingen op 31 Augustus j.l., de waarheid niet aan den vrede mag worden opgeofferd.

Gezien de nadere verklaring van ds Van Duin achtte de kerk van Halfweg dat de classis, de schorsing opheffende, in tegenspraak kwam niet alleen met haar eigen schorsingsoordeel over ds Van Duin in Juli j.l. maar vooral ook met de gewichtige uitspraken der generale synode, aan het einde van haar eerste zittingsperiode.

Acht de classis met het bovenstaande uwe synode voldoende ingelicht te hebben over de bezwaren van de kerken te Haarlemmermeer Oostzijde en te Halfweg, dan komt ze thans in de tweede plaats krachtens haar besluit van 17 September sub 1b (zie boven) tot u met het verzoek, dat uwe synode zich over deze bezwaren uitspreke.

U daarbij en bij al uwen arbeid de leiding des Heiligen Geestes in rijke mate toebiddend,

Namens de classis Haarlem,

Het moderamen,

J. W. SIERTSEMA, *praeses.*
JOH. C. BRUSSAARD, *assessor.*
E. A. GROENEWEGEN, *scriba.*

BIJLAGE LXIX.

Art. 444.

*Aan de generale synode van de gereformeerde kerken in
Nederland, vergaderd te Assen, 27 October v.v. 1926.*

Weleerwaarde en eerwaarde heeren en broeders!

Het zij den kerkeraad van Haarlemmermeer-Oostzijde vergund om, in verband met het feit, dat de classe Haarlem opnieuw aan uw vergadering verzocht de zaak—ds Van Duin te willen onderzoeken, de volgende historische toelichtingen te geven.

Wij als kerkeraad hadden gemerkt, dat ds Van Duin sympathieën had voor dr Geelkerken. Daarom hadden eenige broeders uit ons midden hem verzocht zich bij de ophanden zijnde beslissing der synode neer te leggen. Hierin bewilligde hij onder het voorbehoud, dat deze beslissing niet zou zijn tegen het Woord Gods. Toen de beslissing gevallen was en de kerkeraad hem herinnerde aan zijn gegeven

woord, zeide hij deze beslissing niet te kunnen aanvaarden, daar zij niet was in overeenstemming met Gods Woord.

Aan de synodale commissie hebben wij toen om advies gevraagd, hoe verder te handelen. Deze was van oordeel, dat wij aan ds Van Duin eenige vragen moesten stellen, en, indien hij deze niet bevredigend beantwoordde, met den kerkeraad van Hoofddorp nader moesten overleggen.

Het antwoord was onbevredigend, en daarom vergaderden wij met Hoofddorps kerkeraad op Donderdag 1 April. Na lange samenspreking met ds Van Duin, waarbij zijn afwijkende meeningen duidelijk openbaar werden, gaven wij hem 14 dagen bedenktijd (of vacantie), terwijl wij hem aanraadden eens te spreken met mannen als prof. Grosheide. Op 15 April weer bijeengekomen bleek ons, dat de vacantietijd niet het gewenschte gevolg gehad had, zooals een ingekomen schriftelijk antwoord op de vragen bewees. Den volgenden dag vergaderden wij opnieuw en besloten toen de commissie van advies in een volgende vergadering uit te noodigen.

In die vergadering van Maandag 26 April deelden wij de commissie mede, dat wij de volgende bezwaren tegen ds Van Duin hadden :

1° hij ging in twee zaken met dr Geelkerken accoord: nl. dat het spreken der slang disputabel moest worden gesteld; en de uitspraak der synode, dat Genesis 2 en 3 letterlijk moesten worden opgevat, niet door hem kon worden aanvaard;

2° op de vraag, of hij de verklaring, aan dr Geelkerken voorgelegd, kon onderteekenen, antwoordde hij ontkennend;

3° hij behield zich het recht voor een gravamen in te dienen, maar wist niet of hij het doen zou, daar hij het heil er niet van inzag;

4° hij behield zich het recht voor publiek in deze zaak op te treden, door b.v. een brochure te schrijven;

5° hij zou als afgevaardigde op de classe niet stemmen overeenkomstig de besluiten der synode.

Nadat de commissie ruim 5 kwartier met ds Van Duin afzonderlijk gesproken had, adviseerde zij ons hem de volgende verklaring voor te leggen:

Ondergeteekende verklaart met de beslissingen van de Asser synode in te stemmen, maar behoudt zich het recht voor, waar hij bezwaar heeft tegen hetgeen daar gezegd wordt inzake de slang en haar spreken, een gravamen in te dienen en belooft zulks bij de volgende synode te doen, opdat deze beslisse. Hij belooft voorts dit bezwaar noch openlijk noch heimelijk te zullen drijven of leeren noch daarover te zullen schrijven. Tevens verklaart hij, hangende dit appèl, zich te zullen houden aan de resoluties der generale synode van Assen, ook wanneer hij afgevaardigd wordt naar de meerdere vergaderingen, en zoo hij meent om der consciëntie wil dit niet te kunnen doen, zal hij zich van het deelnemen aan deze vergaderingen onthouden".

Daar hij weigerde deze verklaring te onderteekenen, zagen wij ons tot ons diep leedwezen genoodzaakt hem te schorsen. Ds Van Duin verklaarde nadien nog uitdrukkelijk, dat wij niet anders hadden kunnen doen, nu wij achter de synode stonden, en zeide nogmaals, dat de uitspraken der synode ingingen tegen Gods Woord.

Op de vergadering der classe Haarlem van 11 Mei kwam ds Van Duin tegen deze schorsing in verzet. Wel aanvaardde hij aan het eind der lange vergadering een verklaring, maar hij kwam daarop reeds den volgenden morgen terug. Op de voortgezette vergadering der classe Haarlem op 18 Mei werd een voorstel aangenomen, om, gelet op de weifelende houding van ds Van Duin, het door hem ingediende protest tegen zijn schorsing niet te behandelen, en de schorsing tot 5 Juli te handhaven.

Op de vergadering der classe Haarlem op 6 Juli werd toen dit protest verworpen. In art. 6 van het kort verslag lezen wij daarna het volgende :

"Op advies van de deputaten ad artikel 49 neemt de vergadering het voorstel aan, om ds Van Duin te vragen instemming met de verklaring, die door de generale synode aan dr Geelkerken is voorgelegd (acta artikel 149, bl. 53, besluit A 1e). Ds Van Duin zegt, dat hij die verklaring niet kan en mag teekenen. Deputaten, gehoord ook het daartoe strekkend advies van de commissie van advies der generale synode, adviseerden nu 1° ds Van Duin te schorsen in zijn dienst; 2° de zaak van ds Van Duin te brengen ter particuliere synode, met verzoek haar door te zenden naar de generale synode, opdat deze daarover in haar geheel beslisse".

Tegen dit voorstel waren 8 stemmen en 3 in blanco, die allen van oordeel waren, dat ds Van Duin nu moest worden afgezet.

Uw vergadering heeft aan het verzoek der classis voldaan, en geadviseerd de schorsing op te heffen, omdat ds Van Duin de bekende verklaring had onderteekend.

Van dit uw advies kwamen uw beide deputaten mededeeling doen in de vergadering van den kerkeraad van Haarlemmermeer-Oostzijde op Maandag 13 September, terwijl toen tevens een classicale commissie kwam spreken over een mogelijke losmaking van ds Van Duin van genoemde kerk.

Wij namen van deze mededeeling van uw advies met buitengewone belangstelling kennis.

Maar toch meenden wij uw deputaten in overweging te moeten geven eens met ds Van Duin in tegenwoordigheid van den kerkeraad te spreken, opdat blijken mocht, of hij deze verklaring nóg aanvaardde, of ook er een andere beteekenis aan hechtte, dan de synode.

Wij meenden dit te moeten vragen om deze twee redenen :

1° er waren geruchten verspreid in de gemeente door ds Van Duin en zijn vrienden, dat niet hij doch de synode veranderd was; ook was een brief ter tafel van mevrouw de wed. ds Veltman, waaruit dit bleek. Tevens had ds Van Duin den vorigen dag aan den kerkeraad opheffing van de stille censuur gevraagd, in bewoordingen, die den kerkeraad in staat van beschuldiging stelden en deden uitkomen, dat zijn schorsing onrechtmatig was geweest. Dit deed den kerkeraad twijfelen, of ds Van Duin wel teruggekeerd was van de dwaling zijns wegs, niet-tegenstaande zijn verklaring voor de synode;

2° het verwonderde ons, dat door de synode aan ds Van Duin een andere verklaring was voorgelegd, dan indertijd door de beide kerkeraden van Oostzijde en Hoofddorp en door de classe van 6 Juli. Zeker, de verklaring door u als synode hem voorgelegd had zeer veel overeenkomst met hetgeen de classe Haarlem van 11 Mei hem had gevraagd; maar wij herinnerden ons, hoe ds Van Duin *na* het onderteekenen van *die* verklaring uitdrukkelijk tegen één onzer gezegd had, toch op een ander standpunt te staan dan de kerkeraad en de synode. En nu was onze vrees, dat hij met het aanvaarden van *uw* verklaring toch zou meenen te kunnen verenigen zijn afwijkende gevoelens.

De deputaten voldeden aan ons verzoek. En ds Van Duin, ter vergadering geroepen, maakte niet het minste bezwaar zich nader uit te spreken. Ds Breukelaar lichtte eerst de beteekenis en bedoeling der verklaring toe; waarop ds Van Duin o.a. beweerde, dat hij wel persoonlijk de zintuigelijke waarneembaarheid aanvaardde, en dit ook wilde prediken; maar hij zag niet in, dat zulks door God geëischt werd; deze leer mocht volgens hem wel alleen in de gereformeerde kerken geleerd worden, doch niet op grond van het gezag der Heilige Schrift, maar alleen omdat de synode zulks besloten had; hij achtte een andere opvatting nog altijd mogelijk; hij weigerde zich aan de synodale uitspraak te conformeren enz. De kwestie van de slang werd echter door ons volkomen uitgeschakeld, omdat uw vergadering zich daarover nog nader uitspreken zal in antwoord op het gravamen van dr Van Leeuwen.

Uw deputaten verbaasden zich zeer over de woorden van ds Van Duin; wij niet zoo zeer, omdat wij steeds dit standpunt bij hem hadden gevonden.

Nadat ds Van Duin zich verwijderd had, besloot de kerkeraad op advies der deputaten synodi, den volgende dag op de classe Haarlem voor te stellen, de schorsing niet op te heffen, maar nogmaals de zaak naar de synode te zenden vanwege hetgeen ds Van Duin verklaard had; en wel op de volgende gronden :

„dat hij met de uitdrukking: „ook als zijnde de eenige leer der gereformeerde kerken” geenszins erkent, dat de zintuigelijke waarneembaarheid van den boom der kennis des goeds en des kwaads en den boom des levens de eenige leer der gereformeerde kerken *was*, maar alleen, dat de synode van Assen dit door haar besluiten tot een leerstuk gemaakt heeft;

dat naar zijn oordeel de generale synode *ten onrechte* de zintuigelijke waarneembaarheid van den boom des levens en den boom der kennis des goeds en des kwaads tot een geloofsstuk heeft verheven, omdat het *niet vaststaat*, dat de Heilige Schrift dit metterdaad leert, weshalve de uitspraak der synode *niet is gedekt* door het gezag der Heilige Schrift;

dat hij er *ten zeerste prijs op stelt* uit te spreken, dat hij met de door hem geëteekende verklaring *zich niet heeft geconformeerd* aan de uitspraken der Asser synode, ook niet voor wat betreft de boomen; en dat hij *nog geheel staat* op het standpunt waarop hij stond toen de classe hem schorste; en nog steeds van oordeel is, dat men de zintuigelijke waarneembaarheid der beide boomen wel kan betwijfelen, zonder met het in artikel 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift in strijd te komen”.

Wel heeft de classe Haarlem Dinsdag 14 September toch de schorsing opgeheven, maar Vrijdag 17 September nam zij het besluit, waarvan de classe zelf u bericht heeft gezonden.

Zietdaar, broeders, het verloop der historie u kort meegedeeld. Het zal u hieruit genoegzaam blijken, dat geen oppositiegeest ons drong om uw advies niet op te volgen. Maar wij meenden, dat uw vergadering niet zou geadviseerd hebben de schorsing op te heffen indien zij geweten had wat wij u nu meedeelen. Met groot leedwezen doen wij u deze mededeeling; niets ware ons liever geweest, dan dat ds Van Duin zijn verkeerd standpunt had losgelaten, om in de verklaring te lezen wat ieder ander erin lezen moet. Maar nu onze vrees werd bewaarheid, en ons bleek, dat hij dezelfde is als voorheen, achtten wij het aan de waarheid, aan de kerken en aan uw vergadering verplicht te zijn tegen de opheffing der schorsing op te komen, en u deze dingen mee te deelen.

Het is ons niet mogelijk in dit schrijven u alles, wat te Oostzijde voorviel te zeggen. Ook is het mogelijk, dat een of ander van het hier vermelde niet geheel duidelijk is. Daarom stellen wij er prijs op over deze dingen zoo noodig nader door u te worden gehoord, terwijl ook de kerkeraad van Halfweg, die zich bij ons appèl aansloot, zich ter uwer beschikking stelt.

Het schijnt ons toe, voorzover wij nu de zaak kunnen beoordeelen, dat ds Van Duin het gesprokene in den kerkeraad van 13 September volkomen heeft te herroepen, om de uitlegging van de verklaring te aanvaarden gelijk die door uw vergadering eraan gegeven wordt en ook gegeven moet worden, zal er van opheffing der schorsing sprake kunnen zijn. Wat er gebeuren moet, indien hij dit weigert, staat niet aan ons te beoordeelen.

Met toebidding van den zegen Gods bij en over uw beraadslagingen en beslissingen, blijven wij gaarne

met hoogachting uw broeders in Christus,

namens den kerkeraad van Oostzijde,

J. D. WIELENGA, *consulent.*

C. A. VAN DEN HEUVEL, *scriba.*

Haarlemmermeer, October 1926.

BIJLAGE LXX.

Art. 446.

(Zie ook art. 381 en 394).

RAPPORT inzake het gravamen van dr N. D. van Leeuwen te Harkema-Opeinde.

In handen van uwe commissie is gesteld een gravamen, bij uwe synode ingebracht door dr N. D. van Leeuwen van Harkema-Opeinde, tegen de door haar gedane „uitspraak inzake de slang en haar spreken”, zooals die voorkomt in art. 149 der acta. Hij meent dat het door de synode gezegde omtrent de zintuiglijk waarneembare werkelijkheid niet van toepassing is op „de slang en haar spreken”, wijl hij van gevoelen is, dat onder de in Genesis 3 genoemde „slang” de Satan zelf is te verstaan; zoodat deze dus rechtstreeks en zonder gebruik te maken van het dier als de verleider zou zijn opgetreden.

In wat dr Van Leeuwen als zijn „gravamen” bij uwe synode heeft ingezonden, komt intusschen heel wat voor, dat niet als „gravamen” kan worden aangemerkt. Een gravamen toch is een met redenen omkleed bezwaar tegen eenig onderdeel van de belijdenis of, gelijk in dit geval, van eene nadere verklaring en toepassing der belijdenis. Maar hiertoe kan kwalijk gerekend worden eene bestrijding van de uitlegging van Genesis 3 door Calvijn, als in het stuk van dr Van Leeuwen gevonden wordt. En zelfs ook niet de kritiek door hem geoeffend op den Open Brief uwer synode; want deze laatste, van hoe groote beteekenis ook, draagt geenszins het karakter van een belijdenisschrift of ook maar van eene nadere verklaring en toepassing der belijdenis. Uwe commissie heeft daarom gemeend op deze dingen, althans voor zoover zij geen betrekking hebben op de gronden welke dr Van Leeuwen voor zijn gevoelen aan Schrift en belijdenis acht te kunnen ontleenen, niet te moeten ingaan en zich strikt

te moeten bepalen tot die gronden alleen. Ook mag zij niet nalaten er op te wijzen dat in de manier waarop dr Van Leeuwen zijne gronden ontwikkelt, wel wat uit het oog is verloren, dat een „gravamen” bij eene kerkelijke vergadering wordt ingebracht; de breede aanhalingen, vooral die in onderscheidene vreemde talen, en het gebruik van allerlei vreemde woorden, behooren eer in een wetenschappelijk verhoog dan in een kerkelijk gravamen thuis. Uwe commissie mag dr Van Leeuwen op dit voetspoor niet volgen. Zij heeft alleen de door hem aangevoerde Schriftuurlijke en confessioneele gronden, op zichzelf genomen, aan eene nauwgezette en ernstige overweging onderworpen, en wenscht u bij dezen het resultaat daarvan aan te bieden.

In de eerste plaats zij dan de aandacht gevestigd op de *Schriftuurlijke* gronden die dr Van Leeuwen meent te kunnen aanvoeren.

Deze zijn deels *negatief*, deels *positief*.

Negatief stelt dr Van Leeuwen, dat er geen Schriftuurlijke gronden zijn die bewijzen dat de slang uit Genesis 3 een natuurlijke slang was, een dier. Hij doet dit bepaaldelijk in dezen vorm, dat hij betoogt, dat de wel eens naar voren gebrachte argumenten, om te bewijzen dat de slang werktuig van den Booze zou geweest zijn, niet overtuigend zijn. Uwe commissie wil opmerken, dat hiermee de zaak toch eigenlijk wordt omgekeerd. Want het gaat er niet om of uit de Schrift kan bewezen worden dat de slang als *werktuig* van Satan dienst deed, maar, waar Genesis 3 duidelijk spreekt van eene slang, hebben wij dit ook alzoo aan te nemen, tenzij uit de Schrift zou kunnen bewezen worden, dat het geen dier was.

Vervolgens brengt dr Van Leeuwen de bedenking in, dat uwe synode ten opzichte van de slang en haar spreken niet had mogen spreken van de *klaarblijkelijke* bedoeling van het Schriftverhaal van Genesis 2 en 3. Hij verstaat onder de „klaarblijkelijke” bedoeling datgene wat de Schrift bij den eersten indruk schijnt te willen zeggen. En aangezien in vele gevallen, gelijk hij met voorbeelden aantoonde, de *werkelijke* bedoeling der Schrift eene andere is dan men bij den eersten indruk meenen zou, gevoelt hij zich bezwaard door de uitspraak der synode die van de klaarblijkelijke bedoeling uitging. Uwe commissie moet er evenwel op wijzen dat hier bij dr Van Leeuwen eene schromelijke misvatting bestaat. Het woord „klaarblijkelijk” wordt door hem niet verstaan. Want dit beteekent allermint wat hij er in leest, maar, gelijk elk Nederlandsch woordenboek kan leeren, datgene wat klaar blijkt, en derhalve duidelijk en glashelder is. In verschillende gevallen is dan ook de klaarblijkelijke bedoeling van de Schrift een geheel andere dan wat men bij den eersten indruk als haar bedoeling zou meenen te zien. Het was dan ook allermint de strekking van de uitspraak der synode, waartegen dr Van Leeuwen in verzet komt, dat men maar op den eersten indruk zou moeten afgaan, of dat de letterlijke opvatting enkel en alleen omdat ze letterlijk is zou moeten aanvaard worden; maar dat uit onderscheidene gegevens, die in het rapport der vierde, de z.g. dogmatisch-exegetische, commissie zijn vermeld, klaar blijkt dat onder meer de slang en haar spreken in eigenlijken of letterlijken zin zijn op te vatten en dus zintuiglijk waarneembare werkelijkheden waren. Waar in het zoeven aangeduid rapport zelfs een geheel onderdeel gewijd is aan „De klaarblijkelijke zin van het paradijsverhaal”, en daarin uitdrukkelijk zelfs de nu nog door dr Van Leeuwen aan de synode toegedichte meening dat men maar van de „letter” heeft uit te gaan wordt bestreden, is het wel eenigszins wonderlijk deze bedenking hier aan te treffen.

Geheel en al onjuist is hierom ook de conclusie door dr Van Leeuwen aan het einde van zijn hiervoor besproken betoog getrokken: „Uit 't bovenstaande volgt dus de mogelijkheid, dat de slang en haar spreken anders moet opgevat worden dan naar de klaarblijkelijke bedoeling”. Het spreekt vanzelf dat deze conclusie alleen geldigheid zou kunnen hebben, indien aan het woord „klaarblijkelijk” de zin moest gehecht worden dien dr Van Leeuwen er geheel ten onrechte aan hecht. Natuurlijk moet de slang en haar spreken nooit anders worden opgevat dan naar de klaarblijkelijke bedoeling der Schrift, d. w. z. haar bedoeling, die klaar blijkt en duidelijk, onwedersprekelijk in het licht treedt. Toch kan uwe commissie van deze uitspraak van dr Van Leeuwen zoo niet afstappen. Zooals hij ze bedoelt, houdt ze in, dat de mogelijkheid van een niet-letterlijk verstaan van de slang en haar spreken zou worden bewezen door andere Schriftuurlijke voorbeelden, waarbij een letterlijke opvatting niet overeenkomt met de werkelijke bedoeling der Schrift. En daarmede meent hij dus reeds negatief de positieve uitspraak der synode te hebben weerlegd. Uwe commissie moet opmerken dat de door dr Van Leeuwen getrokken conclusie, ook zóó verstaan, door en door onjuist is. Uit het feit, dat in sommige gevallen een niet-letterlijke opvatting de juiste bedoeling der Schrift weergeeft, volgt in het minst niet, dat ook in eenig ander bepaald geval, zooals hier bij de slang en haar spreken, de mogelijkheid van eene niet-letterlijke opvatting bestaat. Deze mogelijkheid zou alleen kunnen worden gevindiceerd door het aanhalen van geheel analoge gevallen, waarin een niet-letterlijke opvatting moet worden aangenomen; en dat zijn de door hem te berde gebrachte voorbeelden in geen deele.

Positief stelt echter dr Van Leeuwen, dat er in Genesis 3 zelf zóódanige aanwijzingen liggen voor een anderen dan den dierlijken aard van de slang, dat Gods Woord ons zou leeren dat de verleiding geschied is door den Satan zelf rechtstreeks en zonder gebruikmaking van eenig instrument.

Hij beroept zich daartoe allereerst op de mededeeling in Genesis 3 : 1 dat de slang listiger was dan al het gedierte des velds, hetgeen, naar hij toestemt, beteekent dat de slang het listigste was van alle veldgedierte. Deze mededeeling toch zou moeten voeren tot de gevolgtrekking, dat reeds vóór den val de kwade eigenschap van „listigheid” aan de slang en ook, zij het in mindere mate, aan de overige dieren toekwam. Want wel erkent hij dat de Schrift het woord „listig” ook in gunstigen zin gebruikt, doch uit het verband zou volgen dat het hier in elk geval ongunstige beteekenis moet hebben, hetgeen niet zou te rijmen vallen met den toestand in den staat der rechtheid. Daarom zou met de „slang” hier de duivel zelf bedoeld zijn. We zouden dan te doen hebben met eene beeldsprakige of overdrachtelijke uitdrukking, te vergelijken met uitdrukkingen als: „de ezels stoot zich geen tweemaal aan denzelfden steen”, „Holland is (of was) in last”, „één vogel in de hand is beter dan tien in de lucht”, of met Jezus' woord van den „goeden herder die zijn leven stelt voor de schapen” (Joh. 10 : 11); en die ongeveer aldus zou moeten worden verstaan: de Satan was het listigste van alle wezens.

Uwe commissie kan dit beroep niet geslaagd achten. In de eerste plaats is het volstrekt niet zoo zeker als dr Van Leeuwen het wil doen voorkomen, dat het woord „listig” in Genesis 3 : 1 in ongunstigen zin moet worden verstaan¹⁾. Immers het hier gebezigde woord komt in het Oude Testament

¹⁾ Uwe commissie moet er tegen opkomen, dat dr Van Leeuwen op blz. 21 van zijne brochure „Mijn Gravamen” schrijft, dat de synode het ook in ongunstigen

meestal in gunstigen zin voor (zoo herhaaldelijk in de Spreuken als „kloekzinnig”, 12 : 16, 23; 13 : 16; 14 : 8, 15, 18; 22 : 3; 27 : 12), en in dien zin kan het ook hier zeer wel worden opgevat, n.l. dat de slang door hare schranderheid het meest geschikte werktuig was voor den Satan om zich daarvan te bedienen. Dat het vervolg van het bericht omtrent den val de ongunstige beteekenis zou eischen, is beslist te veel gezegd. Het is niet boven bedenking wat dr Van Leeuwen verklaart, dat het woord van de slang gezegd wordt om een slechte daad in te leiden, waarbij dan het vooruit noemen van eene slechte eigenschap past. Maar ook al zou moeten worden aangenomen, dat de ongunstige zin hier bedoeld is — wat overigens uit 2 Cor. 11 : 3 niet behoeft te volgen — dan vloeit daaruit nog niet voort wat dr Van Leeuwen eruit afleiden wil, dat eene kwade eigenschap aan de slang als dier, en zelfs ook, zij het in mindere mate, aan de overige dieren in den staat der rechtheid toegekend wordt. Dr Van Leeuwen verliest bij zijne redeneering uit het oog, dat volgens het getuigenis der Schrift in de verleiding tweeërlei subject eene rol speelt, niet alleen de slang maar ook de Satan, en dat het gebruik van de ongunstige beteekenis van het woord „listig” zich zeer goed daaruit zou laten verklaren, dat wat van den duivel geldt, die door de slang spreekt, reeds in den aanvang bij voorbaat van de slang gezegd wordt. Dr Van Leeuwen tracht zich wel den weg zijner bewijsvoering te effenen door het dilemma te stellen dat in Genesis 3 of de slang als dier of de slang als zinnebeeldige voorstelling van Satan optreedt, maar hij maakt zich al te gemakkelijk van de derde mogelijkheid af, dat in Genesis 3 en de slang als dier en de Satan optreden. Bovendien is het ook kwalijk in te zien, dat het door dr Van Leeuwen bij de ongunstige opvatting van het woord „listig” gevoelde bezwaar in betrekking tot den toestand van de dierenwereld in den staat der rechtheid door zijne eigene verklaring inderdaad wordt ondervangen. Wordt, gelijk hij wil, de Satan in Genesis 3 : 1 „listiger” genoemd dan alle wezens, dan zou daarmee die kwade eigenschap vóór den val zijn toegeschreven ook aan andere schepselen; en dan blijft de moeilijkheid bestaan. Men zou dan „alle wezens” moeten beperken tot „alle demonen”, waartoe dr Van Leeuwen inderdaad schijnt te neigen als hij aan zijne uiteenzetting toevoegt: „Hierbij kan bedacht worden, dat er meerdere gevallen engelen waren” — doch beslist is hij hierin niet.

In de tweede plaats komende tot de eigen verklaring van dr Van Leeuwen dat de slang moet worden beschouwd als eene zinnebeeldige voorstelling van Satan zelf, moet uwe commissie opmerken dat hij zich, zoo het schijnt, niet ernstig bezig heeft gehouden met de vraag, hoe de Bijbelschrijver er toe gekomen is juist *deze* zinnebeeldige voorstelling te kiezen. Aanvaarden we de concrete historiciteit van wat Genesis 3 zooals het voor ons ligt ons verhaalt, dan is het zeer begrijpelijk waarom later, b.v. in Openb. 12 : 9 en 20 : 2, de Satan zinnebeeldig als „slang” wordt aangeduid; het is, omdat hij zich in het paradijs van eene werkelijke slang bediend heeft. Maar indien men, gelijk dr Van Leeuwen wil, aanneemt dat van meet af de slang als zinnebeeld voor den Satan is gebezigd, kan men toch niet nalaten zich rekenschap te geven van de redenen waarom juist de *slang* daarvoor gekozen werd. Het is eene ernstige fout in het geheele betoog

---

zin heeft opgevat. Het is haar niet mogen gelukken te ontdekken, waarop dr Van Leeuwen deze bewering wil doen steunen. Nòch in het besluit der synode, vermeld in art. 149 harer acta, nòch ook in de „Open Brief” is iets te vinden, dat daartoe recht geeft. Uwe commissie moet er op wijzen dat deze onjuistheid *in het tot haar gerichte eigenhandig geschreven gravamen van dr Van Leeuwen niet voorkomt.*

van dr Van Leeuwen dat hij zich hierover in het geheel niet uitlaat. Of zou men de motiveering van de beeldspraak moeten zoeken in de volgende woorden, die dr Van Leeuwen na het vermelden van allerlei door Delitzsch aangevoerde gegevens neerschrijft: „daaruit blijkt niets anders dan dat die volkeren in de slang als dier een geheimzinnig wezen zagen, een soort daemonisch wezen, en dat zij dus in de oudheid beeld kon zijn van den duivel”? Maar dan moet gezegd worden, dat dit toch niets verklaart. Het blijft immers de vraag: hoe kwamen de volkeren der oudheid er toe in de slang een geheimzinnig wezen te zien? Gaat dit mogelijk terug op een historisch feit? Indien ja, moeten we daarin dan niet juist zien eene aanwijzing dat in Genesis 3 van de slang als dier sprake is? We zouden dan te doen hebben met de nawerking der traditie omtrent het gebeurde in het paradijs. Indien echter neen, hoe is dan toch de eigenaardige gedachte omtrent de slang bij de oude volken verklaarbaar? Moeten we dan alleen maar denken aan een onaangenaam gevoel door de verschijning der slang opgewekt? En is dit eene genoegzame verklaring? Verder is daarmee nog de vraag niet beantwoord: waarom de Bijbelschrijver dan van deze voorstelling heeft gebruik gemaakt; of liever, waarom de Heere God in Zijne openbaring omtrent den val dit zou hebben gedaan? Komen we dan niet voor eene moeilijkheid te staan, die juist een gereformeerd theoloog tot voorzichtigheid moest manen, om toch niet eene zinbeeldige voorstellingswijze aan te nemen?

Buitendien is het aannemen van eene beeldspraak, gelijk dr Van Leeuwen wil, volkomen willekeurig. Er is geen enkele aanduiding dat we in Genesis 3 : 1 aan beeldspraak te denken hebben. De door hem aangehaalde voorbeelden bewijzen hier niets. Vooreerst noemt hij eenige spreekwoordelijke zegswijzen die hier alleen iets zouden beteekenen, indien kon worden aangetoond dat ook in Genesis 3 : 1 kennelijk van eene spreekwoordelijke uitdrukking wordt gebruik gemaakt, hetgeen onmogelijk is. Verder verwijst hij naar Joh. 10 : 11; maar hij vergeet daarbij dat in het Schriftgedeelte waartoe dit vers behoort duidelijk wordt aangegeven dat het spreken van herder en schapen tot eene *gelijkenis* behoort (vers 6), terwijl in het aangehaalde woord zelf het „*Ik ben de goede Herder*”, alle misverstand uitsluitend, duidelijk toont dat we aan beeldspraak hebben te denken. Vergeten mag niet, dat het heel iets anders is of men te doen heeft met zulke spreekwoordelijke zegswijzen, eene allegorie of gelijkenis, dan wel, gelijk in Genesis 3 : 1, met een integreerend bestanddeel van een historisch verhaal, en het is een ernstige fout van dr Van Leeuwen dat hij dit geheel heeft uit het oog verloren.

Zou echter wellicht de inzender van het gravamen ten gunste van zijne opvatting willen aanvoeren, wat hij ten opzichte van het historisch karakter der Bijbelverhalen in het algemeen meent te mogen opmerken? Hij zegt, namelijk dat men 1° heeft te rekenen met het feit dat de Bijbel oud-Oostersche kosmologische voorstellingen heeft, die de onze niet meer zijn, zoodat wij een ander en beter wereldbeeld kennen dan de Bijbelschrijvers; 2° dat de verhaalwijs van den Bijbel niet zoo is, dat men zeggen kan: het staat er zoo en dus is dat de altijd geldende beteekenis zonder dat verandering van inzicht mogelijk is; ter rechtvaardiging van welke uitspraak hij een beroep doet op eene beweerde opvatting van het scheppingsverhaal, welke anders zou zijn dan wat er staat; 3° dat er onderscheid is tusschen Bijbelverhaal en Bijbelverhaal, en het eene zeer ernstige methodische fout is om b.v. Exodus en Genesis 1—3 (of liever de geheele oer-geschiedenis van Genesis 1—11) op dezelfde manier als verhalen te beschouwen, het-

welk hij wil bewijzen door er aan te herinneren dat Exodus een betrekkelijk uitvoerig verhaal van relatief jonge gebeurtenissen geeft, en Genesis 1—11 grootendeels slechts een aanstippen van overoude gebeurtenissen bevat; 4° dat men bij het lezen van Genesis 1—3 telkens geroept wordt zich af te vragen: versta ik wat ik lees, begrijp ik de bedoeling van Gods Woord hier? Zoodat men niet klaar is met te zeggen: het staat er zoo, dus is het inderdaad zoo geschied; waarbij dan verwezen wordt naar Genesis 3 : 21. Al wat dr Van Leeuwen hier zegt, kan echter niet dienen tot rechtvaardiging van zijne symbolische opvatting van Genesis 3 : 1. Wat het eerste betreft, moet in elk geval worden geconstateerd, dat kosmologische voorstellingen en de kwestie van het wereldbeeld met de mededeeling in Genesis 3 : 1 niets te maken hebben. Wat het tweede aangaat, dat de verhaalwijs van den Bijbel niet zoo zou zijn, dat men zeggen kan: het staat er zoo en dus is het zoo, moet gezegd dat dit eene bewering is zonder enig bewijs; het zou dr Van Leeuwen ook zeker buitengemeen zwaar vallen het bewijs te leveren dat de Bijbelsche manier van geschiedbeschrijving eene zoodanige zou wezen dat men de mededeelingen niet zou moeten nemen zooals ze er staan. Hij beperkt zich daarom tot het scheppingsbericht; waarvan volgens hem eene andere opvatting dan zooals het letterlijk in Genesis 1 staat te lezen, zonder eenigen steun in Schriftuurlijke gegevens, wel eens zou worden voorgestaan. Doch uwe commissie is overtuigd, dat geen waarlijk gereformeerd theoloog ooit eenige opvatting over eenig Schriftgedeelte kan geven, tenzij dat hij voor zichzelf de rechtvaardiging daarvoor vindt juist in de Schriftuurlijke gegevens. Ten aanzien van het derde, het veronderstelde onderscheid tusschen Bijbelverhaal en Bijbelverhaal, is het niet in te zien dat dr Van Leeuwen dit onderscheid heeft kunnen gronden op de vergelijking van Genesis 1—11 en het boek Exodus. Het principieele verschil tusschen de tweeërlei verhaal-methode zou volgens hem hierin bestaan, dat het eerstgenoemde Schriftgedeelte grootendeels slechts een aanstippen en het tweede een betrekkelijk uitvoerig verhaal is; alsmede dat het eerstgenoemde handelt van overoude gebeurtenissen, en het tweede van relatief jonge feiten. Het is uwe commissie onmogelijk daarin eenig *wezenlijk* verschil te ontdekken. Waarom zouden korte mededeelingen uit historisch gezichtspunt beschouwd anders moeten worden verstaan dan meer uitvoerige verhalen? Is de korte mededeeling Genesis 5 : 3, dat Adam een zoon gewon naar zijne gelijkenis, naar zijn evenbeeld en diens naam Seth noemde, om haar korthed minder historisch dan het uitvoeriger verhaal Exod. 2 : 1—10 omtrent de geboorte en naamgeving van Mozes? Bovendien is het nogal twijfelachtig of de kenschetsing van het verschil tusschen Genesis 1—11 en Exodus op deze manier juist gegeven is; bevat niet Genesis 1—11 ook vrij uitvoerige verhalen, we denken aan het verhaal van den val zelf, aan dat van den eersten broedermoord, aan het zondvloed-verhaal, aan het verhaal van Babels torenbouw. Of moeten we wellicht meer hechten aan de omstandigheid dat Genesis 1—11 betrekking heeft op *overoude gebeurtenissen* en Exodus op relatief *jonge feiten*? Indien we gereformeerd zijn en het historisch gezag der Heilige Schrift ten volle erkennen, is niet in te zien wat ook dit voor verschil zou maken ten aanzien van den historischen vorm der mededeelingen. Of ligt het zwaartepunt ten slotte in de combinatie van korthed en oudheid tegenover uitgebreidheid en jongheid? Maar dan is toch alweder niet in te zien, waarom korte berichten over een ver verleden historisch anders zouden moeten worden verklaard dan uitvoerige mededeelingen over een betrekkelijk nabij verleden. Eindelijk in betrekking

tot het vierde, dat men bij het lezen van Genesis 1—3 telkens genoopt wordt zich af te vragen of men wel verstaat wat men leest en de bedoeling van Gods Woord wel begrijpt, kan dit nu in ernst worden aangevoerd als een grond om eene zoo duidelijke mededeeling als die in Genesis 3 : 1 zinnebeeldig of beeldsprakig te verstaan? Het beroep op Genesis 3 : 21 is van geen kracht, daar, gelijk dr Van Leeuwen zelf wel toont te weten, hier op menschvormige wijze van het doen Gods wordt gesproken; en dit niets zegt voor andere mededeelingen uit Genesis 3 waarin we met zulk eene menschvormige wijze van spreken niet te doen hebben.

Tegen de verklaring van Genesis 3 : 1 door dr Van Leeuwen gegeven moet ten slotte vooral deze bedenking worden ingebracht, dat de toevoeging „hetwelk de Heere God gemaakt had” kennelijk terugwijst naar Genesis 2 : 19, waar van het formeeren der dieren door den Heere God sprake is, en waarmede dus beslist wordt dat hier inderdaad van dieren sprake is, waartoe ook de slang gerekend wordt. Indien dr Van Leeuwen hiertegen zou willen opmerken, dat hij dit voor wat de stof der vergelijking betreft ook niet ontkent, maar alleen meent dat de in Genesis 3 : 1 genoemde dieren vergeleken worden met andere levende wezens, dan moet daartegen worden ingebracht, dat het aannemen van zulk eene vergelijking alleen dan eenigen rechtvaardigingsgrond zou hebben, indien een voorbeeld kon worden aangehaald dat daarmede op ééne lijn stond. Dus: indien in een historisch verhaal zonder eenigen overgang en zonder eenige aanduiding van het zinnebeeldig karakter eene zinsnede kon worden aangewezen van gelijksoortige structuur. Om te blijven bij het door dr Van Leeuwen zelf gegeven voorbeeld van Christus, die van zichzelf zegt: de goede Herder stelt zijn leven voor de schapen, men zou dan moeten hebben eene zinsnede ongeveer in dezer voege: de herder nu was de trouwste onder alle landlieden, en die zou dan moeten voorkomen in een historisch verhaal, waarin b.v. werd medegedeeld dat God in het land Kanaän landlieden en stedelingen had doen wonen, waarna dan die zin, in terugslag daarop, aldus werd aangehecht: „de herder nu was de trouwste onder alle landlieden, die de Heere God in het land Kanaän had doen wonen”. Men stelle zich voor, dat iemand dan de uitlegging zou voorstaan: dit moet zinnebeeldig worden opgevat en onder dien herder moet men Christus verstaan — de ongerijmdheid daarvan zou aanstonds ieder in het oog springen. Welnu, niet anders is het met de verklaring die dr Van Leeuwen van Genesis 3 : 1 geven wil. Het is onmogelijk deze voor iets anders dan pure willekeur te houden; in den tekst is voor zulk eene opvatting hoegenaamd geen grond en noch uit de Schrift, noch uit eenige andere ons bekende literatuur is daarvan een voorbeeld te noemen. Dr Van Leeuwen, die heel goed het onderscheid tusschen *inleggen* en *uitleggen* kent, had moeten gevoelen dat hij hier niet *uitlegt*, maar zich aan eene ten eenen male ongeoorloofde *inlegging* schuldig maakt.

Behalve op Genesis 3 : 1 beroept dr Van Leeuwen zich ook op het Goddelijk vloekwoord tot de slang (Genesis 3 : 14): „dewijl gij dit gedaan hebt, zoo zijt gij vervloekt boven al het vee en boven al het gedierte des velds! op uwen buik zult gij gaan en stof zult gij eten, al de dagen uws levens”. Hij brengt de bedenking in, dat, indien de slang door Satan als werktuig werd gebruikt, deze toch voor de daad der verleiding niet moreel verantwoordelijk was te stellen, en dus een ethisch-juridisch oordeel als hier wordt uitgesproken ten opzichte van een dier ondenkbaar is. Uwe commissie mag hier de opmerking niet terughouden, dat dr Van Leeuwen op dat *ethisch-juridisch* karakter van het uitgesproken oordeel wel wat heel

sterk den nadruk laat vallen. Men mag niet uit het oog verliezen, dat dit niet anders is dan het qualificeeren van het oordeel naar ons eigen inzicht; de Schrift zelf geeft van dit oordeel zulk eene qualificatie niet, en men kan zich daarom aan den indruk niet onttrekken dat dr Van Leeuwen wel ietwat bezig is onze moderne begrippen van recht en zedelijkheid in dit Schriftgedeelte in te dragen.

Dr Van Leeuwen betoogt voorts dat de Schrift voor zulk een ethisch-juridisch oordeel over een dier geene analogieën bevat en tracht aan te toonen dat de Schriftuurplaatsen die men ten bewijze van het tegendeel wel eens aanvoert, daarvoor geen genoegzamen grond bieden. Uwe commissie zou over de argumentatie die hij hierbij volgt heel wat kunnen opmerken, en dat hij geslaagd is in zijn betoog zou ze zeker niet kunnen toegeven; onder meer zou ze willen zeggen dat hij zich van Genesis 9 : 5 toch wel heel gemakkelijk afmaakt door te zeggen dat bij schending van het menschelijk leven wel *straf* volgt over den mensch, maar het dier eenvoudig wordt „*uit den weg geruimd*”; hij verliest geheel uit het oog dat God aldus spreekt dat Hij het menschelijk bloed zal *eischen* van de hand van alle gedierte zoowel als van de hand des menschen, en van een *onderscheid* als hij aanneemt is hier geen sprake. Ook zou ze willen in het midden brengen dat de overeenkomst tusschen de wetsbepalingen Exod. 21 : 29 en Lev. 20 : 15, 16 en de door dr Van Leeuwen aangehaalde buiten-Schriftuurlijke rechtsregels juist ten aanzien van het punt in kwestie al buitengemeen gering is. Immers van het straffen van het dier is daarin geen sprake; doch al ware de overeenkomst grooter, dan zou toch het feit daardoor niet worden teniet gedaan dat God zulk een rechtsregel als *Zijn* wil aan Israël oplegt. Eveneens zou ze er op willen wijzen hoe dr Van Leeuwen zich ten eenen male vergist als hij tot tweemalen toe uitspreekt dat in Genesis 3, indien de slang als dier wordt genomen, de duivel *niet* wordt gestraft; hij verkeert hier onder den ban van de onjuiste probleemstelling door hem gegeven, als zou hier of aan de slang of aan den Satan alleen te denken zijn, waardoor hij de juiste oplossing over het hoofd ziet, dat èn van de slang èn van Satan sprake is, en daarom ook *beide* gestraft worden.

Maar zij meent op deze dingen niet in den breede te moeten ingaan, wijl de hoofdzaak niet is of ook uit de Schrift zou kunnen worden aangetoond dat in meerdere gevallen van een ethisch-juridisch oordeel over een dier sprake is, maar of uit haar kan worden aangetoond dat hier in dit bepaalde geval van zulk een oordeel geen sprake kan zijn. Dr Van Leeuwen zegt wel, dat dit niet kan, maar hij blijft in gebreke het uit de Schrift te bewijzen. Wij hebben hier te doen met het *feit* dat God een vloek-oordeel uitsprak over de slang; dat deelt ons de Heere in Zijn Woord mede en welken grond zouden wij nu hebben om uit te spreken dat dit niet mogelijk was? Het feit moge ons denken voor moeilijkheden plaatsen, maar dit is toch geen reden om het feit te betwijfelen.

Wij hebben eerbiedig te erkennen de Souvereiniteit van den Hoogen God, dien het behaagd heeft Zijn rechterlijk vonnis te doen gaan over den boozen verleider, den Satan, en het door hem gebruikte dier, zoowel als over den mensch, die aan de verleiding had gehoor gegeven. En in dat vonnis kan nimmer iets zijn dat in strijd is met Gods gerechtigheid, goedheid, barmhartigheid, of een Zijner deugden. De poging van dr Van Leeuwen om te redeneeren uit de ondenkbaarheid van wat volgens het getuigenis der Schrift zelf eenvoudig een feit is, moet dus zoo beslist mogelijk als rationalistisch worden afgewezen.

Hieraan zij nog toegevoegd, dat er toch ook nog wel iets kan worden

bijgebracht om eventuele moeilijkheden te verminderen, die voor ons bewustzijn kunnen liggen in het feit dat God een vonnis uitsprak over een dier. Wij menschen zelf zijn toch ook wel gewoon onze huisdieren te bestraffen wanneer zij iets kwaads hebben gedaan, en zij hebben daar zóózeer besef van, dat het hun dikwerf is aan te zien dat zij iets strafwaardigs hebben bedreven. En de Heilige Schrift wijst ons in dezelfde richting als ze ons mededeelt, hoe de door Bileam geslagen ezelin, als God haar den mond opent, vraagt naar de gronden voor dit hardhandige optreden: wat heb ik u gedaan, dat gij mij nu driemaal geslagen hebt? (Num. 22 : 28).

Doch niet alleen in het feit op zichzelf dat over de slang een vloekoordeel wordt uitgesproken, maar ook in den inhoud van dat oordeel ziet dr Van Leeuwen een bezwaar tegen de erkenning dat er van eene natuurlijke slang sprake is. Hij is blijkbaar van oordeel, dat de vloek aan de slang als dier niet in vervulling is gegaan. „Immers, zoo zegt hij, de slang als dier is er niet ellendiger aan toe, dan tal van andere dieren. Bovendien, als de slang kruipt, is zij juist in haar element, en dat kan toch niet als een gevloekte toestand worden beschouwd; ook dan zelfs niet, wanneer de slang vóór den val een anderen vorm heeft gehad, want daar heeft ze als dier geen bewustzijn meer van”. Uwe commissie kan zich over deze redeneering slechts verbazen. Of wij thans zouden kunnen vaststellen of de slang er al of niet ellendiger aan toe is dan andere dieren, beslist toch niets over de vraag of zij in meerdere mate door den Goddelijken vloek is getroffen dan deze; zou men bijvoorbeeld mogen aannemen dat dit dier vóór den val boven de andere dieren uitstak, dan zou de gelijkmaking daaraan zeker eene bijzondere openbaring van den Goddelijken vloek zijn; eveneens zou dan het feit dat de slang nu, als zij kruipt in haar element is, juist het gevolg van den Goddelijken vloek wezen, die dit tot haar element maakte; en dat de slang van haar vroegeren vorm of toestand nu geen bewustzijn meer zou hebben als dier kan toch voor wie den Goddelijken vloek over heel de schepping belijdt, geen bedenking opleveren; is die vloek er minder werkelijk om, dat de dieren en de planten, zoomede de geheele natuur geen bewustzijn hebben van den toestand waarin de schepping vóór den val verkeerde?

Nog veel wonderlijker is de redeneering die dr Van Leeuwen volgt, als hij de in Genesis 3 : 14 uitgesproken vervloeking op den Satan en op dezen uitsluitend toepast. Hij gevoelt dat hiertegen eene bedenking kan rijzen, n.l. deze, dat Satan als gevallen engel reeds vóór de verzoeking een gevloekte was. Maar hij tracht deze bedenking te ontzenuwen door de navolgende argumentatie: „dat Satan volgens zijn schepping een engel was en dat het dus naar zijn scheppingsaard was geen vervloekte te zijn en niet in een ellendigen toestand te verkeeren. Wanneer Satan hier vervloekt wordt, dan past dat goed op hem, want hij was naar zijn schepping engel en hij had door de verzoeking getracht den mensch van God af te trekken en daardoor zijn eigen macht te vergrooten. Daarom wordt hij nu vervloekt en tot een ellendige onder de schepselen gesteld”. Het is onbegrijpelijk dat dr Van Leeuwen zelf niet inziet, dat deze geheele redeneering niets baat tegenover deze bedenking dat de Satan reeds vóór de verzoeking een duivel, een gevloekte was. Zijn engelen-natuur was door zijn val reeds verdorven, en hij was daardoor reeds tot een vervloekte onder de schepselen geworden. — Hoe dr Van Leeuwen dit nu nog eens kan gebruiken als argument om te bewijzen dat hij in het paradijs nà de verzoeking vervloekt worden kon, is eenvoudig een raadsel.

Wanneer dr Van Leeuwen overigens de uitdrukkingen „op den buik gaan” en „stof eten” op den Satan poogt toe te passen, door ze figuurlijk te verstaan van eene vernedering, dan moge dit op zichzelf mogelijk zijn, doch daarmede bewijst hij in geen geval dat ze *niet* van de slang als dier kunnen worden verstaan; en evenmin kan hij wegedeneeren, dat ze van het dier eerder en natuurlijker zijn te verstaan dan van den duivel. Eene plaats als Micha 7 : 17 toont zelfs, dat het „stof eten”, dat inderdaad ook in de Heilige Schrift meermalen in overdrachtelijken zin voorkomt, meer bepaald in den vorm van „stof lekken” of „den mond in het stof steken” (Ps. 72 : 9, Jes. 49 : 23, Klaagl. 3 : 29), allereerst van de natuurlijke slang geldt, en van háár vernedering op die van menschen wordt overgebracht. De meening van dr Van Leeuwen dat scherp moet onderscheiden tusschen „stof *eten*” en „stof *lekken*”, en dat de eerste uitdrukking meer bepaald zou beteekenen „niet krijgen wat naar aard noodig is” berust niet op 't Schriftuurlijk gebruik dezer zegswijzen. Hij beroept zich op een plaats uit de niet-bijbelsche literatuur van het oude Oosten, waar de uitdrukking „stof eten” voorkomt, en zegt dan dat ze hier „naar het hem voorkomt” de door hem aangegeven beteekenis heeft. Dat deze argumentatie ter rechtvaardiging van een bezwaar tegen de door uwe synode gegeven toepassing van de belijdenis geen gewicht in de schaal legt, spreekt voor zichzelf.

Wanneer eindelijk door dr Van Leeuwen aan Jes. 65 : 25 een grond wordt ontleend om als zijn gevoelen uit te spreken, dat de slang, die in de toekomstige bedeeling „stof zal eten”, dit dus in de tegenwoordige bedeeling niet doet, dan kan dit, geheel daargelaten de vraag of de door hem gegeven verklaring van deze profetische plaats juist is, toch zeker niet dienen om te bestrijden dat in Genesis 3 van eene natuurlijke slang sprake is. Vooreerst reeds omdat een dergelijke moeilijke profetische uitspraak niet kan dienen als grond om tegen den klaren zin van het eenvoudige historische verhaal van Genesis 3 in te gaan. En vervolgens ook, omdat het allerminst vaststaat dat het „stof eten” in Genesis 3 : 14 op de voeding van de slang betrekking heeft.

In de derde plaats doet dr Van Leeuwen een beroep op de moederbelofte, Genesis 3 : 15. Hij meent alweder dat deze, voor zoover het de slang als dier betreft, niet is verwerkelijkt geworden. Er is geen vijandschap tusschen niet-giftige slangen en menschen, want de niet-giftige slangen doen de menschen geen kwaad. Zonder te willen uitmaken welke van de exegetische opvattingen, die er te dezer zake bestaan, de juiste moet geacht worden, wenscht uwe commissie op te merken dat dr Van Leeuwen het door hem gestelde dat er bij de niet-giftige slangen geen *vijandschap* tegenover den mensch bestaat niet heeft bewezen, en dat althans van 's menschen zijde het bestaan van vijandschap tegenover alle slangen, niet-giftige zoowel als giftige, vaststaat: iedere slang wekt bij den mensch huivering en afschuw.

Wat dr Van Leeuwen verder betoogt omtrent de beteekenis van het „*opzettelijk* vijandschap zetten” ten opzichte van den Satan is volkomen juist, en van gereformeerde zijde altijd zoo gesteld. Maar het is onmogelijk hieraan een grond te ontleenen tegen de erkenning van de in Genesis 3 voorkomende slang als een *dier*. We stuiten hier weer op dezelfde fout die we herhaaldelijk aanwezen, dat dr Van Leeuwen ten onrechte het vraagstuk zóó stelt: dat het hier gaat òf om de slang òf om Satan; in Genesis 3 : 15 zijn beide bedoeld: het vijandschap zetten is waar ten opzichte van slangen en menschen, evenzeer als ten opzichte van Satan en menschen.

Dit laatste geldt ook ten opzichte van de bedenking van dr Van Leeuwen, dat het *zaad* der vrouw dan toch niet den kop heeft vermorzeld van die bepaalde slang, als dier genomen, die in het paradijs werd aangesproken. Hij schept zich moeilijkheden door steeds de tegenstelling zóó scherp te nemen: of de slang als dier of Satan. De eigenaardige uitdrukkingswijze wordt verklaard door de omstandigheid dat God in één vonnis Satan en zijn werktuig treft.

Uwe commissie acht het niet noodig in te gaan op datgene wat dr Van Leeuwen zegt omtrent oud-Oostersche parallellen van Bijbelsche verhalen, 1° wijl men hieraan op zichzelf moeilijk een grond kan ontleenen voor een gravamen tegen de belijdenis of hare toepassing door de kerken; 2° wijl ook dr Van Leeuwen zelf daarop geen beroep doet ten einde zijne meening te staven.

Toch kan zij een enkele opmerking in verband daarmee niet terughouden. Zonderling doet het allereerst aan, dat dr Van Leeuwen tegenover de verwijzing naar het feit dat er van het verhaal van den val geen parallellen zijn gevonden, meent te mogen inbrengen dat het zeer wel mogelijk is dat er te avond of morgen zulk een parallel zal gevonden worden. Deze *mogelijkheid* verandert toch niets aan het *feit* dat zulk een parallel *nog niet* gevonden is! Verder kan niet ontkend dat dr Van Leeuwen met het begrip „parallel” wel eenigszins vrij omgaat: als hij in de Adapa-mythe de parallel ziet van het moment van ’t verlies van ’t eeuwige leven dat de mensch verkrijgen kon, dient wel in ’t oog gevat, dat het daar *op een heel andere wijze* voorkomt dan in Genesis 3 en het daarom niet wel opgaat van een eigenlijke parallel te spreken. Wat hij uit zekere overeenstemming tusschen Bijbelsche berichten en oud-Oostersche verhalen zou willen afleiden wordt ook niet duidelijk. En met name blijft het duister wat hij b.v. bedoelt met een uitspraak als deze: „De wetenschap heeft daarom wel ’t recht te zeggen dat die Bijbelsche en buiten-Bijbelsche verhalen op gemeenschappelijken oud-Oosterschen bodem „geworden” zijn, zoodat de Bijbelsche verhalen in verband met die buiten-Bijbelsche mogen beschouwd worden, ook al moet in acht genomen worden dat de inhoud historische verschillen en „theologische” tegenstellingen oplevert”. Hier had zeker eene nadere omschrijving van het tusschen aanhalingsteekens geplaatste „geworden” niet mogen ontbreken, om elk misverstand af te snijden, alsof de Bijbelsche verhalen op eene soortgelijke wijze als de andere oud-Oostersche verhalen, louter als vrucht van menschenlijke verzinning, ontstaan zouden zijn, wat dr Van Leeuwen toch niet bedoelen zal. Maar wat bedoelt hij dan wel? Eveneens had eene scherpere begrenzing van „verband” en „verschillen” niet achterwege mogen blijven. Het is wel opvallend dat dr Van Leeuwen die, wanneer het gaat om Schriftuurlijke analoga van wat in Genesis 3 verhaald wordt, uiterst voorzichtig wil zijn en daarvan alleen weten wil wanneer de tot één geheel behorende gegevens bij elkander gelaten worden en men voor dat geheel een analogon kan aanwijzen, daarentegen bij de verhalen der oud-Oostersche volken in enkele geheel op zichzelf staande gegevens wel analoga wil zien (getuige ’t boven aangehaalde voorbeeld uit de Adapa-mythe), en vasthoudt aan een „verband” in weerwil van historische verschillen en theologische tegenstellingen. Uwe commissie kan niet nalaten te verklaren dat dit gedeelte van dr Van Leeuwen’s gravamen naar haar oordeel niet van voldoende indenen van de vraagstukken en van genoegzaam-juiste definieering getuigt; ten gevolge waarvan onzekerheid bestaat of aan de onfeilbaarheid der Schrift en dus ook aan de volstrekke historische betrouwbaarheid der door haar geboden verhalen door hem niet wordt tekort gedaan.

Alles overziende kan uwe commissie slechts uitspreken, dat de gronden door dr Van Leeuwen voor zijn gevoelen aan de Schrift ontleend, *volstrekt onvoldoende zijn*. Het is hem niet gelukt het bewijs te leveren, dat zijn meening, alsof de slang in Genesis 3 niet het bekende dier van dien naam zou kunnen zijn, in de Schrift gegrond is, en daarom de uitspraak uwer synode ter zake in art. 149 der acta zou moeten worden herzien.

In de tweede plaats moet worden gehandeld van het beroep door dr Van Leeuwen op de *belijdenis* gedaan.

Uwe commissie moet er op wijzen dat dr Van Leeuwen niet wil beweren dat onze belijdenisschriften de uitspraak dezer synode inzake de slang en haar spreken zouden weerspreken, noch ook dat zij het door hem voorgestane gevoelen tot uitdrukking zouden brengen, als zou de Heilige Schrift met de slang den duivel zelf bedoelen. Hij tracht alleen aan te toonen, dat zij de uitspraak door deze synode gedaan niet eischen, doch integendeel ook ruimte laten voor zijne meening.

Hij doet daartoe een beroep op de uitdrukkingen uit verschillende Nederlandsche en andere belijdenisschriften, waarin van de verleiding en den verleider sprake is en waarin dan de benamingen „slang” zoowel als „duivel” worden gebezigd om het wezen aan te duiden waarvan de verleiding uitging. Nu kan hieruit zeker niet worden afgeleid dat het voor de opstellers dezer belijdenisschriften onzeker was of dit een slang, dan wel de duivel zelf was, daar juist deze wisseling in het gebruik der beide benamingen zijne meest natuurlijke verklaring vindt in de omstandigheid dat men in den duivel den eigenlijken verleider en in de slang het door hem gebruikte werktuig zag. Dr Van Leeuwen gaat dan ook te ver, als hij zegt, dat de vraag of dit zoo was, in de belijdenisschriften op zijn hoogst onbeslist wordt gelaten. Al moet worden toegegeven dat zij nergens bepaald uitspreken dat een natuurlijke slang door den duivel als werktuig werd gebruikt, toch is dit de meest voor de hand liggende strekking van de gebezigde zegswijzen.

Een enkel woord moet gewijd worden aan de aanhaling door dr Van Leeuwen uit art. 17 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis gedaan. Hij zegt dat hier het woord „slang” wordt gebezigd in de beteekenis van „Satan”, wanneer er staat „belovende hem zijn zoon te geven, die worden zou van een vrouw om het hoofd der slang te vertreden”; maar dat hieruit niets kan worden afgeleid ten gunste van de meening dat in Genesis 3 van eene natuurlijke slang geen sprake zou zijn, springt in het oog; we hebben hier eenvoudig te doen met eene vrije aanhaling van een tweetal Schriftuurplaatsen, Gal. 4 : 4 en Gen. 3 : 15, en dat in de laatste in de bewoordingen, die aan den strijd tusschen mensch en slang zijn ontleend, gesproken wordt van Christus' overwinning op den duivel staat onder ons vast. Zoo zal ieder gereformeerd belijder zich uitspreken, ook al denkt hij er geen oogenblik aan de slang met den duivel gelijk te stellen.

Over de plaats uit de Walchersche artikelen, waarin van de „natuurlijke slang” sprake is, behoeft uwe commissie niet te spreken, daar het onder ons vaststaat, dat deze voor onze kerken in 't gemeen geen bindend gezag hebben verkregen. Daarom geschiedde de verwijzing daarnaar in het rapport der exegetisch-dogmatische commissie dan ook alleen in een noot.

Waarop echter wel de aandacht moet worden gevestigd is, dat uwe synode in hare uitspraak, waartegen dr Van Leeuwen zijn gravamen inbrengt, allen nadruk laat vallen op het in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift. Dit gezag der Schrift vordert,

dat wij zonder eenige twijfeling gelooven al wat daarin begrepen is. Daartoe behoort ook, volgens haar oordeel, naar de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal, dat de boom der kennis des goeds en des kwaads, de boom des levens en ook de slang en haar spreken, zintuiglijk waarneembare werkelijkheden waren. En de synode acht het daarom onverenigbaar met art. 4 en 5 der belijdenis dat men de zintuiglijk waarneembare werkelijkheid dezer vier zaken zou disputabel stellen. Nu wordt weliswaar door dr Van Leeuwen ontkend dat althans de slang en haar spreken naar de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal zulke zintuiglijk waarneembare werkelijkheden waren (waarbij uwe commissie zich evenwel afvraagt of hij dan toch niet het „spreken” voor hoorbaar, d. i. zintuiglijk waarneembaar, houdt), maar, gelijk in het eerste deel van dit rapport is aangetoond, is hij er niet in geslaagd daarvoor het Schriftuurlijk bewijs te leveren. Uwe commissie wenscht daarom nadrukkelijk te constateeren dat de rechtmatigheid van die uitspraak niet is weerlegd, en dat zij alzoo van oordeel is, dat dr Van Leeuwen ook aan de belijdenis geen grond kan ontleenen voor zijn gravamen.

Zij houdt zich overtuigd dat ook dr Van Leeuwen dit thans wel zal inzien. Zij is ervan verzekerd dat de nadere toetsing van zijne argumenten zooals deze in dit rapport heeft plaats gehad, ook hem wel tot de erkenntis van hunne zwakheid en onhoudbaarheid zal brengen. En zij vertrouwt dan ook dat hij thans geen bezwaar meer zal hebben om de uitspraak der synode in betrekking tot de concrete werkelijkheid van enkele bijzonderheden uit het paradijsverhaal in haar geheel te aanvaarden.

Uwe commissie heeft de eer u de navolgende conclusies aan te bieden: [volgt in art. 446].

De commissie:

G. CH. AALDERS,
rapporteur.

BIJLAGE LXXI.

Art. 446.

(Zie ook art. 305, 381, 394).

Aan de buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, gehouden wordend te Assen in 1926.

Weleerwaarde en eerwaarde heeren en broeders.

Ondergeteekende, dienaar des Woords bij de gereformeerde kerk van Harkema-Opeinde, wendt zich tot u met 't volgende gravamen over uw uitspraak inzake de slang en haar spreken, zooals die beslissing voorkomt in de acta der buitengewone generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, gehouden te Assen van 26 Januari tot 17 Maart 1926, art. 149, bldz. 53.

Allereerst wenscht hij zijn instemming te betuigen met 't geen de synode in den Open Brief, p. 35 v.v., schrijft, wanneer het daar heet: „Het evangelie is een kracht Gods tot zaligheid een iegelijk, die gelooft. Maar dat geloof moet ook voor waar-
Acta G. S.

achtig houden en aannemen al wat ons God in Zijn Woord geopenbaard heeft. Laat geen enkel deel van het Woord des Heeren los! Kweekt ook bij uw kinderen eerbied en liefde voor Gods getuigenis en werkt er krachtig toe mede, dat zij in de kennis der waarheid mogen toenemen, zoodat ze niet als de vloed bewogen en omgevoerd worden met allen wind der leer. Laat uw geloof zijn echtheid ook toonen in een leven naar de Schrift".

Dan zij het hem vergund nog deze opmerking te maken. Hij wendt zich tot u niet met zijn eigen instemming. Hij toch vermag het niet anders in te zien dan dat er geen rechtsgrond aanwezig is om van iemand, die een gravamen heeft, te vorderen, dat hij met dat gravamen over een beslissing van een bepaalde generale synode zich bij diezelfde synode voegt. Hij meent, dat het volgens het gereformeerde kerkrecht alzoo geschiedt, dat een gravamen over een beslissing van een bepaalde generale synode wordt ingediend bij de volgende generale synode, in elk geval, dat iemand niet rechtens kan verplicht worden zulk een gravamen bij dezelfde generale synode in te dienen. Ondergeteekende kan het dan ook niet anders zien, dan dat hij vi coactus genoopt wordt dit gravamen bij u in te dienen.

Wij willen ons gravamen nu op deze wijze u voorleggen, dat we eerst eenige opmerkingen omtrent enkele passages in den Open Brief maken, vervolgens, dat wij eenige aanmerkingen maken over Calvijns uitlegging van Genesis 3 voorzoover die de slang en haar spreken betreft, daarna Genesis 3:1 en 3:14 en 15 bespreken, om ten slotte bij de confessioneele zijde der zaak stil te staan, m.a.w. na te gaan of door onze belijdenisschriften, te weten de drie formulieren van eenigheid, de opvatting van de paradijsslang als dierlijke of natuurlijke slang geëischt wordt. En bij dit alles koesteren wij de overtuiging, dat de quæstie inzake de slang en haar spreken geen zaak van *Schriftgeloof*, maar van *Schriftonderzoek* is, zooals dan ook, voorzoover hem bekend, nimmer door eenige generale synode in ons vaderland de zaak van de slang en haar spreken als een van *Schriftgeloof* is vastgesteld.

I. *Eenige opmerkingen over enkele passages in den Open Brief.*

Aan 't begin van den Open Brief spreekt de synode o.m. uit, dat de slang en haar spreken naar de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal van Gen. 2 en 3 in eigenlijken of letterlijken zin zijn op te vatten en dus zintuiglijk-waarneembare werkelijkheden waren. Hiermede bedoelt de synode stellig niet een beroep te doen op de perspicuitas sacrae scripturae, want daarover leest men in Bavincks Dogmatiek I, 506 v.: „De leer van de perspicuitas sacrae scripturae is meermalen, zoowel door protestanten als roomschen misverstaan en onjuist voorgesteld. Zij houdt niet in, dat de zaken en onderwerpen, waarover de Schrift handelt, geen verborgenheden zijn, die het menschelijk verstand verre te boven gaan. Ook beweert ze niet, dat de Heilige Schrift ook in de leer der zaligheid klaar en duidelijk is voor ieder mensch zonder onderscheid. Maar ze sluit alleen in, dat die waarheid, welke kennis voor ieder ter zaligheid noodig is, niet op elke bladzijde der Heilige Schrift even klaar, maar toch door heel de Schrift heen in zoo eenvoudigen en bevattelijken vorm wordt voorgesteld, dat iemand, wien het om de zaligheid zijner ziel te doen is, gemakkelijk door eigen lezen en onderzoek uit de Schrift die waarheid kan leeren kennen, zonder hulp en leiding van kerk en priester. De weg der zaligheid is er, niet wat de zaak, maar wat den modus tradendi betreft, klaar in neergelegd voor den heilbegeerigen lezer. Het *πως* moge hij niet verstaan, het *δτι* is toch duidelijk". De synode bedoelt, naar het ondergeteekende voorkomt, dat de bedoeling van 't Schriftverhaal inzake de slang en haar spreken samenvalt met den eigenlijken of letterlijken zin der woorden, of anders gezegd, dat de bedoeling van 't verhaal is opgevat te worden naar den eersten indruk, dien men bij 't lezen van 't verhaal ontvangt. Echter zouden wij dan daartegen willen opmerken, dat niet altijd en immer die klaarblijkelijke bedoeling de werkelijke bedoeling is, maar dat naar de leer der facultas se ipsam interpretandi der Heilige Schrift, volgens welke leer de duistere plaatsen verklaard worden door de duidelijke en *de grondgedachten van de Schrift als geheel* ter opheldering van de deelen dienen, Bavinck, o. c. 510 v., wel eens blijkt, dat de klaarblijkelijke bedoeling niet de werkelijke bedoeling, niet de bedoeling van den Heiligen Geest is en dus die klaarblijkelijke bedoeling van een Schriftgedeelte door ons moet losgelaten worden. Wanneer van elders uit de Heilige Schrift gegevens komen, die er op wijzen, dat men de klaarblijkelijke bedoeling ter wille van een andere bedoeling moet opgeven, heeft men dat te doen, opdat de zin der Heilige Schrift naar de meening van den Auctor Primarius verstaan worde, en dat klemte te meer, bijaldien de klaarblijkelijke bedoeling ons voor moeilijkheden plaatst, die bij het loslaten der klaarblijkelijke bedoeling verminderen of worden weggenomen. Zoo lezen we bijv. in Mal. 4:5: „Zie, ik zend ulieden Elia, den profeet, voordat de groote, de vreeselijke dag des Heeren komt". De klaarblijkelijke bedoeling is hier, dat de werkelijke Elia zou terugkomen. De

Joden leefden dan ook in die verwachting, zooals blijkt uit Joh. 1 : 21; cf. Mt. 16 : 14, Mrk. 9 : 11 en 8 : 28. In Joh. 1 : 21 lezen we, dat de Joden Johannes den Dooper vragen: „Zijt gij Elias”? Uit 't woord van den Heiland blijkt echter, dat deze klaarblijkelijke bedoeling van Mal. 4 : 5 niet de juiste is naar de meening van den Auctor Primarius. Jezus zegt immers in Mt. 11 : 14: „indien gij het vatten wilt, hij (n.l. Johannes de Dooper) is Elias, die komen zou”. En in Mrk. 9 : 13, cf. Mt. 11 : 14 en 17 : 11 v.v.: „Maar ik zeg u, dat Elias (n.l. Johannes de Dooper) gekomen is en zij hebben hem gedaan wat zij wilden, zooals in betrekking tot hem geschreven is”. Calvin zegt in zijn Commentarius in euangelium Joannis, editio Tholuck, p. 17, hierover: „Christus autem ex genuina prophetiae interpretatione Eliam ipsum (n.l. Johannes den Dooper) esse affirmat (Marc. 9 : 13)”. Johannes de Dooper zegt dan ook in Joh. 1 : 21 van zichzelf: „Ik ben (die, n.l. Elias) niet”, maar dat hij is „de stem eens roependen in de woestijn, maakt recht den weg des Heeren, zooals Jesaja de profet gesproken heeft”, Joh. 1 : 23; doch de Heiland leert juist dat de werkelijke Elias niet zal wederkomen, maar dat Johannes de Dooper de bedoelde persoon is. De Heiland wijkt dus af van de klaarblijkelijke bedoeling van Mal. 4 : 5. Maar ook op buiten-Bijbelsche gronden moet de klaarblijkelijke bedoeling soms losgelaten worden. Zoo wordt in 't boek Daniël Belsasar koning van Babel genoemd, cf. 7 : 1, en zoon van Nebukadnesar, cf. 5 : 22, maar uit de spijkerschriftteksten blijkt duidelijk, dat hij geen koning van Babel, maar kroonprins en mederegent met zijn vader Nabonidus geweest is en niet zoon, doch hoogstens kleinzoon van moederszijde, van Nebukadnesar, waarschijnlijk stiefkleinzoon van dezen koning was.

Uit 't bovenstaande volgt dus de mogelijkheid, dat de slang en haar spreken anders opgevat moet worden dan naar de klaarblijkelijke bedoeling.

Wanneer op bldz. 8 van den Open Brief te lezen staat: „In de Schrift is geen grond voor de gedachte, dat een slang geen slang zou zijn geweest, al willen wij niet beweren, dat de slang toen in alle opzichten gelijk was aan de slangen, die wij kennen”, dan zouden wij daartegen willen aanvoeren, dat het inzake de slang en haar spreken niet gaat over de vraag of de slang of slangesoort in den staat der rechtheid al of niet een slang of slangesoort is geweest. Dat wordt niet ontkend, althans niet door ondergeteekende. Zoodra slangen waren geschapen, mannetje en wijfje, waren zij slangen, dus ook vóór den val. Maar de vraag is of die slang, die in *Gen. 3* bedoeld wordt, een dierlijke, natuurlijke slang is geweest, dan wel de Satan. Was in den staat der rechtheid de slang geen slang geweest, dan zou het een anachronisme geweest zijn de slang te doen dienen om Satan voor te stellen.

Wanneer het op pagina 9 heet: ze meent, dat er van het verhaal van den val geen parallelen bij de volken van 't oude Oosten zijn gevonden, dan is daar ten 1e tegen op te merken, dat, evenals er parallelen van 't scheppingsverhaal en 't zondvloedverhaal en de berichten van de patriarchen van vóór den vloed zijn gevonden, het zeer wel mogelijk is, dat er te avond of morgen ook een parallel van den val zal gevonden worden, en ten 2de, dat 't moment van 't verlies door den mensch van 't eeuwige leven, dat hij verkrijgen kon, toch reeds gevonden is in de Adapamythe. Wij lezen namelijk in de Adapamythe, fragment B, r. 60—68, 't volgende: „Wat zullen wij nog hem doen? Levensspijs biedt hem aan, dat hij etc. Levensspijs boden zij hem aan; hij at niet. Levenswater boden zij hem aan; hij dronk niet. Een kleed boden zij hem aan; hij trok het aan. Olie boden zij hem aan; hij zalfde zich. Als Anu het zag, riep hij in verbazing over hem: „Wel, o, Adapa, waarom hebt gij niet gegeten, niet gedronken? Gij zult nu ook niet blijven leven”. Hier wordt door Adapa, zij het al op andere wijs, dan in Genesis 3, 't eeuwige leven verspeeld.

Wanneer in den Open Brief staat: Maar wie zeggen zou, dat hierdoor (n.l. door 't voorkomen van een slang en een bijzonderen boom in oud-Oostersche mythen) licht valt op 't Schriftverhaal van Genesis 2 en 3, zou zich op 't standpunt stellen, dat sommige bestanddeelen van het verhaal ontleend zijn aan heidensche mythologieën”, dan acht ondergeteekende deze uitspraak ten eenenmale onjuist. Immers als op het verhaal van Genesis 2 en 3 licht valt van elders, van buiten den Bijbel, dan bewijst dat nog geen ontleening, maar slechts analogie, of hoogstens verwantschap.

Wanneer in den Open Brief geschreven wordt: „Bij overeenkomst tusschen Bijbelsche verhalen en heidensche mythen heeft de wetenschap geen recht te beweren, dat ze door den Bijbel aan het heidendom zijn ontleend”, dan zouden we willen opmerken, dat toch verschillende Bijbelsche verhalen en oud-Oostersche mythen onbetwistbaar 't zij analoog 't zij met elkaar verwant zijn. Zoo noemen wij de Bijbelsche en Babylonische scheppingsverhalen. Nemen wij r. 137 v. van 't

Babylonische wereldscheppingsgedicht. Daar leest men, dat Marduk met de gedooide Tiamat aldus handelde: „hij sloeg haar als een... visch in tweeën, de helft van haar stelde hij en dekte den hemel”. Dit toont overeenstemming met Genesis 1 : 6—8, waar verhaald wordt, dat God de Heere 't uitspansel, 't firmament maakt. Vervolgens kan gewezen op de overeenstemming tusschen 't scheppen van Adam uit 't stof der aarde en wat in Babylonische verhalen voorkomt over 't scheppen van menschen uit leem. Zoo lezen we in 't Gilgamesepos, tafel I, kol. II, r. 34 v., omtrent de schepping van Engidu : (de godin) Aruru wiesch haar handen, leem kneep ze af, wierp daarop (de bezwering)... Engidu, zij schiep een held”. Ook de godin Mami scheidt menschen uit leem. „Veertien stukken kneep ze af” en daaruit scheidt ze veertien menschen, zeven jongens en zeven meisjes, zooals wij lezen in de Ea- en Atarchasismythe, kolom IV. Ook in Egypte vormt de god Chnum den Pharao Amenhetep III uit klei en ook zoo de eerste menschen.

Daarna kan gewezen worden op de overeenstemming der Bijbelsche berichten omtrent de patriarchen uit den tijd vóór den zondvloed met de Babylonische overlevering. In beide overleveringen is de man van den zondvloed, nl. Noach in Genesis en Zinsuddu in de Babylonische verhalen, de 10de koning vóór den vloed. Zie hiervoor L. W. King, *Legends of Babylon and Egypt*, 1916, pagina 28 vv.; *the Journal of the Royal Asiatic Society*, 1923, 251 vv.; *Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft*, 1924, 19 vv. Daarbij treft het ook, dat er merkwaardige overeenstemming in leeftijden van de patriarchen van vóór den zondvloed en de koningen van vóór den vloed in de Babylonische teksten is. Men vergelijkte daarvoor: *Historical Texts* by Arno Poebel, 1914, pagina 73 vv. en Z. D. M. G. I. c.

En aan de overeenstemming tusschen het Bijbelsche en de Babylonische zondvloedverhalen behoeft wel niet herinnerd te worden.

De wetenschap heeft daarom wel 't recht te zeggen, dat die Bijbelsche en buiten-Bijbelsche verhalen op gemeenschappelijke oud-Oosterschen bodem „geworden” zijn, zoodat de Bijbelsche verhalen in verband met die buiten-Bijbelsche mogen beschouwd worden, ook al moet in acht genomen worden, dat de inhoud historische verschillen en „theologische” tegenstellingen oplevert.

Wanneer op pagina 9 van den Open Brief geschreven wordt: „De wetenschap heeft met de geheele kwestie niets te maken en wij doen dan ook maar 't beste haar er buiten te laten”, dan merken we daartegen op, dat al moge het geen zaak der wetenschap zijn uit te maken of er al dan niet een staat der rechtheid en een val geweest is, het toch zaak is der theologie, die ook *wetenschap*, ja, naar Calvinistische beschouwing de voornaamste wetenschap is, na te gaan, hoe naar 't getuigenis der Heilige Schrift dat alles geweest is, en dat daarbij, nl. een inzicht in de Schriftuurlijke gegevens te verkrijgen, de theologie de andere wetenschappen nl. de philologische en natuurwetenschappen niet missen kan. Het lijkt heel mooi de wetenschap te dégradeeren, maar ten slotte is er niemand, die er buiten kan, als hij ten minste wat in de kennis der dingen wil doordringen. In den Open Brief wordt een o.i. principiëel ongeoorloofde en practisch onmogelijke scheiding tusschen Schriftgegevens en wetenschap gemaakt.

Wanneer op pagina 10 staat: „Als de Schrift ons een verhaal geeft, dan moet dit als een mededeeling van wat inderdaad alzoo is geschied worden opgevat, tenzij uit de Schrift zelve blijkt, dat het anders is bedoeld”, dan zouden we daartegen willen opmerken, dat een gebeurtenis in 't algemeen, op verschillende manieren kan verklaard worden en dat daarmede ook bij de Bijbelsche verhalen moet gerekend worden. Ten 1e heeft men te rekenen met 't *feit*, dat de Bijbel oud-Oostersche cosmologische voorstellingen heeft, die de onze niet meer zijn, omdat wij een ander en beter wereldbeeld kennen dan de Bijbelschrijvers; ten 2e, dat de verhaalwijs van den Bijbel niet zoo is, dat men zeggen kan: het staat er zoo en dus is dat de altijd geldende beteekenis, zonder dat verandering van inzicht mogelijk is. Het hexahëmeron is ook een verhaal, maar het wordt anders opgevat, dan het er staat, ofschoon die andere opvatting geen rechtvaardiging vindt in *Schriftuurlijke* gegevens¹⁾; ten 3e, dat er onderscheid is tusschen Bijbelverhaal en

¹⁾ Men beroept zich tot steun voor de tijdperkentheorie wel eens op een passage in 't 4de gebod, namelijk in de clausule „want in zes dagen etc.”. Men beweert dan, dat de woorden „en Hij rustte op den zevenden dag” kunnen dienen als steun voor de meening, dat de 7de dag na de zesdaagsche schepping 't tijdperk zou wezen, waarin de wereld thans is. Dit beroep op 't 4de gebod kunnen wij niet anders dan onjuist achten. Immers zou dat beroep terecht plaats vinden, dan moest er in Exodus 20 : 11 staan: וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, d.i. en Hij (is) rustende op den zevenden dag”. Maar nu daar staat: וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, d.i. en Hij rustte op den

Bijbelverhaal. Het is o. i. een zeer ernstige methodische fout bijv. Exodus en Genesis 1—3 op dezelfde manier als verhalen te beschouwen. Dat zulke beschouwing onjuist is, blijkt reeds uit 't feit, dat Exodus een betrekkelijk uitvoerig verhaal van relatief jonge gebeurtenissen geeft, terwijl Genesis 1—3, en trouwens ook de geheele oergeschiedenis van Genesis 1—11, grootendeels slechts een *aanstippen* van overoude gebeurtenissen bevat; ten 4e, dat bij 't lezen van Genesis 1—3 men genoopt wordt zich meermalen af te vragen: „Versta ik wat ik lees, begrijp ik de bedoeling van Gods Woord hier”? Zoodat men dus niet klaar is met te zeggen: „het staat er zoo, dus het is inderdaad zoo geschied”. Zoo bijv. Genesis 3 : 21, dat letterlijk opgevat, ook al houdt men rekening met anthropomorphische voorstellingswijz, toch iemand dringt zich af te vragen: is het mededeeling van wat inderdaad alzoo is geschied, d. w. z. moet het zoo opgevat, dat God de Heere rechtstreeks voor Adam en Eva rokken van vellen beschikte of heeft het een min of meer anderen zin?

Als op pagina 11 gezegd wordt: „Evengoed als de beide bijzondere Paradijs-boomen naar de mededeeling der Schrift zintuigelijk-waarneembare boomen waren, is ook de slang volgens de Schrift een dier geweest en wordt met de slang niet de duivel bedoeld”, dan zouden wij willen opmerken, dat 't laatste volstrekt niet uit 't eerste volgt. Ook wanneer de boomen zintuigelijk-waarneembaar waren, behoeft de „slang” dat nog niet geweest te zijn. Bij de verzoeking van Jezus in de woestijn was al 't andere zintuigelijk waarneembaar, doch de Satan niet.

Op pagina 11 leest men nog: „Immers Genesis 3 vangt aan met de woorden: De slang nu was listiger dan al het gedierte des velds, 't welk de Heere God gemaakt had”, dan wordt terecht gezegd, dat dit beteekent „de slang was het listigste van al de dieren des velds”; maar dan volgt: „dus wordt de slang tot de dieren gerekend”, dan dient nader te worden onderscheiden. Het is natuurlijk juist, dat de slangen in 't Paradijs tot de dieren gerekend werden. Maar het gaat hier over de beteekenis van die uitdrukking in 't Paradijsverhaal. Zooals wij bij de bespreking van Genesis 3 : 1 hopen aan te toonen, heeft het wel ter dege zin om van den duivel in 't Paradijsverhaal te zeggen, dat hij listiger was dan alle gedierte des velds of liever om deze geheele uitdrukking op den duivel te betrekken. Ook wanneer de synode zegt: „Trouwens uit vers 14: Toen zeide de Heere God tot *de* slang (niet *die* slang!): „dewijl gij dit gedaan hebt, zoo zijt gij vervloekt boven al het vee en boven al het gedierte des velds. Op uwen buik zult gij gaan en stof zult gij eten al de dagen uws levens”, is evenzeer duidelijk, dat hier van een natuurlijke slang, (zooals de Walchersche artikelen het uitdrukken) sprake is”, dan zijn we van oordeel, dat op deze uitspraak critiek op haar plaats is, zooals wij bij onze bespreking van Genesis 3 : 14 hopen aan te toonen.

Wanneer op pagina 12 de synode zegt: „Genesis 3 : 15 is een *profetie* en moet dan ook naar den aard eener profetie verklaard worden”, dan stellen wij daartegenover, dat er onderscheid is tusschen profetie en profetie. Genesis 3 : 15 is in elk geval als profetie andersoortig dan bijv. Jesaja 53 of Markus 13 : 24—27. Genesis 3 : 15 toch sluit zich zoo onmiddellijk bij 3 : 14 aan, dat beide verzen op 't zelfde object moeten betrokken worden, nl. op de „slang”, en wanneer 3 : 14 bedoeld is, wat werkelijk 't geval is, zoo, dat de voltrekking van 't uitgesproken vonnis terstond aanvangt, dan is zulks ook met 3 : 15 alzoo. Genesis 3 : 15 is daarom niet enkel profetie, maar ook oordeel Gods, dat terstond begint in te gaan. Als daarom 't geen 3 : 15 bericht, den Satan treft, dan moet dit eveneens van 3 : 14 gezegd worden, 't welk laatste we bij de bespreking van Genesis 3 : 14 v. nader wenschen te bezien.

Wanneer de synode op p. 12 't woord van Calvijn aanhaalt, dat, zoo dikwijls 't zien van slangen ons schrik aanjaagt, de herinnering aan onzen val verlevendigd wordt, dan kan toch zeker opgemerkt worden, dat die verlevendiging van de herinnering aan onzen val evenzeer plaats vindt, wanneer de „slang” van Genesis 3 geen dierlijke, natuurlijke slang is, maar de duivel, en alleen geschiedt bij ons, omdat wij de geschiedenis van onzen val uit Genesis 3 kennen. Kenden wij de Bijbelsche historie van den val niet, dan zou de verlevendiging van de herinnering

zevenden dag” of „en Hij heeft gerust op den zevenden dag”, moet men dat gerust hebben beschouwen als reeds geëindigd, toen dat 4de gebod gegeven werd, evenzeer als toen de schepping, waarbij dat rusten zich aansluit, toen reeds geëindigd was. Het duidt een geëindigd-zijn der schepping aan, maar niet 't tijdperk, waarin wij leven. Het duidt aan een *overgegaan-zijn* in de onderhouding, maar niet die onderhouding als *geheel*. De tijdperkentheorie kunnen wij niet anders zien dan exegetisch mislukt. Genesis 1 eischt een andere beschouwing!

Hetgeen boven is opgemerkt over Exodus 20 : 11, geldt m.m. van Genesis 2 : 2 v.!

aan onzen val niet plaats hebben door 't zien van een slang. Het „schrikanjagende” dier, slang, heeft dus niet de minste betekenis voor ons met betrekking tot de wijze, waarop de verzoeking in 't Paradijs geschiedde.

Wanneer op p. 14 van den Open Brief gezegd wordt, „dat het hier in den grond der zaak geen kwestie van exegetische betreft, maar dat het hier een zaak van „Schriftgeloof” betreft”, dan meenen wij die uitspraak met betrekking tot de slang en haar spreken te moeten betwisten. Die uitspraak zou hoogstens kunnen gelden, indien de berichten van Genesis 3 inzake de slang en haar spreken zoo duidelijk waren, dat zij geen nadere bestudeering vereischten, en er elders in de Heilige Schrift over den val des menschen en den buiten-menschelijken agens, die daarbij zich deed gelden, niet meer gezegd werd. Maar nu deze beide laatste factoren wel aanwezig zijn, is de kwestie van de slang en haar spreken geen zaak van Schriftgeloof, maar van exegetisch onderzoek. Zaak van Schriftgeloof is hier de val des menschen en de Satan als buiten-menschelijke agens daarbij.

Als de synode verder schrijft eveneens op p. 14: „want al wat de Schrift ons naar haar kennelijke bedoeling wil mededeelen, heeft een gereformeerd theoloog te gelooven. Doet hij dit niet, dan doet hij aan 't gezag der Heilige Schrift te kort”, dan moeten wij daartegen opmerken, dat dit hoogstens gezegd kan worden in verband met de analogia fidei of scripturæ, maar daarbij ook nog, dat evenzeer met de oud-Oostersche cosmologische voorstelling en met de oud-Oostersche cultuurwereld en historie te rekenen is, zooals wij boven reeds hebben opgemerkt. Wij noemen voor de oud-Oostersche cosmologische voorstelling hier 't 2de gebod met zijn driedeeling van 't heelal; 't firmament van Genesis 1 : 6 vv.; het vastgesteld zijn der aarde, zooals we lezen in Psalm 104 : 5: „Hij heeft gefundeerd de aarde op haar grondvesten; dat zij niet wankele tot in eeuwigheid ooit”; Filipp. 2 : 10 waar we lezen: „opdat in den naam van Jezus alle knie zich zal buigen van hemelschen, aardschen en onderaardschen”, cf. Openb. 5 : 12; en dergelijke plaatsen.

Wanneer op p. 14 passages uit art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis worden aangehaald, kunnen wij niet erkennen, dat die passages iets uit te staan hebben met de al- of niet-opvatting van de slang van Genesis 3 als Satan. Wij meenen, dat daar niet geëischt wordt een opvatting van de slang van Genesis 3 als dierlijke of natuurlijke slang.

Op p. 19 leest men: „Doch er is niet één gegeven in dit verhaal, wat geen analogon in de Heilige Schrift heeft”; daartegen kan opgemerkt, dat men niet de tot een geheel behorende gegevens van elkander mag scheiden om dan voor die van elkander gescheiden gegevens analoga te zoeken, maar de bij elkaar behorende gegevens bij elkander moet laten om dan voor dat bij elkander behorende een analogon te zoeken. Er is daarom geen analogon voor 't spreken der slang in de Heilige Schrift te vinden, want hier komt het op aan, dat in Genesis 3 niet gezegd wordt, dat een ander subject door de slang sprak, zooals elders omtrent een dier plaats vindt. De slang als werktuig van Satan heeft eveneens geen analoga in de Heilige Schrift, want op plaatsen, die men daarvoor aanhaalt, moet men de gegevens daar van elkander scheiden om ze zoo gescheiden als analoga van de slang en haar spreken als werktuig en actie van den Satan te kunnen voorstellen. Zoo verwijst de synode naar Mattheus 8 : 28 v., Markus 5 : 7 v., Lukas 8 : 28 v., Handelingen 19 : 15. Echter in die teksten is geen dier, maar zijn menschen organen van den booze, derhalve redelijke en met spraakorganen begaafde wezens, en redelijke wezens zijn ook de duivelen, zoodat zij redelijk contact met de menschen kunnen hebben; en daarbij is nog in 't oog te houden, dat die menschen worden aangeduid als *δαμονιζόμενοι*, bezetenen. En wat Mattheus 8 : 32 betreft, nl. 't ingaan van de duivelen in de zwijnen, daar wordt het 1° bij vermeld, en 2° heeft daar geen *redelijk* gebruik van de zwijnen door de duivelen plaats, maar zij storten in de zee. Uit niets in de Heilige Schrift blijkt verder, dat de Satan scheppende macht heeft op die wijze, dat hij aan een dier spraakorganen kan geven, terwijl in Genesis 3 geheel niet wordt bericht, dat God aan de slang spraakorganen gaf.

II. *Opmerkingen over Calvijn's exegetische van Genesis 3 : 1 en 14 v. in zijn Commentarius in Genesin, ed. E. Hengstenberg.*

Het valt niet te ontkennen, dat Calvijn in zijn commentaar de slang van Gen. 3 als een dierlijke, natuurlijke slang beschouwt. Maar, ofschoon ondergeteekende in respect voor Calvijn als exegeet voor niemand wil onderdoen, toch zal er wel niemand zijn, die oordeelt, dat C. in alle opzichten bij de uitlegging van elk gedeelte van Gods Woord zoo heeft geëxegetiseerd, dat voor een eenigszins van C. afwijkende exegetische geen ruimte meer zou zijn overgelaten. Daarom meent ondergeteekende geenszins te kort te doen aan den eerbied voor C. als exegeet door eenige opmerkingen aangaande zijn exegetische van Genesis 3 : 1 en 14 v. te maken, te meer nu C. zelf op p. 39 van zijn commentaar, zij het al, dat hij het

eenigermate anders bedoelt, zegt: „verum hic multae emergunt et arduae quaestiones”.

Het komt ons nl. voor, dat C. die in 't algemeen stellig met de analogia scripturae rekt in 't onderhavige geval aan die analogia te weinig recht laat toekomen. Toch beseft C. de moeilijkheid omtrent de verhouding van „slang” en Satan in Gen. 3 zeer wèl, want hij schrijft op pag. 40; „Nondum tamen soluta est quaestio, cur nomen Satanae tacuerit Moses”. En hij voegt daar 't in dit geval merkwaardige woord aan toe: „Ego eorum sententiae libenter subscribo, qui Spiritum Sanctum tradunt consulto obscuri figuris usum tunc esse, quia *plenam et conspicuam lucem in regnum Christi differi oportuit*”.

Op pag. 40 schrijft C.: „Illi nihildum erat communicationis cum hominibus, animalis personam induit, sub qua sibi accessum patefaceret”. C. verklaart hier niet, waarom juist in de gedaante van een dier de Satan tot Eva moest komen. Er was toch wel op een andere wijze tot Eva te geraken. De Satan had zich kunnen voordoen als een lichtengel, zooals Paulus het uitdrukt in 2 Cor. 11 : 14: „want de Satan zelf doet zich voor als een lichtengel”. C. zegt, comm ad Cor. II, ed. Tholuck, p. 582: „Si Satan, qui omnium est deterrimus, adeoque caput et princeps malorum omnium se transfiguratur; quid facient eius ministri”? De Satan had dus de gedaante van een lichtengel kunnen aannemen en behoefde niet van een dierlijke slang gebruik te maken. In de gedaante van een lichtengel had hij in den staat der rechtheid stellig evenzeer toegang tot de vrouw gehad.

C. schrijft p. 41: „ita serpentis nomen non allegorice ut quidum inepte faciunt, sed in genuino sensu accipio”. Het inepte draagt het stempel van Calvijns tijd, die zich nog al kras uitdrukte, en de genuinus sensus is C.'s *opvatting*; hij zegt immers: *accipio*.

Op p. 42 schrijft C. over „dixit ad mulierem”; „locum hunc sannis suis exagitant impii, quia facundum animal faciat Moses, quod bisulca lingua obscure tantum sibilat”. Onder de impii verstaat C. toch stellig niet patres en andere pii, die een niet letterlijke opvatting van Gen. 2 en 3 of deelen daarvan voorstonden of mogelijk achtten!

Wanneer C. op pag. 42 zegt: „non natura disertum fuisse serpentem: sed quum Dei permissu organum sibi oppositum nactus esset Satan, voces quoque ex eius lingua formasse, quas idem Deus permisit”, dan is voor die uitspraak geen grond in de Heilige Schrift. Het is een algemeene regel omtrent Gods almacht, door Calvijn in dit bijzondere geval toegepast. Maar de tekst wijst niet daarop, dat die toepassing hier op haar plaats is. Er staat niets in den tekst van Gen. 3 over een permissus Dei aan Satan om een slang tot zijn orgaan te maken. Op die manier legt men *in*, niet *uit*.

C. zegt eveneens op p. 42: „Iam si fabulosum iudicant quicquid est insolitum, nullum Deo miraculum edere licebit”. Hieruit blijkt, dat C. bij de bestrijding van de niet-letterlijke verklaring op rationalisme 't oog heeft gericht, en niet denkt aan geloovigen, die een niet-letterlijke opvatting voorstaan inzake de slang en haar spreken. Boven wezen we er reeds op, dat C. van *impii* spreekt.

C. zegt op p. 42 nog: „Adhaec, si incredibile videtur, locutus esse Deo iubente bestias”. Daartegen kan opgemerkt, dat in Gen. 3 omtrent een bevel Gods niets blijkt. Het is wel niet ongeloofbaar, dat op Gods bevel een dier spreekt, doordat God het spraakorgaan door een wonderbare werking van Zijn almacht geeft, maar er is niet de geringste grond in Gen. 3 voor die beschouwing, dat op bevel Gods de slang sprak. En een vergelijking met de menschelijke taal gaat hier niet op. C. zegt wel: „unde homini sermo, nisi quia eius linguam Deus formavit”, maar niet te vergeten is, dat de mensch rede, ratio heeft, de dieren die niet hebben en dat taal niet enkel klank maar allereerst rede is. En als C. dan ook zegt: „editas sine lingua in aëre fuisse voces ad illustrandam Christi gloriam, Euangelium praedicat”, dan is daartegen op te merken, dat uit Mt. 3 : 7 en Luk. 9 : 35 blijkt dat de Vader 't subject is van die voces en dat ze rechtstreeks tot menschen uitgaan, niet door 't intermediair van een of ander schepsel.

Als C. zegt: „In summa, quisquis Deum in coelo statuit mundi praesidem, suam illi potentiam non negabit in creaturas, ut bruta animalia pro suo arbitrio loqui doceat”, dan is dit op zichzelf juist, maar in zijn toepassing op Gen. 3 onjuist, want daar is in elk geval God de Heere niet 't subject, dat 't brutum animal pro suo arbitrio loqui docuit. Het blijkt uit niets, dat God op deze wijze den Satan in zijn verzoeking van den mensch heeft bijgestaan, al was natuurlijk alles, wat plaats vond, uitvoering van Zijn heiligen raad.

C. zegt op p. 52 bij Gen. 3 : 14: „sed dubium est ad quem referantur verba, ad serpentemne an ad diabolum”. Ook zegt hij over degenen, die allegorisch verklaren: „et plausibiles sunt quae ab illis afferuntur argutiae”. Vreemd doet daarbij aan, wat hij laat volgen: „sed omnibus propius expensis facile (!) animadvertant lectores,

sano iudicio praediti, mixtum esse sermonem, nam ita serpentem alloquitur Deus ut clausula ad diabolum pertineat". Hier maakt C. zich wel een beetje gemakkelijker van een niet-letterlijke verklaring af.

Wanneer C. op p. 53 schrijft: „Et hac ultione probare Deus voluit quanti aestimat hominis salutem: quemadmodum si pater gladium quo filius occisus fuerit execrationi habeat", dan kan daar toch tegen opgemerkt worden, dat in Gen. 3:14 God de Heere een ethisch-juridisch oordeel over de „slang" uitspreekt en dat dit niet 't geval is, wanneer een vader een zwaard, waarmede zijn zoon gedood is, execrationi habet. Bij zoo'n geval wordt de vader door hartstochtelijke droefheid geleid. Het zwaard is niet schuldig en kan niet schuldig zijn, kan dus niet gestraft worden en bij een rechter zal het dan ook niet plaats hebben dat hij een veroordeelend vonnis over zoo'n zwaard uitspreekt en het op grond daarvan aan vervloeking prijsgeeft. En wanneer een vader zoo doet, dan doet hij het in een gemoedstoestand, die bij God den Heere in Gen. 3 niet aanwezig kan worden geacht.

Wanneer C. zegt: „Hoc modo tradentur reprobis in ignem aeternum cum suis corporibus, quae licet nullum per se motum habeant, organa tamen sunt malis perpetrandis", en dit tot steun voor 't gestraft worden der slang aanhaalt en verder daartoe ook nog schrijft: „sic hominis manibus adscribitur quicquid scelerum committit ille, ac ideo pollutae censentur", dan is daar toch tegen aan te voeren, dat lichaam plus ziel de ééne persoon des menschen vormen en dat de hand tot 't lichaam behoort, we daar dus met één subject te doen hebben, maar dat slang, als natuurlijke slang, en Satan twee subjecten zijn.

Wanneer C. op pagina 53 ter verklaring van 't op de buik moeten gaan der slang schrijft: „sic enim cogendus erat in ordinem, qui se adversus Dei imaginem extulerat: acsi dictum esset: Tu ausus es miserum et putidum animal in hominem insurgere, quem praefeceram totius mundi dominio: quasi vero tum esset, quum terrae esses affixus in coelum penetrare. Ergo unde emergere tentasti, iam te retrahere, ut sorte tua contentus esse discas, nec amplius insolescas in hominis contumeliam", dan kan daartegen worden opgemerkt, dat van een opstand der slang tegen de heerschappij van den mensch in Gen. 3 niets blijkt en bovendien, dat er dan vóór den val reeds booze, den mensch vijandige neiging in de dierenwereld was geweest, wat moeilijk overeen te brengen is met den toestand in den staat der rechtheid.

Wanneer C. zegt: „comedere pulverem, signum est naturae vilis et sordidae" en zich dan beroept op Jes. 65:25, zoo gaat dat beroep niet op, want Jesaja handelt daar van den staat der heerlijkheid, en als men het dan letterlijk opvat, zooals C. hier schijnt te doen, dan zou er in den staat der heerlijkheid een dier met een natura vilis et sordida zijn, wat toch niet aangenomen mag worden. Zelfs in den staat der heerlijkheid zou dan de slang nog de vloek treffen, want stof eten behoort in Gen. 3 toch tot den vloek!

Als C. van slangen zegt: „Quod quibusdam sunt in deliciis, inter prodigia reputandum est", dan is dat toch een geheel ongegronde bewering.

Op pagina 54 zegt C.: „penes quem (n.l. diabolus) residebat *tota culpa*", hoe is dat dan te rijmen met wat hij op pagina 53 heeft geschreven over het opstaan der slang tegen den mensch. De slang was dan toch misdadig en dus schuldig. C. denkt bij *tota culpa* toch stellig aan de geheele schuld der verzoeking.

Als C. op pagina 54 verder nog zegt: „id quo certius nobis constat, observare primo operae pretium est, non serpentis sed hominum causa loquutum esse Dominum", dan heeft dat geen grond in Gen. 3, ja, daar Adam en Eva verder zelf worden aangesproken, is het duidelijk, dat 't geen tot de „slang" gezegd wordt, voor de „slang" bedoeld is.

III. Gen. 3:1 en 14 v.

Gen. 3:1. „De slang nu was 't listigste onder al 't veldgedierte, dat de Heere God gemaakt had, en zij zeide tot de vrouw: Heeft God werkelijk gezegd: gij zult van geen boom des hofs eten".

Daar hieruit blijkt, dat de slang sprak en slangen van nature niet spreken, doet de vraag zich voor: hebben wij te doen met een slang, die door een ander subject gebruikt wordt, of stelt de slang zelve dat subject voor? Bij de beantwoording van deze vraag, wenschen wij in acht te nemen, wat de Westminster Confessie, geref. T. T. XXVI, 397, zegt: „de onfeilbare regel voor 't verklaren van de Schrift is de Schrift zelve. Zoo dikwerf er daarom quaestie komt over den waren zin van eenige Schriftplaats, (welke zin één- en niet veelvoudig is) moet die uit andere plaatsen, die duidelijker spreken, nagespeurd en gekend worden". Wij kunnen bij de beantwoording van de vraag zeker wel de voorstelling van 't Boek der Jubileën en van Flavius Josephus, Joodsche Oudheden, dat in 't Paradijs alle dieren spreken konden, laten rusten. En bovendien mogen we er stellig op wijzen, dat 't zichtbaar-

zijn der boomen niet bij consequentie eischt 't zichtbaar-zijn van den verzoekers, evenmin als 't zichtbaar-zijn der steenen, den tempel en de koninkrijken der aarde insluit 't zichtbaar-zijn des Satans in Mt. 4 : 1—11.

De slang nu wordt עָרֵךְ genoemd. Dit woord kan op zichzelf gunstige beteekenis, nl. die van callidus, schrander hebben, cf. Spreuken 12 : 16, 23 e.e., zooals in Mattheus 10 : 16 van de slangen gezegd wordt, dat ze φρονιμοί, bedachtzaam zijn. Maar het woord kan ook op zichzelf genomen in ongunstigen zin, nl. die van listig. De 1e beteekenis past bij den staat der rechtheid, maar de 2de wordt door 't verband met 't geen op Genesis 3 : 1 volgt gevorderd. Het woord wordt nl. van de slang gezegd om een slechte daad in te leiden en daarbij past dan 't vooruit noemen van een slechte eigenschap. Die kwade eigenschap wordt dan aan de slang vóór den val toegekend, maar ook, zij het in mindere mate aan andere dieren, hetgeen alles niet te rijmen valt met den toestand in den staat der rechtheid.

De slang wordt door Calvijn, zooals boven reeds is opgemerkt als een dierlijke, natuurlijke slang beschouwd. Zoo ook door Keil, Genesis, 1870, p. 65. Franz Delitzsch, Genesis, 1887, doet evenzoo, waar hij schrijft op p. 98: „zugegeben auch dass Paradiesbäume und Schlange blosser Symbole seien, so muss doch dies stehen bleiben, dass der Mensch dem anerschaffenen guten Entwicklungsanfang durch Verführung des Satans entfallen ist, wenn man dies preisgibt so bleibt statt des Christentums als Religion der Erlösung, der Wiederbringung und der Vollendung nichts als rationalistischer, d.i. das supranaturale ausschliessender Deismus übrig“. Hieruit blijkt, dat Delitzsch geen nadruk er op legt, dat aan een natuurlijke, dierlijke slang gedacht moet worden. Delitzsch wijst er op, dat de Alexandrijnen en Palestijnen den duivel תְּנַיִשׁ הַקְּרָמוֹן noemden, wat echter juist pleit tegen de meening, dat de Satan de slang in 't paradijs gebruikte. En als hij ter verdediging van zijn eigen standpunt 't Boek der Wijsheid van Salomo, 2 : 23 v. aanhaalt en zegt, dat daar de opvatting zou blijken, „das in der Schlange der Teufel selbst die Menschen versuchte“, dan is daartegen op te merken, dat daar niets anders te lezen is, dan dat „door des duivels nijdigheid de dood in de wereld gekomen is“. Delitzsch haalt dan nog Sanchimiaton aan, die de slang το ζῶον το πνευματικον παριτων των ερπειτων noemt en dat ze verder bij de Arabieren een ginn is, bij de Romeinen anguis beeld van een genius is en in πυθων slang en dæmon elkander raken en שֶׁךְ homonym is voor „slang“ en „tooverij“, maar daaruit blijkt niets anders, dan dat die volkeren in de slang als dier een geheimzinnig wezen zagen, een soort dæmonisch wezen, en dat zij dus in de oudheid beeld kon zijn van den duivel, maar het is geen steun voor de meening, dat de paradijsslang van Gen. 3 instrument van Satan was.

Dillmann, Genesis, 1892, acht de slang van Gen. 3 een dierlijke slang te wezen, maar op zijn eigen manier, want hij zegt, p. 71: „Vom Teufel weiss das A. T. vor dem Exil nichts“ en hij voegt er aan toe, dat men later den duivel in de slang herkende. Dillmann wijst er op, dat moraliseerende uitleggers, zooals Jerusalem en Teller de slang beschouwen als symbool van de booze lust of van de prikkelende drift in de menschen, Bunsen als beeld van 't eenzijdige, van 't geweten afgescheiden verstand.

Shinner zegt, Genesis, 1909, p. 45: „And so it (nl. de slang) appears here as the representative of the power of temptation“. Hij verwerpt de identificatie van slang met Satan, maar omdat volgens hem eerst in later tijd de Satan met de slang geïdentificeerd werd; eerst in 't Boek der Wijsheid van Salomo komt, volgens hem, die identificatie voor. Hij verbindt in 't verhaal van Genesis 3 den duivel met de slang niet, maar ziet daar alleen een slang of een slang, die als meer dan een gewoon dier wordt voorgesteld. Hij rekent dus niet met de analogia Scripturæ.

Gunkel zegt, Genesis, pagina 15, dat in Johannes 8 : 44, Openbaring 12 : 9 en 20 : 2, Boek der Wijsheid van Salomo 2 : 25, de slang de duivel is en zegt van die identificatie, dat zij onjuist, maar „auf richtiger Fährte“ is.

Voor de opvatting, dat de slang van Genesis een natuurlijke slang was, die door den Satan werd gebruikt, is noch in Genesis 3, noch elders in de Heilige Schrift eenig bewijs te ontdekken, en men vindt dan ook bij geen enkelen exegeet houdbare exegetische gronden daarvoor aangevoerd. De aangevoerde gronden zijn óf onjuist óf speculatief, dus niet Schriftuurlijk. Er kan uit de Heilige Schrift met behulp van teksten als Johannes 8 : 44; Openb. 12 : 9, niet anders bewezen worden, dan dat er een zekere identiteit van de slang van Genesis 3 met den Satan bestaat, terwijl tegen de opvatting, dat de Satan de slang gebruikte, verscheidene bezwaren kunnen aangevoerd worden, zooals we ons voorstellen verderop te doen. Boven hebben we er reeds op gewezen, dat men voor de meening, dat de Satan

de slang gebruikte, zich niet beroepen mag op bezetenheid of op 't gaan der duivelen in de zwijnen. Ook kan men zich niet beroepen op 't verschijnen van engelen in menschengedaante, want daarbij wordt niet een mensch door een engel gebruikt. Ook kan men zich niet beroepen op 2 Corinthe 11 : 3, want daaruit blijkt niet, dat Paulus de slang als een dierlijke, natuurlijke slang beschouwt. Dat heeft men vroeger ook beseft. Een blik in de Concordantie van Trommius geworpen, toont dat reeds, want in deel III, pagina 690, leest men onder 't hoofd slang, na I, eigenlijk, verder II, oneigenlijk; beteekenende 1 de duivel, o.m. 2 Corinthe 11 : 3.

Nu kan men tegenwerpen: hoe moet dan verklaard de vermelding van Genesis 3 : 1, dat de slang 't listigste van al 't veldgedierte was? Wij hebben boven reeds opgemerkt, dat bij letterlijke opvatting, de slang vooral, maar ook andere dieren in den staat der rechtheid de kwade eigenschap van de list zouden gehad hebben. Maar bovendien levert 't „dan al 't veldgedierte” geen bezwaar op tegen de opvatting van de slang als Satan. Daar de Satan wordt voorgesteld door de slang van Genesis 3, wordt zijn listigheid, die de grootste is van alle wezens, voorgesteld door vergelijking van de slang met andere dieren, een vergelijking, die wel niet absoluut opgaat, maar toch kan dienen om Satans groote listigheid uit te drukken. Zoo gebruiken ook wij de uitdrukking: „de ezelt stoot zich geen tweemaal aan denzelfden steen”; „Holland is (of was) in last”, waarbij men niet meer aan 't dier of aan Holland denkt. Zoo ook: „één vogel in de hand is beter dan tien in de lucht”, waarbij aan iets anders dan vogels gedacht wordt. En andere zegswijzen meer. Als de Heere Jezus zegt: „de goede herder stelt zijn leven voor de schapen”, dan bedoelt Hij daarmee een geestelijkenzorger, Johannes 10 : 11. Het is beeld, aan 't gewone herderschap ontleend, om geestelijk zorgen uit te drukken; het heeft in zijn geheel metaphorischen zin. De Satan wordt zoo in Genesis 3 : 1 aangeduid als een in list alles overtreffend wezen. Wij kunnen, doelende op Jezus, zeggen: „de goede Herder was de liefderijkste van alle herders”. Zooals Jezus de herder is in overdrachtelijken zin, zoo is dan ook Satan de slang in metaphorische beteekenis. Jezus is herder als geestelijkezorger en de Satan is slang als listigste wezen. De geheele uitdrukking Johannes 10 : 11 wordt op Jezus toegepast, ofschoon Hij feitelijk geen herder is; zoo wordt de geheele uitdrukking in Genesis 3 : 1 op Satan toegepast, hoewel hij feitelijk geen slang is, geen dier is. „De goede herder stelt zijn leven voor de schapen” beteekent in 't verband van Johannes 10 : 11—14: „Jezus geeft zijn leven voor de zijnen”; „de slang was 't listigste van al 't veldgedierte dat God gemaakt had” beteekent in 't verband van Genesis 3 : 1 vv.: „de Satan was 't listigste van alle wezens”. Hierbij kan dan bedacht worden, dat er meerdere gevallen engelen waren.

Genesis 3 : 14. En de Heere zeide tot de slang: „omdat gij dit gedaan hebt, zijt gij vervloekt onder al 't vee en al 't veldgedierte; op uw buik zult ge gaan en stof zult ge eten al de dagen van uw leven”.

Terecht wordt hier door Shinner, Genesis, pagina 44, opgemerkt, dat God na den val een judicial inquiry instelt. Nu spreekt God de Heere in Genesis 3 : 14 een ethisch-juridisch oordeel uit, wat uitkomt in de woorden „omdat gij dit gedaan hebt”. Wanneer de „slang” een dierlijke, natuurlijke slang ware geweest, dan is zulk een oordeel, over een dier uitgesproken, zonder analogie in de Heilige Schrift. Het zou van de slang kunnen gezegd worden, wanneer ze voor 't werk der verzoeking met rede ware begaafd en zoo tot een redelijk-zedelijk wezen ware geworden. Maar van zoo'n begaafd-worden blijkt uit Genesis 3 niets. Ook had alleen God de Heere de slang de gave der rede kunnen schenken, doch niet de Satan. Maar het wordt nergens gezegd, dat God de Heere dat gedaan heeft. Derhalve, wanneer Satan een natuurlijke slang gebruikte, dan sprak de rede van den booze door middel van de slang en worden er dus woorden van Satan gesproken. De slang was dus niet moreel verantwoordelijk. Evenzoo als wanneer iemand een vogel leert vloeken. Dan is dat dier niet zedelijk verantwoordelijk. Men kan dan zoo'n dier wel doden om het vloeken niet meer te hooren, maar men kan toch niet in ernst een ethisch-juridisch oordeel over dat beest vellen. En dat nu wordt in Genesis 3 : 14, wanneer de slang een dier is, juist over een dier gedaan.

Nu verwijst men wel ter verklaring van zulk een oordeel over een beest naar een aantal plaatsen in Gods Woord. Zoo naar Exodus 21 : 29; Leviticus 20 : 15 v.; Genesis 9 : 5; Deuteronomium 13 : 15.

Exodus 21 : 29. Hier lezen we: „Wanneer echter een rund reeds langen tijd stootig is en het is bekend geworden aan zijn eigenaar, maar hij heeft het niet bewaakt en het heeft een man of een vrouw gedood, het rund zal gesteenigd worden en ook zijn eigenaar zal sterven”.

Een beroep op dezen tekst meenen we ongegrond te zijn om drie redenen:

1° wij hebben in Exodus 21 : 28 v. niet te doen met een rechtstreeks oorspronkelijk oordeel Gods. Immers deze wet komt, zij het al in eenigermate anderen vorm, vóór den tijd van Mozes en dan buiten Israël voor. Men vindt namelijk in den Codex Chammurabi, XXI, 52—65: „Wanneer eens aanzienlijken mans rund stootig is en wanneer zijn gebrek, dat het stootig is, men heeft doen weten. Hij echter zijn hoornen niet heeft afgehouden, zijn rund niet heeft vastgebonden. Wanneer dat rund een aanzienlijk man stoot en doodt, 1/2 pond zilver zal hij betalen”.

2° in Genesis 3 wordt alleen de „slang” gestraft, maar niet de duivel, in Exodus 21 : 29 worden 't rund en de eigenaar beide getroffen.

3° in Genesis 3 wordt een ethisch-juridisch oordeel over de „slang” uitgesproken; in Exodus 21 : 29 heeft dat niet plaats, maar wordt alleen een rechtsregel aangegeven.

Leviticus 20 : 15 v.v. Hier leest men: „En een man, die zijn uitgieting in een stuk vee stort, zeker zal hij sterven en het stuk vee zult gijlieden dooden. En een vrouw, die tot eenig stuk vee genaakt om er bij te liggen, zij zullen zekerlijk gedood worden. Hun bloed is op hen”.

Tegen een beroep op dezen tekst meenen we te kunnen opmerken:

1° dat ook deze wet niet van rechtstreeks Goddelijken oorsprong is, want ook zij komt reeds vóór den tijd van Mozes en dan buiten Israël voor. In de Hittitische wetten-codex, Krozny, Code Hittite, § 187 lezen we: „Wanneer een man een rund schendt, doodstraf, hij zal sterven. Men brengt hem naar 't koninklijk zegelhuis. De koning kan hem echter dooden, de koning kan hem in 't leven behouden”.

2° dat ook hier beide, mensch en dier getroffen worden, dus anders dan in Genesis 3, waar, als de „slang” een natuurlijke slang is, alleen dat dier gestraft wordt en de Satan niet.

3° dat ook in *Leviticus 20 : 15 v.* geen ethisch-juridisch oordeel over 't dier wordt uitgesproken, maar alleen een rechtsregel wordt gesteld. Men kan niet zeggen, dat het dier, al is het betrokken bij de zondige handeling, schuld heeft.

Deuteronomium 13 : 16. Hier leest men: „Gij zult zeker slaan de bewoners van die stad met de scherpte des zwaards, verbannende haar en alles wat in haar is, en haar vee met de scherpte des zwaards”.

Hier gaat het alleen over het ter vernietiging prijsgeven van die menschen en hun levensfeer en er wordt weer geen ethisch-juridisch oordeel over gedierte of iets anders geveld, zooals dat in Genesis 3 : 14 het geval is.

Genesis 9 : 5. Hier lezen we: „En alleen nu bloed, uw eigen, wil Ik zoeken, van al 't gedierte wil Ik het zoeken, en van de menschen, van elkander, wil Ik de ziel der menschen zoeken”.

Hierbij kan opgemerkt, dat hier gesproken wordt van de bevestiging der menschelijke heerschappij over de dieren en een veiligstelling van 't menschelijk leven plaats vindt. Maar er wordt geen ethisch-juridisch oordeel over een dier uitgesproken. Bij schending van dat menschelijk leven, volgt straf over den mensch, die het schendt, cf. vers 6, maar een uit den weg ruimen van het dier, dat het deed.

Ten bewijze, dat God de Heere een ethisch-juridisch oordeel over de slang als natuurlijke slang heeft geveld, kan men ook geen beroep doen op *Mattheus 21 : 28 v.v.*; *Markus 11 : 12 en 20 v.v.*, waar de vijgeboom door Jezus vervloekt wordt. Die vervloeking van den vijgeboom is nl. symbolieke handeling, symbool van den vloek over 't geen niet deugt voor 't koninkrijk van Christus. Als zoodanig is het ethisch-juridisch oordeel, maar de vloek over den vijgeboom zelf is dat niet. Bovendien moet gelet op 't geen Jezus later zegt. Wanneer zijn discipelen tot hem zeggen: „Hoe is de vijgeboom verdord”, dan zegt de Heiland: „Voorwaar zeg ik u, ingeval gij geloof hebt en niet twijfelt, niet alleen dat van den vijgeboom zult gij doen, maar ook als gij tot dezen berg zegt: „Verhef u en stort u in de zee”, het zal geschieden. En alles, wat gij zult vragen in 't gebed, met geloof, zult gij ontvangen”. Het hongeren van Jezus is aanleiding voor die symbolische handeling, waardoor Jezus' macht zich openbaart. De vijgeboom is geen schuldig object, zooals een dier zou wezen, ware de slang van Genesis 3 een natuurlijke slang geweest. Jezus geeft in de vervloeking van den vijgeboom aan, dat 't ongeschikte voor 't koninkrijk Gods moet uit den weg geruimd en dat door 't geloof 't hinderlijke, hoe groot ook, voor 't koninkrijk der hemelen uit den weg geruimd kan worden, zoodat dit koninkrijk zich kan uitbreiden.

Nu zegge men niet, dat over Satan geen ethisch-juridisch oordeel kan uitgesproken worden, want dan kan gewezen op *Judas : 9*, waar we lezen: „Maar Michaël, de aartsengel, toen hij met den duivel in woordenstrijd sprak over het lichaam van Mozes, durfde niet een oordeel van lastering te vellen, maar zeide:

de Heere bestraffe u"; cf. Zacharia 3 : 2 : „En de Heere zeide tot den Satan : De Heere schelde u, Satan”.

Het feit, dat de „slang” niet eerst vóór ’t uitspreken van het oordeel Gods wordt gevraagd, zooals Eva en Adam, past zeer wèl bij Satan, want van hem was niets dan kwaad te verwachten. Er was dus geen reden om hem te vragen, waarom hij dat kwaad gedaan had.

„Vervloekt zijt gij onder al ’t vee en al ’t veldgedierte”. De inhoud van dien vloek wordt medegedeeld in ’t overige gedeelte van vs 14. In dezen vloek nu komt uit een bepaalde beschouwing van de slang als dier. Gold dit oordeel Gods nu de slang als dier, dan zou er hier een algemeen geldend oordeel over ’t slangen-geslacht geveld worden. Want dit oordeel in Gods mond moet toch als algemeen geldend worden beschouwd, dat het dus niet een relatief oordeel is, zooals wij menschen met beperkten horizont voor onze kennis wel uitspreken, maar een absoluut oordeel, dat alle eeuwen door en overal geldt. Maar uit ’t leven der slangen blijkt, dat, wanneer dit oordeel Gods op de dierlijke slang(en) wordt betrokken, het niet absoluut, niet algemeen geldend kan wezen. Immers de slang als dier is er niet ellendiger aan toe dan tal van andere dieren. Bovendien, als de slang kruipt, is zij juist in haar element en dat kan dan toch niet als een gevloekte toestand worden beschouwd, ook dan zelfs niet, wanneer de slang vóór den val een anderen vorm heeft gehad, want daar heeft ze als dier geen bewustzijn meer van. Betreft men de woorden : „Vervloekt zijt gij onder al ’t vee en al ’t veldgedierte” op Satan, dan valt die moeilijkheid weg. Het wil dan zeggen, dat de Satan een gevloekte is onder de wezens en dat hem een ellendige toestand wordt opgelegd. Men zou kunnen tegenwerpen, dat Satan reeds in een ellendigen toestand en een gevloekte was, omdat hij duivel was. Maar daartegen kan opgemerkt, dat Satan volgens zijn schepping een engel was en dat het dus naar zijn scheppingsaard was geen gevloekte te zijn en niet in een ellendigen toestand te verkeerem. Wanneer Satan hier vervloekt wordt, dan past dat goed op hem, want hij was naar zijn schepping engel en hij had door de verzoeking getracht den mensch van God af te trekken en daardoor zijn eigen macht te vergrooten. Daarvoor wordt hij nu vervloekt en tot een ellendige onder de schepselen gesteld.

„Op uw buik zult gij gaan”. Dit zien we bij de slangen. Maar de woorden kunnen evenzeer vernedering uitdrukken en dan op den Satan betrokken worden. Dan behoeft men niet toevlucht te nemen tot onderstellingen, dat de slang vóór den val een andere gedaante had of dat ze zich tijdelijk tot een anderen bewegingsvorm had verheven. De Satan wordt dan hier vernederd tot een ellendigen bestaansvorm, een verachtelijke bestaanswijze zooals kruipen op den buik een verachtelijke wijze van beweging wordt geacht.

„Stof zult gij eten”. Deze zegswijs komt in de Tell-el-Amarna-brieven voor, nl. in brief 100 r. 31—36. Daar leest men, dat tot den Pharao gezegd wordt : „De koning, onze heer, hoore naar de woorden van zijn getrouwe dienaars en geve geschenk aan zijn dienaar, terwijl onze vijanden toezien en stof eten”. „Stof eten” beteekent hier, naar het ons voorkomt, „niet krijgen, wat naar aard noodig is”. Deze verklaring past bij Jes. 65 : 25 : „de wolf en ’t lam zullen tezamen weiden, en de leeuw zal haksel eten als ’t rundvee en de slang, stof (zal) zijn spijs (wezen). Niet zullen ze kwaad doen en niet zullen ze verderven op geheel mijn heiligen berg, zegt de Heere”. Hier moet in het verband „stof eten” als een werkelijk eten worden beschouwd. De wolf zal gras eten, de leeuw haksel. Dat is bedoeld in de beeldsprakige beschrijving als werkelijk eten, daarom is het „stof eten” ook als een werkelijk eten bedoeld. Maar gras eten is niet naar den aard van den wolf en haksel eten niet naar den aard van den leeuw en stof eten niet naar den aard van de slang. Hun aard is vleesch eten en daarvoor verderven en kwaad doen, want zij moeten andere dieren daarvoor doden. Hun aard in deze bedeeing is dus anders dan Jes. 65 : 25 omtrent hen zegt, en in deze bedeeing krijgen ze wat naar dien aard noodig is, zoo de slang vleesch. Zij eet dus niet in deze bedeeing stof, dat niet naar haar aard is. Men dient hierbij in ’t oog te houden, dat stof-eten iets anders is dan stof-lekken en beide uitdrukkingen niet vereenzelvigd mogen worden. Omdat stof-eten nu beduidt : „niet krijgen wat naar aard noodig is” en de slang in deze bedeeing wel krijgt, wat ze naar haar aard noodig heeft, komt men in strijd met Jes. 65 : 25, wanneer men in Gen. 3 : 14 „stof zult gij eten” op de slang als dier en dierensoort betreft. Betreft men het op den Satan, dan vervalt die moeilijkheid, want de Satan krijgt niet wat, naar zijn aard, behoort ; immers hij is een gevallen engel ; naar zijn aard is hij een goed schepsel Gods, maar verdorven als hij is, leeft hij in de ongerechtigheid en niet, zooals bij zijn scheppings-aard behoorde, in de heiligheid. Zijn leven en levenslot is niet zoo, dat hij daarin

ontvangt, wat behoort bij den aard van een goeden engel, die hij oorspronkelijk was. „Al de dagen uws levens”. Naar de letter moet het betrokken worden op de slang van Gen. 3. Wanneer die wordt beschouwd als een dierlijke slang, dan moet „al de dagen uws levens” op die individueele slang betrokken worden. Nu oordeelt men wel, dat 't slangenras hier in die individueele slang begrepen is. Dit is niet onmogelijk, maar toch gewrongen. En dan beteekenen de woorden: „al de dagen van 't bestaan van 't slangenras”, maar dat is practisch 't zelfde als *altijd*. Betreft men de woorden op Satan, dan vervalt die moeilijkheid en dan drukken de woorden uit, dat de Satan *altijd* in een ellendige positie zal wezen, dat er voor hem geen verandering ten goede mogelijk is.

Genesis 3 : 15. En vijandschap zet ik tusschen u en de vrouw en tusschen uw zaad en haar zaad. Dat zal u den kop verbrijzelen en gij zult het de hiel verbrijzelen (of „naar de hiel bijten”).

Wanneer men hier aan een dierlijke slang denkt, dan kan daartegen aangevoerd, dat er geen vijandschap is tusschen niet-giftige slangen en menschen. De niet-giftige slangen doen de menschen geen kwaad. Het opzettelijk stellen van vijandschap tusschen slangen en menschen wordt hier toch als een algemeen geldende regel voorgesteld. Het zou kunnen uitdrukken, dat ze niet in vriendschappelijke verhouding met elkander zouden leven, terwijl dat vóór den val wel zoo was. Maar 1° is het boven opgemerkte, nl. dat er niet tusschen alle slangen en den mensch vijandschap is, in acht te nemen, en 2° is het opzettelijk-vijandschap zetten duidelijk als men de woorden op Satan betreft. Deze immers wilde vriendschap met den mensch, cf. Mattheus 4 : 1—11, maar God de Heere stelde nu vijandschap.

Er is nog op iets te letten, nl. dit, dat 't *zaad* der vrouw de slang van 't verhaal, die aangesproken wordt, den kop zal verbrijzelen. Nu kan men het zoo voorstellen, dat 't slangenras in die individueele slang begrepen is, maar dat is toch een gewrongen verklaring. Betreft men de woorden op Satan, dan is het duidelijker. Want dan ligt er in uitgedrukt, dat in den strijd tusschen den booze en den mensch de laatste de zege zal behalen, maar niet zonder zelf van den booze te lijden. Het is immers 't protevangelium.

Het zaad der slang is de wereld der duivelen, die allen Satans beeld vertoonen.

IV. *De confessioneele betrekking van de opvatting der slang van Genesis 3 als Satan.* Wordt door de belijdenisschriften van de gereformeerde kerken in Nederland de opvatting van de slang van Gen. 3 als dierlijke, natuurlijke slang geëischt of wordt er ook ruimte gelaten voor een andere beschouwing en wel die van de slang van Gen. 3 als Satan? In de gereformeerde confessies wisselen de woorden „slang” en „Satan” elkaar af. Zoo leest men in de Westminster Confessie: „Onze eerste voorouders hebben, door Satans sluwheid en verzoeking verleid, gezondigd door 't eten van de verboden vrucht”. Zie *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift*, XXVI, p. 399, artikel van dr S. Greydanus. In de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, art. 14, staat: „het oor biedende aan 't woord des duivels”, cf. l. c. 400, 't Latijn heeft „verbis diaboli aures praebeas: aan de woorden des duivels 't oor biedende”. Al geeft nu 't meervoud verba: woorden, te kennen, dat niet maar bedoeld wordt 't opwekken of ingeven van gedachten, doch luisteren naar uitgesproken, hoorbare klanken, die met het lichamelijk oor opgevangen werden, l. c. 400, toch ligt hierin niet opgesloten, dat ze geuit werden door een wezen, dat lichaam had, want in 't Paradijsverhaal zelf wordt ook vermeld de stem Gods, die gehoord werd, Gen. 3 : 8. De Confessio Helvetica Posterior heeft deze woorden: „door het ingeven of aandrijven van de slang en door eigen schuld”, l. c. 401. De groote Westminster Catechismus: „onze eerste voorouders, aan de vrijheid van hun eigen wil overgelaten, door Satans verzoeking er toe gebracht, hebben Gods gebod overtreden”, l. c. De Schotsche Confessie: „de man is door de vrouw, de vrouw door de slang misleid”, l. c. De Erlauthaler Confessie: „evenals van den beginne de oorzaak der zonde geweest is de duivel, de wil van Eva en van Adam”, l. c. De Heidelbergsche Catechismus heeft in antwoord 9: „dat de mensch door 't ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid zich van deze gaven beroofd heeft”. Uit deze plaatsen blijkt, dat „Satan” en „slang” elkaar afwisselen, maar niet, dat door die confessies en catechismi de slang als dierlijke, natuurlijke slang werd beschouwd. En in de belijdenisschriften der Nederlandsche gereformeerde kerken wordt 't woord slang in artikel 17 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis gebruikt, maar juist in de beteekenis van duivel, want er staat: „belovende hem *zijn Zoon* te geven, die worden zou van een vrouw, om het hoofd der slang te vertreden”. De synode verwijst nu wel op pagina 47 van de bijlagen der acta naar de Walchersche artikelen, V: „en gelijk hun hoofd (n.l. van de duivelen) Adam in het Paradijs door zijn arglistigheid verleid heeft, misbruikende daartoe de natuurlijke slang als een werktuig”. Echter hebben de Walchersche artikelen voor onze kerken geen con-

fessioneel bindend gezag. Hadden die artikelen dat, dan zou ook de Westminster Confessie voor onze kerken bindend gezag hebben. En de Westminster Confessie leert, dat God de wereld geschapen heeft binnen de ruimte van 6 dagen, zie Gereformeerd T. T. XXVI, pagina 398. Het staat dus in dit geval aldus: De Walchersche artikelen leeren, dat de slang van Genesis 3 een natuurlijke slang was. De Westminster Confessie leert, dat de 6 dagen van Genesis 1 gewone dagen en geen tijdperken zijn geweest. Iemand, die oordeelt, dat de slang geen natuurlijke slang, maar de Satan is geweest, komt in strijd met de Walchersche artikelen. Iemand, die oordeelt, dat de 6 dagen van Genesis 1 geen dagen, maar tijdperken zijn geweest, komt in strijd met de Westminster Confessie. Hebben de Walchersche artikelen voor onze gereformeerde kerken bindend confessioneel gezag, dan heeft de Westminster Confessie het ook! Maar dan komt iemand, die de 6 dagen van Genesis 1 als tijdperken beschouwt, evenzeer in strijd met de confessie als iemand, die de slang van Genesis 3 den duivel acht.

Echter, omdat noch Walchersche artikelen noch Westminster Confessie voor ons bindend confessioneel gezag hebben en in de belijdenisschriften van de gereformeerde kerken in Nederland noch geleerd wordt, dat de slang van Genesis 3 instrument van den satan en dierlijke slang was, noch geleerd wordt, dat de 6 dagen van Genesis 1 gewone etmalen en geen tijdperken waren, daarom komt noch iemand, die de slang van Genesis 3 als den duivel beschouwt, noch iemand, die de 6 dagen 6 tijdperken acht te zijn, in strijd met de voor ons bindend confessioneel gezag hebbende belijdenisschriften.

Daarvoor, dat onder gereformeerde theologen verschillend over de slang van Genesis 3 gedacht werd, kan verwezen naar Vitringa. Ook Trommius schijnt niet aan een dierlijke, natuurlijke slang te denken; zie Concordantie I, 840.

Met toebidding van 's Heeren genade,

uw broeder in Christus,

dr N. D. VAN LEEUWEN.

Harkema-Opeinde, 13 Augustus 1926.

P.S. Omdat 't gravamen dan wel wat te uitvoerig zou worden, hebben wij nagelaten over de patres te handelen. Toch komt het ons dienstig voor, er op te letten, dat de kerkvaders Irenaeus, Athanasius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius van Nyssa, Gregorius van Nazianze, Tertullianus een historisch-symbolische opvatting van het Paradijsverhaal gehad hebben in onderscheiding van de Alexandrijnen, die de heele geschiedenis van Genesis 1—3 *allegorisch* opvatten. Irenaeus c. s. aanvaardden de historiciteit van het verhaal, maar beschouwden een of meer trekken symbolisch. In elk geval is *onbetwistbaar*, dat de kerkvaders een niet-letterlijke opvatting van Genesis 1—3 naar 't wezen der Heilige Schrift als Gods Woord geoorloofd achtten en de letterlijke opvatting niet als een kenmerk der orthodoxie beschouwden. Men zie: Feldmann, Paradies und Sündenfall. En Ildefonse de Vuirpens, La Paradijs terrestre au troisième ciel, exposé historique d'une conception chrétienne des premiers siècles, 1925, betoogt, dat bijna alle kerkvaders in aansluiting aan de Bijbelschrijvers 't aardse Paradijs zich in den derden hemel hebben gedacht.

Wij, als gereformeerden, zullen dien kerkvaders toch niet 't rechte Schriftgeloof durven ontzeggen!

I. DE BEZWAREN VAN Ds BRUSSAARD.¹⁾

Ds Brussaard begon met op te merken, dat niet hijzelf, maar enkele leden der classis Haarlem er op hadden aangedrongen, dat hij zijn bezwaren reeds bij deze synode zou indienen. Hij voor zich zou daarmee liefst den gewonen kerkelijken weg gevolgd hebben. Toch betreurde hij het tot hem gericht verzoek om over te komen niet, voorzover door zijn aanwezigheid wellicht veel bestaand *misverstand* zou kunnen opgehelderd worden. In dat streven, om zooveel mogelijk tot helderheid over de gerezen quaesties te geraken, staat zijn kerkeraad geheel aan zijn zijde, waarom hij dan ook de synode er voor wilde danken, dat zij aan vier kerkeraadsliden van Bloemendaal toegang tot deze vergadering verleend had.

I. Spreker wenscht er van uit te gaan, dat wij met elkaar leven in een belijdende kerk, die het volste recht heeft tot oefening van leertucht. Maar de groote moeilijkheid, waarvoor hij zich van meet af geplaatst zag, was: welk karakter en welke beteekenis moet worden toegekend aan de beslissing der synode in zake de bekende vier punten uit Genesis 2 en 3?

Is ze een *belijdenis-uitspraak*, zooals de deputaten der generale synode herhaaldelijk te Haarlem hebben verklaard (tegenover andere beweringen), waarom heeft men dan niet alle onzekerheid te dien aanzien voorkomen, door eenvoudig *Art. 14* der Nederl. Geloofsbelijdenis (handelend over de schepping en den val des menschen) in dien zin uit te breiden?

Men kan toch moeilijk zeggen, dat zulk een aanvulling van de confessie niet noodig is, omdat enkele van de uitdrukkingen, die met genoemd Schriftverhaal eenigszins verband houden, reeds hier en daar in onze Belijdenis zijn neergeschreven. Evenmin mag men z.i. deze nieuwe vaststelling beschouwen als een vanzelfsprekend, rechtstreeksch gevolg van art. 5 der Confessie, want wel is daarin sprake van de Goddelijkheid en het gezag der gansche Schrift, maar wat de kerk de groote hoofdinhoud der openbaring acht, belijdt zij immers in de daarop volgende artikelen, blijkens den aanhef van *art. 8*: „Volgens deze waarheid en dit Woord Gods, zoo gelooven wij in een eenigen God,..... enz.”.

De bedoeling van de synode zou daarom zeer aan helderheid hebben gewonnen, indien het desbetreffend besluit terstond in dien uitgesproken belijdenis-vorm ware gekleed. Alleen zou dan tevens voor ieder volkomen duidelijk zijn geweest, dat ons hier een confessioneele uitspraak wordt aangeboden, die opgesteld is door een synodale vergadering, zonder dat de kerken zelve er van tevoren in gekend of gemoeid zijn en zonder dat ze

---

¹⁾ Wat hier volgt, is het schriftelijk stuk, door Ds B., na de voorafgegane mondelinge uiteenzetting, aan de synode gezonden aan het adres van Ds C. W. E. Ploos van Amstel, met de volgende inleiding: „Zeer geachte Collega! Ingevolge onze afspraak zend ik U hierbij een résumé van mijn op de synode ontwikkelde bezwaren”.

in meerdere vergaderingen (als classes en particuliere synoden) ooit een voorwerp van ernstige overweging en rustige discussie kon worden. Bovendien zou dan, allicht veel sterker dan nu, de vraag bij menigeen gerezen zijn, of het wel goed is, zulke afzonderlijke Schriftgegevens zoo maar zonder meer als belijdenis der kerk te fixeeren, daar men, op die manier voortgaande, steeds meerdere stukken van den Bijbel onveranderd in zijn Confessie zal dienen op te nemen.

II. Evenwel Ds Brussaard gevoelt zich door een nog grooter bezwaar gedrukt. Op grond van enkele zegswijzen der synode, is bij hem de overweging opgekomen: stond dat belijdeniskarakter der gedane uitspraak de synode wel altijd even klaar voor den geest? Hoe kon zij dan indertijd van Dr Geelkerken eischen, dat deze haar *zonder eenig voorbehoud* zou aanvaardden? Schreef zij daarmee niet te hoog, te absoluut gezag aan haar eigen menschenwerk toe en sneed zij, met zoo te spreken, feitelijk niet het indienen van één of meer gravamina ten eenen male af? Of, zoo dat niet de strekking van deze zinsnede is, waarom dan zulk een dubbelzinnig woord gebruikt, dat in tal van kringen oorzaak van geweldige verwarring is geworden?

Bovendien, naast deze uitdrukking komt in het synodale besluit nog een tweede term voor, die eveneens reeds van tevoren elke tegenspraak schijnt te willen uitsluiten, n.l. als beweerd wordt (Acta art. 149), dat de boom der kennis des goeds en des kwaads, de slang en haar spreken en de boom des levens naar de *klaarblijkelijke bedoeling* van het Schriftverhaal van Genesis 2 en 3 in eigenlijken of letterlijken zin zijn op te vatten. Is „klaarblijkelijk” niet ongeveer hetzelfde als „onwederlegbaar”, „voor geen tegenspraak vatbaar”? Maar wat voor nut heeft het dan, om daartegen een bezwaarschrift te richten? Immers dat is al vóór de opstelling er van veroordeeld. Of zegt men: „Nee, voor Schriftuurlijke bewijzen, die onze eigen argumenten ontzenuwen, gaan wij uit den weg”, dan vraag ik: Als het zoo staat, waarom beweert gij dan, dat die 4 punten daarom door u letterlijk worden opgevat, omdat de bedoeling van de Schrift „klaarblijkelijk” is? Mij dunkt, gij hadt hier beter kunnen volstaan met een kortere, meer objectieve verklaring, als b.v. dat genoemde punten op *deugdelijke, Schriftuurlijke gronden* als letterlijk zijn op te vatten. Een ander had dan met die te berde gebrachte gronden al dan niet kunnen instemmen! Wisseling van gedachten zou geoorloofd en zelfs gewenscht zijn geweest! En veel dwingend heerschen over elkanders conscientie, waartoe ook deze min-gelukkige uitdrukking hier en daar aanleiding heeft gegeven, zou achterwege gebleven zijn.

Hetzelfde geldt nog een derde uitdrukkingwijze, die, zooals zij daar staat, niet minder de idee wekt, alsof de synode decreteert, wat de overige leden en ambtsdragers maar hebben te accepteren. En wel, wanneer aan Ds Rullmann en Ds van der Vliet op hun schrijven geantwoord wordt, dat het in de zaak van Dr Geelkerken gaat „om *geloof of niet-geloof* van hetgeen de H. Schrift in deze hoofdstukken als zaken en feiten mededeelt”. Natuurlijk kan ik dergelijke krasse formulering psychologisch best begrijpen (aldus Ds Brussaard), wanneer ik vermoed, dat daarachter school een in het algemeen te prijzen vrees voor een valsch *beginsel* van exegese. Men heeft hoogstwaarschijnlijk zich willen schrap zetten tegen een ver-

raderlijke methode van uitlegging, die de Schrift theoretisch als Gods Woord huldigt, maar practisch haar heilig gezag ondermijnt en zoekt te vernietigen. Doch viel dat gevaar wel te duchten van de zijde van een man, die — naar hijzelf uitdrukkelijk betoogde — de letterlijke opvatting als de meest voor de hand liggende aanvaardde en erkende, daartegen geen enkel geloofsbezwaar te hebben? Of zegt gij: „Ja, maar ons verzet betrof zijn ongemotiveerden wensch, om in het wilde weg de mogelijkheid van iedere andere verklaring open te laten”, dan vraag ik mij af, of men juist tegenover zoo'n houding niet veel verstandiger had gedaan, indien men al dat spreken over „klaarblijkelijkheid”, enz. had nagelaten en kort en bondig eigen Schriftuurlijke bewijsgronden voor het geloof in de letterlijke opvatting had aangevoerd, om dan vervolgens van Dr Geelkerken te eischen één van tweeën: of tegenbewijzen, of erkenning van (in ieder geval: ambtelijk zich neerleggen bij) de aangevoerde motieven. Zulk een gedragslijn had vrij zeker doel getroffen en wij zouden met elkaar niet in zulk een droeve impasse zijn geraakt.

't Spreekt vanzelf, dat dan ook de synode een zeker aantal degelijke argumenten voor haar opvatting had behooren bij te brengen. Echter moet zij nu zelf niet toegeven, dat vooral dit de zwakke zijde is van het rapport der exegetisch-dogmatische commissie? Ja, als men zonder er zelf grondige studie van gemaakt te hebben, enkele brochures of artikelen leest, die de opvatting der synode aan critiek onderwerpen, komt men dan niet onwillekeurig tot den indruk: zóó klaarblijkelijk, zóó totaal onweersprekelijk, zóó „luce clarius” (zonneklaar) als de synode zegt, dat de bedoeling der Schrift op een of meer dier punten is, is ze blijkbaar voor verscheidene ter-zakekundige, geloovige uitleggers toch nog niet.

III. Evenwel, Ds Brussaard vermoedt, dat de synode opzettelijk dat opsommen van Schriftbewijzen heeft nagelaten, omdat zij liever het standpunt innam: de Schrift spreekt nu eenmaal zoo, en wie van haar letterlijke bevoordingen afwijkt, tornt aan het Goddelijk Schriftgezag en doet groote afbreuk aan haar betrouwbaarheid. Ofschoon nu Ds Brussaard dien zorgzamen ijver, om de waarheid Gods ongerept te bewaren, ten hoogste in de synode waardeert, moet hij toch, waar zij het schriftgezag in het geding betrokken heeft, nog ernstiger bedenkingen tegen de synodale beslissingen opperen.

Hij geeft daarbij toe, dat in het afgetrokkene geredeneerd, reeds het in twijfel trekken van den letterlijken zin van een gewichtig Schriftgedeelte als in Genesis 2 en 3, een symptoom kan zijn van verholen Schriftaanranding. Maar mocht men zoo iets schrikkelijks in het onderhavige geval wel veronderstellen? Heeft de synode zelf in haar rapport niet meermalen betuigd: „Zoo iets bedoelt Dr Geelkerken zeker niet”. Heeft Dr Geelkerken van zijn kant niet onomwonden verklaard, dat hij ten volle instemt met het in art. 5 beleden gezag der Heilige Schrift, en mitsdien ook Genesis 2 en 3 rekent naar inhoud en vorm, in alles te behooren tot „al de Schrift van God ingegeven”? Ja, heeft hij op de vraag, wat voor hem 't criterium is, om uit te maken, of een Schriftverhaal al dan niet in eigenlijken zin is op te vatten, zijnerzijds niet verschillende criteria genoemd, waarmee ook de synode ongetwijfeld principieel accoord zal gaan?

Welnu, dan hebben wij hier bij hem (of liever niet bij hem, want hij heeft zelfs geen enkele opvatting voorgestaan), maar dan bij mannen als Dr Koppenaal, Ds van Duin en Dr van Leeuwen, hoogstens te doen met *een foutieve toepassing* van onderling-erkende beginselen van Schriftverklaring en niet met een openlijk of heimelijk zich onttrekken aan de bindende autoriteit van 't Woord Gods, dat schorsing en afzetting uit 't ambt volkomen zou wettigen. Zijn echter dergelijke ingrijpende maatregelen nú niet al te voorbarig en overhaast genomen?

Niet onmogelijk zal men van de zijde der synode straks wijzen op 't feit, dat met al die goede bedoelingen niettemin door zulke Bijbelverklaarders een stuk der Goddelijke waarheid *disputabel* wordt gesteld. Maar geeft dit woord „disputabel” (dat zoo'n sterk ontkennende klank heeft) de situatie wel zuiver weer? Is 't niet veeleer zoo, dat wij met sommige Schriftgedeelten door bestaande moeilijkheden (hetzij die voortvloeien uit de natuurkennis, of geschiedkunde of uit de psychologie of ook wel uit de theologie zelf) niet direct klaar zijn, zoodat wij moeten eindigen met 'n „non liquet” („het is mij niet duidelijk”)? En als iemand nu op die manier verlegen zit met verschillende mededeelingen uit Genesis 2 en 3 (denkt b.v. aan Gen. 3 : 22), wordt dan dat probleem ook maar iets meer tot oplossing gebracht, door wat de synode omtrent *de zintuiglijke waarneembaarheid* van die vier punten heeft beleden? Door met vollen nadruk te verzekeren: „„De boom des levens” is een echte, tastbare, zienlijke boom”, zijn wij daardoor nu zooveel dichter gekomen tot 't verstàan van wat die combinatie *boom* en *leven* (eeuwig leven) wil zeggen? Heeft de synode uit vrees voor een vage, ideëele vervluchting der heilsfeiten, waardoor ons alle fundament onder de voeten weggegraven wordt, niet al te eenzijdig het tastelijke en zichtbare als de hoofdzaak naar voren geschoven en daarmee, zij 't ook onbedoeld, het mysterie van „de verborgenheid der Godsopenbaring” wat angstig ver op den achtergrond gezet, zoodat vele ongeestelijken thans in den waan verkeeren: „'t is alles klaar als de dag” en inmiddels met een uitwendig, historisch geloof genoegen nemen? Had de synode ook niet op de moeilijkheden, de geheimenissen van die hoofdstukken moeten wijzen?

Eenzijdigheid is toch nooit aan te bevelen en niet zelden een hinderpaal voor de doorwerking der waarheid.

Misschien (zoo Ds Brussaard) zal de synode mij tegenvoeren: Er zijn toch omstandigheden, waarin men genoodzaakt wordt, een zaak van één zijde te belichten. Hier moest in deze procedure het pleit met alle kracht en klem worden gevoerd voor de „zintuiglijke waarneembaarheid” van de boomen en de slang; want, valt dat weg, dan valt 't „hoe” van den val en straks „de val” enz. enz. weg. Gaat die redeneering wel op? Is die logica wel dwingend? Zou het „hoe” van den val er inderdaad onbekend door worden, als de stem van den booze eens niet door middel van de slang tot de ziel was gekomen, maar van buiten af door satan rechtstreeks in 't hart ware geworpen? Gaat het niet vooral om dat: „Gij zult als God zijn”? Of is de zintuiglijke waarneembaarheid dier vier punten als een *dogma* te beschouwen? Immers dit ware wel wat vreemd, omdat alle dogmata (ook 't dogma van den val!) op tal van teksten, ja als 't ware, op heel de Godsopenbaring rusten en voor dit vierledig dogma dan alleen

maar één tekst (voor elk punt) van kracht zou wezen? Is de kerk — gelijk Dr A. Kuyper 't eens heeft uitgedrukt — niet uitsluitend in haar confessie geroepen, om de eeuwige beginselen van Gods Woord voor de zaligheid uit te spreken?

Maar mogelijk zal de synode mij tegenvoeren, dat hier wèl de zaligheid op het spel staat, omdat die vier punten zelf niet de eigenlijke inzet zijn, maar feitelijk om den waren aard van *het Schriftgezag*, dat er ten nauwste mee samen hangt, is en wordt gestreden. Gezien de verklaringen van Dr Geelkerken als ook van predikanten als Ds van den Brink, Ds Buskes, Ds Smelik en alle anderen, meen ik — zoo zegt Ds Brussaard —, dat het niet zoozeer loopt over 't al of niet geloovig bukken voor 't *gezag* van Gods Woord (in den zin van Jer. 20 : 7 en 2 Cor. 10 : 5), doch meer over den *inhoud* van dat Woord (van een gedeelte uit dat Woord), over wát er staat, waarvòr men moet buigen. Maar — zoo zegt men gewoonlijk — dàar moet toch de kerk voor waken. Voor de handhaving van 't Schriftgezag! En ja, in zekeren zin is dit ook zoo! Wij zouden misschien de Schrift niet gelooven, als de kerk er in onze jeugd ons niet toe bewogen had. Maar die kerk kan dat toch alleen doen, door zelf geloovig onder die Schrift te bukken en haar Waarheid in woord en wandel te belijden! De eigenlijke, de diepste handhaving van 't gezag van Gods Woord, geschiedt dan ook niet door de kerk en niet door iemand onzer, maar geschiedt door den Heiligen Geest, die ook de auteur is van de Heilige Schrift. Die Schrift handhaaft dus *zich zelf* als Gods Woord door 't onweerstandelijk getuigenis des Geestes, dat van die Schrift tot ons hart uitgaat, zoodat wij haar gehoorzamen (zie Calvijn, Institutie I, 7, 5). Dat Geestesgetuigenis echter spreekt niet op alle plaatsen in de Schrift even sterk en ook kunnen onze zonden een beletsel zijn voor de doorwerking er van in 't hart. Daardoor heerscht soms bij geloovigen en zelfs bij Gereformeerden op ondergeschikte punten verschil van gevoelen (b.v. over 't Chiliasme). Want 't Geestesgetuigenis, dat ons de groote centrale waarheden onmiskenbaar verzekert, is ten aanzien van al wat meer op den omtrek ligt, een „langzaam rijpend” getuigenis. Van dit persoonlijke element wil alleen Rome niets weten en vandaar, dat zij door haar Vulgaat (Bijbelvertaling) en uitlegging en encyclieken, kortom door haar *leergezag* (dat ter hoogster instantie de paus oefent) de waarheid zoogenaamd vast en onfeilbaar doet hooren! Wij echter erkennen zoo'n menschelijk gezag, dat zich tusschen God en de ziel schuift, in geen een deele. Wij hebben 't Goddelijk leergezag van den Heiligen Geest, Die door 't Woord Zijn kerk leidt en regeert, waarna de kerk op haar beurt weer dat Woord heerlijker leert kennen en anderen doet verstaan. Maar altijd blijft dus ook die kerk in alles onderworpen aan dat Godsgetuigenis, moet zij daarin alleen haar vastheid hebben en mag zij nimmer, dit vergetende, eigenmachtig, zonder voldoende grònd, iets als Goddelijke waarheid voorschrijven. De laatste grond van ons geloof in God is God. Zeer zeker nu zal elk synodelid met dergelijke beschouwingen principieel instemmen (men zie het breder in mijn „Gereformeerde beschouwing over Schriftgezag”), maar met dat al waag ik de opmerking — zoo Ds Brussaard — of niet door de gecompliceerdheid van het aanhangige tuchtgeval in onze kerken, (tegen de *bedoeling* der synode, maar tòch ten gevolge van enkele harer *uitdrukkingen*), bij een deel der leden de gedachte is opge-

komen: „wij moeten ons onderwerpen, *want* de synode heeft 't gezegd en *die* heeft de leiding des Geestes”. Dus eenigszins een onfeilbare uitspraak, waartegenover men dan van den anderen kant zich met alle macht te weer stelt en dien *leerdwang* thans even sterk veroordeelt als anders *leervrijheid*. Ook daarover nu mag onder ons immers geen onklarheid bestaan! Er mag en moet toch alleen maar zijn een buigen voor 't gezag en de uitspraak van een kerkelijke vergadering, omdat haar gevoelen (ook over een Schriftuitspraak) naar onze welgegronde overtuiging ontleend is aan de Schrift zelf. Anders zouden wij immers in flagranten strijd komen met het 7e artikel van onze Belijdenis: „Men mag ook geener menschen schriften, hoe heilig zij geweest zijn, gelijk stellen met de Goddelijke Schrifturen”.

Ten slotte wees Ds Brussaard er op, dat het achteraf beschouwd allicht niet zoo dwaas ware geweest, indien de synode, vóór in de zaak Geelkerken een definitieve beslissing te nemen, eerst aan *een commissie* had opgedragen, in vollen omvang de zich onder ons voordoende vragen in zake Gereformeerde Schriftbeschouwing in behandeling te nemen. Dan ware zonder twijfel niet 't vreeselijke geschied, waarbij immers ons aller hart schreit — zei spreker —, dat mannen, die als trouwe Evangeliepredikers bekend stonden en aan wier zuiverheid in leer en leven niemand twijfelde, als Schriftaanranders zijn geschorst of afgezet of op zijn minst door lastertaal worden gebrandmerkt.

Dan zou ook de verdeeldheid en de liefdeloosheid onder broeders en zusters van eenzelfde huis niet zulke geduchte afmetingen aangenomen hebben. Maar daarom sprak hij ook de bede uit, dat, naar het woord van Paulus in den Philippenser brief, een iegelijk niet enkel mocht zien op het zijne, maar ook op hetgeen der anderen was, ja, dat dit gevoelen bij allen mocht zijn, hetwelk ook in Christus Jezus was, Die in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft Gode even gelijk te zijn, maar heeft Zichzelven vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende... (Phil. 2).

Na zijn uiteenzetting werden door Dr van Es, Ds Kunst, Prof. Dr H. H. Kuyper, Dr Dijk en Prof. Lindeboom aan Ds Brussaard nog enkele vragen tot nadere opheldering gesteld, die in hoofdzaak neerkwamen op de waarde, die ook *de kerkelijke belijdenis* heeft voor de handhaving van het Schriftgezag, waarmee Ds Brussaard ten volle accoord ging, mits maar steeds onwrikbaar vaststond, dat men van de Waarheid Gods in den diepsten grond alléén verzekerd wordt, doordat de Heilige Geest daarvan getuigenis geeft in onze harten. Wel kunnen de belijdenis der kerk (daar deze den Schriftin houd in klare geloofstaal beoogt te weerspiegelen) alsmede ook de talrijke aanduidingen en bewijzen („indicia”), die de Schrift zelf als waarmerk voor haar gebiedend gezag bezit, dat getuigenis nog bij den enkeling in 't bijzonder bevestigen en dientengevolge ook grooten, opvoedkundigen invloed hebben. Met name betuigde Ds Brussaard nog adhaesie met een opmerking van Prof. Lindeboom, die er op gewezen had, dat de synode niet maar aanstonds haar confessioneele uitspraak in een Belijdenis-artikel had neergelegd, omdat zij liever eerst daar nog eens rijp over wilde nadenken, eventueele tegenwerpingen wilde aanhooren en misschien zelfs dan vooraf een commissie zou wenschen te benoemen.

II. HET ANTWOORD VAN Prof. RIDDERBOS.

Kampen, September 1926.

Waarde Broeder Brussaard!

Laat mij, evenals bij de mondelinge bespreking ter synode, mogen beginnen met te verklaren, dat het me eenerzijds aangenaam is, door de synode te zijn aangewezen, uw uiteenzetting van bezwaren tegen hare beslissing inzake Genesis 2 en 3 te beantwoorden. Aangenaam nl. inzoover, dat ik, ook en speciaal na van uw bezwaren kennis te hebben genomen, niet zonder goede hoop was en ben, onder den zegen Gods u van die bezwaren geheel of gedeeltelijk te kunnen ontlasten.

Thans hebt gij op schrift gebracht wat gij noemt „een résumé van mijn op de synode ontwikkelde bezwaren”; en de synode heeft mij opgedragen, hierop aan u een schriftelijk antwoord te doen toekomen. Het ligt in den aard der zaak en is natuurlijk ook de bedoeling dier opdracht, dat dit in hoofdzaak hetzelfde zal zijn als wat ik ter synode tot u sprak. Geheel hetzelfde zal het niet kunnen wezen. Vooreerst niet, omdat hetgeen ik toen improviseerend moest spreken, niet woordelijk is bewaard gebleven, noch op het papier, noch in mijn geheugen. En ook niet, omdat hetgeen thans door u is ingezonden, naar het mij voorkomt op sommige punten toch nog weer iets verschilt van het mondeling door u voorgedragene.

I. Allereerst stelt gij de vraag, welk karakter en welke beteekenis moet worden toegekend aan de onderhavige beslissing der synode, en speciaal zegt ge: indien we hier, zooals meermalen door de synodale deputaten is verklaard, te doen hebben met een belijdenis-uitspraak, waarom heeft men dan niet alle onzekerheid te dien aanzien voorkomen door eenvoudig art. 14 der Nederl. Geloofsbelijdenis (handelend over de schepping en den val des menschen) in dien zin uit te breiden?

Het komt mij voor, dat dit bezwaar niet zoo moeilijk is weg te nemen. De uitspraak der synode draagt het karakter van een leerbeslissing, en inzoover als al hetgeen de kerk aangaande de leer uitspreekt een belijdend karakter draagt, kan men dus ook zeggen, dat ze een belijdenis-uitspraak is; dat is ze uiteraard ook in dien zin, dat ze in den kring der kerk optreedt met bindend gezag. Wat kan hier nu voor moeilijkheid zijn? Het

recht der kerk om op grond der Schrift beslissingen te nemen aangaande allerlei leeringen, die in haar trachten binnen te dringen, wordt door u natuurlijk niet ontkend. En dat zij dit niet anders zou mogen of kunnen doen dan door in de bestaande Belijdenisschriften een desbetreffende uitspraak op te nemen, kan toch welbeschouwd moeilijk uw bedoeling zijn. Zelfs de afwijzing van de gevoelens der Remonstranten geschiedde niet op deze wijze, maar in afzonderlijke artikelen; met de veroordeeling der gevoelens van Bekker in de Walchersche artikelen staat het evenzoo; en in den nieuweren tijd hebben onze Gereformeerde Kerken op de Utrechtsche synode van 1905 op soortgelijke wijze een reeks beslissingen genomen aangaande destijds bestaande controversen.

Nog minder juist schijnt mij de eigenlijke strekking van het in dezen door u gehouden betoog, welke strekking, zoo ik haar goed vat, hierop neerkomt, dat men eene dergelijke beslissing liever in het geheel niet had moeten nemen. Immers, gij zegt, dat wanneer men dien weg van uitbreiding der Confessie had bewandeld, de bezwaren veel duidelijker aan het licht getreden zouden zijn.

Als eerste bezwaar noemt gij, dat deze beslissing niet van te voren op classes en particuliere synodes het voorwerp van ernstige overweging en rustige discussie kon worden. Ik merk hiertegen enkel op, dat uit bovengenoemde voorbeelden der historie blijkt, hoe weinig men vroeger in onze kerken van een dergelijken eisch als gij thans zoudt willen stellen, heeft geweten.

Wat den inhoud betreft, stelt gij de vraag, „of het wel goed is, zulke afzonderlijke Schriftgegevens zoo maar zonder meer als belijdenis der kerk te fixeeren, daar men op die manier voortgaande, steeds meerdere stukken van den Bijbel onveranderd in zijn Confessie zal dienen op te nemen”.

Uw redeneering komt dus ongeveer hierop neer: Ge hadt die beslissing niet anders mogen nemen dan door haar in de Confessie op te nemen; in de Confessie echter hoort ze niet thuis, en dus hadt ge het liever moeten laten.

Toch zult ge dit niet willen handhaven. Onze kerken belijden in art. 5 der Nederl. Geloofsbelijdenis aangaande de Heilige Schrift: „En wij gelooven zonder eenige twijfeling al wat daarin begrepen is”. Terecht wordt door u opgemerkt, dat hetgeen door de kerk als de groote hoofdinhoud der openbaring wordt beschouwd, dan straks in art. 8 en volgende wordt beleden. Maar het is natuurlijk ook uw bedoeling niet, dat hetgeen nu niet uitdrukkelijk in deze volgende artikelen wordt genoemd, aan de willekeur zou zijn prijsgegeven. De kerk gelooft *al* wat in de Schrift begrepen is. Niet alles echter — het wordt door u terecht opgemerkt — kan in de Belijdenis uitdrukkelijk worden vermeld. Dit geldt speciaal van dat gedeelte van den Schriftinhoud, waarmede de synode het te doen had: de beschrijving der heilige historie. Het is onmogelijk, geheel dat verhaal der heilige geschiedenis in de Belijdenis over te schrijven. Toch wordt ook aan die heilige geschiedbeschrijving door de Belijdenis met haar „al wat daarin begrepen is” een Goddelijk gezag toegekend; en zoolang de kerk met haar Belijdenis ernst maakt, zal ze dit gezag ook door de leertucht hebben te handhaven.

Voor al in onze tijd, nu de betrouwbaarheid der heilige geschiedbeschrijving op zoo velerlei wijze wordt aangevochten, is dit alles van bijzondere beteekenis. Natuurlijk kan het ook uw meening niet zijn, dat wanneer iemand hetgeen de Schrift ons leert aangaande Abraham, Izaak, Jakob, Simson enz. openlijk tegenspreekt, dit in onze kerken geduld zou moeten worden, omdat het punten raakt, die niet speciaal in de Belijdenis worden vermeld. Er is geen enkele reden, waarom niet hetzelfde zou gelden van het Paradijsverhaal. Natuurlijk verlies ik niet uit het oog, dat we hier niet te doen hadden met een geval van openlijk weerspreken; hierop kom ik straks terug.

II. Een tweede en grooter bezwaar is voor u gelegen in enkele uitdrukkingen, door de synode gebruikt.

Allereerst de uitdrukking „zonder eenig voorbehoud”, voorkomende in de aan Dr Geelkerken ter onderteekening voorgelegde verklaring. Gij stelt de vraag, of de synode daarmee niet te absoluut gezag aan haar eigen menschenwerk toeschreef? Het antwoord hierop luidt, dat elke uitspraak eener synode, evenals de Belijdenis, naar Gereformeerde opvatting natuurlijk altijd appellabel blijft aan de Heilige Schrift. Dit is onder Gereformeerden zóó iets van zelf sprekends, dat het niet afzonderlijk behoeft te worden gezegd. Mocht gij niettemin vreezen, dat Dr Geelkerken dit niet heeft begrepen, dan wijs ik u op het volgende. Vooreerst hierop, dat de synode een commissie heeft afgevaardigd om bij Dr Geelkerken op onderteekening der verklaring aan te dringen, en door Dr Geelkerken aan deze commissie geen enkele vraag om inlichtingen aangaande bedoeling en strekking van de verklaring of eenige uitdrukking ervan is gesteld. En in de tweede plaats, dat het genoemde punt toch ter sprake is gekomen, op de door deze commissie bijgewoonde vergadering van den kerkeraad van Amsterdam-Zuid. Hier werd n.l., niet door Dr Geelkerken of een van zijn medestanders, maar door een van de broeders van de minderheid, de vraag gesteld, of de uitspraak der synode moest worden beschouwd als iets, dat onfeilbaar is en voor alle eeuwen vaststaat, dan wel als iets, dat thans is uitgesproken bij het licht dat we nu hebben, en dat dus ook appellabel is aan Schrift en Belijdenis. En hierop is toen geantwoord, dat het laatste natuurlijk de bedoeling is.

De uitdrukking „zonder eenig voorbehoud” ziet dan ook op *geheel iets anders*. Ze slaat trouwens niet eens rechtstreeks op de uitspraak der synode; maar van Dr Geelkerken werd gevraagd te verklaren: „het Schriftverhaal van Genesis 2 en 3 naar zijn in de uitspraak der synode aangegeven zin zonder eenig voorbehoud te aanvaarden”. Waarop dit ziet, was èn voor Dr Geelkerken èn voor ieder, die nauwkeurig kennis nam van de stukken, aanstonds duidelijk. Immers had Dr Geelkerken soms uitdrukkingen gedaan, waardoor min of meer de indruk werd gewekt, dat hij den letterlijken zin van het verhaal wilde aanvaarden. Deze uitdrukkingen gingen echter steeds gepaard met het maken van een voorbehoud, waardoor naar het oordeel der Synode het aanvaarden illusoir werd. En om dergelijk voorbehoud (waarvan ook in het rapport melding wordt gemaakt) af te snijden, heeft de synode in de verklaring gesproken van een „zonder eenig voorbehoud aanvaarden”.

Ten tweede hebt gij bezwaar tegen het feit, dat de synode gewaagt van „de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal van Genesis 2 en 3”. Gij vraagt, of „klaarblijkelijk” niet hetzelfde is als „onwederlegbaar”, „voor geen tegenspraak vatbaar”. Hier is m. i. eenige verwarring; immers kan men toch in plaats van „klaarblijkelijke bedoeling” niet zeggen „onwederlegbare bedoeling”. Het woord „onwederlegbaar” behoort tot eene andere gedachtenreeks; het kon in dit verband alleen zijn gebruikt, indien de synode van haar eigen uitspraak verklaard had, dat deze onwederlegbaar was. Dit heeft ze echter niet gedaan: ze sprak slechts van de bedoeling van het Schriftverhaal en noemde deze klaarblijkelijk. Haar uitspraak, waarin ze dat doet, draagt uiteraard het karakter van een kerkelijke uitspraak, niets minder en ook niets meer. Dat deze uitspraak door de synode zou zijn gesteld boven eenige andere uitspraak der kerk, zelfs boven de Belijdenis, die altijd appellabel blijft aan de Heilige Schrift, is door niets aangeduid.

Natuurlijk wil dit nu weer niet zeggen, dat de synode de zaak wenschte beschouwd te zien als iets dat onzeker is, en dat dus aan het vrije debat kan worden overgelaten. Bij al wat de kerk belijdt aangaande de waarheid Gods erkent ze, dat haar belijden appellabel blijft aan de Heilige Schrift; maar daarom spreekt ze toch vrijmoedig uit wat ze als waarheid heeft leeren kennen. Zoo heeft de synode hier uitgesproken als haar overtuiging, dat de letterlijke strekking van het Schriftverhaal van Genesis 2 en 3 klaarblijkelijk is, m. a. w. dat de Schrift hier zoo duidelijk spreekt, dat we hier niet te doen hebben met een van die onzekere dingen, waarover met betrekkelijk hetzelfde recht verschillend kan worden gedacht, maar met iets, dat voor ons *kan* en daarom ook *moet* vaststaan. Naar het oordeel der kerk hebben we hier dus zekerheid, die aanvaard moet worden, geen open vraag, waarover vrij kan worden gediscussieerd. Dat hiermede het recht van gravamen tegen dat kerkelijk oordeel in principe niet is afgesneden, noch illusoir wordt, zal uit het bovenstaande duidelijk zijn.

Later wordt door u gezegd, dat de synode had moeten verklaren, dat deze punten *op goede, Schriftuurlijke gronden* als letterlijk zijn op te vatten. Is dit nu echter zooveel anders dan wat de synode metterdaad heeft verklaard? Wanneer deze punten als letterlijk zijn op te vatten, dan wil dat toch zeker zeggen, dat dit de bedoeling van het Schriftverhaal is. En als die bedoeling inderdaad op goede, Schriftuurlijke gronden is vast te stellen, dan kunnen we dus van een klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal spreken, zooals de synode (immers ook op naar haar oordeel goede en Schriftuurlijke gronden) gedaan heeft. Bezieet ge nu toch werkelijk dat woord „klaarblijkelijk” niet al te veel door een zwarten bril? Meent ge waarlijk, dat de uitspraak der synode iets minder sterk en voor Dr Geelkerken iets meer aannemelijk zou zijn geworden, indien zij had verklaard, dat de vier bekende punten naar de bedoeling van het Schriftverhaal (dus met weglating van het woord klaarblijkelijk) in letterlijken zin zijn op te vatten?

Natuurlijk staat het anders, indien uw meening zou zijn, dat de synode aangaande de bedoeling van het Schriftverhaal geen stellige uitspraak had *mogen* doen. Deze indruk wordt gewekt, als gij, op de opmerking, dat de

synode had moeten gewagen van „goede, Schriftuurlijke gronden”, laat volgen: „een ander had dan met die te berde gebrachte gronden al dan niet kunnen instemmen”. Is de bedoeling hiervan, dat de synode dit vrij had moeten laten? Het schijnt wel moeilijk iets anders te kunnen beteekenen. En dan zou ik inderdaad begrijpen, dat gij bezwaard zijt. Doch dan is uw bezwaar niet slechts gericht tegen een of andere uitdrukking, maar tegen het feit zelf, dat de synode aangaande deze zaak een uitspraak heeft gedaan, waaraan ze bindend gezag toekende. Waarom dit dan echter niet met ronde woorden gezegd en de argumenten daarvoor genoemd?

Consequent volgehouden wordt die meening in ieder geval door u niet. Het kan ook moeilijk. Als, zooals gij gewild had, de synode verklaart, dat iets op goede, Schriftuurlijke gronden berust, dan kan zij toch moeilijk — en dan nog wel in een zoo belangrijke aangelegenheid — tegelijkertijd het standpunt innemen, dat die goede, Schriftuurlijke gronden niet bindend zijn.

Bovendien, straks geeft ge zelf een handelwijze aan, die de synode had kunnen volgen. En daarbij zegt ge, dat ze, na kort en bondig haar eigen Schriftuurlijke bewijsgronden voor het geloof in de letterlijke opvatting te hebben aangevoerd, vervolgens van Dr Geelkerken had moeten eischen één van tweeën: of tegenbewijzen, of erkenning van (in ieder geval ambtelijk zich neerleggen bij) de aangevoerde motieven. Het kan moeilijk uw bedoeling zijn, dat Dr Geelkerken vrijuit zou zijn gegaan, zoodra hij *naar zijn eigen oordeel* tegenbewijzen had ingebracht. Zal de eisch van tegenbewijzen geen paskwil worden, dan zou zeker het oordeel over de geldigheid hiervan aan de synode moeten staan. En werden deze onvoldoende bevonden, dan: instemmen met of zich neerleggen bij de aangevoerde motieven — gij bedoelt natuurlijk ook bij de op die motieven gebouwde uitspraak aangaande de bedoeling van het Schriftverhaal. Mij dunkt, iemand die deze gedragslijn aanbeveelt, vergist zich, als hij meent, ernstig bezwaard te zijn over de Asser beslissing. Zelfs wil ik wel bekennen, niet in te zien, waarin de hier aanbevolen gedragslijn wezenlijk verschilt van die welke de synode heeft gevolgd. Kort en bondig eigen Schriftuurlijke bewijsgronden voor de letterlijke opvatting aanvoeren? — het is geschied in het voor de synode uitgebrachte en door haar aan Dr Geelkerken ter biddende overweging toegezonden rapport. En Dr Geelkerken's tegengronden? Ze zijn hem een en andermaal instantelijk, soms zelfs bijna smeekend, gevraagd; en hoe weinig het naar het oordeel der synode ook was, dat in dezen geboden werd, ook dat weinige is nauwkeurig en consciëntieus overwogen en op zijn waarde onderzocht. Het is waar, die bewijzen zijn hem niet gevraagd *na*, doch *vóór* de uitspraak der synode; wat ook moeilijk anders kon. Misschien is uw bedoeling, dat daarna nogmaals naar die gronden gevraagd zou zijn? Ik laat de vraag nu daar, of dit inderdaad een wensche lijke methode zou zijn geweest voor een synode, die geen dispuutcollege is, maar een beslissing heeft te vellen. Maar in ieder geval kon het wel of niet volgen van deze methode in een zaak, die reeds zoolang was besproken en overwogen, practisch weinig verschil maken. En principieel is deze kwestie zeker niet van zulk een beteekenis, dat gij hierom ernstig bezwaard zoudt behoeven te zijn over de synodale beslissing.

Een enkele opmerking uit dit tweede punt liet ik, om het verband niet te verliezen, nog onbesproken. Allereerst uw bezwaar tegen de uitdrukking, dat het hier gaat „om geloof of niet-geloof van hetgeen de Heilige Schrift in deze hoofdstukken als zaken en feiten mededeelt”. Ik behoef hier thans niet veel meer van te zeggen. Indien toch de bedoeling der Schrift op goede, Schriftuurlijke gronden is aan te toonen, dan past het ons nog slechts, het door de Schrift ons zoo duidelijk geleerde geloovig te aangaarden. Wanneer gij zegt, dat genoemde uitdrukking de idee wekt, alsof de synode decreeteert, wat de overige leden en ambtsdragers maar hebben te accepteren, dan kan ik tegen deze bewering, daar ze zonder bewijs wordt uitgesproken, slechts een woord van protest laten hooren.

Op wat gij in dit verband overigens nog opmerkt aangaande Dr Geelkerken kom ik terug.

III. Ik kom thans tot uwe, reeds in het slot van punt II aanvangende, opmerkingen aangaande de argumentatie der synode. Gij zegt, dat vooral dit de zwakke zijde is van het rapport der exegetisch-dogmatische commissie. Daar gij deze bewering niet bewijst, behoef ik mij met het tegenbewijs niet druk te maken; toch kom ik er nog op terug. Overigens stond, toen gij dit neerschreeft, dit gedeelte van het rapport u niet duidelijk voor den geest: ik zal dit aanstonds aantoonen. Wanneer gij dan er nog een opmerking aan toevoegt over den indruk, dien iemand *zonder er zelf grondige studie van gemaakt te hebben*, ontvangt bij het lezen van enkele brochures of artikelen, ga ik hier niet op in, omdat ik van oordeel ben, dat *dergelijke* indrukken in een zoo ernstige zaak geen de minste waarde hebben. Wenscht gij u te beroepen op de meening van „verscheidene ter zake kundige geloovige uitleggers” en op de beteekenis dier meening voor het onderhavige geding, dan zal het noodig zijn, man en paard te noemen, opdat het aangevoerde nauwkeurig kan worden overwogen en getoetst.

Het vermoeden wordt echter door u geopperd, „dat de synode opzettelijk dat opsommen van Schriftbewijzen heeft nagelaten, omdat zij liever het standpunt innam: de Schrift spreekt nu eenmaal zoo en wie van haar letterlijke bewoordingen afwijkt, tornt aan het Goddelijk Schriftgezag en doet groote afbreuk aan haar betrouwbaarheid”. In deze uitspraak zie ik nu het bewijs, dat bij het neerschrijven van deze dingen het bewuste gedeelte van het rapport u niet klaar voor den geest stond. Immers begint het rapport hier met uitdrukkelijk uit te spreken, dat dit standpunt *niet* wordt ingenomen; en wel aldus (Acta, Bijlagen bl. 45):

„1. Om dit aan te toonen, is het natuurlijk niet voldoende te zeggen, dat het Schriftverhaal gewaagt van twee bijzondere Paradijsboomen en van een slang, die heeft gesproken..... Bij de uitlegging der Schrift gaat het er om, hare bedoeling vast te stellen; en deze valt volstrekt niet altijd samen met den letterlijken zin der woorden.....”

Verder wordt dan opgemerkt, dat men bij het aannemen van figuurlijke taal in de Schrift zich voor willekeur heeft te wachten; en dat het natuurlijk persé ongeoorloofd is, „wanneer het in strijd zou komen met de blijkbare bedoeling van het Schriftverhaal”. En dan wordt *uit het verband aangetoond*, dat die blijkbare bedoeling hier de letterlijke opvatting eischt. M. i. hebben

we hier wat gij had gewenscht: een kort en bondig noemen der Schriftuurlijke bewijsgronden.

Vindt ge misschien, dat de argumentatie hier toch *al* te kort is? Ge moogt echter niet vergeten, dat in een geval als dit die argumentatie voor een groot deel moet bestaan in de weerlegging van de tegen-argumenten. Deze waren hier weinig gegeven. Wat er in dezen was geboden, is (m. i. niet al te kort) besproken en weerlegd, en gij zult wel in het oog houden, dat deze „nadere toetsing van Dr Geelkerken's argumenten" ook tot de argumentatie behoort. Overigens is een synodaal rapport uiteraard aan zekere perken gebonden. Voorts was de zaak van te voren in de pers besproken, zoodat ieder, die in de zaak betrokken was, de voornaamste argumenten, die aan te voeren waren, reeds kende. Daarbij is ook hier van belang, dat de synode, behalve het schriftelijk rapport, een commissie tot Dr Geelkerken zond om hem alle gewenschte toelichting te verstrekken. Persoonlijk heb ik me tegenover Dr Geelkerken bereid verklaard, als het naar zijn meening ter overtuiging dienstig kon zijn, zoolang met hem over de zaak te discussieeren als hij zou wenschen. Dr Geelkerken heeft er de voorkeur aan gegeven, ons na dit korte onderhoud persoonlijk niet meer te ontvangen; ik zeg dat niet om hem thans in dezen nog van iets te beschuldigen, maar enkel om u te ontlasten ook van de laatste vrees als zou een minder volledige argumentatie van de zijde der synode mede oorzaak zijn geweest van een afloop, die ons allen bedroeft. Niemand zou dit trouwens met meer beslistheid ontkennen dan Dr Geelkerken zelf. Deze hield zich van de juistheid van zijn standpunt zóózeer verzekerd, dat hij vlak vóór de synodale beslissing (en dus ook zonder de argumentatie der synode af te wachten) door de publicatie van „Mijn antwoord aan de Synode" voor dat standpunt nogmaals openlijk propaganda maakte, en door titel en voorbericht de tegenstelling tot een principieele verklaarde en het standpunt zijner tegenstanders (dat ook het standpunt der synode zou blijken en bij de samenspreking reeds was gebleken te zijn) karakteriseerde als het zoeken van „een gekunstelde schijnvastheid van intellectuaalisch, rationalistisch, scholastisch, Roomsch karakter". Wie meent, dat nog bredere argumentatie hier, menschelijker wijs gesproken, iets had kunnen uitwerken, heeft daarom de zaak niet goed gezien. Op de kerkeraadvergadering van Amsterdam-Zuid verklaarden sommige ambtsdragers eerst, dat zij het rapport *niet hadden gelezen*, en vlak daarop, dat Dr Geelkerken de verklaring *nooit* moest teekenen.

Overigens, hoe men over de korthed der argumentatie moge oordeelen, hoofdzaak is voor u en mij, dat zij bondig zij. En dat dit niet het geval is, is tot dusver door niemand aangetoond, gelijk ook door u geen enkele poging daartoe wordt aangewend.

Ik kom thans tot een andere opmerking. Gij geeft toe, „dat in het afgetrokkene geredeneerd, reeds het in twijfel trekken van den letterlijken zin van een gewichtig Schriftgedeelte als in Genesis 2 en 3, een symptoom kan zijn van verholen Schriftaanranding". Alleen, gij meent, dat zoo iets bij Dr Geelkerken, met het oog op zijn belijdenis enz., niet mocht worden verondersteld. Ik neem hierbij een dergelijke vroeger door u gemaakte op-

merking, dat de synode zich waarschijnlijk schrap heeft willen zetten „tegen een verraderlijke methode van uitlegging, die de Schrift theoretisch als Gods Woord huldigt, maar practisch haar heilig gezag ondermijnt en zoekt te vernietigen”; waaraan dan de vraag wordt vastgeknoopt, of zoo iets van de zijde van Dr Geelkerken wel te duchten zou zijn.

Vergun mij, u hierbij allereerst te wijzen op een eigenaardigheid van het door u gevolgde spraakgebruik, een eigenaardigheid, die ik meen meermalen te hebben opgemerkt bij personen, die tegen de synodale beslissing bezwaren hadden. Ik bedoel dit, dat gij en anderen bij de weergave van wat de synode wilde bestrijden, sterkere en meer subjectief gekleurde bevoordingen gebruiken dan de synode heeft gebezigd. Gij spreekt van „verraderlijke methode van uitlegging” en van „verholen Schriftaanranding”. De synode deed dit niet, maar sprak uit, dat men een bepaalde beschouwing niet kon huldigen „zonder met het..... gezag der Heilige Schrift in strijd te komen”. Kunt gij aantonen, dat zoo iemand toch niet *bedoelt*, de Schrift aan te randen, allermint op verholen, verraderlijke wijze, de synode zal dit gaarne door u zien demonstreeren, het rapport zelf heeft (het is ook u niet ontgaan) er naar gestreefd, bij Dr Geelkerken goede bedoelingen te veronderstellen. Natuurlijk staat onder ons vast, dat elke dwaling aangaande geestelijke dingen en elk gebrek aan kinderlijk aanvaarden van wat de Schrift ons leert bij mij en bij u en bij ieder ander, in den diepsten grond voortkomt uit de zondige verduistering van ons hart, dus uit ons ongelooft. Maar hierbij blijft toch waar, dat er onderscheid is tusschen bewust en onbewust tekort doen aan de Schrift, en dat ook het voorstaan van een dwaalleer soms met allerlei goede bedoelingen gepaard kan gaan. En nu heeft de synodale beslissing zich met die bedoelingen niet ingelaten, maar zich bepaald tot een oordeel over het objectieve feit van het door dr Geelkerken ingenomen standpunt en hiervan gezegd, dat dit in strijd komt met de autoriteit der Heilige Schrift. Gij gevoelt, in hoeveel weldadiger en zuiverder sfeer dit ons verplaatst dan het gebruiken van al die subjectief gekleurde uitdrukkingen. Maar gij zult ook toestemmen, dat hierdoor uw pleiten, dat zoo iets bij Dr Geelkerken niet mocht worden *verondersteld*, zijn kracht verliest. De synode heeft zich in dezen van alle *veronderstelling* zorgvuldig onthouden, enkel feiten geconstateerd en die beoordeeld. En wanneer dat oordeel nu luidde, dat Dr Geelkerken door zijn beschouwing op deze punten in strijd kwam met de autoriteit der Heilige Schrift, dan kan het toch uw bedoeling niet zijn om te beweren, dat dit bij iemand als Dr Geelkerken onmogelijk is. Natuurlijk stemt ge toe, dat dit mogelijk is bij ieder van ons. Ook mogelijk, al onderschrijven wij heel de Gereformeerde belijdenis aangaande de Heilige Schrift, en al formuleeren wij exegetische regels, waarvan een Gereformeerde synode met instemming kennis neemt.

Maar, zegt gij, dan hebben we toch „hoogstens” te doen met een foutieve toepassing van onderling erkende beginselen van Schriftverklaring. In het voorbijgaan merk ik op, dat ik dat woord „hoogstens” hier niet versta; ik zou het verstaan, indien uw bedoeling was, het in het midden te laten, of er in het geheel wel van iets foutiefs mag worden gesproken, en of Dr Geelkerken c.s. misschien geen gelijk hebben; maar ik kan niet aannemen, dat dit uw bedoeling is. Wat echter uw hier uitgesproken stelling

betreft, meen ik toch, dat ge aldus het gewicht der zaak miskent. Stel eens, dat iemand formeel het gezag der Schrift volmondig erkende, dat ook de beginselen van Schriftverklaring, die hij zeide te huldigen, onberispelijk waren; maar dat hij nu voorts aangaande de geschiedenissen van Abraham, Izak, Jakob, Simson en wie ge meer wilt noemen een „verklaring” ging geven, waarbij deze Bijbelsche persoonlijkheden werden gemaakt tot mythische gestalten, of ook tot personificaties van het volk Israël. Dan werd toch hetgeen de Schrift naar haar (ook voor u immers klaarblijkelijke) bedoeling aangaande deze geloofshelden als *personen* leert, door zoo iemand metterdaad geloochend. Zoudt gij dan vrijmoedigheid vinden om u zelf en ons te troosten door te zeggen, dat bedoelde persoon toch goede beginselen huldigde en we dus slechts met een foutieve toepassing te doen hadden? Zoudt ook gij niet veel meer met ons van oordeel zijn, dat het tenslotte niet baat, het gezag der Schrift te belijden, indien men haar (hetzij dan bewust of onbewust) „verklaart” op een wijze, die haar duidelijke zin op zij zet; en dat het niet baat, gezonde beginselen van Schriftverklaring met den mond te huldigen, indien men deze bij de toepassing (hetzij bewust of onbewust) metterdaad verloochent?

Ik kom thans tot wat door u wordt opgemerkt aangaande het „disputabel stellen”. Gij acht deze uitdrukking minder juist, en meent, dat de zaak zoo staat, dat wij met sommige Schriftgedeelten door bestaande moeilijkheden niet direct klaar zijn, zoodat wij moeten eindigen met een „het is mij niet duidelijk”.

Bij het mondeling debat kwam ook ter sprake de dikwijls uitgesproken meening, als zou Dr Geelkerken veroordeeld zijn, omdat hij „moeilijkheden” in het Paradijsverhaal vond. Ofschoon uw schriftelijk stuk daar geen directe aanleiding toe geeft, stel ik er prijs op, met het oog op anderen, die onze correspondentie onder de oogen zullen krijgen, deze meening ook hier krachtig tegen te spreken. Wel is waar begint de veel besproken „preek-coupure” met te gewagen van de „moeilijkheden”, die dit Schriftgedeelte ons biedt, maar dat dit op zichzelf naar het oordeel der synode niet het bedenkelijke erin uitmaakte, blijkt duidelijk genoeg uit het dogmatisch-exegetisch rapport. Wanneer daar eerst geconstateerd is, dat de bewoordingen der coupure reden moesten geven tot vrees, wordt daaraan toegevoegd (Acta, Bijlagen bl. 38):

„Wij zijn van deze meening, *niet* omdat hier wordt gezegd, dat dit gedeelte der Heilige Schrift ons voor eigenaardige moeilijkheden plaatst. *Ook niet*, omdat er later volgt: ook is het vaak moeilijk uit te maken, hoe allerlei bijzonderheden, die Gen. 3 ons bericht, moeten worden uitgelegd, enz.”

En later komt het rapport in een meer algemeen verband op de kwestie der moeilijkheden terug, en zegt (bl. 50):

„Nu wenscht uwe commissie allerminst het oog te sluiten voor de waarheid, dat het theologisch denken, èn bij de verklaring der Heilige Schrift èn op ander terrein, voortdurend moeilijkheden op zijn weg ontmoet, dat er ook steeds open vragen blijven, die wij niet, althans nu nog niet, vermogen op te lossen.”

Natuurlijk zal ik volstrekt niet alles wat in dezen over moeilijkheden in de Schrift is gesproken voor mijn rekening nemen; en gij zult het met mij eens zijn, dat een dienaar des Woords wel op zulk een wijze en zoo veelvuldig over de moeilijkheden der Schrift zou kunnen spreken, dat het geloof der gemeente daardoor ondermijnd werd inplaats van gebouwd. Maar de bewering, alsof Dr Geelkerken veroordeeld is, omdat hij moeilijkheden vond in het Paradijsverhaal, is geheel en al onwaar.

Wat de synode heeft willen handhaven, is gansch iets anders, n.l. dit, dat men zich door niets, ook niet door moeilijkheden, die men vindt of meent te vinden, mag laten bewegen om los te laten datgene wat de Schrift ons duidelijk leert. Het is een goede en beproefde regel van uitlegging, dat hetgeen in de Schrift duister is, moet worden verklaard naar wat in haar duidelijk is, en niet omgekeerd.

Vreemd vind ik uw dan volgende vraag, of de vragen, waarmede iemand ten opzichte van Genesis 2 en 3 kan zitten, ook maar iets meer tot oplossing worden gebracht door wat de synode omtrent de zintuiglijke waarneembaarheid dier vier punten heeft beleden? Indien ik hierop nu eens (blijkbaar in uw geest) met „neen” antwoord, doet dit dan ook maar iets te kort aan de waarde van de synodale beslissing? Wat de synode deed, deed ze, om te handhaven wat God in Zijn Woord ons leert; mag ze dit dan naar uwe meening alleen doen, indien door die handhaving de moeilijkheden van ons denken dichter tot haar oplossing komen? M. a. w. indien dit laatste niet het geval is, moet de kerk dan zeggen: de zaak wordt er toch niet duidelijker door, en dus zullen we dit stuk van de waarheid maar laten glijpen? Natuurlijk is dit niet uwe bedoeling; maar daarom vind ik deze vraag zoo vreemd.

Wij zijn het immers eens, dat de kerk des Heeren heeft te staan voor heel de waarheid Gods, en haar ten volle heeft te belijden en te handhaven, ook al worden daardoor de moeilijkheden voor ons denken niet opgelost, ja al worden ze er door verdubbeld of verhonderdvoudigd.

Overigens ben ik voor mij wel degelijk van oordeel, dat zoover wij in deze bedeling oplossing onzer moeilijkheden mogen verwachten, daartoe zeer zeker dienstig en onmisbaar is het belijden van hetgeen de Schrift ons leert, in dit geval dus van de zintuiglijke waarneembaarheid der vier genoemde punten; immers wordt daardoor het zoeken van een oplossing in verkeerde richting afgesneden.

Nog meer bezwaar heb ik tegen uwe straks volgende ontboezeming:

„Heeft de synode uit vrees voor een vage ideëele vervluchting der heilsfeiten, waardoor ons alle fundament onder de voeten weggegraven wordt, niet al te eenzijdig het tastelijke en zichtbare als de hoofdzaak naar voren geschoven en daarmee, zij 't ook onbedoeld, het mysterie van de verborgenheid der Godsopenbaring wat angstig ver op den achtergrond gezet, zoodat vele ongeestelijken thans in den waan verkeeren: „'t is alles klaar als de dag” en inmiddels met een uitwendig, historisch geloof genoeg nemen? Had de synode ook niet wat op de moeilijkheden, de geheimenissen van die hoofdstukken moeten wijzen?”

Waarde broeder! is dit nu billijk en naar waarheid gesproken?

Er ware grond voor uw vragen, indien de synode had gepretendeerd, eene uiteenzetting aangaande het Paradijsverhaal en zijn inhoud als zoodanig te geven. Maar het is immers voor ieder duidelijk, dat zij niets anders pretendeerde dan uitspraak te doen aangaande hetgeen in geding was gebracht: de zintuiglijke waarneembaarheid der vier bekende punten. Het is mogelijk, dat gij aan een andere methode, die van uitbreiding der Belijdenis, de voorkeur had gegeven (zie boven), maar nu de synode *deze* methode volgde, en voor ieder duidelijk was en is, dat zij zich enkel uitsprak aangaande de opgeworpen vraagpunten, is er nu daarom aanleiding voor de vraag, of de synode aldus niet al te eenzijdig het tastelijke en zichtbare, nog wel „als de hoofdzaak” naar voren heeft geschoven?

En bestond er dan ook wel een zedelijk recht, hier zoo plechtig te gewagen van dat „mysterie van de verborgenheid der Godsopenbaring”, en te vragen, of dit aldus niet „wat angstig ver op den achtergrond gezet” is? Gij kunt toch niet meenen, dat dit mysterie minder wordt geëerd, indien wij hetgeen de Schrift ons als zintuiglijk waarneembaar doet kennen, ook als zoodanig aanvaarden en handhaven? Staat het niet juist omgekeerd? Baant niet het (bewust of onbewust) op zijde zetten van wat de Schrift ons leert, den weg om het mysterie der Godsopenbaring te vervangen door vindingen van menschenlijke wijsheid? B.v. de leer van staat der rechtheid en val door die der evolutie?

Het staat toch immers ook niet zoo, dat het mysterie het meest geëerd wordt door hem, die zegt, er het minst van te weten? Dus in dit geval door wie zou zeggen: wij weten niet, wat de inhoud van het proefgebod, en wat de eerste zondige daad is geweest? Want gij en ik gebruiken toch het woord mysterie niet in dien vagen zin, waarin het voor velerlei kan worden gebezigd; maar in zijn specifiek-Christelijke beteekenis van, zooals gij zegt, „de verborgenheid der Godsopenbaring”. En *dit* mysterie kunnen wij slechts behouden door onverzwakte handhaving van wat God ons openbaart. Het karakter ervan is niet, dat het niet gekend wordt, maar juist, dat het wordt gekend en beleden, maar dan aldus, dat dit kennen geen doorgronden is, en het belijden zich in aanbidding oplost.

Het is dan ook geheel ongegrond, wanneer ge uw vraag beëindigt: „zoodat vele ongeestelijken thans in den waan verkeeren: 't is alles klaar als de dag, en inmiddels met een uitwendig, historisch geloof genoegen nemen?” en gij aldus min of meer te verstaan geeft, dat bevordering van ongeestelijkheid, van een zich tevreden stellen met een historisch geloof, een der vruchten is van het werk der synode.

Ik ga verder en kom weer bij meer ter zake doende vragen. Naar uw meening heeft de synode het gewicht der zaak toch wel wat overdreven. „Zou — zoo vraagt ge — het hoe van den val er inderdaad onbekend door worden, als de stem van den booze eens niet door middel van de slang tot de ziel was gekomen, enz.” Ge vergunt mij wel, dat ik in plaats van de slang de boomen als voorbeeld neem, omdat (al wordt natuurlijk het belang van elk der vier punten door mij erkend) ik meen, dat dit speciaal bij de boomen zeer duidelijk in het oog springt, waarom ook met Dr Geelkerken hierover verreweg het meeste is gesproken. Indien die

„boomen” geen eigenlijke, tastbare en zichtbare boomen zijn geweest, dan ging het proefgebod dus niet over het eten van een boomvrucht. Maar dan is zijn inhoud ons ook onbekend. Vindt ge dat een geringe zaak? Maar, zegt ge: de val! We weten dan toch nog, dat het bij de verleiding en de eerste zonde ging om dat „gij zult als God zijn”. Ik erken met u het hoog belang van wat de Schrift ons hier leert aangaande het wezen van de eerste en van alle zonde, bestaande in hoogmoed, ongeloof enz. Maar dit zondige wezen heeft zich dan toch aan den aanvang der mensche-lijke geschiedenis geopenbaard in een bepaalde zondige *daad*. En welke die daad dan geweest is, daarvan weten we niets, indien we betwijfelen, of het was het eten van een boomvrucht, zooals we tot dusver in de Schrift hebben gelezen. Meent gij inderdaad, dat dit een geringe zaak zou zijn, indien voortaan op onze kansels en in onze catechisatiekamers zou worden geleerd: vroeger leerde men het aldus, maar tegenwoordig zijn we tot het inzicht gekomen, dat hiervan eigenlijk niets valt te zeggen? En denkt ge niet met mij, dat, zoo eenmaal die leegte daar stond, men zeer spoedig zou zoeken, haar door mensche-lijke vindingen weer aan te vullen? Denkt gij niet, dat dan spoedig niet weinigen ook in onze kringen zouden zeggen, wat daar buiten reeds lang door velen is gezegd, dat Genesis 3 ons eigenlijk beschrijft de eerste geslachtsgemeenschap tusschen het eerste menschen-paar? En dat daarmee zeer spoedig zou worden verbonden de redeneering, dat dit wel eenerzijds een val is geweest, maar dat het toch ook tegelijker-tijd was een noodzakelijke schrede vooruit op den weg der mensche-lijke ontwikkeling? Ik voor mij ben stellig overtuigd, dat het vervagen van het Paradijsverhaal in den aangegeven zin beteekent het binnenhalen van de leer der evolutie. Natuurlijk heb ik hiermede niets gezegd aangaande Dr Geelkerken's bedoeling in dezen (zie boven), al ben ik niet zeker, dat voorstellingen als boven genoemde niet reeds nu rondsluipen onder som-migen van hen, die zich met geestdrift aan zijn zijde scharen.

* * *

Hetgeen door u gezegd wordt aangaande de handhaving van het Schrift-gezag door de kerk zal ik, hoe belangrijk dit punt ook moge zijn, voorloopig wel moeten laten rusten. Immers werd dit ter synode niet door mij be-antwoord, daar het bij de voorafgegane samenspreking reeds op m. i. uit-nemende wijze was beantwoord door prof. Kuyper.

* * *

Wanneer ge aan het slot uiting geeft aan uw droefheid over den afloop, dan ben ik (al kan ik niet elk woord, waarmee gij dat doet, tenvolle onderschrijven) daarin eens geestes met u. En ook ik ben van meening, dat die afloop een andere had kunnen zijn, maar dan langs dezen weg, dat men bijtijds had losgelaten een standpunt, dat — wat ook de bedoeling moge zijn geweest — aan het gezag der Schrift metterdaad tekort doet.

Van harte stem ik ook in met de bede, waarmee gij eindigt, dat wij elkander naar Christus' voorbeeld mogen dienen in liefde. Laat ik u de

verzekering geven, dat ook inderdaad niets anders dan die wensch, Christus en Zijn kerk te mogen dienen, ons heeft kunnen staande houden in den moeilijken arbeid, dien wij hier onder veel worsteling der ziel, en te midden van veel critiek en smaad, hadden en nog hebben te verrichten.

Wij zijn overtuigd, aldus te strijden voor de handhaving der goede belijdenis aangaande het Woord onzes Gods. Dat er in onze dagen bijzondere redenen is, daarvoor te strijden, daarin moeten gij en wij het toch wel eens zijn. Dat ook in het thans besliste kerkelijk geding er inderdaad in dezen een gevaar was — ik kan moeilijk gelooven, dat gij daarvoor geheel blind zoudet zijn. En nog sterker ben ik overtuigd, dat gij met ons hebt opgemerkt de symptomen van eene onder ons zich aandienende geestesrichting, die eene vrijheid zoekt, welke met het Woord des Heeren en de Gereformeerde belijdenis niet bestaanbaar is.

En natuurlijk erkent gij met ons, dat wij allen tot den strijd daartegen zijn geroepen. Maar dan zult gij, broeder Brussaard! het mij niet euvel duiden, en er ook geen beschuldiging mijnerzijds in willen zien, als ik meen niet te mogen eindigen, zonder een enkel woord van broederlijke waarschuwing. Het zou mij zoo innerlijk leed doen, indien ik van u moest vreezen, dat gij, die toch met ons tot bovengenoemden strijd zijt geroepen, de u geschonken gaven meer gebruiken zoudet om te critiseeren wat de synode onzer kerken heeft gemeend, als een deel van dien strijd, in deze zaak te moeten verrichten, dan om zelf u met alle kracht in dezen strijd te werpen, en het uwe te doen tot handhaving van die Schrift, die toch ook u dierbaar is gelijk als ons, tot bewaring van dat opkomende geslacht, dat toch ook uw kinderen omvat gelijk de onze, en in dat alles tot eere van dien Koning, wien toch ook gij als wij met al het u geschonkene behoort.

Dat èn ten opzichte van het Paradijsverhaal èn ten opzichte van meer in de Schrift sommigen onder ons wankelen, dat zal in deze droeve zaak toch ook aan u wel bekend zijn geworden. Vergun het mij dan, met al den aandrang van het broederhart u op te roepen om al wat u werd geschonken, de scherpte van uw geest, de warmte van uw hart, de kracht van uw woord, den invloed van uw persoon en van het u verleende ambt, daartoe aan te wenden om èn ten opzichte van het Paradijsverhaal èn ten opzichte van heel de Schrift die wankelenden te schragen, en al wat aan het gezag van Gods Woord te kort doet, te wederleggen en te bestrijden. Ik houd mij verzekerd, dat naarmate gij dit meer, en met klaarder bewustzijn doet, gij des te beter onze spraak zult verstaan, onze handelwijze zult billijken. Ja, ik wil de hoop niet laten varen, dat zóó de dag zal komen, waarop ook gij de beslissing door deze synode genomen, niet anders meer zult durven beschouwen dan als eene oorzaak van dank en van blijdschap; zij het dan ook, dat die blijdschap bij u als bij ons blijft vermengd met smart der ziel, om het heengaan van hen, die wij — mits in den rechten weg — zoo gaarne hadden behouden.

Met broedergroet en heilbede

t.t.

J. RIDDERBOS.

III. REPLIEK VAN Ds BRUSSAARD.

Bloemendaal, October 1926.

Zeer Geachte Professor Ridderbos.

Ofschoon ik op mij genomen had, óók van mijn repliek een kort résumé te geven (gelijk ik dit m. i. vrij nauwkeurig van mijn eerste toespraak tot de synode gedaan heb), is mij dit nu om tweeërlei reden niet wel mogelijk. Ten eerste verschilt het door u mij toegezonden stuk inderdaad op onderscheiden punten, van wat gij ter synode te berde gebracht hebt (gelijk ge trouwens zelf toegeeft), zoodat ik daarmede vanzelf thans eenigszins rekening dien te houden. En ten tweede, hebt ge mij niet een résumé van uw rede gezonden, maar een zeer uitgebreide weergave ervan, waarbij gij u, evenals ter vergadering, rechtstreeks tot mij richt. In dit opzicht zal ik dan ook zoo vrij zijn uw voorbeeld te volgen, al hoop ik mij, ondanks dezen vorm, zoo dicht mogelijk bij het ter synode gesprokene aan te sluiten en mij strikt tot het zakelijke te beperken.

I. Laat ik dan beginnen mogen, met u en in u de synode te danken voor de wijze, waarop gij aan mijn bezwaren hebt willen tegemoet komen.

Niet alle bedenkingen zijn daardoor vervallen, maar toch ben ik met enkele officieele verzekeringen van u zeer ingenomen en zodoende reeds gedeeltelijk gerustgesteld. Geheel bevredigd echter heeft, gelijk ik zeg, uw argumentatie mij nog niet. Allereerst betreft dit enkele punten, die ik vooraf even wil afdoen, omdat ze blijkbaar, naar hun strekking en omvang, door mij niet geheel duidelijk zijn ontwikkeld, althans door u niet ten volle zijn begrepen.

1. Zoo geldt mijn bezwaar in zake het belijdeniskarakter der synodale beslissing voornamelijk het feit, dat dienaangaande in de meest uiteenloopende kringen zooveel *onzekerheid* heerscht. Dit ware voorkomen, zeide ik, indien men eenvoudig artikel 14 had uitgebreid. Natuurlijk zou het zelfde ook bereikt zijn door het opstellen van een afzonderlijk artikel of door een soortgelijke formulering, als in 1905 op de Utrechtsche synode ten aanzien van toen gerezen geschillen is geschied. Echter deze synode liet het aan zulk een ondubbelzinnige uitspraak tot nu toe ontbreken, ja zelfs wordt in de „Open brief” (pagina 16) nadrukkelijk de opvatting bestreden, als zou hier van een uitbreiding der belijdenis kunnen gesproken worden, welk betoog niet weinig de verwarring vermeerderd heeft.

Gelukkig is nu geconstateerd: wij hebben hier, tot afwering van een gevreesde leer, een nieuwe kerkelijke beslissing, die als zoodanig geen meerdere, maar ook geen mindere waarde heeft dan een confessie.

Alleen blijft dan mijn bezwaar, dat deze confessioneele fixatie tot stand is gekomen, zonder dat zij in de kerken zelf of in hare meerdere vergaderingen (classes en synodes) ooit een voorwerp van kalme bezinning en ernstig Schriftonderzoek is geweest. Wat u daartegen opmerkt, n.l. dat zoo iets ook niet aan de opstelling van de Dordtsche leerregels en de Walcherse artikelen is voorafgegaan, zegt niet veel. Want wat vroeger geschied of niet geschied is, is zonder meer toch nog geen norm en regel voor onze tegenwoordige handelingen. En bovendien uwe bewering is historisch ook onhoudbaar, want in beide der door u gememoreerde gevallen hebben van te voren wel degelijk allerlei kerkelijke vergaderingen en conferenties zich met de toen bestaande vraagstukken bezig gehouden, terwijl de thans aanhangige geschilpunten, naar hun materiele zijde, zelfs niet op de particuliere synode van Noord-Holland in 1925 (te Amsterdam) door mij ter sprake mochten gebracht worden. Deze overhaaste gang van zaken lijkt mij, uit een oogpunt van wijs beleid, niet goed te keuren en nog minder kan ik het billijken, dat aan Dr Geelkerken het ultimatum werd gesteld, om binnen 4 dagen deze pas-vastgestelde belijdenis-formuleering „zonder eenig voorbehoud” te aanvaarden.

2. Ten tweede bedoel ik met mijne opmerking over artikel 5 in verband met artikel 8 onzer Geloofsbelijdenis allerminst de stelling te huldigen, als zou alles, wat in de artikelen onzer Confessie niet met zooveel woorden genoemd wordt, aan de willekeur der Bijbellezers zijn prijsgegeven. Maar het gaat hier, in de onderhavige kwestie, over vier bepaalde, door de synode naar voren gebrachte punten — dat is dus over iets totaal anders dan over de beschrijving der heilige historie in haar geheel (d. w. z. over wat de Schrift ons leert van Abraham, Izaäk, Jakob enz.). Terloops merk ik op, dat indien daarover ooit onzekerheid mocht ontstaan, een belijdenis-uitspraak dienaangaande eveneens overwogen zou moeten worden en zeker zal men zich bij bredere ontvouwing van het Schriftvraagstuk ongetwijfeld juist daarvan helder rekenschap dienen te geven, gelijk o.a. door u zelf in uw brochure „Het verloren Paradijs” gedaan wordt. Ditmaal echter was (naar de herhaalde verklaring der synode zelf) niet de gansche historiographie, zelfs niet heel Genesis 2 en 3 aan de orde, doch enkel vier met name aangeduide feiten uit het Paradijsverhaal. Welnu, indien men het daartoe dan uitsluitend wilde beperken, had men ook artikel 5 (dat immers door Dr Geelkerken nog eens met nadruk beleden is) er buiten moeten laten en òf deze vier punten door eene Belijdenis-uitbreiding (in welken vorm dan ook) tot accoord van kerkelijke gemeenschap moeten verheffen, òf (als men het, met mij, niet wenschelijk vond zulke afzonderlijke Schriftgegevens in de Confessie op te nemen) eenvoudig aan Dr Geelkerken moeten opleggen, zich in zijn ambtelijk werk aan de conclusies der synode te houden, tot tijd en wijle, dat hij afdoende tegengronden tegen de synodale beslissingen had aangevoerd, die ook harerzijds als zoodanig gewaardeerd konden worden. M. a. w. de synode had, in dit concrete geval, eerder het indienen van gravamina moeten eerbiëdigen en desnoods uitlòkken, dan

(gelijk ze althans schijnbaar deed) het tegen te gaan en te onderdrukken. Dat had den aard der beslissing principieel in veel zuiverder licht geplaatst.

Want uwe later gemaakte opmerking, dat Dr Geelkerken dan maar vòòr dien tijd al zijne bezwaren had moeten inbrengen, kan toch, vooral den loop dezer droeve geschiedenis in aanmerking genomen, moeilijk een *billijke* eisch genoemd worden.

3. Ten 3° heb ik geen oogenblik ontkend, dat Dr Geelkerken bij zijne verklaring, dat hij zich wilde voegen naar de letterlijke opvatting der vier punten van Genesis 2 en 3, tevens (zij het ook in vriendelijken vorm) de restrictie maakte, dat dan ook door de synode maatregelen zouden getroffen worden voor eene behandeling in vollen omvang der onder ons zich voordoende vragen in zake „Gereformeerde Schriftbeschouwing”. Evenwel, daar ik zelf bij het ontwerpen van dien „modus vivendi” ben tegenwoordig geweest en het mijne er toe heb bijgedragen, kan ik de synode ten stelligste verzekeren, dat die voorwaarde geenszins ten doel had, het „zich voegen” van zijne kracht te berooven en op die manier feitelijk met de eene hand poogde terug te nemen, wat even te voren met de andere gegeven was. Veeleer kwam dit voorstel bij Dr Geelkerken voort uit de overweging, dat een consequent-doorgedachte, organische Schriftbeschouwing ook aan Schriftgedeelten als Genesis 1—3 en de daarin voorkomende details, meer naar alle zijden (vooral naar den kant van het mysterie er in) recht zou doen wedervaren, zelfs al was ten slotte de einduitkomst ten opzichte van „boomen” en „slang” dezelfde geweest als die van de synode.

Op dat standpunt staande, *mòèst* hij (en anderen met hem) die absoluut-klinkende uitdrukking „zonder eenig voorbehoud” wel verkeerd opvatten; te meer omdat de commissie van de synode in den kerkeraad van Amsterdam-Zuid met nadruk had verklaard, dat de conclusies „het laatste woord van de synode” waren, terwijl (naar men mij verzekerd heeft) aan de uitdrukking „conformeeren” bij die gelegenheid de zin werd gehecht van „onvoorwaardelijk instemmen met”.

Nu is daartegenover zeker waar, wat gij aanhaalt, t.w. dat dezelfde synodale commissie goed heeft doen uitkomen, dat de Asser uitspraak gedaan is „bij het licht dat wij nu hebben”, maar Dr Geelkerken moest dan toch (voor zijn besef) „zonder eenig voorbehoud” (hetgeen hij als „onvoorwaardelijk” opvatte) aanvaarden, dat we over die vier punten geen meerder licht hebben, dan wat de synode in hare conclusies er over ontstoken had. En dat wilde er bij hem niet in, dat trok hij in twijfel en oordeelde, dat, indien de synode niet die vier punten apart had genomen, en die snel had afgewerkt, maar ze rustig beschouwd had in het licht van groote cardinale vragen over het openbaringskarakter in Genesis 1—3, de oertraditie, de historiographie enz., daar dan wel meer licht over zou zijn opgegaan.

Daarom weigerde hij die onderteekening op korten termijn, wijl deze volgens hem, geen enkele uitweg van verdere bestudeering openliet.

Niet weigerde hij, omdat hij spijt had gekregen van zijn bereidwilligheid, om zich ambtelijk te voegen. Mij dunkt, daar zou hij ook nù nog toe genegen zijn. Maar was er dan zoo bezien (dus nù afgedacht van al dat *misverstand!*) wel genoegzame redenen, om hem direct te schorsen? Heeft

de synode daardoor ,ofschoon onbedoeld, niet ook harerzijds de noodlottige breuk in de hand gewerkt, ja geforceerd? En heeft dit aanstekelijk voorbeeld er niet toe bijgedragen, dat ook aan andere bezwaarden soms geen behoorlijke tijd gegund werd, om in den gewonen kerkelijken weg hun gravena mina bij de meerdere vergaderingen kenbaar te maken?

II. Ik kom thans tot die bezwaren, waarvan gij de portée ten volle hebt gevoeld, doch zonder dat ik met de door u gegeven weerlegging ervan geheel en al kan instemmen.

1. Zoo heb ik ook nu nog ernstige bedenking tegen het woord „klaarblijkelijk”. Ja mijn bezwaar daartegen is door uwe verdediging eerder vergerd dan verminderd. Immers door al dat geredeneer erover treedt steeds sterker aan den dag, hoe licht deze term tot misvatting aanleiding geeft. Het meest treffend bewijs daarvoor biedt wel een studie, die ter verdediging der Asser besluiten geschreven is en waarin deze beschouwing voorkomt, dat de organische inspiratieleer „in absolute gebondenheid aan den klaarblijkelijken zin der Schrift tracht te verstaan, dat tusschen Openbaring en Schrift de historische en psychologische „Vermittlung” ligt en alzoo vanuit en door middel van de letter tot het wezen der Openbaring, voorzoover kenbaar voor ons, tracht door te dringen”. Hier is dus „klaarblijkelijke zin” gelijk aan de „letter”, waarna echter nog een lange weg moet afgelegd worden, voordat de ware zin, het „wezen” der Openbaring is gevonden. Maar is dat wel de bedoeling der synode met haar begrip „klaarblijkelijk”? Wordt dit dan nog niet veel beter weergegeven door kennelijk, onweersprekelijk, onwederlegbaar? Zeker ik geef u toe, dat het woord „onwederlegbaar” bij een andere gedachtenreeks behoort dan het woord „klaarblijkelijk”. Misschien zou men ze beide op eenvoudige wijze zóó kunnen onderscheiden: „onwederlegbaar” noem ik iets, dat vast staat voor het redeneerende, discursieve denken (in elk geval als er van bewijsgronden sprake is); „klaarblijkelijk” is iets, dat vast staat voor het onmiddellijke, intuïtieve kennen. Doch juist om die reden acht ik het woord „klaarblijkelijk” in de synodale uitspraak zeer ongelukkig gekozen. Want of iets al dan niet naar Gods Woord vast staat, is toch niet en måg toch niet zijn *vrucht van intuïtie*. Daardoor immers wordt mee onder invloed der moderne filosofie, aan het *subjectieve* element bij het Schriftonderzoek veel te groote waarde gehecht. Maar echte zekerheid omtrent de bedoeling van bepaalde Bijbelwoorden en -verhalen geworden ons, gelijk gij met mij zult eens zijn, alleen, wanneer we ons op *goede, Schriftuurlijke gronden* baseeren: dan hebben we een *objectief* fundament onder de voeten, dat voor menige „vrome dwaling” kan behoeden. Men denke daarbij slechts aan de Gereformeerde Doopopvatting, Avondmaalsleer, Sabbatsbeschouwing, die alle „op goede Schriftuurlijke gronden” vast staan, maar allerminst voor elken Bijbellezer direct „klaarblijkelijk” zijn. Eer omgekeerd heeft de Sabbattistische leer van den „zevendendag” de „klaarblijkelijkheid” voor zich, maar ze mist het dieper inzicht in de verhouding van Oude en Nieuwe bedeeeling.

Ja, men zou het zelfs zoo scherp kunnen stellen: Bij te spreken van „klaarblijkelijk” vraagt men onderwerping aan *menschelijk* inzicht (hetzij van den enkeling — „Ethisch” — of van de massa, culmineerend in den

Paus — „Roomsch” —). Daarentegen bindt men, door deugdelijke opsomming van Schriftuurlijke gronden de ziel rechtstreeks onder het gezaghebbend Woord van God.

Als ge me dan ook vraagt, of de uitspraak der synode voor Dr Geelkerken aannemelijker zou zijn geweest, indien met het woord „klaarblijkelijk” had weggelaten (en natuurlijk dan daartegenover gewoonweg hem naar de bijgebrachte *gronden* van de synodale opvatting had verwezen), dan aarzel ik geen moment, om die vraag bevestigend te beantwoorden. Want dit is, naar ik in mijn ziel overtuigd ben, een der grootste struikelblokken voor Dr Geelkerken (en ook voor anderen) geweest, dat de synode, juist door het bezigen van die terminologie, haar *menselijke* opvatting wat al te zeer op den voorgrond heeft gedrongen en dat nog wel met de toevoeging, dat wie daarvan (van *haar* oordeel, over wat zij „klaarblijkelijk” acht) afweek, eo ipso met het *Goddelijk* Schriftgezag in strijd komt.

Van zelf vloeit uit al het hierboven gezegde voort, dat er geen haar op mijn hoofd aan denkt, om het recht der synode te betwisten, waarmede zij aan de leden en ambtsdragers der kerk instemming vraagt met een door haar vastgestelde Belijdenis-uitspraak, die op Schriftuurlijke gronden rust. Ook Dr Geelkerken en de andere afgezette ambtsdragers, die, blijkens hun uitlatingen, nog immer „leertucht” erkennen en ook nu voor zich een „Belijdeniskerk” begeeren, erkennen dat kerkelijk gezag volmondig. Daarom had ik gaarne gezien, dat deze veronderstelling, die in het mondeling debat, toen gij improviseerdet, niet door u gemaakt is, ook thans in het neergeschreven stuk, geheel ware achterwege gebleven, omdat ik mij niet bewust ben eenige geldige reden tot zulk een zonderling vermoeden gegeven te hebben.

Zelfs wil ik hieraan gaarne toevoegen, dat als met die andere bewering: „het gaat om geloof of niet-geloof van hetgeen de Heilige Schrift in deze hoofdstukken als zaken en feiten mededeelt” — louter is bedoeld, om op te wekken tot geloovige onderwerping aan wat de Schrift ons duidelijk (d. i. op goede, Schriftuurlijke gronden) leert, ik (en niet alleen ik, maar ook alle daareven bedoelden) volkomen met u in deze accoord gaan. Alleen maar, van „klaarblijkelijk” kan dan moeilijk meer gesproken worden. Want zeker ook voor mij is de bedoeling van tal van Schriftgedeelten „klaarblijkelijk”, maar toch slechts tot zoolang, als daartegen geen met redenen omkleede argumenten zijn ingebracht. Dan is het uit met de „klaarblijkelijkheid”. Dan moet er ernstig gewikt en gewogen worden. Dan moet er naar *gronden* worden omgezien. En daarvoor was hier reden, omdat ook onderscheidene kerkvaders (die toch geen dwazen of ongelooovigen zijn!), gelijk u bekend is, een volstrekt andere beschouwing voorgedragen hebben en dat niet slechts *naast*, maar zeer bepaald ook *in plaats van* de letterlijke opvatting. Men vergelijkte onder meer Dr Jozef Feldmann, *Paradies und Sündenfall*, Münster 1913 S. 501 fgg. en I. de Vuippens, *Le Paradis Terrestre au troisième Ciel*, Paris 1925, alsook enkele artikelen van Dr J. van Haeringen in „*Woord en Geest*”.

Trouwens, de synode heeft het zelf met de „klaarblijkelijkheid” zonder meer ook niet aangedurfd en gronden voor haar beweren aangegeven.

2. Doch hiermede nader ik nu ongezocht tot mijn tweede bezwaar, dat

gij, tot mijn spijt, nog niet hebt kunnen wegnemen, n.l. dat de argumentatie aan de Schrift ontleend, het zwakke punt is in het rapport der exegetisch-dogmatische commissie. Wat ge in dat verband opmerkt over „waardeloze indrukken” kan ik, dunkt mij, gevoelig laten rusten, daar het ons van de zaak zelve maar zou afleiden. Liever luister ik naar uwe verdediging van dat bepaalde gedeelte van het rapport waarvan gij oordeelt, dat het mij blijkbaar niet helder voor den geest heeft gestaan. Immers, naar uwe meening, staan er „gronden” te over in! Maar welke dan? Want wat ge aanhaalt, sub 1, heeft, naar ge zult erkennen, niets van een *grond* voor den letterlijken zin dezer woorden. Er wordt juist gezegd, dat de bedoeling der Schrift daarmede lang niet altijd samen valt. Ook wat er verder volgt, is voor dit doel van weinig of geen waarde. Alleen uwe bewering, dat *uit het verband wordt aangetoond*, hoe de Schrift hier de letterlijke opvatting eischt, zou uitnemend dienst kunnen doen. Maar *op welke wijze* dit gebeurt, vermeldt ge niet, denkelijk, omdat bij nader inzien eene rede-neering als op bladzijde 46 van de Bijlagen wordt ingeleid met: „nu kan het aan geen twijfel onderhevig zijn enz.” voor iederen nuchteren lezer aanmerkelijk meer heeft van „poneeren” en „apodictisch beweren” dan van „argumenteeren” op schriftuurlijke gronden. Men zou hier op zijn minst toch een breedere bespreking van de verschillende in Genesis 2 en 3 voorkomende gezegden verwacht hebben en die dan beschouwd in verband met Schriftgedeelten, waarin mede van dergelijke feiten en zaken gewag wordt gemaakt (eenigszins op de wijze, als Dr van Leeuwen het doet in zijn „Mijn gravamen”).

Mij dunkt, ge voelt zèlf hier het groote gebrek, want (zoo zegt ge) ge kunt 't van mij begrijpen, als ik zulk eene argumentatie wel wat al te *kort* vind. Zoo ze dan maar *bondig* is, zegt ge. Doch die „bondigheid” poogt ge dan door een soort bewijs uit het ongerijmde aan te toonen, zeggende: „dat dit *niet* het geval is (n.l. het bondig zijn van de argumenten), is tot dusver door niemand aangetoond, gelijk ook door u geen enkele poging daartoe wordt aangewend”. Zeg nu zelf, schuift men zoo niet wat al te gemakkelijk de bewijslast van zich af?

Ook uw beroep op de geringheid van Dr Geelkerken's argumenten gaat niet op. Want even te voren hebt ge u er over *beklaagd*, dat Dr Geelkerken steeds verzuimde gronden voor zijne opinie aan te voeren. Maar als de synode hem nu op dat voetspoor volgt, door van haar kant eveneens het wat al te gemakkelijk met bewijzen te nemen, dan heeft ze daardoor zelf de rechtmatigheid van hare eigen klacht ondermijnd. Bovendien de kerk des Heeren leeft toch nooit van negatie, is toch nimmer afhankelijk van critiek, maar zet immers, als het moet, los van al dat slooperswerk, rustig, positief haar opbouwenden arbeid voort. Daarom ook, kunt gij deze wel erg sobere opvatting, die de synode van haar taak had, niet rechtvaardigen door naar sommiger persarbeid (dien gij trouwens niet nader aanduidt) te verwijzen en evenmin is het goed te maken door het (overigens zeer lofwaardig) aanbod uwerzijds van een vriendelijk debat met Dr Geelkerken. Nog minder moogt ge u en de synode zoeken te verontschuldigen door het denkbeeld te opperen, dat het tóch niet zou *geholpen* hebben, want tegenover zoo'n onverzettelijk iemand zou dan immers des te meer krachtige,

niets-vergetende overreding op haar plaats zijn geweest en het aanvoeren van vèèl Schriftgronden zou dan ontegenzeggelijk Dr Geelkerken wel hebben mòèten terugbrengen van zijn angst voor 'n „gekunstelde schijnvastheid” van „Roomsche karakter”, die nu bij hem en vele anderen met hem (juist tengevolge van die zwakke argumentatie en het schermers met „klaarblijkelijkheid”) onwillekeurig verergerd is.

Hoofdzaak echter blijft in dezen mijne bedenking, dat Dr Geelkerken, die na al het geschrijf en geredekavel weigerde, om deze gronden voldoende te achten, alleen dààrom toch niet terstond als „Schriftaanrander” aan de kaak mocht worden gesteld. Want wel werpt ge mij tegen, dat de synode opzettelijk alle krasse uitdrukkingen vermeden heeft en bij Dr Geelkerken niet heeft willen denken bijv. aan wat ik kwalificeerde als „verholene Schriftaanranding”, maar dan had zij òòk moeten terugschrikken voor eene beschuldiging als deze, dat Dr Geelkerken met het gezag der Schrift in strijd komt — of zooals het in het Woord van Vermaan in nauwe aansluiting aan het geval Geelkerken te lezen staat: „een schijnbaar verklaren der Schrift, dat in werkelijkheid de mededeelingen der Schrift terzijde stelt”. Wat is dat anders dan bewust of onbewust zich schuldig maken aan een „verraderlijke uitlegging” en een „verholene Schriftaanranding”? Waarlijk ik kan niet zien dat de synode (die immers naar men algemeen in den lande oordeelt Gods Woord tegen gevaarlijke insluipselen gehandhaafd heeft) met zulk optreden het oordeel over Dr Geelkerken „in veel weldadiger en zuiverder sfeer” heeft opgeheven. Neen, m. i. had men, waar Dr Geelkerken onomwonden het gezag der Heilige Schrift nogmaals schriftelijk had beleden, tot het alleruiterste toe moeten vasthouden aan de mogelijkheid, die ik aldus omschreef, dat we bij hem, of liever niet bij hem (want hij heeft zelf geen enkele opvatting voorgestaan), maar dan toch bij mannen als Dr Koppenaal, Ds van Duin, Dr van Leeuwen en anderen hoogstens te doen had met „eene foutieve toepassing van onderling-erkende beginselen van Schriftverklaring”.

Ge valt daarbij, in het voorbijgaan, over het woordje „hoogstens” en doet mij de vraag, of ik soms in het midden wil laten, dat de genoemde personen misschien wel eens gelijk konden hebben. Maar ik zou u de weder-vraag willen doen: zijt gij dan, vòòr hun gravamina ter synode behandeld zijn, al overtuigd, dat ze ongelijk hebben? Dat kunt ge toch niet meenen? Wat voor ernst steekt er dan nog achter het in behandeling nemen van bezwaarschriften? En hoe moet ik dan het feit beschouwen, dat daaraan zoo'n langdurige studie wordt gewijd? Mij dunkt, vooral wanneer wij, menschen, met een hartelijke overtuiging zijn bezielde, moeten we ons tegelijkertijd steeds wachten voor het euvel, van ons soms zoo vast te zetten in een eenmaal-gevestigde opinie, dat we zelfs moeite hebben, om onbevooroordeeld te luisteren naar iemand, die voor zijn beweren evengoed Schriftuurlijke gronden meent te kunnen bijbrengen. Want door àl te veel den nadruk te leggen op dit: „ik voor mij ben overtuigd” (zooals gij ook aan het slot weer doet) zou men allicht gevaar kunnen loopen, om ongemerkt *eigen overtuiging* tot een maatstaf voor anderen te stellen. En dit ware in lijnrechten strijd met onze Gereformeerde Belijdenis.

Nog eens, het moet ons alleen toch om objectieve gronden te doen zijn.

Daarom zal ook niemand onzer (ook Dr Geelkerken niet), er toe overgaan, om de personen der aartsvaders tot mythische gestalten te vervagen, wij hier de sterkste gronden voor het grijpen liggen. Maar dat de door de synode aangevoerde gronden zoo sterk zijn, wordt door vele ambtsdragers en leden ten zeerste betwijfeld!

3. Ten derde meen ik, ook na het gehoorde, mijn bezwaar tegen de uitdrukking „disputabel stellen” te moeten handhaven. Immers hierover zijn wij het samen eens, dat Dr Geelkerken in zijn preekcoupure (die toch de eerste oorzaak is geweest van heel de kerkelijke procedure) een en andermaal gewaagt van „moeilijkheden” waarvoor het Schriftgedeelte in Genesis 2 en 3 ons plaatst. Het lijdt dan ook geen twijfel, of hier schuilt bij hem de zielkundige drangreden tot het opwerpen van de mogelijkheid eener andere opvatting aangaande de bekende vier punten. De traditioneele beschouwing daarover kwam hem onbevredigend en raadselachtig voor.

Nu geef ik u natuurlijk terstond gewonnen, dat in het algemeen moeilijkheden nooit en nimmer oorzaak kunnen en mogen zijn om los te laten datgene, wat de Schrift ons duidelijk leert. Maar de „moeilijkheden” bestaan bij Dr Geelkerken voornamelijk hierin, dat hem juist *niet* zoo duidelijk is, wat de Schrift ons met die beide boomen en de sprekende slang wil leeren. Wel zegt de synode daartegenover dan: in elk geval zijn daar zintuigelijk-waarneembare werkelijkheden bedoeld, gewone boomen en een gewone slang dus. Doch, zoo vraagt Dr Geelkerken zich dan af (en ziedaar zijn „moeilijkheden”): hoe kan dat? een gewone, zintuigelijk-waarneembare boom (een boom als de andere boomen in den hof) en die toch door zijn natuurlijke vrucht eeuwig leven kan schenken, zelfs aan gevallen zondaars (Gen. 3 : 22)? En ja, nu kan de synode wel op haar beurt weer antwoorden: „begin dan maar eerst met dat tastelijke en zichtbare dier vier realiteiten te erkennen; de rest komt dan later misschien nog wel eens aan de orde”! Doch is dat nu een toegemoet komen aan iemands „moeilijkheden”? Ja, dreigt hier niet een gevaarlijke eenzijdigheid, zoo niet bij de synode zelf (daarover is door mij geen woord gerept, eer het tegendeel), maar dan toch bij hen, die van zoo'n besluit min of meer oppervlakkig kennis nemen.

Vergeet toch niet, dat nog niet zoo lang geleden een *puur-materialistische denkrichting* de geesten beheerschte, welke nu nog in tal van kringen doorwerkt en nagist! En wat dan, indien men uit vrees voor de Scylla van de symbolische vervluchtiging der heilsfeiten straks zou stranden op de Charybdis van het naturalistisch vergroven en veruitwendigen der reële Godsopenbaring? O, ik weet maar al te goed, dat gij (zeker niet minder dan ik) tegen *beide* wereldbeschouwingen even sterk gekant zijt. Maar kunt gij het dan niet verstaan, wanneer iemand, uit reactie tegen het positivistisch vervlakken der Heilige Geschiedenis (gelijk ook uit het platvloersch zweren bij de „letter” blijkt, hetgeen nog bij velen voorkomt) daartegenover even eenzijdig het mysterie op den voorgrond stelt en dies weigert een uitspraak te onderteekenen, die, zonder met voldoende argumentatie *het geheel* in het oog te vatten, enkel *afzonderlijke* punten naar hun ééne, stoffelijke zijde op het middenplan plaatst?

Mijns inziens is dit alles het treurige gevolg van de schijnbaar-voorzichtige en toch wezenlijk-nadeelige methode der synode, om een en ander *incidenteel*,

stuksgewijs te beslissen. Daardoor ook heeft de synode bij vele orthodoxen in en buiten onze kerk, gelijk gij weet, het „odium” op zich geladen, als zou zij het geestelijke „verdinglicht”, „verzakelijk” hebben.

En nu kan ik het mij van u goed begrijpen, wanneer ge dergelijke aantijgingen als onware overdrijving verontwaardigd van u werpt, maar ik veroorloof mij de vraag: Maakt ge u uwerzijds niet evenzeer aan overdrijving schuldig, wanneer ge sprekende over hen, die tegenover de synode staan, zinspeelt op het „vervangen van het mysterie der Godsopenbaring door vindingen van menselijke wijsheid” of tot twee keer toe heenduidt naar een binnenhalen door hen van „de leer der evolutie”?

Voor al dat laatste lijkt mij al heel wonderlijk. Niet alleen, omdat de synode opzettelijk Genesis 1 (het groote aanvalspunt van de voorstanders der evolutie-leer) heeft uitgeschakeld, maar ook, omdat ik onmogelijk kan inzien, hoe zelfs een louter-symbolische opvatting van de slang en de boomen ooit logisch-noodzakelijk tot erkenning van de evolutie zou moeten leiden. Bij het voorbeeld van de slang voelt ge dat blijkbaar zelf; want daarvan wilt ge liever af, omdat, naar uw meening, het bij de andere punten *zèèr duidelijk* in het oog springt. Maar goed, de boomen dan! Veronderstel eens, dat een of meer dier bijzonderheden ons onbekend waren, zou daarmee de val zelf ons onbekend worden? Of in het gedrang komen? Weten we dan al de bijzonderheden van den val der engelen? En twifelen we, om die reden, ook daaraan soms? Ja, ik ga nog verder met u mee! Zeker, de zonde moet zich in den aanvang der menselijke geschiedenis hebben geopenbaard, niet slechts in een gezindheid, maar in een zondige *daad*. Doch (denken we ons even in!) wanneer nu eens die daad niet zou geweest zijn het (niet goede, maar verkeerde) eten van een boomvrucht, doch zou bestaan hebben in het (niet goede, maar verkeerde, zinlijke) oefenen van geslachtsgemeenschap — zou dit in de beschouwing van het *wezen* der zonde, bij de waarachtig-geloovigen ook maar eenige verandering brengen? Zou dit hen tot *evolutionisten* maken?

En denkt ge dan werkelijk, dat dit voorkomen wordt door de zintuigelijke waarneembaarheid dier vier afzonderlijkheden zoo sterk te accentueeren? Kan men, dat erkennende, niet evengoed zoo redeneeren: De vrije keuze, de ervaringskennis van goed en kwaad is een *val*, maar tevens een noodzakelijke *schrede* op den weg der menselijke ontwikkeling. Riekt dat dan niet evenzeer naar Hegeliaansch evolutionisme?

Derhalve, als de synode hiervoor beducht was, dan had ze beter open en rond *de leer der evolutie* in elken vorm kunnen veroordeelen, maar dan zou zij daarbij zeker ook Dr Geelkerken en de overgroote meerderheid der bezwaarden aan hare zijde hebben gekregen, al geef ik toe, dat er ook in onze kerken geesten voorkomen, die een vrijheid zoeken, welke eigenlijk alleen losbandigheid is. Maar het drijven van zulke loochenaars der Schriftuurlijke en Confessioneele hoofdwaarheden zal op zijn tijd (als God hen niet bekeert) wel overduidelijk openbaar worden!

Mijn samenvatting is dus, dat indien de synode heel die „klaarblijkelijkheid” had achterwege gehouden en rustig, positief, niet enkel de eene stoffelijke kant der bijzonderheden, maar ook de mysterieuze geestelijke zijde ervan, op deugdelijke, Schriftuurlijke gronden had ontwikkeld,

Schrift met Schrift vergelijkend, er van geen breuke sprake zou zijn geweest en alle droevig, verdeelend misverstand ware voorkomen.

III. Niettemin heb ik — en daarmee wil ik eindigen — met blijdschap kennis genomen van enkele principieele verklaringen, die toch in dat geding het voornaamste zijn en blijven moeten.

1. Allereerst dan constateer ik met voldoening, dat met de niet direct-duidelijke uitdrukking „zonder eenig voorbehoud” door de synode in geen deele bedoeld is, gravamina uit te sluiten, doch dat zij veeleer (gelijk men ook van een Gereformeerde synode verwachten mag) welbewust op het standpunt staat, dat het niet alleen geoorloofd is, doch dat ieder lid en ambtsdrager het volste recht heeft, om tegen de uitspraak der synode aangaande de vier punten een of meer bezwaren in te dienen en dat (gelijk ge zelf voor u persoonlijk, mondeling — waarom ook niet schriftelijk? — verzekerd hebt) niet slechts op Schriftuurlijke gronden maar evenzeer op gronden, buiten de Schrift om.

2. Ten tweede doet het mij goed, nu eens klaar en onomwonden vernomen te hebben, dat de strekking van de zegswijze „klaarblijkelijke bedoeling” geen andere is, dan dat deze bedoeling voor de synode vaststaat bij „het licht dat zij nu heeft”, d. w. z., voorzoover zij op gronden, die haar deugdelijk en aannemelijk voorkomen, daarover eene beslissing heeft genomen. Dat hiermede dus geen schijn of schaduw is van een willen decreteren, of heerschen over de conscientie! Waarom dus ieder, die het indienen van op de Schrift gebaseerde bezwaren zou willen afsnijden met een „instemmen of anders er uit!” met den geest der Asser synode zelf en met de door haar genomen besluiten in flagranten strijd is.

3. Ten derde acht ik het, vooral voor mij persoonlijk, van het hoogste belang, dat mijn uiteenzetting van het Schriftgezag, gelijk ik die nog nader op een vraag van Prof. Kuyper in verband heb gezet met de handhaving daarvan door de belijdenis der kerk — bij u niet het minste bezwaar heeft ontmoet, zoodat wij ook op dit uiterst-cardinale punt er van mogen uitgaan, dat er te dien opzichte tusschen ons eenstemmigheid van gevoelen heerscht, en dus ook in dien zuiver-Gereformeerden zin de veel-aangevochten uitdrukking van „geloof of ongelooft” moet worden verstaan.

Gaarne zou ik nu ten opzichte van die drie hoofdpunten, indien het niet te veel gevergd is, *een schriftelijke verklaring* (of *nadere toelichting*) van de synode ontvangen, opdat alle misverstand bij den wortel kan worden afgesneden en er op die manier weer een weg gebaad wordt, waarlangs synode en bezwaarden (ja ook afgezette ambtsbroeders en leden) elkander tot onderlinge verzoening en hereeniging ontmoeten kunnen.

Niet dat ik daarbij de vraag: „aan wie(n) de schuld van dit alles?” wil over het hoofd zien. Doch naar mijn bescheiden meening hebben hier tal van factoren saamgewerkt. Het meest geneigd ben ik, om de aanleiding tot deze troebelen in het geval-Marinus te zien en wat daarmee samenhangt, gelijk ik reeds op de particuliere synode te Amsterdam heb trachten in het licht te stellen. Maar niet onmogelijk schuilt de eigenlijke oorzaak nog dieper. Ik, die de bedenkelijke positie inneem, van met de meest-vooraanstaanden naar beide zijden te hebben saamgesproken en onder-

handeld, heb mij dikwijls ten hoogste verbaasd, hoe een zelfde Hollandsch woord absoluut verschillend kan worden aangevoeld door den spreker èn door hem, die het hoort. Dat wijst op een scheiding der geesten, die — ik zeg het openhartig — m. i. geweten moet worden aan een verderfelijk *wantrouwen*, dat sinds jaren in stilte (als het onkruid in den nacht) kwistig gezaaid en gekweekt is onder broeders van het zelfde huis! Wat al valsche geruchten, wat al scheeve voorstellingen, wat al persoonlijke veeten doen niet bijna dagelijks hun ontbindend werk in ons kerkelijk leven! Die woekerplanten moeten met wortel en tak worden uitgeroeid. Doch daartoe past het weinig elkanders ondeugden op te sommen, of — in deze kwestie b.v. — na lang gerechtelijk onderzoek eens precies vast te stellen, wie wel de hoofdschuldige(n) is(zijn), om hem(hen) dan met een zwarte kool te doodverven!

Meer heil valt er van te verwachten, indien we onder deze gemeenschappelijke schuld ons gemeenschappelijk verootmoedigen en zoo pleitend op de vergevende liefde van den Vader van onzen Heere Jezus Christus ook elkander de zonden vergeven, niet het minst in dien zin, dat we voortaan elkaar, ook met onze lasten en gebreken, dragen en de wet van onzen Heiland vervullen!

En daarop durf ik des te ernstiger aandringen, omdat het thans werkelijk een albeheerschende crisis is, die wij in onze Gereformeerde kerk beleven. Het gaat er op of er onder! Ja hoeveel gezinnen, hoeveel vriendenkringen, hoeveel liefdesbanden, hoeveel samenkomsten der geloovigen zijn reeds niet door dit jammerlijk gebeuren uiteengerukt en verscheurd? Laat daarom niemand het als aanmatigend beschouwen, wanneer ik nog eens met alle kracht en klem er bij de synode op aandrings: Neem toch alles weg, zooveel maar in uw vermogen is, om een ongemotiveerde breuk te voorkomen en stel alle middelen in het werk, u beijverend in zelfverloochening, om de ontstane oneenigheid in den weg van waarheid weer (kan 't zijn) te genezen en te herstellen. Wilt ge daarbij over mijn persoon en krachten, voorzoover ik ze geven kan, beschikken, ge hebt slechts te spreken! Opdat we zoo, door Gods genade, gezamenlijk gehoor mogen geven aan het woord van den Heiland: „Zoo wie onder u groot zou willen worden, die zij uw dienaar; en zoo wie onder u zou willen de eerste zijn, die zij uw dienstknecht. Gelijk de Zoon des menschen niet is gekomen om gediend te worden, maar om te dienen, en Zijn ziel te geven tot een rantsoen voor velen” (Matth. 20 : 27 en 28).

Met alle achting en broedergroete

Uw dw. in Chr.

JOH. C. BRUSSAARD.

IV. DUPLIEK VAN Prof. RIDDERBOS.

Kampen, October 1926.

Waarde Broeder Brussaard!

Met blijdschap heb ik in uw schrijven bevestigd gezien, wat ge ook ter synode reeds had uitgesproken, dat ge door het ontvangen antwoord „reeds gedeeltelijk gerustgesteld zijt”. Aan de andere zijde is er in uw schrijven ook wel iets, dat mij heeft teleurgesteld. Ter synode had ik hoop, dat die bevrediging een ruimeren omvang had dan mij thans toeschijnt het geval te zijn, nu ge voor uw korte mondelinge repliek een breede uiteenzetting in de plaats hebt gesteld, waarin ge (naar het mij voorkomt en ge op één belangrijk punt ook zelf uitspreekt) zelfs sterker dan in uw eerste uiteenzetting de beslissing der synode critiseert.

Zoo kan ik niet zeggen, dat ik me tot dit tweede en laatste antwoord, dat ik u in opdracht der synode heb te geven, zet met denzelfden blijden moed als waarmede ik mijn eerste antwoord begon. Wel echter — wil daaraan niet twifelen — met dezelfde hartelijke begeerte, om uw bezwaren weg te nemen; en ook met dezelfde stellige overtuiging, dat het niet moeilijk is, tot dit doel goede en genoegzame gronden bij te brengen.

Ge zult het hierbij geen gebrek aan welwillendheid achten, wanneer ik, teneinde voor een enkel m. i. hoogst belangrijk punt plaats en tijd tot breedere behandeling te vinden, wel enkele door u aangerode punten, die mij voor onze gedachtenwisseling minder belangrijk schenen, stilzwijgend voorbijga of slechts kort bespreek. Om misverstand te voorkomen merk ik hierbij op, dat hierop niet de regel van het „wie zwijgt stemt toe” mag worden toegepast; ik zeg dit mede naar aanleiding van een opmerking aan het slot van uw schrijven, waarop ik nog terugkom.

I.

Gij noemt allereerst een paar punten, waarin uwe uiteenzetting naar gij meent door mij niet tenvolle is begrepen.

1. Uw bezwaar inzake het belijdenis-karakter der synodale beslissing geldt „voornamelijk het feit, dat dienaangaande in de meest uiteenloopende kringen zooveel onzekerheid heerscht”. Ik meen te hebben aangetoond, dat

de zaak in zichzelf duidelijk is, en er dus voor zulk een onzekerheid nimmer grond heeft bestaan. Ook kan ik niet gelooven, dat „de verwarring niet weinig vermeerderd” zou zijn door de passage in den Open Brief, waar uitdrukkelijk wordt bestreden, dat hier van een uitbreiding der Belijdenis sprake zou zijn. Immers is dit met het door mij gezegde allerminst in strijd. De Open Brief zegt op de door u aangehaalde plaats: „Zij (nl. de synode) heeft de Belijdenis op een bepaald punt toegepast en gezegd wat de Belijdenis op dit punt eischt”. Maar hiermede is toch niet ontkend, dat deze nadere toepassing en verklaring van de Belijdenis het karakter van een leerbeslissing en dus van een confessioneel-bindende uitspraak draagt.

Voorts blijft ge bij uw bezwaar tegen de wijze, waarop deze leerbeslissing is tot stand gekomen. Ik meen mijn hierop gegeven antwoord tenvolle te kunnen handhaven. Van een eisch, dat elke kerkelijke leerbeslissing, eer ze door een synode wordt genomen, door classes en particuliere synodes moet zijn overwogen, heeft men voorheen in onze kerken niet geweten, en naar dien eisch zijn de door mij gememoreerde beslissingen niet tot stand gekomen.

En wanneer gij zegt, dat wat vroeger geschied is, niet zonder meer norm is voor onze tegenwoordige handelingen, dan ben ik dit met u eens. Die norm vinden we in Gods Woord. Maar dan zoudt ge dus, om recht voor uw critiek te hebben, moeten aantoonen, dat een eisch als door u wordt gesteld op Gods Woord is gegrond. Dit nu hebt ge niet gedaan, en zult ge ook wel niet kunnen doen. De synode is immers geen lichaam, dat *boven* de kerken staat, maar het zijn *de kerken zelve*, die in synode samenkomen; welke grond zou er zijn aan te voeren om te beweren, dat die gezamenlijke kerken, in synode vergaderd, niet het volle recht hebben beslissingen te nemen aangaande een leergeschied, dat op wettige wijze ter synodale tafel is gebracht?

Voor wat gij zegt aangaande den termijn van 4 dagen verwijs ik u naar den Open Brief.

2. Voorts komt gij terug op de vraag, of de synode zich terecht heeft beroepen op art. 5 der Geloofsbelijdenis, waar aangaande de Heilige Schrift o.a. wordt beleden: „en wij gelooven zonder eenige twijfeling al wat daarin begrepen is”. Gij hadt gezegd, dat hetgeen door de kerk als groote inhoud der openbaring wordt beschouwd, door haar in art. 8 en volgende wordt beleden. Ge zijt het echter — gelijk ik verwachtte — met mij eens, dat hetgeen nu niet uitdrukkelijk in deze volgende artikelen wordt genoemd, daarom niet aan de willekeur is prijsgegeven.

Nu heb ik als voorbeeld aangehaald hetgeen de Schrift ons leert aangaande Abraham, Izaäk, Jakob, Simson; en gezegd, dat men dit toch niet kan tegenspreken zonder met de Belijdenis in strijd te komen. Hierop antwoordt gij, dat dit eene geheel andere kwestie is, omdat het hier gaat over de beschrijving der heilige historie in haar geheel. Ik meen echter, dat met de Belijdenis in strijd komt niet alleen wie de heilige historie *in haar geheel* ontkent, maar ook wie op onderdeelen als ik daar noemde de duidelijke uitspraken der Schrift op zijde zet. Zoo was ook de bedoeling van mijn betoog; ik dacht, dat ge dit ook wel zoudt begrepen hebben: ter synode noemde ik als voorbeeld, wanneer iemand in twijfel zou trekken, of Abraham wel een persoon was, afkomstig uit Ur der Chaldeën. En nu zijn we het

dunkt me ook hierin toch wel eens. Ook gij zoudt het in een dienaar des Woords onzer kerken toch niet toelaatbaar achten, wanneer hij wel niet de heilige historie *in haar geheel* loochende (wie zou dit ook doen?), maar ontkende of openlijk in twijfel trok b.v. dat Abraham een historische persoonlijkheid is geweest, of dat Sara zijn vrouw was, of dat Simson de poorten van Gaza heeft weggedragen, of dat de Heiland is neergelegd in een kribbe — dit alles opgevat naar den eigenlijken zin der woorden. Maar dan moet toch hetzelfde gelden van de vier genoemde (zeker niet onbelangrijke) punten van het Paradijsverhaal, dat immers ook een deel der heilige geschiedbeschrijving vormt. Tenzij dan dat door u of iemand anders wordt aangetoond, dat wat ginds gold, hier niet van toepassing is.

3. Ge spreekt thans ook van Dr Geelkerken's bereidheid om zich te voegen naar de letterlijke opvatting van de vier punten; zij het dan onder een zekere restrictie; en ge bedoelt blijkbaar te zeggen, zooals gij naar ik meen ter synode ook hebt gezegd, dat de synode met deze verklaring toch wel genoeg had kunnen nemen. Ik moet hierin met u van meening verschillen. Immers de restrictie was deze, dat Dr Geelkerken hierbij het vertrouwen uitsprak (dus, zooals ook gij toestemt, op vriendelijke wijze tot conditie stelde), „dat uwe synode vóór haar uiteengaan maatregelen zal treffen voor een behandeling in vollen omvang der zich onder ons voordoende vragen inzake Gereformeerde Schriftbeschouwing, waarmede de opvatting der in uwe verklaring genoemde details ten nauwste samenhangt.” Zoo hij dit vertrouwen mocht, was Dr Geelkerken dan bereid, zich, „in afwachting van den zoo spoedig mogelijken afloop dezer noodzakelijke behandeling,” bij zijn prediking en catechetisch onderricht naar de uitspraak der synode te voegen.

Hierin ligt dus onder meer:

1° Er zijn vragen inzake Gereformeerde Schriftbeschouwing, die noodzakelijk behandeld moeten worden, zoodat nog deze synode eer ze uiteengaat daarvoor een commissie moet benoemen.

2° Met die vragen hangt de opvatting der bedoelde vier punten ten nauwste samen. M.a.w.: door de benoeming der bedoelde commissie zou de synode naar Dr Geelkerken's bedoeling ook aanstonds weer die vier punten aan een onderzoek onderwerpen. De synode moest dus beginnen met feitelijk te herroepen wat ze pas had uitgesproken aangaande den klaarblijkelijken zin van het Schriftverhaal en zich te stellen op het standpunt van Dr Geelkerken, dat deze dingen volstrekt niet zoo zeker waren. Hoe kón zij, zoolang ze nog van de rechtmatigheid harer uitspraak overtuigd was, een dergelijke conditie aanvaarden?

Nu zegt gij wel, dat dit voorstel bij Dr Geelkerken voortkwam „uit de overweging, dat een consequent doorgedachte organische Schriftbeschouwing ook aan Schriftgedeelten als Genesis 1—3 en de daarin voorkomende details, meer naar alle zijden (vooral naar den kant van het mysterie erin) recht zou doen wedervaren.....”. Natuurlijk neem ik aanstonds aan, dat Dr Geelkerken van die commissie iets goeds verwachtte voor het verstaan van Genesis 1—3. Wat deze verwachting al heeft ingehouden, kan ik niet beoordeelen. Maar het eenige, dat hij opzettelijk genoemd heeft, is „de op-

vatting der ..... genoemde details". En bij dat woord „opvatting" moest de synode uiteraard allereerst denken (en heeft natuurlijk ook Dr Geelkerken allereerst gedacht) aan de vraag, waarmede we ons voortdurend hadden beziggehouden, of deze punten wel dan niet in letterlijken zin zijn te verstaan.

Wanneer ge dan in de volgende regels tracht te betoogen, dat Dr Geelkerken's weigering om de voorgelegde verklaring te teekenen goeddeels uit misverstand voortkwam, dan laat ge u dunkt mij in dit oordeel al te veel leiden door uw wensch om de geslagen breuk ook nu nog in een zoo gunstig mogelijk licht te beschouwen.

Hoe gaarne ik hierin met u zou willen medegaan, de feiten spreken m.i. te duidelijk. Dat er bij Dr Geelkerken ook misverstand kan zijn binnengesloten, ik zal het niet ontkennen. Maar dan stel ik tegenover uwe beschouwing tweeërlei:

Vooreerst lag dan de wezenlijke oorzaak van dit misverstand elders dan bij de synode. Dr Geelkerken had alle inlichtingen kunnen verkrijgen, die hij mocht hebben gewenscht. Dit ten overvloede; want ook zonder dat was er voor misverstand van eenigen ingrijpenden aard geen genoegzame grond. Dat Dr Geelkerken de uitdrukking „zonder eenig voorbehoud" wel verkeerd moest opvatten, moet ik ontkennen: zooals ik reeds opmerkte, kon het rapport hem beter leeren. „Dat we over die vier punten geen meerder licht hebben dan wat de synode erover ontstoken had", is nergens door de synode beweerd of aangeduid: het eenige wat gevraagd werd, was, dat hetgeen de synode uitsprak, werd aanvaard en dus wat daarmee in strijd was werd losgelaten; over alle meerder licht (hetzij dan, zooals gij zegt, „naar den kant van het mysterie", hetzij ook naar eenigen anderen kant) zal ieder minnaar der Schrift zich van harte verblijden.

Maar in de tweede plaats: zoo er misverstand is geweest, dan lag niet daarin de eigenlijke oorzaak van Dr Geelkerken's weigering om te teekenen. Want wat de hoofdzaak betreft, hebben Dr Geelkerken en de synode elkander véél beter begrepen dan gij meent. Hij had van haar zeer goed begrepen, dat het wel of niet aanvaarden der vier punten voor haar een kwestie van Schriftgezag was. Daartegenover nam hij een ander standpunt in. En tusschen die tweeërlei beschouwing zag hij een zoo groot verschil, dat hij in zijn laatste brochure zijn tegenstanders beschuldigde van „het zoeken van een gekunstelde schijnvastheid van intellectualistisch, rationalistisch, Roomsche karakter". Ik citeer het voor de tweede maal; want, zoo ge de kloof wilt peilen, dan hebt ge hier het punt, waar ge moet gaan staan. Bij de hier aan het licht tredende tegenstelling vallen alle misverstanden als gij noemt als bijkomstigheden weg. En zoover er zulke misverstanden, hetzij dan bij Dr Geelkerken, hetzij bij zijn medestanders, zijn geweest (terwijl daartoe naar ik aantoonde toch geen rechtmatige reden bestond) zal de oorzaak hiervan wel voor een belangrijk deel zijn te zoeken in het feit, dat de betrokkenen door hun standpunt en hun gebrek aan sympathie voor het standpunt der synode zijn verhinderd, de daden en de woorden der synode in het rechte licht te beschouwen.

Voorts stem ik toe, dat de commissie der synode aan den kerkeraad van Amsterdam-Zuid in opdracht der synode heeft verklaard, dat deze conclusies

het laatste woord der synode waren. Toch heeft de synode, toen Dr Geelkerken een andere verklaring inzond, geen oogenblik gearzeld, deze te onderzoeken, of hierin misschien nog grond was voor de hoop, dat we elkander zouden kunnen vinden; en zij heeft, na breede beraadslaging, Dr Geelkerken daarop antwoord doen toekomen. Wat de uitdrukking „conformereen” aangaat, ben ik voor mij altijd van meening geweest — en heb er ook nooit anders over gesproken — dat deze uitdrukking niet al te belijnd is (iets wat uiteraard de onderteekening vergemakkelijkt), en dat daarom de hiermede gestelde eisch in geen geval zwaarder is dan hetgeen wordt gevraagd in de dan volgende woorden van het „zonder eenig voorbehoud aanvaarden enz.”. Wel heb ik bij de door u genoemde gelegenheid gezegd, dat ik natuurlijk de onderteekening aan Dr Geelkerken niet kon raden, zoo het met zijn consciëntie (of: overtuiging) in strijd kwam, maar dit zegt natuurlijk aangaande de beteekenis van eenige uitdrukking niets.

Om al deze redenen kan ik dus niet met u instemmen, dat Dr Geelkerken's weigering van onderteekening goeddeels uit misverstand zou zijn voortgekomen. En daar hij zijn toezegging om zich ambtelijk te voegen alleen deed op conditie, dat de synode eerst haar uitspraak metterdaad terugnam, was er inderdaad geen andere weg dan schorsing meer mogelijk (overigens verwijs ik u hiervoor naar den Open Brief); en de afzetting — ge weet het — was het gevolg van het feit, dat Dr Geelkerken weigerde, zich naar zijn plicht aan de schorsing te onderwerpen.

II.

1. Een belangrijker punt wordt gevormd door de bezwaren, die gij andermaal inbrengt tegen den term „klaarblijkelijk” en — wat m. i. veel verder gaat — door de opmerkingen, die gij daaraan vastknoopt.

Ik moet inzonderheid uwe aandacht vestigen op de volgende zinsneden uit uw schrijven:

„Zeker ik geef u toe, dat het woord „onwederlegbaar” bij een andere gedachtenreeks behoort dan het woord „klaarblijkelijk”. Misschien zou men ze beide op eenvoudige wijze zóó kunnen onderscheiden: „Onwederlegbaar” noem ik iets, dat vast staat voor het redeneerende, discursieve denken (in elk geval, als er van bewijsgronden sprake is); „klaarblijkelijk” is iets, dat vast staat voor het onmiddellijke, intuïtieve kennen. Doch juist om die reden acht ik het woord „klaarblijkelijk” in de synodale uitspraak zeer ongelukkig gekozen. Want of iets al dan niet naar Gods Woord vast staat, is toch niet en måg toch niet zijn *vrucht van intuïtie*. Daardoor immers wordt, mee onder invloed der moderne filosofie, aan het *subjectieve* element bij het Schriftonderzoek veel te groote waarde gehecht. Maar echte zekerheid omtrent de bedoeling van bepaalde Bijbelwoorden en -verhalen wordt ons, gelijk gij met mij zult eens zijn, alleen, wanneer we ons op *goede, Schriftuurlijke gronden* baseeren; dan hebben we een *objectief*

fundament onder de voeten, dat voor menige „vrome dwaling” kan behoeden. Men denke daarbij slechts aan de Gereformeerde Doopopvatting, Avondmaals-leer, Sabbatsbeschouwing, die alle „op goede Schriftuurlijke gronden” vaststaan, maar allermint voor elken Bijbel-lezer direct „klaarblijkelijk” zijn. Eer omgekeerd heeft de Sabbatistische leer van den zevenden dag de „klaarblijkelijkheid” voor zich, maar ze mist het dieper inzicht in de verhouding van Oude en Nieuwe bedeeling.”

En zoo komt ge zelfs tot deze uitspraak:

„Ja men zou het zelfs zoo scherp kunnen stellen: Bij te spreken van „klaarblijkelijk” vraagt men onderwerping aan *menschelijk* inzicht (hetzij van den enkeling — „Ethisch” — of van de massa, culmineerend in den Paus — „Roomsch” —). Daarentegen bindt men, door deugdelijke opsomming van Schriftuurlijke gronden de ziel rechtstreeks onder het gezaghebbend Woord van God.”

Aangaande dit alles merk ik het volgende op:

1° In het slot van het aangehaalde gedeelte wordt door u tegen de synode geen mindere beschuldiging ingebracht dan deze, dat zij door haar spreken van „klaarblijkelijk” onderwerping heeft gevraagd aan *menschelijk* inzicht; iets waarvan ge dan nader zegt, dat het, zoo het het inzicht van den enkeling geldt, Ethisch, en zoo het het inzicht van de massa geldt, Roomsch is. Daar het hier zou zijn het inzicht van de kerk, zal uw bedoeling wel wezen, dat het vragen van onderwerping aan *menschelijk* inzicht hier dan geschiedde in Roomschen geest. Niet gaarne zou ik dit oordeel, waarvan ik niet anders dan met smartelijke verbazing kennis heb kunnen nemen, zwaarder opvatten dan het door u is bedoeld. Ik wil daarom tenvolle in aanmerking nemen, dat gij sub III toont, *nu* wel te hebben begrepen en ook te aanvaarden, dat dit niet de *bedoeling* van de synode is geweest en dat ge dit inzicht aangaande haar bedoeling rekent tot de dingen, „die toch in dit geding de voornaamste zijn en blijven moeten”. Maar met den besten wil kan ik toch niet anders zien, of uw oordeel houdt in, dat de synode door haar gebruik maken van het woord „klaarblijkelijk”, zoolang daar geen nadere verklaring aan was toegevoegd, feitelijk (zij het dan ook wellicht onbewust) onderwerping heeft gevraagd aan *menschelijk* inzicht, in stede van de ziel rechtstreeks onder het gezaghebbend Woord van God te binden.

2° Daar dit een uitspraak is, die zich richt, niet maar tegen een zekere door de synode gevolgde gedragslijn, doch tegen de door haar genomen leerbeslissing zelve, en aan die beslissing, zooals ze daar ligt, het Gereformeerd en Schriftuurlijk karakter ontzegt, meen ik hierop in den breede te moeten ingaan.

Ik begin hierbij met de opmerking, dat er m. i. bij u ook ten opzichte van den term „klaarblijkelijk” wel in meer dan één opzicht verwarring bestaat, maar dat dit toch hier volstrekt niet de eenige en ook niet de voornaamste misvatting is. Terwijl ik daarom op het woord straks nader terugkom, wensch ik te beginnen met hetgeen mij de hoofdzaak schijnt.

Allereerst dan: in heel deze beschouwing houdt ge geen rekening met een element, dat toch van het allerhoogste belang is, nl. dit, dat de synode, door alles te zetten op *de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal*,

juist met nadruk heeft uitgesproken en gehandhaafd, wat gij in haar uitspraak zegt te missen, nl. dat de Schrift en hetgeen zij ons leert *de eenige grond is*, waarop wij ons geloof kunnen bouwen. Zij heeft er geen twijfel aan gelaten, of we hebben ten opzichte van de leer van staat der rechtheid en val ons geheel en uitsluitend te laten leiden door Gods Woord.

Er is dus geene plaats ook maar voor den allerminsten zweem van eene gedachte, als zou de synode iets anders in de plaats hebben gesteld voor het eenige fundament, waarop de Gereformeerde Kerken hare leer steeds en uitsluitend hebben gegrond.

Gij noemt van dit laatste enkele voorbeelden. Het eerste is de Gereformeerde doopopvatting. Laten we ons daarbij bepalen, en dan maar aanstonds blijven staan bij wat wij aangaande de instelling van dien doop belijden, nl. dat hij door Christus zelf als een blijvende instelling aan zijn kerk is geschonken. De Schriftuurlijke grond hiervoor is inzonderheid het instellingswoord, zooals dat is beschreven in Matth. 28 : 19. Wanneer iemand dus zegt, niet te gelooven of niet stellig overtuigd te zijn, of de doop wel een instelling van Christus is, dan beantwoordt de kerk dezen twijfelaar door hem naar die plaats te verwijzen. En wanneer hij voor zijn onzekerstellen zich hierop zou beroepen, dat de wetenschap aan het licht heeft gebracht, dat allerlei wasschingen en onderdompelingen ook bij de Heidenen in zwang waren; dat voorts ook aangaande het verhaal van Matth. 28, en de evangeliën in het algemeen, allerlei vragen rijzen, die nog om beantwoording roepen; en dat hij om deze en andere redenen moeilijkheden vindt in de voorstelling, dat de doop een instelling van Christus is, dan zou de kerk antwoorden, dat het getuigenis der Heilige Schrift in dezen voor ons beslissend moet zijn. Geheel op dezelfde wijze heeft de synode hier gehandeld. Wel zeer verre van onderwerping aan menschelijk inzicht te vragen, heeft zij de Heilige Schrift opengeslagen en op alle bedenkingen, op grond van „moeilijkheden” of „de wetenschap” ingebracht, geantwoord door met den vinger te wijzen op het heilig geschiedverhaal en met het „daar staat geschreven” op te wekken om het door den Heiligen Geest ons daar beschrevene onvoorwaardelijk te aanvaarden.

3° Nu zult gij waarschijnlijk zeggen: dit stem ik tendeele toe, en wil ik inzoover ook wel waardeeren; alleen, het ging hier toch eigenlijk over een andere vraag, nl. deze: *wat* staat er geschreven? en nu is dit mijn bezwaar, dat de synode *dienaangaande* een uitspraak heeft gedaan zonder daarvoor genoegzame Schriftuurlijke gronden bij te brengen.

Hiertegenover moet ik u echter opmerken, dat ge, als ge de kwestie zóó wilt stellen, dan ook niet had moeten maken die vergelijking van de uitspraak der synode met „de Gereformeerde Doopopvatting” enz. Want dan vergelijkt ge twee zaken, die niet geheel evenwijdig loopen. Met de Gereformeerde doopopvatting of, laat me mogen zeggen: de Gereformeerde belijdenis aangaande den doop, loopt evenwijdig onze belijdenis, dat het proefgebod ging over het eten van een boomvrucht, enz. En het Schriftbewijs daarvoor leveren de bekende teksten uit Genesis 2 en 3, op dezelfde wijze als Matth. 28 : 19 en wat ge meer wilt noemen het Schriftbewijs levert voor de Gereformeerde belijdenis van de instelling van den doop door Christus. Ziet gij een verschil?

Maar als gij nu zegt: het ging over de vraag: *wat* staat daar in Genesis 2 en 3, dan moet gij uw vergelijking anders kiezen. Dan moeten wij het voorbeeld nemen, dat iemand zou zeggen: ik vind dat beroep op Matth. 28 : 19 niet voldoende, want ik meen, dat (ook in verband met bovengenoemde moeilijkheden enz.) rekening gehouden moet worden met de mogelijkheid, dat deze plaats in symbolischen of geestelijken zin moet worden verstaan. En laten wij nu de vraag eens stellen, wat in zulk een geval de kerk zou moeten doen? Moet zij voor de letterlijke bedoeling dezer uitspraak dan ook weer een Schriftbewijs aanvoeren in den zelfden zin als zij dat deed voor haar leer aangaande de instelling van den doop door Christus? Natuurlijk zijt ge het met mij eens, dat dit een dwaze eisch zou zijn. Wel kan ze zien, of ze naast dien eenen tekst andere kan noemen; maar ze zal er geen vinden, die duidelijker is dan de genoemde en waarvan de tegenpartij dus niet evenzeer zou zeggen, dat hij ze niet overtuigend vindt. En bovendien zou ze toch al heel dwaas handelen, indien ze het beroep op genoemden tekst nu maar buiten werking ging stellen, omdat de rechtmatigheid ervan door iemand op zoo willekeurige wijze was betwist.

De kerk zal haar beroep op zulk een tekst dus moeten handhaven. Had de ander argumenten voor zijn stelling bijgebracht, dan zou ze zeker in haar roeping tekortschieten, indien ze deze niet ging toetsen en weerleggen. En voorts zal ze positief uitspreken, dat in Matth. 28 : 19 duidelijk wordt geleerd wat door den ander in geding was gebracht. Welken eisch zoudt gij haar willen stellen aangaande de aan te voeren gronden? Mij dunkt: al volstond ze met te zeggen, dat hetgeen betwist wordt er toch duidelijk staat, dan zou haar geen ernstig verwijt kunnen treffen. Maar allicht zal ze wijzen op het verband. Ze kan aanvoeren, dat hier sprake is van een verschijning van den opgestanen Heiland. Moet ze dit ook weer bewijzen? Een willekeurig Schriftuitlegger kan het natuurlijk betwisten; kan b.v. zeggen, dat de uitdrukking: „en Jezus, bij hen komende” ook wel geestelijke beteekenis kan hebben. Neemt de tegenpartij echter aan, dat hier van een verschijning wordt gesproken, dan zal de kerk zich zeker niet geroepen achten, dit nog afzonderlijk te bewijzen. Ze zal er dus aanstonds toe overgaan om te zeggen, dat, daar hier van een verschijning sprake is, dus de hier vermelde woorden door den verschenen Christus zijn gesproken. Maar als iemand nu antwoordt, dat hij dit niet inziet, en dat z.i. die woorden wel kunnen zijn gesproken door den Geest van Christus in de harten der jongeren, wat zal de kerk dan antwoorden? Zou ze geroepen zijn, een uitvoerig Schriftbewijs te voeren om te toonen, dat zulk een methode van exegese ongeoorloofd is? Of zou ze ook het recht hebben zich ertoe te beperken om te zeggen, dat een dergelijk uiteenrukken van Schriftgedeelten de puurste willekeur is, en met het karakter der Schrift, met haar ernst en met haar klaarheid onbestaanbaar is? Ik meen van wel, en oordeel, dat zij, aldus doende, niet zou verzaken, maar juist zou handhaven haar beginsel, dat de Heilige Schrift het eenig en onfeilbaar richtsnoer van ons geloof moet zijn; en dat geheel het spoor bijster zou wezen wie zeide, dat zij aldus onderwerping aan menschelijk inzicht zou hebben geëischt en subjectieve meeningen voor de vastigheid der Schrift in de plaats zou hebben gesteld.

4° Over dit „menschelijk inzicht” nog iets naders. Naar het mij voorkomt, verliest gij te veel uit het oog, dat wanneer de kerk uitspreekt wat zij in de Schrift heeft gevonden, het menselijke *nimmer* kan worden uitgeschakeld. Zij beroept zich op de Schrift, maar altijd kan een ander zeggen — en doorgaans zijn er ook wel anderen die zeggen — dat wat zij daar leest iets anders beteekent, dat haar inzicht onjuist, haar conclusies onrechtmatig zijn; en ook bij de meest duidelijke Schriftuitspraken zijn er, onder invloed van allerlei factoren, steeds geweest en zullen er steeds blijven, die zeggen, daarin niet te kunnen vinden wat de kerk erin leest.

Het kan uw meening niet zijn, dat de kerk zich hierdoor zou moeten laten weerhouden, haar belijdenis uit te spreken en voor wat zij belijdt geloof te vragen. Natuurlijk schuilt hierin een moeilijkheid voor ons denken. Ze komt hieruit voort, dat de Goddelijke waarheid wordt uitgesproken met menschenlippen. Hier ligt altijd een mysterie, door den apostel uitgedrukt in het woord, dat wij dezen schat dragen in aarden vaten. Maar ons geloof aan de klaarheid der Schrift en aan de leiding des Geestes, die aan de kerk ook bij het onderzoeken der Schrift is toegezegd, doet haar vertrouwen, dat zij die Schrift kan verstaan en ook datgene wat zij aldus in die Schrift heeft gevonden, als Goddelijke waarheid mag belijden en geloof daarvoor mag vragen, niet als voor menschelijk inzicht, maar als voor hetgeen God ons in Zijn Woord heeft geopenbaard. En wanneer iemand het niet als zoodanig kan aanvaarden, dan heeft de kerk zeker noch den wensch, noch ook eenig middel om hem daartoe te dwingen; maar een geheel andere vraag is, of hij dan nog als lid der kerk, speciaal als ambtsdrager gehandhaafd kan blijven.

5° Uit dit alles volgt ook, dat ge ten onrechte in dit verband een zoo scherpe tegenstelling maakt tusschen hetgeen „vaststaat voor het onmiddellijke, intuïtieve kennen”, en hetgeen „vaststaat voor het redeneerende, discursieve denken”. Het eerste zou dan aangeduid worden door het woord „klaarblijkelijk”, het andere door den term „onwederlegbaar”. Door het eerste woord te kiezen, zou de synode (mee onder invloed der moderne filosofie!) een veel te groote waarde aan het subjectieve element bij het Schriftonderzoek hebben toegekend. En dit leidt dan straks tot de conclusie, dat de synode feitelijk onderwerping aan menschelijk inzicht zou hebben gevraagd.

Op de vraag, of ge het woord „klaarblijkelijk” hier juist omschrijft, kom ik terug. Maar ook indien dit zoo ware, zou uw conclusie onjuist zijn. Immers de tegenstelling, waarop ge wilt komen, is niet die van meer of minder subjectief, maar van menschelijk inzicht en Goddelijke waarheid. En dan is het duidelijk, dat niet alleen het intuïtieve kennen, maar ook het discursieve denken altijd een menschelijk karakter draagt. Het maken van redeneeringen en gevolgtrekkingen uit de gegevens der Heilige Schrift geschiedt door menschen, en ook daarvan zou naar uw redeneering dus moeten gelden, dat het resultaat slechts een menschelijk inzicht is, waaraan de kerk niemand mag binden.

Er kan dus tusschen beide soorten van kennen, het discursieve en het niet-discursieve (ik laat nu daar, of we dit in heel zijn omvang wel dan niet intuïtie zullen noemen) slechts van een relatief onderscheid sprake zijn.

En dan zijt gij het natuurlijk met mij eens, dat beide hun beteekenis hebben ook bij het Schriftonderzoek; en dat er veel is, dat het discursieve denken ons niet kan leeren, en waarvan we toch zekerheid bezitten en wel zulk eene, die niet meer subjectief en niet minder algemeen geldig is dan de zekerheid, die door het discursieve denken wordt verkregen. Zoo zullen gij en ik ook bij het lezen der Schrift stellig allerlei vinden, waarvan we zeggen, dat het zonder meer duidelijk is, dat de beteekenis ervan vaststaat, zonder dat daar nadere gronden voor zijn aan te geven. Ook bij het trekken van conclusies uit het verband enz. zouden we niet ver komen, indien we alleen algemeen geldig zouden achten, wat met wiskunstige zekerheid is te bewijzen.

6° Eerst thans kom ik aan den term „klaarblijkelijk”. Uit het voorafgaande is reeds duidelijk, dat aan ons meeningsverschil over de beteekenis van dat woord door mij niet hetzelfde gewicht wordt gehecht als door u, alsof hiervan nu eigenlijk zou afhangen, of de uitspraak der synode een Gereformeerd dan wel een Roomsche karakter zou dragen. Wanneer ik er toch met eenige uitvoerigheid bij zal stilstaan, moge dit u een bewijs te meer zijn van mijn hartelijke begeerte om uw bezwaren weg te nemen.

Ik doe dit, ook al heb ik voor hetgeen ik de eerste maal over dit woord schreef, m. i. geen al te besten dank ontvangen. Gij zegt, dat uw bezwaar tegen dezen term door mijn verdediging eerder verergerd dan verminderd is. Nu, dat zou aan mijn argumentatie kunnen liggen. Als gij dit dan maar aantoot. In plaats daarvan laat ge echter volgen: „immers door al dat geredeneer erover treedt steeds sterker aan den dag, hoe licht deze term tot misvatting aanleiding geeft”.

Is dit eigenlijk wel een antwoord, der zaak waardig? En is het wel billijk? Wanneer een synodaal rapport naar uw meening te kort is in haar argumentatie, dan maakt gij daarvan een ernstige grief. Wanneer ik uwe bezwaren tegen een gebruikten term eenigszins uitvoerig zoek te weerleggen, dan antwoordt gij: al dat geredeneer erover toont juist, dat het mis is. Ik vraag me af, wat gij gezegd zoudt hebben van het synodaal rapport, indien dit voor de zintuiglijke waarneembaarheid der vier punten eens een zoo breede bewijsvoering had gegeven als gij thans zegt, dat noodig was geweest.

In ieder geval: uw opmerking snijdt geen hout. Uit „al dat geredeneer” blijkt zeker, dat er misverstand gerezen is. Ik trachtte aan te toonen, dat dit niet lag aan den term „klaarblijkelijk”, maar aan uw verkeerd inzicht. Nu staat het aan u, dit of te erkennen of te weerleggen; maar een opmerking als bovenstaande brengt ons niet verder.

Ik erken, dat ge toch een bewijs tracht bij te brengen voor uw stelling, dat de term licht tot misverstand aanleiding geeft. Ge ontleent die niet aan de zwakheid van mijn verdediging — wat in het verband logisch ware geweest —, maar aan „een studie, die ter verdediging der Asser besluiten geschreven is” en waarin dan het woord „klaarblijkelijk” naar uw meening is opgevat in een anderen zin dan door de synode; immers zou voor dezen schrijver „klaarblijkelijke zin” gelijk zijn aan de „letter”. Hoewel het eigenlijk niet op mijn weg ligt, kan ik toch niet nalaten, u erop te wijzen, dat ge hier aan den schrijver een gansch andere meening toedicht dan de duidelijke (ik zou ook kunnen zeggen: klaarblijkelijke) zin zijner woorden is.

Immers spreekt hij in het door u gegeven citaat van „absolute gebondenheid aan den klaarblijkelijken zin der Schrift”. Meent ge nu, dat hij hiervoor ook zou kunnen zeggen: „in absolute gebondenheid aan de letter der Schrift”? Ge wijst erzelf op, dat hij van de letter iets anders zegt, dat hij door middel van de letter tot het wezen der openbaring wil doordringen.

Indien dit dus „het meest treffende bewijs” is voor uw bewering, dat de term „klaarblijkelijk” licht tot misverstand aanleiding geeft, dan valt het met dien term nogal mee.

Toch erken ik, dat hij door een enkele verkeerd is verstaan, en uiteraard wordt dit ook door mij betreurd. Maar toch kan ik niet inzien, dat dit met eenig recht aan den term kan worden geweten. Ik denk hier aan de misvatting van Dr v. Leeuwen; hierop zal elders wel gewezen worden. Tot mijn verwondering vind ik nu echter een weerklank van dit misverstand ook bij u. Tegen het slot der aangehaalde passage zegt gij, dat de leer der Sabbatisten de „klaarblijkelijkheid” voor zich heeft. Naar deze opvatting van het woord zou iets dus „klaarblijkelijk” kunnen wezen, zonder waar te zijn. Hier vergeet ge nu op eenmaal, dat „klaarblijkelijk” komt van „blijken”, en dat het onderscheid tusschen „blijken” en „schijnen” hierin bestaat, dat de „schijn” ook valsch kan zijn, maar dat hetgeen „blijkt” ook altijd metterdaad zoo is. Een verkeerde opvatting kan dus wel den „schijn” of de „oogenschiijnlijkheid” voor zich hebben, maar nooit de klaarblijkelijkheid. Natuurlijk weet gij dit ook wel, immers ge meent „klaarblijkelijk” min of meer te kunnen omschrijven door „kennelijk, onwedersprekelijk, onwederlegbaar”. Maar daarom te meer moest ge u beter gehoed hebben voor deze verwarring, die — dit stemt ge mij toe — te meer betreurenswaardig is, omdat zij een integreerend deel uitmaakt van een redeneering, die uitloopt op een zoo bezwarend vonnis aangaande de synodale uitspraak.

7° Vraagt ge mij nu, wat het woord „klaarblijkelijk” naar mijne meening dan beteekent, dan herhaal ik, wat ik op de synode reeds zeide: „klaarblijkelijk” is datgene wat *klaar blijkt*, dus duidelijk is. Hierbij heeft het woord doorgaans een nog wat sterkere beteekenis dan „duidelijk”, en zoo spreekt men van de „klaarblijkelijke bedoeling” van een persoon of van een schriftstuk, om aan te duiden, dat er aan die bedoeling niet valt te twifelen en dat zulk een schriftstuk niet voor tweeërlei uitlegging vatbaar is¹⁾. Natuurlijk is met het laatste dan niet gezegd, dat er niet iemand zou kunnen komen, die meent een andere uitlegging te kunnen geven; maar wel wordt beweerd, dat dit niet op redelijke of eenigszins aannemelijke gronden kan geschieden, iets wat natuurlijk weer iets anders is, dan dat zoo iemand zelf daarmede tot een onredelijk persoon of een dwaas zou worden verklaard.

Wat nu betreft de door u gestelde vraag aangaande de wijze, waarop

---

¹⁾ Nu gij u voor het woord zoo interesseert, vind ik het jammer, dat het desbetreffende artikel in het grootte „Woordenboek der Nederlandsche taal” nog niet is verschenen. Niet zoozeer voor u als wel voor sommigen, die onze correspondentie zullen lezen, herinner ik aan de omschrijving gegeven door Kuipers: „klaarblijkelijk..... klaar blijkende, duidelijk”; en Van Dale: „klaarblijkelijk..... duidelijk, onwederlegbaar, ontegenzeggelijk”; ik merkte een vorig maal reeds op, dat men echter niet voor „klaarblijkelijke bedoeling” in de plaats zou kunnen stellen „onwederlegbare bedoeling”.

de kennis wordt verkregen, deze kan ook bij hetgeen men „klaarblijkelijk” noemt, een zeer onderscheidene zijn. Wanneer gij daarom het woord min of meer gelijk wilt stellen met „hetgeen vaststaat voor het onmiddellijke, intuïtieve kennen”, dan zijt ge toch dunkt mij op een verkeerd spoor. Waarschijnlijk komt ge hiertoe, doordat ge het beschouwt als de Nederlandsche vertaling van wat men in de filosofie „evident” pleegt te noemen; doch het is duidelijk, dat we hier niet met een kunstterm der filosofie, maar met de taal van het dagelijksch leven hebben te doen. Dit volgt uit het karakter der uitspraak, en blijkt ook uit het rapport.

Ook is het in zichzelf een ongerijmdheid, dat wie van de „klaarblijkelijke bedoeling” van een *verhaal* spreekt, hiermede te kennen zou willen geven, dat hij die bedoeling zou hebben vastgesteld zonder gronden. Immers moet men om de bedoeling van een verhaal te kennen, toch minstens beginnen met het te lezen, en heeft men dan voorts zijn bedoeling af te leiden uit zijn woorden, uit zijn algemeen karakter, enz. Hierbij merkte ik boven reeds op, dat het vaststellen van de bedoeling van een schriftstuk uiteraard nooit kan geschieden op de wijze van een wiskunstig betoog, en dit eigenaardige komt zeker ook in het woord „klaarblijkelijk” wel uit. Maar dat het woord allerminst bedoelt, het aangeven van gronden, noch ook het discursieve denken, buiten te sluiten, volgt uit het bovenstaande en wordt ook door het spraakgebruik bevestigd.

Ik meen dus wel te mogen vaststellen, dat door u geheel ten onrechte dit woord „klaarblijkelijk” wordt gesteld tegenover het zich baseeren „op goede, Schriftuurlijke gronden”. Wie spreekt van „de klaarblijkelijke bedoeling van het Schriftverhaal” grondt zich natuurlijk op het Schriftverhaal zelf, op zijn woorden, zijn karakter, den onderlingen samenhang zijner deelen, het verband waarin het voorkomt enz. Ook indien gij naar waarheid zoudt meenen, dat het rapport op dit alles niet diep genoeg is ingegaan, dan nog zoudt gij het recht missen, om op grond van het woord „klaarblijkelijk” te zeggen, dat de synode voor dezen objectieven grond iets anders in de plaats heeft gesteld.

8° Overigens komt het mij voor, dat uwe uitspraak aangaande de strekking van het woord „klaarblijkelijk” door uzelf niet wordt gehandhaafd. Gij zegt toch, dat ook voor u de bedoeling van tal van Schriftgedeelten „klaarblijkelijk” is, al voegt ge daaraan toe, dat die klaarblijkelijkheid ophoudt, zoodra daartegen „met redenen omkleede argumenten” zijn bijgebracht. Ge noemt geen voorbeelden, maar zult ook thans nog wel handhaven het voorbeeld, door u op de synode genoemd van wat voor u in de Schrift klaarblijkelijk is, nl. de Godheid van Christus. Maar wil dit nu zeggen, dat de overtuiging aangaande de Godheid van Christus voor u vrucht was van intuïtie, en een zaak van menselijk inzicht, niet berustend op Schriftuurlijke gronden? Immers neen! Gij gebruikt hier den term „klaarblijkelijk” eenvoudig in dezelfde beteekenis, die het volgens de boven door mij gegeven omschrijving bezit. Als ge dien zwarten bril maar niet op hebt, dan begrijpt ge het woord eigenlijk even goed als ik en ieder ander.

Wat gij nog verder over dit „klaarblijkelijk” zegt, is met het bovenstaande in hoofdzaak reeds beantwoord. Intusschen moet ik even ingaan op uw klacht,

dat ik aangaande uwe opvatting een „zonderling vermoeden” zou hebben geuit, nl. dit, dat gij misschien zoudet bedoelen, „het recht der synode te betwisten, waarmede zij aan de leden en ambtsdragers der kerk instemming vraagt met een door haar vastgestelde Belijdenis-uitspraak, die op Schriftuurlijke gronden rust”.

Op mijn desbetreffende vraag, welke zinsnede uit mijn schrijven ge hier bedoelt, hebt ge mij verwezen naar deze woorden: „Natuurlijk staat het anders, indien uw meening zou zijn, dat de synode aangaande de bedoeling van het Schriftverhaal geen stellige uitspraak had *mogen* doen”. Hier staat echter niet, dat gij *in het algemeen* het recht der synode zoudt betwisten, „waarmede zij..... instemming vraagt met een door haar vastgestelde Belijdenis-uitspraak, die op Schriftuurlijke gronden rust”. Ik opperde alleen het vermoeden (en gaf daar ook mijn grond voor aan), dat wellicht naar uw meening *dit punt* van dien aard was, dat de synode daarover geen uitspraak had mogen doen.

Wanneer ik nu echter uit uw klacht mag afleiden, dat ook dit uw bedoeling *niet* is geweest, zou dit mij uiteraard verblijden. Immers zou dit beteekenen, dat de lichtste opvatting van uw bezwaar op dit punt de juiste is, en aldus de weg worden gebaad voor de conclusie, waartoe ik zoo gaarne wilde komen, dat er tusschen hetgeen gij hier als gedragslijn aangeeft en hetgeen de synode heeft gedaan geen wezenlijk verschil bestaat. Maar: waarom dan zoo bezwaard?

Ge zult dus ook wel begrepen hebben, dat de „klaarblijkelijkheid” *voor mij* niet ophoudt, zoodra daartegen „met redenen omkleede argumenten” zijn ingebracht. De Godheid van Christus is m.i. de klaarblijkelijke leer der Schrift, ook al zijn er geweest, die dit hebben bestreden. Voor mij beslist niet, of iets aangevochten is, maar of het aangevochten is op gronden, waaraan we, met de Schrift in de hand, eenige waarde kunnen toekennen. Is dit niet het geval, dan blijft de zaak er dezelfde om, ook al is de voorstander van die ongegronde exegetische geen dwaas of ongeloofige; ja — al zou hij een kerkvader zijn!

Aangaande die kerkvaders noemt ge nu wel een paar boektitels, maar dit is toch niet voldoende om een argument te vormen. Daartoe zou noodig zijn, namen van kerkvaders zelf te noemen, en van dezen aan te toonen:

1° Dat zij van het Paradijsverhaal niet alleen een symbolische opvatting hebben gegeven, maar dat ze deze hebben voorgestaan *met uitsluiting van de letterlijke*.

2° Dat indien dit juist zou blijken, de kerkvader die dit deed, iemand was, die om zijn verdere leeringen nog al aanspraak op ons vertrouwen zou kunnen maken, en inzonderheid ten opzichte van de Schriftverklaring overigens zich door gezonde beginselen liet leiden.

3° Dat hij voor de oneigenlijke opvatting argumenten bijbracht van zulk een beteekenis, dat zij de — volgens u zoo zwakke — argumentatie van het synodaal rapport van haar kracht berooven zouden.

Indien aan het sub 1° en sub 2° genoemde zou zijn voldaan (ik denk niet dat dit licht geschieden zal!), zou ik zulk een onderzoeker danken voor zijn historische onderrichting. Maar eerst als ook het sub 3° genoemde

zou zijn gebleken, zouden we een argument hebben, voor ons geding van wezenlijke beteekenis.

2. Met het boven gezegde komt ook de kwestie van de *gronden* in een ander licht te staan. De gronden voor den *zakelijken inhoud* van de synodale uitspraak zijn Gen. 2 en 3; en waar de rechtmatigheid van het beroep op deze hoofdstukken betwist werd, ging het er slechts om, dit beroep te handhaven.

Strikt genomen had het rapport zich dus kunnen bepalen tot een toetsen van de tegengronden. Te meer, omdat het hier eene leer gold, waarvan ook onze belijdenisschriften (zooals werd aangetoond) duidelijk uitgaan, die in onze Gereformeerde kerken steeds is gepredikt en onder Gereformeerde theologen — met zeer minimale uitzondering — steeds heeft gegolden. Bovenal echter omdat in een onderdeel der heilige geschiedbeschrijving zooals wij hier hebben, het uiteraard niet geoorloofd is, aan den letterlijken zin der woorden te twifelen, zonder dat daarvoor deugdelijke argumenten worden bijgebracht. Dit werd uitdrukkelijk uitgesproken, en daarmede feitelijk geconstateerd, dat de later volgende toetsing van Dr Geelkerken's argumenten een wezenlijk en belangrijk deel der argumentatie vormde.

En dan het positieve argument. Bij elke argumentatie zoekt men naar een gemeenschappelijk uitgangspunt. Het rapport nam dit in de stelling, dat Genesis 2 en 3 ons verhalen van een Paradijs als een hof in den eigenlijken zin des woords. Had Dr Geelkerken dit betwijfeld, ik onderstel, dat het rapport verder terug ware gegaan; maar thans werd dit niet noodig geacht. Was dit niet een geheel natuurlijk iets? Of moest het rapport hetgeen *niet betwist* werd, nog eerst *bewezen* hebben? Men had het kunnen doen, en hierbij zou dan zeker de historiciteit van het boek Genesis een belangrijk argument hebben gevormd. Ook die historiciteit wordt echter veelvuldig aangevochten en zou zeker ook weer moeten zijn gehandhaafd op Schriftuurlijke gronden, waarschijnlijk ook wel met weerlegging van het legio van argumenten, die daar van allerlei zijde tegen worden ingebracht. En zoo voorts! zal ik nu maar zeggen. Maar dit kan toch niet uw meening zijn. Ge hebt het over de gedragslijn, die tegenover Dr Geelkerken moest zijn gevolgd, over het gebrek aan billijkheid, *jegens hem* betracht. En Dr Geelkerken ging er met ons van uit, dat Genesis 2 en 3 ons verhaalt van een hof in den eigenlijken zin des woords. Tegenover hem was dus heel die omslag overbodig. En wanneer nu het rapport begint met dit gemeenschappelijk uitgangspunt te constateeren, is het dan met de waarheid in overeenstemming, wanneer gij zegt, dat dit een „apodictisch beweren” is?

En nu het verdere betoog. Het rapport vestigt de aandacht op Gen. 2 : 9, en zegt, hoe de Schrift hier naast de andere boomen noemt „den boom des levens in het midden van den hof, en den boom der kennis des goeds en des kwaads”; en wijst verder nog naar vers 16 en 17, waar wordt gezegd, dat de mensch mocht eten van allen boom dezes hofs, maar niet van den boom der kennis des goeds en des kwaads. Om dan te concludeeren, dat krachtens dit verband al die boomen, trots alle verschil, toch zijn op te vatten in soortgelijken zin; m. a. w. dat indien die andere boomen niet in symbolischen of dergelijken zin, maar eigenlijk zijn bedoeld, dit dan toch ook met deze twee het geval moet zijn.

Waarde broeder! zie mij nu eens recht in de oogen en zeg dan: is dit een *aantoonen uit het verband*, ja of neen? Ik vraag nu nog niet, of ge de wettigheid der conclusie aanvaardt; maar ik vraag u, en ik leg hier grooten nadruk op, of het recht gesproken is, wanneer gij te verstaan geeft, hier van een aantoonen uit het verband niets te kunnen vinden, en zegt, dat wat hier geschiedt aanmerkelijk meer heeft van „poneeren” en „apodictisch beweren” dan van „argumenteeren” op Schriftuurlijke gronden?

En thans de bondigheid! Ik heb geschreven, dat het niet-bondig zijn der argumenten tot dusver nog door niemand is aangetoond, ook door u niet. En gij beantwoordt dit met de aan mij gerichte vraag: „zeg nu zelf, schuift men zoo niet wat al te gemakkelijk de bewijslast van zich af?”

Immers neen! Wanneer het rapport argumenteert, laat ik zeggen: poogt te argumenteeren of: doet alsof het argumenteert — dit zult ge me toch wel toestemmen — en gij zegt, dat de argumentatie onvoldoende is, op wien rust dan de bewijslast? Ik dacht toch: op u als criticus. Of moet het rapport, laat ik zeggen: moet ik als zijn verdediger, nu eerst weer aantoonen, dat de argumentatie bondig is? Maar dan zoudt gij, naar denzelfden regel, daarna weer het recht hebben om te zeggen, dat ook dat tweede betoog niets is; en ik zou dit weer met een nieuw betoog moeten adstrueeren. En *gij* zoudt nooit aan de beurt komen, behalve dan om telkens uw „onvoldoende!” uit te spreken en mijn vraag naar gronden voor dat vonnis te beantwoorden met de bewering, dat ik met zulk vragen den bewijslast van mij afschuif!

Natuurlijk klaag ik hier niet vanwege den overlast, die mij aldus zou worden aangedaan — ik weet wel, dat ge het met mij zoo kwaad niet voor hebt. Maar hierover klaag ik, dat ernstige zaken op zulk een wijze worden behandeld. Van tweeën één: of de argumentatie is klemmend, of ze is het niet. Indien ja, dan vervalt uw critiek. Indien neen, dan moet dit ook zijn aan te toonen, dan moet er een reden zijn op te geven, waarom een dergelijke redeneering uit het verband, die we bij alle verklaring van de heilige en van de profane geschriften plegen toe te passen, hier niet zou gelden.

Op grond van dit alles kan ik dus uw uiteenzetting van wat de synode nog meer had moeten doen, niet anders beschouwen dan als een onbillijke en ongegronde critiek. Ik moet u dan ook opmerken, dat uw gedachte, alsof ik zelf hier het groote gebrek wel zou gevoelen, in strijd is met het feit, dat ik reeds de vorige maal het bestaan van zulk een groot gebrek heb betwist, wat ik tenvolle heb gemeend. Dat ik het „van u begrijpen kan”, wanneer ge de argumentatie al te kort vindt, is dan ook door mij *niet* gezegd. Evenmin is er sprake geweest van een „verontschuldigen” der synode mijnerzijds. Ook is mijn aanbod om met Dr Geelkerken de zaak uitvoerig te bespreken, door mij gedaan *als deputaat der synode*; gelijk trouwens dit aanbod van zelf reeds in onze zending naar Dr Geelkerken lag opgesloten. Dr Geelkerken heeft — ik zeide het reeds — dit niet gewenscht; zoo zijn wij heengegaan, met betuiging van onze bereidheid om op het eerste bericht terug te komen. Maar als gij dan trots dit alles onverminderd voortgaat, de synode in gebreke te stellen, dan is het dunkt me

toch wel te verstaan, dat ik in mijn inleiding zeide, mij tot dit tweede schrijven te hebben gezet niet met denzelfden blijden moed als waarmede ik het eerste was begonnen.

Wanneer gij nu verder meent, dat het geen verschil maakt, of ik zeg, dat iemand op een bepaald punt met het gezag der Heilige Schrift in strijd komt, of dat ik hem „aan de kaak stel” als „Schriftaanrander” en hem beschuldig van „verraderlijke uitlegging”, dan moet ik toch met u van meening verschillen. Misschien begrijpt ge dit het best, als ik het duidelijk maak met een voorbeeld aan onze correspondentie ontleend. Gij hebt gezegd, dat de synode een woord gebruikte, waardoor men onderwerping vraagt aan menscheijk inzicht. Zoudt gij het nu in mij prijzen, als ik dat ter synode en in het publiek aldus weergaf, dat Ds Brussaard de synode „aan de kaak stelt” als „aanrandster van Christus’ koningschap over de kerk” en haar beschuldigt van „verholen omverwerping van Zijn gezag?” Ik denk, dat ge toch wel even zoudt protesteeren. Ik althans heb er niet aan gedacht, zóó over u te spreken; waartoe zou ik het ook doen, als het mij om niets anders gaat dan om waarheid en klaarheid te bevorderen? En waarom zoudt gij tegenover de synode niet evenzoo handelen?

Natuurlijk vervalt dan het gevoelsargument: „verholen Schriftaanrander? dat kan die man niet zijn!” om plaats te maken voor de zakelijke overlegging: „in strijd met de Schrift? laat ons de Schrift opslaan, om te zien of het waar is!” Om dan verder de zaak uit te maken niet op grond van een zich aan een mensch hechtend gevoel, maar op grond van zakelijke, op de Schrift steunende, argumenten.

Op mijn vraag, of ge met uw woord „hoogstens” bedoelt, in het midden te laten, of Dr Geelkerken c.s. misschien gelijk hadden, antwoordt gij met een wedervraag. Ik wil uw voorbeeld niet volgen, maar uw vraag duidelijk beantwoorden. Ze luidt, of ik dan, eer hun gravamina ter synode behandeld zijn, al overtuigd ben, dat zij ongelijk hebben? Ik antwoord, dat ik van harte heb aanvaard de door onze kerken genomen leerbeslissing, en dus overtuigd ben, dat deze juist, en wat daartegen strijdt, onjuist is. Dit verandert ook niet zoo maar, wanneer er een gravamen tegen wordt ingediend. Wanneer de kerk zulk een gravamen in onderzoek neemt, wil dit toch niet zeggen, dat ze nu het deel harer belijdenis, waartegen zulk een gravamen zich richt, terzijde stelt, en zich van haar tot dusver beleden overtuiging ontdoet — hoe zou dit mogelijk zijn? En als gij vraagt, wat voor ernst er dan nog steekt achter het in behandeling nemen van bezwaarschriften, is mijn antwoord, dat de kerk, al heeft zij haar overtuiging, daarom toch wel met ernst kan luisteren naar den broeder, of hij iets zou kunnen aanvoeren, waardoor haar overtuiging wijziging zou moeten ondergaan. En indien dit niet het geval is, dan zal ze toch natuurlijk met ernst overleggen, op welke wijze ze hem het best kan antwoorden om hem van de onrechtmatigheid zijner bezwaren te overtuigen.

Wanneer gij dan voorts opmerkt, dat het ons bij dit alles toch om objectieve gronden moet zijn te doen, dan zijn we hierin weer eens geestes. Nu zegt gij, dat daarom noch gij noch Dr Geelkerken ertoe zult overgaan, de personen der aartsvaders te vervagen tot mythische gestalten; immers, zegt ge, liggen de sterkste gronden hier voor het grijpen. Ik heb niemand

van het tegendeel beschuldigd. Maar hiermede is geen antwoord gegeven op de vraag, waar het op aankomt, of deze gronden wezenlijk sterker zijn dan die zijn aan te voeren voor de bekende punten van het Paradijsverhaal. Wanneer gij nu in plaats daarvan opmerkt, dat de kracht der hiervoor door de synode aangevoerde argumenten door „vele leden en ambtsdragers” wordt betwijfeld, dan moet ik u vragen, of *dit* nu objectieve gronden zijn, en of ge hier niet een beroep doet op menschelijk inzicht, in plaats van op de Heilige Schrift?

3. Hoe ge tegen de uitdrukking „disputabel stellen” bezwaar kunt hebben, kan ik niet recht begrijpen. Dr Geelkerken achtte toch, dat deze dingen onzeker waren, dat men daar verschillend over denken, er voor en tegen redeneeren kon: is dit niet disputabel stellen?

Eene aparte vraag is, welke gronden hij hiervoor had. Gij zegt, dat zijne houding voortkwam uit moeilijkheden, die voor hem aan „de traditioneele beschouwing” verbonden waren, waardoor deze hem onbevredigend voorkwam. Natuurlijk kan ik verstaan, wanneer iemand dan vraagt: kan er ook een andere verklaring zijn? Maar dan heeft men toch op zijn hoede te zijn, om zich bij zulk vragen niet van het rechte spoor te laten brengen, en de oplossing niet te zoeken in een richting, waar men van het Schriftgedeelte iets anders zou maken dan het naar zijn duidelijke of klaarlijkelijke bedoeling zijn wil. Dat is het groote punt, waarop de synode alles heeft gezet, en waaraan we ons hebben te houden, zullen we de vastigheid der Schrift niet verliezen. Het is ook u bekend, hoe allerlei symboliseerende „verklaringen” van verschillende Schriftgedeelten wel zijn gegeven, om aan de „moeilijkheden”, die de letterlijke opvatting bood, te ontkomen; maar dit gaat toch niet, tenzij men in de Schrift zelf eenigen grond kan vinden om aan te nemen, dat dit inderdaad in de *bedoeling* der Schrift ligt. Waren de moeilijkheden de maatstaf voor een letterlijke of symbolische opvatting, hoeveel Schriftverhalen zouden er dan niet zijn, waarvan menigeen zou oordeelen, dat ze beter symbolisch dan letterlijk konden worden opgevat?

Overigens heeft Dr Geelkerken van den aard dier moeilijkheden zelfs op navraag weinig geopenbaard, althans niet met eenigen nadruk. Hij heeft trouwens gezegd, dat vóór zijn kerkelijke behandeling deze hoofdstukken door hem weinig opzettelijk onderzocht waren; blijkbaar had hij dus geen moeilijkheden, die hem zwaar op de ziel wogen. Gij noemt er thans eene, waarvan gij zegt, dat dit nu het eigenlijke punt is geweest, nl. de uitspraak van het „en ete en leve in eeuwigheid” in Gen. 3 : 22. Ik kan aan deze uwe meening niet veel waarde hechten. Immers, stond het zoo, dan mocht van Dr Geelkerken verwacht worden, dat hij met duidelijke aanwijzing van zulk een punt zou hebben gevraagd om eene broederlijke samenspreking, ten einde zoo mogelijk licht over deze en dergelijke moeilijkheden te verkrijgen. Ik zal niet beweren, dat ik hem van zijn moeilijkheden had kunnen afhelfen; maar het ware toch het beproeven waard geweest, ik althans ben van oordeel, dat wat gij in Gen. 3 : 22 leest (nl. dat die boom door zijn natuurlijke vrucht eeuwig leven kon schenken, zelfs aan gevallen zondaars) op die plaats niet staat; en ik heb voor deze meening m.i. goede gronden, die ik trouwens vroeger reeds door den druk kenbaar heb gemaakt.

Een enkel woord nog over uw waarschuwing tegen het gevaar voor ver-materialiseering, en uw verwijzing naar „vele orthodoxen in en buiten onze kerk”, volgens wie de synode het geestelijke „verzakelijkt” zou hebben.

Gij veronderstelt dan, dat ik dergelijke aantijgingen „als onware overdrijving” verontwaardigd van mij zal werpen. Laat ik u mogen zeggen, dat ik ze wel als onwaar beschouw, maar niet als overdrijving. Want om te overdrijven moet men eerst iets hebben, aan overdrijving moet altijd een zekere waarheid ten grondslag liggen. En die kan ik hier niet erkennen. De synode heeft niets op den voorgrond gesteld, maar heeft alleen datgene gehandhaafd, wat in geding was gekomen. En nu is het alleen maar de vraag, of dit wel of niet *terecht* is geschied. Indien neen, dan toone men dit aan. Indien ja, dan is het ongerijmd om hier van materialistische gevaren, van veruitwendiging of verzakelijking te spreken. Wij mogen niet wijzer noch „geestelijker” willen zijn dan God in Zijn Woord; zich daaraan te houden, leidt niet tot „verzakelijking”, is juist de eenige weg om voor dit gevaar, en nog vele andere, bewaard te blijven.

Maar nu vindt ge, dat ik overdrijf door mijn waarschuwing voor de leer der evolutie; ge vindt dit zelfs „heel wonderlijk”.

Nu moet ik allereerst opmerken, dat door mij niet gezegd noch bedoeld is, dat een louter-symbolische opvatting van de slang en de boomen *logisch-noodzakelijk* tot erkenning van de evolutie zou moeten leiden; dit laat ik gaarne in het midden. Wanneer gij dan ook zoudet meenen, dat dit in het woord „binnenhalen” zou opgesloten liggen, dan wil ik dit woord wel vervangen door de misschien duidelijker uitdrukking, die ik ter synode gebruikte, dat men aldus voor die leer „het hek openzet”, dat men geen afweermiddel ertegen overhoudt.

In dezen geest heb ik ook nu betoogd, dat men, de vier punten loslatende, zeer gemakkelijk kan komen tot een voorstelling, waarbij de val wordt gemaakt tot een noodzakelijke schrede op den weg der menschenlijke ontwikkeling. Nu stelt gij de vraag, of men dan ook niet evengoed bij het aanvaarden van de vier punten kan redeneeren: „De vrije keuze, de ervaringskennis van goed en kwaad is een *val*, maar tevens een noodzakelijke *schrede* op den weg der menschenlijke ontwikkeling”? Ik antwoord: inderdaad, maar dat komt alleen, omdat gij in uw omschrijving van den val de betwiste punten weer hebt uitgeschakeld. Bij zulk een vage omschrijving der eerste zonde als een „ervaringskennis van goed en kwaad” kan men inderdaad tot alles komen. Zoodra ge echter met de Schrift die zonde omschrijft — en daarbij geen onzekerheid laat aangaande de bedoeling uwer woorden — als het eten van den *boom* der kennis van goed en kwaad, de overtreding van het bepaalde gebod, dat God den mensch *dienaangaande* had gegeven, keert de evolutionist, met een medelijdenden glimlach om uw achterlijkheid, u den rug toe.

Wanneer ge dan ook mijn waarschuwing in dezen nóg wonderlijk mocht vinden, dan zou ik u dezen praktischen raad willen geven. Ge moet er eens op letten: onder degenen, die vasthouden aan die boomen en die slang, zult gij nergens iemand vinden, die de evolutie-leer aanhangt. En onder degenen, die *in onzen tijd* deze punten prijsgeven, zult gij (als we nu eens afzien van Dr Geelkerken en zijn kring) met een lantaarn moeten zoeken naar iemand, die tegen de evolutie-leer met beslistheid positie kiest.

Na al het voorafgaande zult gij verstaan, dat ik mij in geen deele kan vereenigen met uwe „samenvatting”, die aldus luidt:

„Mijn samenvatting is dus, dat indien de synode heel die „klaarblijkelijkheid” had achterwege gehouden, en rustig, positief, niet enkel de eene stoffelijke kant der vier bijzonderheden, maar ook de mysterieuze geestelijke zijde ervan, op deugdelijke, Schriftuurlijke gronden had ontwikkeld, Schrift met Schrift vergelijkend, er van geen breuke sprake zou zijn geweest en alle droevig, verdeelend misverstand zou zijn voorkomen.”

Ik meen te hebben aangetoond, dat deze conclusie op alle wezenlijke punten berust op een miskennen van de werkelijkheid. Het is in het kerkelijk zoowel als in het persoonlijk leven een kenmerk van trouw aan onze roeping, dat we op elk gegeven oogenblik datgene doen, wat ons op de hand is gezet, en niet iets anders daarvoor in de plaats stellen. Zoo waren onze kerken hier geroepen niet tot het geven van een uiteenzetting over heel het Paradijsverhaal (zooals er onder ons meermalen zijn gegeven en ook in het vervolg nog wel gegeven zullen worden), maar tot het geven van een antwoord op de zeer bepaalde vraag, of het niet-aanvaarden van wezenlijke deelen van het Paradijsverhaal naar hun letterlijke beteekenis wel dan niet in strijd komt met het gezag van Gods Woord. Hierop hebben onze in synode vergaderde kerken een antwoord gegeven op grond der Schrift; de argumenten, die in het rapport zijn bijgebracht om aan te toonen, dat de Schrift inderdaad zóó en niet anders wil zijn verstaan, zijn ook in tweede instantie door u niet wezenlijk aangevochten; veel minder is door u of iemand anders haar ongeldigheid aangetoond, laat staan van bewezen, dat de Schrift hier *anders* moet worden gelezen dan onze kerken hebben gedaan. Zoo mist dan de scheuring zelfs elken schijn van Schriftuurlijken grond. En moge ook uw hart als het mijne bekommerd zijn om der wille van de broederen en van des Heeren naam en van Zijn kerk — er is geen grond om bezwaard te zijn, dat onze kerken wellicht deze droeve scheuring zouden hebben veroorzaakt door na te laten wat haar plicht was geweest.

III.

Tenslotte spreekt gij uit, met blijdschap kennis te hebben genomen „van enkele principieele verklaringen, die toch in dit geding het voornaamste zijn en blijven moeten”. Ge noemt dan een drietal punten; en spreekt den wensch uit, dienaangaande een schriftelijke verklaring (of nadere toelichting) van de synode te mogen ontvangen.

Op deze punten heb ik in bijzonderen zin de aandacht der synode gevestigd, opdat naar uw wensch deze zelf daarop rechtstreeks zou antwoorden; dit antwoord laat ik aanstonds volgen.

Ik laat echter voorafgaan een paar opmerkingen die mij noodig schijnen ter voorkoming van misverstand aangaande mijn eigen houding ten opzichte van de door u geformuleerde punten.

1° Wanneer gij in uw eerste punt spreekt van een door mij ter synode

gedane uitspraak betreffende een recht om tegen de uitspraak der synode bezwaren in te dienen niet slechts op Schriftuurlijke gronden, maar evenzeer op gronden buiten de Schrift om, dan hebt ge de paar woorden, die ik in een tusschenzin dienaangaande sprak, toch niet goed verstaan. Gij spreekt hier van bezwaren in den zin van gravamina; en zoover er een *recht* om gravamina in te dienen (ik heb daarvan niet gesproken) bestaat, berust dit toch op het feit, dat de belijdenis altijd appellabel is aan Gods Woord. De Schrift is de eenige grondslag der belijdenis en is dus ook haar eenige toetssteen. Het is toch immers ook uw bedoeling niet, om *naast* de Schrift een anderen grond te stellen voor ons geloof. Dientengevolge zal de kerk ook wel geen gravamen als wettig kunnen erkennen, dat zich niet op de Schrift baseert. Maar hiermede is natuurlijk niet ontkend, dat allerlei wetenschap (de studie der talen enz.) kan dienen om de Schrift beter te verstaan; en dat men dus bij het beroep op de Schrift hieraan gronden voor de verklaring der Schrift kan ontleenen. Terwijl dan voorts nog een geheel andere zaak is, dat iemand ten opzichte van een stuk der belijdenis moeilijkheden kan hebben tengevolge van gegevens, die hij meent, bij de studie van de geschiedenis, de natuur enz. te hebben gevonden; en dan is het de taak zoowel van den zielszorger als van den theoloog, zoover dat mogelijk is, die moeilijkheden op te lossen en te toonen, dat de tegen de belijdenis opkomende bezwaren ongegrond zijn.

2° Wat uw 3e punt betreft, merk ik op, dat ik in mijn eerste schrijven uitdrukkelijk heb uitgesproken, op uw uiteenzetting van het Schriftgezag niet te zijn ingegaan, omdat dit m. i. niet behoorde tot de aan mij verstrekte opdracht. Uit mijn zwijgen dienaangaande mag dus geenerlei conclusie worden getrokken, noch van instemming, noch van afkeuring mijnerzijds.

Thans laat ik, in opdracht der synode, volgen haar officieele antwoord aangaande de door u genoemde drie punten:

„Aangaande de drie punten, voorkomende in het slot van Ds Brussaards tweede schrijven besluit de synode, zonder verder in te gaan op al hetgeen hier door hem wordt gezegd, en dit dus voor zijn rekening latende, aan Ds Brussaard te antwoorden als volgt:

1. Wat uw eerste punt betreft, staat de synode natuurlijk op het standpunt, dat elke kerkelijke uitspraak appellabel is aan de Heilige Schrift; en er geenerlei grond is voor de aanvankelijk door u uitgesproken meening, als zou de uitdrukking „zonder eenig voorbehoud” hieraan ook maar iets te kort doen. Op dit appellabel-zijn aan de Schrift berust ook het onder ons erkende recht van leden en ambtsdraggers der kerk om op grond der Schrift gravamina tegen kerkelijke belijdenis-uitspraken in te brengen. Hierbij is echter wel in het oog te houden, dat dit „gravamen-recht” zijn natuurlijke grenzen heeft, en niet inhoudt, dat men zich aan het geven van een duidelijk antwoord op de vraag, of men een kerkelijke leerbeslissing wel dan niet aanvaardt, ten allen tijde met een beroep op dit recht zou kunnen onttrekken.

2. Aangaande uw tweede punt meent zij hetzelfde te kunnen antwoorden, met toevoeging, dat zij het door u aan het woord „klaarblijkelijk” vastgeknoopte oordeel, als zou zij daarmee onderwerping aan menselijk inzicht hebben geëischt, als ongegrond en onwaar van zich wijst.

3. Wat het laatste punt betreft, waarbij het niet zoozeer gaat om een bepaalde uitdrukking door de synode gebruikt nader toe te lichten, als wel om te verklaren, dat uwe uiteenzetting van het Schriftgezag, gelijk gij dit later nog nader in verband hebt gebracht met de handhaving daarvan door de belijdenis der kerk, bij de synode geen enkel bezwaar zou ontmoet hebben en dus te dien opzichte tusschen ons eenstemmigheid van gevoelen zou heerschen, meent de synode ten einde alle misverstand te voorkomen u te moeten antwoorden, dat wel in deze uiteenzetting zeer veel door u gezegd is, waarmede de synode van harte instemt (zooals met name dat ons geloof aan het gezag der Heilige Schrift niet zoozeer rust op het getuigenis der kerk als op het getuigenis des Heiligen Geestes in onze harten en het daarom in eigenlijken zin God is die door den Heiligen Geest dit gezag handhaaft, omdat daarmee niet anders gezegd wordt dan wat door onze kerk in haar Confessie wordt beleden en door Calvijn en onze uitnemendste theologen is geleerd, waarbij echter tevens door u erkend wordt, dat daarnaast ook aan de kerk van Godswege de roeping toekomt om dit Goddelijk gezag der Heilige Schrift niet alleen te belijden, maar ook wat haar eigen kring betreft, te handhaven); maar dat hieruit nog niet volgt, dat de synode elke uitdrukking door u gebruikt voor haar rekening neemt, of de gevolgtrekkingen door u gemaakt bepaaldelijk in verband met het geding, dat thans aanhangig is over de historische autoriteit der Schrift, als juist erkent. Het vraagstuk echter, in welke verhouding dit getuigenis des Heiligen Geestes in de harten der geloovigen en de roeping der kerk om dit gezag in haar kring te handhaven tot elkander staan, is van te breeden omvang dan dat de synode haar oordeel daarover in een korte conclusie zou kunnen samenvatten, weshalve de synode meent met dit antwoord te moeten volstaan.”

En nu, aan het slot van uw schrijven laat gij klanken hooren, die ook in mijn oor liefelijk klinken: gij spreekt van verzoening en hereeniging. Ach! hoe gaarne zou ik met u gelooven, dat we hiertoe konden komen in een weg als gij aangeeft. Maar — dit hebt ge wel van mij verstaan — ik meen, dat gij, aldus sprekend, de kloof niet naar waarheid hebt gepeild.

Wat scheiding heeft gemaakt, is niet een verschillende gedachte over het woord „klaarblijkelijk” of soortgelijke kwesties, maar een verschillende gedachte over *het Paradijsverhaal*. Het ging over de vraag, of tegenover dit verhaal door een dienaar des Woords onzer kerken een houding mocht worden aangenomen als Dr Geelkerken aannam, die op de vraag, wat hij aangaande wezenlijke bestanddeelen van dat verhaal leerde en geloofde,

geen antwoord kon of wilde geven, en deze houding niet wenschte beschouwd te zien als een zwakheid, waarvoor hij geduld kwam vragen, maar haar veeleer in zijn publicaties aan vriend en vijand bekendmaakte als de uiting van een beginsel, waarmede hij wilde staan of vallen.

De Gereformeerde Kerken, in synode vergaderd, hebben geoordeeld, dat zij zulk een standpunt tegenover een deel der Heilige Schrift, dat van zoo fundamenteele beteekenis is voor geloofsstukken, die de kern en het wezen onzer Gereformeerde belijdenis uitmaken, niet kon toelaten, zonder tekort te doen aan de waarheid Gods en zonder ontrouw te worden aan den Koning der kerk.

En nu geloof ik met u, dat er in dezen misverstanden zijn; maar dan in ietwat anderen zin.

Ik neem aan, dat tengevolge van allerlei misverstanden sommigen zich ten heele of ten halve aan de zijde van Dr Geelkerken scharen, die zoodra ze doorzagen, waarom het eigenlijk gaat, niet zouden aarzelen, zich van hem af te wenden en zich te stellen aan de zijde onzer kerken. Hier-tegenover is het de dure roeping van alle voorgangers en leidslieden, alles te doen wat in hun vermogen is, om dergelijke misverstanden uit den weg te ruimen. En omdat ik meen, dat ook in uwe uiteenzetting van bezwaren zulke misverstanden niet ontbreken, heb ik me beijverd, ze op te klaren. Ik ben me bewust het te hebben gedaan in broederlijke gezindheid. Dit bracht echter ook met zich, dat ik niet mocht nalaten, tenvolle uit te spreken wat mij in dezen waarheid scheen. Deed dit u soms wellicht pijn, schrijf het niet aan hardheid toe, maar veeleer aan de bewogenheid mijner ziel om der wille van u en van velen, die door allerlei onjuiste voorstelling en redeneering zelf weerhouden worden en ook anderen weerhouden, den stand van zaken recht te zien, en in deze ernstige crisis van ons kerkelijk leven, die houding aan te nemen, die zij, naar mijn overtuiging, aan onze Gereformeerde Kerken, en aan den Koning der kerk, zijn verschuldigd.

Ik zeg: naar mijn overtuiging. Want, dit hebt ge wel van mij begrepen, dat ik geen oogenblik eraan gedacht heb, u die te willen opleggen. Dat kunnen wij menschen nooit. Ook ben ik niet uw rechter, die boven u, maar enkel uw broeder, die naast u staat. Wel kan ons ook als broeders soms het ongeluk treffen, dat wij aangaande elkander in eene bepaalde verhouding rechterlijke uitspraak hebben te doen, doch ook daarvan was hier geen sprake. Mij viel het voorrecht tebeurt, namens de synode tot u te spreken het woord, dat uw bezwaren zocht weg te nemen, en u den weg wilde wijzen, waar deze naar onze overtuiging door u niet geheel klaar werd gezien.

Moge dit woord zóó zijn geweest, en moge ook de uitwerking bij u een zoodanige zijn, dat op beide kan rusten de goedkeuring van onzen Koning, omdat Hij weet, dat wij, trots alle gebrek, werden geleid door dat beginsel, dat leert, eigen wijsheid en eigen wil terzijde te stellen, en te vragen: „Spreek, Heere, want Uw knecht hoort”.

Met broedergroet en heilbede

In Christus de Uwe,

J. RIDDERBOS.

REGISTER.

A.

Acta: openbaarmaking van de — van het comité-generaal, art. 389, 466; vaststelling van de — der laatste zitting, art. 465, 466.

Advies, commissie van: rapport van de —, art. 274, 283, 302, 436, bijl. XXXVII en XXXVIII; geen nieuwe —, art. 399. Zie verder: Deputaten tot bijstand.

Agendum: kon niet vooraf toegezonden worden, art. 267; zie verder art. 269.

Ambtsdragers: die zich niet conformeren aan de dogmatisch-exegetische beslissingen, art. 320, 360, bijl. XXXVIII blz. 22.

Amsterdam-Zuid: conflict in —, art. 283, 302, bijl. XXXVII, XXXVIII; afzetting van kerkeraadsleden in — door de synode wettig, bijl. XLII, XLV. Zie nog: Petersen, ds F. G.

Assessor: de 1e — weer tegenwoordig, art. 413; slotwoord van den 2en —, art. 468.

Attestaties: van wie zich niet vereenigen met de dogmatisch-exegetische beslissingen, bijl. XXXVIII blz. 22.

B.

Batavia, classis: ingekomen stukken van de —, art. 256, bijl. XXXII.

Belijdenis des geloofs: vragen over de 4 punten uit Gen. 3 bij het onderzoek van hen, die — wenschen af te leggen, bijl. XXXVIII blz. 22.

Bezwaarschriften: art. 269, 280, 311, 337, 339, 340; van A. de Wilde, art. 290; van A. J. Tijms, art. 291; van E. Westerhof, art. 292, 337, 368; van J. v. d. Hart-Wille, art. 293; van A. de Does, art. 294, van O. van der Vlies, art. 295; van W. Nieboer, art. 296 bijl. XXXV en XXXVI; van dr N. D. van Leeuwen, zie onder: Leeuwen, dr N. D. van; van D. van der Plas, art. 311, 319; van mr P. G. Knibbe, art. 311, 358, 359, bijl. XLIX—LI; van Th. van Wesep, art.

322; van Jan Prins Gzn, G. Prins Ezn, Nanne Prins, art. 323; van ds K. Spoelstra, art. 325, bijl. XLII en XLIII; van J. Schoonhoven (Delft), art. 326; van ds C. Vermaat, zie onder: Vermaat, ds C.; van C. de Bok, art. 337, 366; van G. de Graaf, art. 337, 367; van P. J. Colijn (Utrecht), art. 341; van ds S. P. Vermeer, zie onder: Vermeer, ds S. P.; van T. Houtstra, art. 357, bijl. XLVIII; van dr W. J. A. Schouten, art. 395, bijl. LV, LVI; van dr J. P. de Gaay Fortman e.a., art. 396, bijl. LVII, LVIII.

Zie ook: Ingekomen stukken.

Bloemendaal: schrijven van den kerkeraad te —, art. 321.

Bolsward, classis: verzoek van de —, art. 302, 348, bijl. XXXVII, XXXVIII blz. 21; deputaten tot bijstand voor de —, art. 399, 419, 440, 452, bijl. LXIII.

Zie ook: Vermaat, ds C.

Breukelen, classis: vraagt advies, art. 320; deputaten tot bijstand voor de —, art. 399, 421, 436, 441, 453, bijl. LXIV, LXV.

Zie ook: Smelik, ds E. L., en: Tienhoven.

Brink, ds H. C. van den: art. 263, 302, 318, bijl. XXXVII, XXXVIII, XLI.

Brussaard, ds J. C.: art. 283, 284, 298, 302, 328, 338, 350, 373, 382, 403, 406, 408, 427, 447, 456, 462, 467, bijl. XXXVII, XXXVIII, XLIV, LXXXII.

Buskes, ds J. J.: art. 283, 302, bijl. XXXVII, XXXVIII.

C.

Comité's: tegen de synode, bijl. XXXVIII blz. 22.

Commissies van voorbereiding: dogmatische —, art. 273; kerkrechtelijke —, art. 273.

Congres van het Continentale Verband für innere Mission: rapport van prof. dr F. W. Grosheide over de bijwoning van het —, art. 272, bijl. XXXIV.

D.

Deputaten: crediet aan — ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen, art. 266, bijl. XXXIII; — tot bijstand voor de classes Bolsward, Breukelen, Haarlem, art. 390, 399; rapporten van deze deputaten, zie resp.: classis Bolsward, Breukelen, Haarlem.

Drachten, classis: moeilijkheden in de —, art. 274, 317, 365, bijl. XXXIX, XL, LII.

Zie ook: Harkema-Opeinde; Leeuwen, dr N. D. van.

Duin, ds W. E. van: art. 263, 283, 284, 302, 309, 330, 337, 345, 355, 372, 385, 390, 391, 393, 399, 444, 454, bijl. XXXVII, XXXVIII, LXVI—LXIX.

E.

Finantiën der synode: art. 369, 422, 461.

G.

Genesis 1: is niet aan de orde, art. 292, 295, 341, 367, 378, bijl. LIII.

H.

Haarlem, classis: deputaten tot bijstand voor de —, art. 390, 399, 420, 444, 448, 454, bijl. LXVI, LXVII; schrijven van de —, art. 444, 454, bijl. LXVI, LXVIII.

Zie ook: Duin, ds W. E. van.

Haarlemmermeer-Oostzijde: schrijven van den kerkeraad te —, art. 418, 444, 454, bijl. LXVI, LXIX.

Zie verder: Duin, ds W. E. van.

Harkema-Opeinde: kerkeraad van —, art. 274, 317, bijl. XXXIX, XL; brief van ouderling K. Kamminga, te —, art. 365, bijl. LII.

Zie verder: Leeuwen, dr N. D. van.

I.

Ingekomen stukken: mededeeling van —, art. 260, 280, 329, 337, 339, 418; — die tot de volgende synode blijven aanstaan, art. 271; — niet voor behandeling vatbaar, art. 270, 290, 340; termijn voor indiening van —, art. 301, 394; — die dientengevolge niet in behandeling zijn genomen, art. 340, 429, 431, 439, 443; — van R. Lukkien, art. 261, 361; — (met geschrift) van dr H. W. van der Vaart Smit, art. 265; — van ds G. R. Kuijper, art. 280, 318, bijl. XLI; — van den kerkeraad van

Bloemendaal, art. 321; — van wed. J. A. H. Hoppesteijn, art. 337; — van dr J. G. Ubbink, art. 339, 398, bijl. LXI, LXII; — van O. S. Bruinsma, art. 360; — van K. Kamminga, art. 365, bijl. LII; — van dr B. Wielenga, art. 378, 418, 429, bijl. LIII, LIV; — van dr W. J. A. Schouten, art. 418.

Zie ook: Bezwaarschriften, Symptombetuingen, Telegrammen.

K.

Koningin, H. M. de: telegram van gelukwensch aan —, art. 257; antwoord van —, art. 308.

Koppenaar, dr C.: art. 262, 302, bijl. XXXVII, XXXVIII.

L.

Leeuwen, dr N. D. van: moeilijkheden met —, art. 274, 317, bijl. XXXIX, XL; bezwaarschrift van —, art. 305, 381, 394, 428, 446, 455; bijl. LII, LXX, LXXI.

Leiden: schrijven van den kerkeraad van —, art. 260; schrijven van ouderling P. van Weeren, te —, art. 315.

Lindeboom, prof. L.: ter synode tegenwoordig, art. 254; toespraak van —, art. 468.

M.

Makkum: verzoek van den kerkeraad van —, art. 264, 303, 348.

Zie verder: Vermaat, ds C.

Militairen: deputaten ter behartiging van de geestelijke belangen onzer —, zie: Deputaten.

O.

Onderteekeningsformulier: beteekenis van het — voor dienaren des Woords, bijl. XLIX blz. 34 v.

P.

Petersen, ds F. G.: optreden van — in de schismatieke kerk van Amsterdam-Zuid, art. 283, 302; bijl. XXXVII, XXXVIII.

Praeses: toespraak van den —, art. 251, 302, 401, 412, 468.

R.

Rechtskundig advies: mr G. H. A. Grosheide en mr J. A. de Wilde uitgenoodigd voor — en bijstand, art. 399.

S.

Smelik, ds E. L.: art. 302, bijl. XXXVII, XXXVIII, LXIV, LXV.

Sluiting van de synode: art. 469.

Sympathiebetuigingen: art. 256, 260, 268, 285, 289, 337, 422, 423, 461.

T.

Telegrammen: van den kerkeraad van Urk, art. 256; van eenige leden van de kerk van Harderwijk, art. 256; van de classis Batavia, art. 256; van de classis Zierikzee, art. 285; van H. M. de Koningin, art. 308; van zes kerkeraadsliden te Oosterend (Texel), art. 329; van de classis Apeldoorn, art. 423; van acht ouderlingen te Utrecht, art. 463.

Tienhoven: moeilijkheden in de kerk van —, art. 302, 320, 399, bijl. XXXVII, XXXVIII.

U.

Utrecht: advies aan den kerkeraad van —, art. 310.

V.

Verdaging van de synode: art. 381, 394; recht tot —, bijl. XLV, blz. 29.

Vermaat, ds C.: art. 302, 303, 331, 397, bijl. XXXVII, XXXVIII; bezwaarschrift van —, art. 331, 397, bijl. LIX, LX; verdere behandeling der zaak van —, art. 440, bijl. LXIII. Zie ook: classis Bolsward.

Vermeer, ds S. P.: bezwaarschrift van —, art. 280, 349, 356, 360, bijl. XLV—XLVII; schrijven van —, art. 418, 443.

Voortzetting van de synode: bezwaar tegen —, art. 259.

W.

Wereldbeeld: oud-Oostersch —, bijl. LV blz. 47, 49; LIX blz. 58.

Z.

Zandvoort: kerk van —, art. 302, bijl. XXXVII, XXXVIII.

